ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM AD NICOMACHVM LIB. PRIMVS

RAPHAELIS VOLATERRANI ARGVMENTA IN EOSDEM.

Leonardo Aretino interprete.

Venetijs Apud Hieronymum Scotum.

1542.

RAPHAELIS VOLATERRANI IN LIBRVM Primum Politicorum ad Nicomachum, Argumentum.

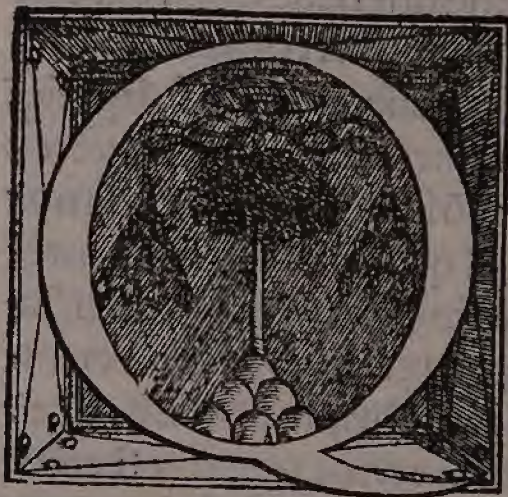
VVM omnis ſocietas boni alicuius gratia conſiſtat(nam bonum finis eſt omnis humanæ actionis)maxime politica eſt huiuſmodi. Quicunqȝ putat politicum ꝛ baſilicum,& œconomicū & deſpoticum idem eſſe,non bene ſentit: multitudine enim ꝛ paucitate differre putant,ſed nō ſpecie. Ciuitas igitur ex partibus naturalibus conſtat:primum vicis ſimul coniunctis, uici uero ex domibus pluribus, quælibet autem domus ex duorum ſocietatibus, viri primū ꝛ vxoris, vnde genus humanum. Filii deinde, ſerui & domini prodeunt. Ille enim natura dominus qui ingenio præſtat. Seruus qui deficit. Ex quo Heſiodus recte: οἶκον μὲν πρώτιστα γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα Quære domū prius vxoréqȝ bouē aratorē. Nā bos paupi ꝓ ſeruo eſt. Vicus à domo differt, vt pars à toto. Domeſtici nāqȝ victu & quotidiāis officiis inter ſe cōicāt, ſuntqȝ appellati ὁμοκάπνοι, id eſt, ſub eodē fumo: & ὁμοσιτιότσι, id eſt, ſub eodē cibo. Cū extraneis vero ī mercimōiis, & aliis vitæ cōmerciis, ac officiis congrediuntur. Homo profectò animal ciuile videtur: argumento eſt maxime ſermo, non fruſtra ei à natura datus. Nam ſolitarius homo aut nequam, aut Deus. Ciuitas prior eſt domo perfectiōe, quum pars ſit nobis natura toto poſterior. Nam tunc eſſe res incipit, quum forma eſt abſoluta. Pes enim ſine homine perfecto pars non dicetur, niſi forte æquiuoce mortui ſiue

marmoris: eo pacto nec homo ipse perfectam habet fi-
nitionem, nisi pars sit ciuitatis. Qui sicut est omnium perfectissimum animal, ita omnium pessimum, si à lege iustitiaq; desciscat: quãto magis ardua gerit arma, quæ sunt ingenium ac prudentia, quibus ad contraria licet uti. Licet enim in eo animaduerti prius despoticum & politicum. Anima nãq; corpus regit, ut despoticum. Mens vero animæ appetitum ac sensum, ut politicum. Nam prima imperat, altera suadet atq; consulit. Differunt autem inter se, quod politici liberior natura est, despotici seruorum. Et altera quidem Oeconomica monarchia. (Monarchia enim patris dicitur.) altera politica liberorum & æqualiũ imperium. Dominus est non possidendo seruos, sed utendo seruis. Nam possessoria distat ab œconomica. quod alterius est quærere pecuniam, alteris vti: vtrum enim ipsius sit an altera species, dubium. Possessiua œconomica non est, nec pars eius, quum œconomica sit vti rebus possessis, possessiue autẽ acquirere. Subministra vero eius, est sicuti frenorũ ars equestris. Despotica à politica & œconomica differt. à politica, quod illa sit libertatis, hæc seruorum. ab œconomica, quod illa sit omnium qui in domo sunt, hæc tantum seruorum. Præterea politicum & œconomicũ differunt, quod hoc multorum, illud vnius principatus sit, Inter homines quoq; diuersitas. Sunt enim qui procul à politia agunt, quos ciborum victusq; diuersitas etiam distinguit. Nam sicuti & bruta quædam quæ carnibus aliorum vescuntur solitaria sunt, quæ autem herbis gregalia: sic homines reperiũtur sine labore aut arte vita nomadica, syluestri, piratica, venatica, ex rapto viuentes. Plantæ ob animalia, at ipsa animalia propter hominem creata sunt. Nam si frustra natura nihil genuit, necesse est ut hominum causa omnia obgenerauerit. Circa vero res parandas, ex agro & pecore acqsitio no-

bis vitæ physica est. Mercatura uero & pecuniaria tran
slatiua, non naturalis est, sed ad res naturales parandas
inuenta, laudeturq; vsq; ad metam quandam, necessita
tis videlicet gratia. Vituperatur autem cum est termi-
nus nullus. Inter artes vero illæ artificii plurimum ha-
bent, vbi minimum fortunæ: plurimum vero mechani
cæ, vbi corpus requiritur. Seruiles, vbi corporis itē plu
rimus usus. Ingenerosæ, vbi virtutis minimum expeti-
tur. Imitari exempla veterum oportebit in his quæ ho
neste acquisiuerunt. Thales Milesius, probo data ei phi
losophia ob paupertatem, oleum conquisiuit, cum præ
uidisset eius charitatem futuram, quod deinde pro sor
te vendidit: quo exemplo non coactam, sed voluntariā
paupertatem ostendit. Tres omnino œconomiæ
species in quibus forma reip. tota conspici-
tur, despotica, gamica, demotica. Vir
vxori imperat & filiis, sed aliter,
his basilice, illi politice. Fra
tres autē inter se de-
moticū ac popu
larē referunt
statum.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ POLITICORVM LIB. PRIMVS LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

De ciuitate, gubernatore, partibus, domo, pago. *Cap. I.*

VONIAM uidemus omnem ciuitatem esse societatem quandam, & omnem societatem boni alicuius gratia constitutam (nã eius gratia qđ bonum uidetur, omnia omnes agunt) patet quod ad bonum aliquod omnes contendunt: maximè uero principalissimum omniũ, quæ est principalissima, & cæteras omnes complectitur. Est autem hæc illa quę ciuitas appellatur, & ciuilis societas. Quicunq; uerò putant gubernatoris ciuitatis & regis, patrisq; familias & domini eandem esse rationem, non bene di-

cunt. Multitudinē enim, & paucitate, sed non specie illorum singulos putant differre: ueluti si paucorum quidem, dominum: si uero pluri um, patremfamilias: sin etiam plurium, guber natorem ciuitatis, uel regem: quasi nihil diffe/ rat magna domus, & parua ciuitas, gubernator q; ciuitatis, & rex, quando quidem ipse præsi/ det rex: quando uero secundum ratio nem ta/ lis scientiæ partim præsidet, partim subest gu/ bernator ciuitatis. Sed hæc uera nō sunt, quod manifestum erit secundum hanc doctrinā con siderantibus. Vt enim in aliis compositū usq; ad incomposita diuidere necessariū est (hę nāq; sunt minimæ totius particulæ) ita ciuitatē ex quibus componitur cōsiderantes, intuebimur quæ illarum magis, & quid illæ differant inter se, & si quid artificii singulæ illarū quæ dictæ sunt, admittant. Si quis igitur ab initio rerum originem respiciat, ut in aliis, sic & in istis opti/ mè discernet. Primum igitur necesse est com/ binare illos, qui non possunt esse nisi simul, ceu marem, & fœminam, generationis causa: & hoc non ex electione, sed uelut in cæteris animali/ bus, & plantis, naturale est desiderium, quale ipsum est tale alterum relinquendi. Imperans uero natura, & parens, propter conseruationē: nam quod potest mente prospicere, natura im

perat,& dominatur;quod autem poteſt corpore hoc facerē,paret natura,& ſeruit: quapropter Domino,& ſeruo idem confert. Natura igitur diſtincta ſunt fœmina,& ſeruus. Nihil enim natura facit tale, quale ſtatuarii†Delphicum gladium ob inopiam,ſed unum ad unum: ſic enī optimè inſtrumenta proficient,ſi eorum ſingula non multis,ſed uni deſeruiant. Verum apud barbaros fœmina,& ſeruus eodem gradu habentur. Cauſa uero huius eſt, quoniam quod natura dominetur non habēt;ſed fit eorum ſocietas ex ſeruo,& ſerua. Quamobrē aiunt poëtæ,Græcos barbaris dominari oportere;quod idem ſit natura,barbarus,& ſeruus. Ex his duabus igitur ſocietatibus, domus prima. rectéq; Heſiodus inquit,domum in primis comparandam,mulieremq;,& bouem aratorem: bos enī pro ſeruo paupibus eſt. Quotidiana igitur ſocietas, ſecundum naturam conſtituta, domus eſt;quos Charondas quidē ὁμοσιπύους, id eſt,eadem arca utentes;Epimenides uero Cretenſis †ὁμοκάπους, id eſt,eodem præſepi communicantes,appellat. Sed quæ ex pluribus domibus cōſtituit ſocietas prima, utilitatis gratia non quotidianæ,pagus eſt. Maximè uero ſecundum naturam uidetur pagus, propagatio quædam eē domus eorū quos dicimus coaluiſſe, & natos

μάχαιραν

Aliàs ὁμοκάπνους

esse natorum. Quapropter primo sub regibus ciuitates erant, nunc uero etiam gentes: nam ex iis quæ suberant regno, processerunt: omnis.n. domus regitur à seniore: quare & †pagi inde ꝓpagati propter cõsanguinitatem. Et hoc est q̃d inquit Homerus: Iura dát singuli natis & uxoribus. sparsim nãq; etiam sic antiquitus habitabant. Et Deos ob hoc ipsum putant cuncti regem habere, quoniam & ipsi partim nunc, partim antiquitus sub regibus degebant. Quemamdmodum uero Deorum formas sibiipsis attribuunt homines, sic etiam & uitas.

ἀποικίαι

Quid ciuitas, homo ciuile animal, partibus ciuitas prior. Cap. II.

QVę autem ex pluribus pagis conficitur societas, ciuitas est: quæ quidem (ut ita dixerim) omnis sufficientiæ finem habet, cõstituta quidem gratia uiuendi, existens autem benè uiuendi gratia. Quapropter omnis ciuitas natura est: siquidem & primæ societates: nam hæc illarum finis est. Natura uero, finis est: quale enim unumquodq; generatiõe perfecta, hãc uniuscuiusq; naturam esse dicimus: ceu hominis, equi, domus. Insuper cuius gratia & finis, id optimum: sufficientia uero finis, & optimũ. Ex his igitur patet ciuitatem esse ex iis quæ na

tura sunt, & quod homo natura ciuile est animal. Et qui absq; ciuitate est propter naturã, non propter fortunam, aut nequam est, aut potior q̃ homo: ut ab Homero per contumeliam increpatur: Sine tribu, sine iure, sine domo: nã simul natura talis, & belli cupidus est, ueluti q̃ nullo retinetur iugo, ut neq; uolatilia. Ex quo patet, sociale animal esse hominem magis quã omnis apes, magis q̃ omne gregarium animal. Nihil enĩ (ut dicimus) frustra natura facit. Sermonem uero homo habet solus omnium animalium. Vox autem molesti, atq; iucũdi signũ est: quapropter aliis quoq; existit animalibus. hucusq; enim natura in his ꝓcessit, ut sensum habeant iucũdi, & molesti, & hæc inter se significare possint. At sermo ad hoc datus est nobis, ut ostendamus utilitatem, & damnum: quare & iustum, & iniustum: hoc enim præter cætera animalia hominibus proprium est, ut boni & mali, ac iusti & iniusti, & aliorum huiusmodi, sensum habeant soli: horumq; societas faciat domum, & ciuitatem. Et certè secundũ naturam prius est ciuitas, quàm domus, & quã singuli nostrum. Nam totum prius esse quã partem, necessarium est: perempto enim toto, non erit pes, neq; manus, nisi æquiuocè: ueluti si qs dicat lapidem; nam corrupta quidem erit ta-

lis. Cunctę autem opere definite sunt, & poten tia. Itaq; cum amplius non sint tales, non est dicendum illas esse easdem, sed æquiuocas. Esse igitur ciuitatem natura, & prius quàm singuli, manifestum est: si enĩ non est sufficiens unusquisq; separatus, pinde se habet, ac reliquæ partes ad totum. Qui autem in communi societate nequit eẽ, quiq; nullius indiget propter sufficientiam, nulla is ciuitatis pars est: quare aut bestia, aut Deus. natura igitur omnibus ad huiusmodi societatem est appetitus. Qui autẽ primus instituit, maximorum bonorum causa fuit: ut enim perfectione suscepta, optimum cunctorum animalium est homo: ita si alienus fiat à lege, & à iudiciis, pessimum est omnium animalium. Sæuissima enim est iniustitia, tenens arma. Homo uero arma tenet, per innatam prudentiam, atq; uirtutem, quibus plurimum ualet in contrarium uti. Itaq; impiissimum, & immanissimum est, sine uirtute, & ad libidinem cibationemq; deterrimum. Iustitia uero ciuile quiddã est: nam ius, ordinatio est ciuilis societatis: ius autem, iusti iudicium.

De re familiari, domino, seruo, acquisitione, impandi modis. Cap. III.

QVoniam declaratum est quibus ex partibus constituta sit ciuitas, necessarium uidetur primum de re domestica dicere: Omnis enim ciuitas ex domibus cõstat. Rei domesticæ rursus partes sunt, ex qbus domus est constituta: domus autem perficitur ex seruis & liberis. Cum uero prima quæq; sint in minutissimis perquirenda, primæ uerò ac minutissimæ partes domus existant, dominus & seruus, maritus & uxor, pater & filii: de tribus utiq; his partibus considerandum fuerit, quid unaquæq;, & qualem esse oporteat: hoc est, de dominica, de cõiugali (nam & ipsa proprio nomine non nominatur) de paterna ne familiari. Sint autem hæ tres, quas diximus. Est insuper quædam pars, quæ uidetur quibusdã esse res familiaris, quibusdam uerò maxima eius pars. loquor autem de illa parte quæ uersatur circa acquirendum, quæ & ipsa quemadmodum se habeat, considerandum erit. At primum de seruo & domino dicamus, ut ea quæ ad usum necessaria sunt intueamur: & si quid de his melius comprehendere possimus, quã ea quæ nũc existimantur. Quibusdam porrò uidetur scientia quædam esse dominatio, eademq; esse disciplina domestica, & dominatio, & gubernatio ciuilis & regia, ut in principio diximus. Aliis

autem,præter naturam uidetur esse domina/
tio:quoniam natura nihil differat,sed lege dũ/
taxat inductum sit,ut alii liberi sint , alii serui.
Quapropter neq; iustum:uiolẽtum enim.Cũ
igitur possessio sit pars domus, certè & illa per
quá acquirimus,pars erit domesticę disciplinę:
nam sine necessariis , impossibile est & uiuere,
& bene uiuere.Vt uero in artibus definitis ne/
cessarium est subesse propria instrumenta , si
opus modo confici debeat,sic etiam in re fami/
liari.Instrumentorum uero quædam inanima
sunt,quædam animata: ueluti gubernatori na
uis,quæ quidem inanimis est , qui uero prorá
regit , animatus.Nam minister in artibus locũ
instrumenti obtinet,sic res possessa instrumen/
tum est ad uitam:possessio autẽ, multitudo in
strumentorum : & seruus possessum quidam
animatum,& tanquàm instrumentum ante in
strumenta,omnis minister.Si possent enim in/
strumenta ad iussum uel nutum domini suũ
opus conficere , quemadmodum Dædali aut
uulcani tripodes(quos inquit poëta, spõte sua
diuinum prodiisse in certamen)sic & pectines
texerent ipsi,& plectra citharam pulsarẽt: neq;
architecti sanè ministris,neq; domini indigerẽt
seruis.Quæ igitur instrumenta dicuntur,facti
ua sunt:quod uero possidemus,actiuum est.à

pectine quidem aliquid fit, prꝫter ipsius usum à ueste uerò atq; lectica, usus solum. Præterea cum specie differant facere & agere, & indigeat utrũq; instrumentis, necessarium est & illa eandem habere differentiã. Vita certe actio est, & non factio. Quapropter seruus, minister est eorum quæ ad actionem. Id autem quod possidetur, dicitur quemadmodum & pars ad totũ pars uero alterius non solum est pars, sed etiã omnino alterius. similiter autem & quod possidetur. Quapropter dominus, serui est dominus solum, sed illius non est: seruus autem non solum Domini seruus, sed omnino illius. Quę igitur sit natura serui, & quæ potestas, ex his patet: qui enim suiipsius non est secundum naturam, sed altetius. homo autem hic natura est seruus. Sed neq; homo est quicũq; possidetur, homo existens: possidetur autem instrumentũ actiuum, & separabile. Vtrum uerò sit aliquis natura talis an non, & utrum melius ac iustius sit alicui seruire an non, sed omnis seruitus sit præter naturam, post hæc considerandum est: nec sanè difficile est ratione perspicere, & ex his quæ fiunt cognoscere. Imperare enim & parère, non solum necessariorum sunt, uerumetiã utilium: ac statim ex generatione quædam distincta sunt, alia quidem ad imperandum, alia

uerò ad parendum. Et ſpecies multæ & impe-
rantium & parentium exiſtunt: & ſemper me-
lius imperium, meliorum ac parẽtium eſt: ceũ
hominis, ꝙ beſtiæ. Ná quod à melioribus per-
ficitur, melius eſt opus: ubi uerò aliud imperat
aliud paret, eſt aliquod horum opus. Ná quæ-
cũqꝫ ex pluribus conſtant, & fiunt unum quip
piam commune, ſiue ex coniunctis ſiue ex ſepa
ratis, in iis omnibus apparet & quod imperat,
& quod paret. Et hoc ex tota natura ineſt ani-
matis. Nam & in iis quæ expertia ſunt uitæ, eſt
quoddam imperium inſtar harmoniæ. ſed hęc
forſan aliena ſunt ab iſta conſideratiõe. Animal
uerò conſtat primũ ex anima & corpore: quo-
rum altera imperat ſecundum naturam, alterũ
paret. Oportet autem conſiderare quod eſt à
natura, in iis quæ magis ſe habent ſecundũ na
turam, non in corruptis. Quocirca eum homi-
nem qui & anima & corpore optimè diſpoſi-
tus ſit, inſpiciundum eſt: in quo certe id mani-
feſtum eſt: Ná prauorum quidem aut prauè
ſe habentium, ſæpe inuenietur corpus impera
re animæ, ex eo, quia peruerſe & præter natu-
ram ſe habent. Eſt igitur ut dicimus, primum
in animali contemplandum imperium domi-
nicum & ciuile: nam anima quidem in corpus
dominicum habet imperiũ: mẽs uero in appe-
titum,

titum,ciuile & regium.in quibus clarum eſt,ſecundum naturam & utilitaté imperari ab anima corpori,& ab ea parte quæ habet rationẽ, ei parti quæ ſubiacet perturbationi: æqualitatem uero ac uiciſſitudinem omnibus nocere. Rurſus in homine & in animalibus aliis, eodẽ modo;manſueta quidem meliora natura ſunt, q̃ fera:his autem uniuerſis melius eſt, ut homini pareant:nam ſalutem ita recipiũt.Præterea auté maſculus & fœmina,alter melior ſecundũ naturam,altera deterior:& hic imperãs,illa uerò parens . Eodemq́; modo neceſſe eſt in cunctis hominibus eſſe . Quicunq; igitur tantum diſtant quantum anima à corpore , & homo à beſtia,per hunc modum ſe habẽt . Quorũcũq; eſt opus in corporis uſu,& hoc eſt in eis potiſſimum,hi ſunt natura ſerui:quibus melius eſt ut imperetur hoc imperio , quéadmodum in præmiſſis.Eſt enim natura ſeruus, qui poteſt alterius eſſe:quapropter & alterius eſt.Et qui tantum particeps eſt rationis,ut ſentiat quidẽ, at non habeat:nam cętera quidem animalia rationem non ſentiunt , ſed paſſionibus inſeruiunt : & uſus uariat parumper : neceſſariorum enim corpori auxilium fit ab utriſq; , à ſeruis uidelicet & manſuetis animalibus.Vult autem natura , & differentia facit corpora liberorum

& seruorum: alia quidē robusta ad necessarios usus, alia uerò recta & inutilia ad tales operationes, uerum utilia ad ciuilem uitam. Hæc autem diuisa est in belli oportunitates & pacis. Accidit uerò sæpe & contrà, hos quidem corpora habere liberorum, illos uerò animas. Nā id quidem patet: quòd si tantū præcellant corpore solum, quantum Deorum imagines, reliqui omnes digni apparerēt illis seruire. Id si uerum est in corporibus, multò iustius fuerit in anima idem putare. Sed non ut corporis, ita & animæ pulchritudinem discernere facile est. Quòd igitur sint secundum naturam alii liberi, alii serui: manifestum: quibus & seruire prodest, ac iustum est.

De duplici seruo, potentia gubernandi, impio, dominatione, gubernatiōe. Cap. IIII.

QVod autem & contrà dicentes quodāmodo rectè dicant, non difficile fuerit intueri. Dupliciter enim dicitur, seruire & seruus. Est enim aliquis secundum legem seruus & seruiens: nam lex consensio quædam est, per quam bello capta, illorum fieri dicūtur qui ceperunt. Hoc autem ius multi eorum qui circa leges uersantur, accusant, tanquā oratorem qui iniqua d̄creuerit. Quasi sit graue, si eius q uim

afferre pōt, & potētia p̄cellit, seruus fiat & sub/ditus is q uim patit̄: & qbusdā hoc modo uidetur, qbusdā illo, etiā sapientū. Causa uerò ambiguitatis & uariationis sermonū hmōi est, quia quodammodo uirtus freta potētia, uim potest maximè afferre, & semper id quod superat est in excellentia alicuius boni. Ex quo fit, ut uis non absq; uirtute esse uideatur: sed de iusto solum esse ambiguitatem, ꝓpter hoc sanè, quòd aliis quidem beneuolentia uidetur esse iustū, aliis hoc ipsum uidetur iustum, potentiorem dominari. Quoniam discordantibus inuicem huiusmodi sermonibus, alteri nec ualidum qc/quā, neq; probabile continent, quod non oportet meliorem secundum uirtutem præesse ac dominari. Omnino usurpantes quidam (ut arbitrantur) aliquod iustum (nam lex iustum qd est) seruitutem quæ ex bello prouenit, iustam posuere. Atqui simul non iustam esse aiunt: nā fieri potest, ut belli principium nequaq̄ sit iu/stum. Et indignum seruire, nemo diceret esse seruum: alioqui continget eos qui nobilissimi uidentur, seruos esse, atq; ex seruis, si contingat eos capi atq; uenundari. Itaq; istos non uolunt seruos dicere, sed barbaros. Atqui cum ista di/cunt, nihil quærunt aliud quā natura seruos, ut ab initio diximus; necesse est enim dicere, ali

quos esse, & hos quidē ubiq; seruos esse, alios uerò nusquam. Eodemq; modo de nobilitate: ipsos enim non solum apud seipsos nobiles, sed ubiq; existimant: barbaros uerò domi solū nobiles: quasi existat alia simpliciter nobilitas libera, alia nō simpliciter, ut Theodecti Helena inquit: Ex diis ab utraq; stirpe prognatam, quisquàm appellabit seruam? Sed cum hoc aiunt, nullo alio q̄ uirtute & uitio definiunt seruum & liberum, nobilesq; & ignobiles: putant enim ut ex hominibus hominem, ex bestiis bestiam, sic ex bonis bonum generari: sed natura quidem hoc uult, attamen plerumq; non potest. Quòd igitur hæc dubitatio habeat rationem quandam, & quòd sint alii natura serui, alii liberi, manifestum est: & quod in quibusdam determinatum est, esse tale aliquid, quibus ob idipsum prodest & iustum est, alium seruire, aliū esse liberum: & conuenit alium imperare, aliū parère ei imperio quod innatum est, quare & dominari. Quod autem malè, utrisq; inutiliter fit. Nam idem prodest toti & parti, & animæ et corpori. At seruus pars quædam est Domini, quasi animata quædam corporis, sed separata pars: quapropter aliquid est quod simul prosit, & amicitia est seruo & domino inuicem secundum naturam ita dispositis: illis uerò qui

ſecundum legem & per uiolentiam, contrariū. Patet autem ex his, quòd non idem eſt domi/natio & gubernatio reipublicæ, nec omnes ad inuicem principatus, ut quidam aiunt: nam ali ud liberorum ſecundum naturam, aliud ſeruo rum eſt. Et in re familiari imperium eſt unius: nam ab uno regitur omnis domus: in republi ca autem, liberorum & æqualium eſt guberna tio. Dominus ergo non dicitur ſecundum ſci/entiam, ſed quia eſt talis: eodemq; modo & ſer/uus & liber. Scientia uerò eſt & liberalis & ſer/uilis: ſeruilis quidem, qualem Syracuſis quiſ/piam docebat: nam ibi quidem mercede pue/ros docebat ſeruilia miniſteria. Fuerit ſanè etiá complurium eorum quæ talia ſunt, diſciplina, ceu coqnaria, & alii huius generis famulatus: ſunt enim opera aliis quædam honeſtiora, alia uerò neceſſaria magis, & ut eſt in prouerbio, Seruus pręſeruo, & dominus prędomino. Hę igitur omnes ſcientiæ, ſeruiles ſunt. Domini au tem ſcientia eſt, per quam utitur ſeruis: nā do/minus eſt, non in poſſidẽdo ſeruos, ſed in uten do ſeruis. Continet autem hæc ſcientia nō ma/gnum aliquid, neq; glorioſum: quæ enim ſer/uum ſcire facere oportet, illum oportet ſcire iu bere. Quapropter quibuſcunq; eſt facultas à la boribus ceſſandi, uicarius quidem hunc hono

rem ſuſcipit:ipſi uerò aut reipublicæ admini/ ſtrandæ, aut ſtudiis philoſophiæ intendunt. Acquirendi uerò diſciplina, alia eſt ab utraq; iſtarum, ceu bellica quædam iuſta, aut uenati/ ca. De ſeruo igitur & domino, in hunc modũ determinatum ſit.

De poſſeſſione, acqſitione, hominũ vitis, veris diuitijs. Cap. V.

OMnino autem de uniuerſa poſſeſſione & de acquiſitione intuebimur ſecundũ an/ tecedentem modum, quádoquidem & ſeruus poſſeſſionis erat pars. Primum igitur dubitare poſſit utiq; aliquis, utrum illa diſciplina quæ ad acquirendum ſpectat, eadem ſit facultati rei familiaris, uel pars aliqua eius, uel miniſtra: & ſi miniſtra, utrum quemadmodum pectinaria textoriæ, aut quemadmodum ærarïa ſtatuariæ non enim eodem modo ſubminiſtrant, ſed alte ra quidem organa præbet, altera materiam. di/ co autem materiam, ceu id qđ ſubiacet, ex quo aliquod perficit̃ opus, ceu textori lana, ſtatua/ rio æs. Quòd quidem igitur non ſit eadem rei familiaris diſciplina illi quæ pertinet ad acqui/ rendum, manifeſtum eſt. Nam huius quidem parare eſt, illius uerò uti. quæ enim utitur iis quæ ſunt in domo, niſi rei familiaris diſcipli/

na? Sed utrum sit eius pars uel alia species, du-bitationem habet. Nam si est diligentis patris-familias uidere quomodo pecunię & possessio adsint, possessio autem & pecuniæ multas com plectuntur partes: primum certè dubitatio est utrum agricultura pars aliqua sit illius acqui-rendæ disciplinæ, an aliud quoddam genus? et omnino circa alimentum cura & acquisitio. At qui species †alimentandi multæ sunt: quapro- τροφῆς pter & uitæ plures sunt animalium, & homi-num: non enim fieri potest, ut uiuatur sine ali-mento, quare diuersitates alimentorum, diuer sas fecerunt animalium uitas. Nam ferarũ qui-dem aliæ gregales sunt, aliæ soliuagæ: ut hoc uel illo modo illis conducit ad uictum: quoni am aliæ uiuis animalibus, aliæ fructibus, aliæ cunctis pascuntur: quare ad facultatem uictus atq; delectum, ipsarum uitas natura distinxit. Cum uerò non idem cuiq; dulce sit secũdum naturam, sed aliis alia: & illarum quæ animalia & illarum quæ fructus comedunt, uitæ inter se differunt. Hoc idem est in hominibus, mul-tæ enim differunt eorum uitæ. Nam qui piger rimi sunt, †pastoralem uitam sequũtur, quo- νομάδες ὑσ. ἐ. niam à mansuetis animalibus sine labore edu-catio ipsis prouenit ociosis. cũq; sit necesse mu tare locum animalibus, & ipsi coguntur unà

ſequi quaſi agriculturam quandam uiuam co lentes, Alii uerò ex præda uiuunt: & præda quidem alia alii, ceu alii uenantes, alii piſcantes ut qui paludes & ſtagna & flumina & mare ac colunt: alii ab auibus & feris. Sed maxima pars hominum à terra uiuit, & fructibus non ſylue ſtribus. Vitæ igitur fermè tot ſunt, quot ſecun dum propriam & innatam habentur operatio nem, & non per commutationem & commer tia ſibi præparant alimentum, paſtoralis, agri cultura, prædatoria, piſcatoria, uenatoria. Sunt & qui iſta miſcentes, iocundè uiuunt, ſupplen tes deficientem uitam qua deficiens eſt, ut ſuffi cientia adſit: ceu quidam paſtoralem ſimul & prædatoriam, alii uero ægriculturam & uena tionem. Eodem modo & circa alias, ut indigē tia compellit, in hunc modum degunt. Talis igitur acquiſitio ab ipſa natura uidetur omni bus data, ut ſtatim poſt genituram, ſic etiam ad perfectionem deductis: nam ab ipſo generatio nis initio quædam animaliū coexprimunt tan tum alimenti, ut ſufficiat donec poſſit ſibiipſi acquirere, quod generatum eſt, ut quæcunq; ex putredine uel ex ouis gignuntur. Quæ ue rò pariunt uiuentia, alimentū habent in ſeipſis, ad natorum educationem uſq; ad tempus qđ dam, quam lactis naturam dicimus. Quare ſi

militer eſt de perfectis quoque exiſtimandum: plantasq́; animalium eſſe gratia, & cætera animalia hominum cauſa: manſueta quidem propter utilitatem & cibum, fera autem (etſi non omnia, at plurima illorum) propter cibum & alia adiuuamenta, ut & ueſtis & cætera inſtrumenta ex illis fiant. Si igitur natura nihil neque imperfectum faciat, neque fruſtra: manifeſtum eſt illa omnia hominum gratia feciſſe naturá. Quapropter & bellica ſecundum naturá quodammodo acquiſitiua erit: nam & uenatoria pars illius eſt, qua uti oportet contra beſtias & contrá eos homines qui ad parendũ nati ſunt, nec uolunt parère: quia natura id bellum, iuſtum exiſtat. una igitur acquirédi ſpecies ſecundum naturam, pars eſt rei familiaris, quã oportet ſubeſſe iam. aut illam parare, quo ea ſubſint quorum eſt comparatio rerum in uita neceſſariarũ, & utilium ad ſocietatem ciuitatis & domus. Et uidentur quidem ueræ diuitiæ ex his conſtare. Nam ſufficientia huiuſmodi acquiſitionis ad uitam bonam, non infinita eſt, ceu Solon poëtico more dicebat: Diuitiarum homini finis non ponitur ullus. At certè ponitur, ut in aliis artibus: nullum enim inſtrumentum cuiuſquàm artis infinitum eſt neque magnitudine, neque multitudine: diuitiæ autem ſunt multi-

tudo instrumentorum rei familiaris, & reipu/blicæ. Quòd igitur sit aliqua acquisitio secun/dum naturam patribusfamilias & gubernato/ribus reipublicæ, propter, & quam ob causam, manifestum est.

De numularia acquisitiõe, quod pręter naturã, q̃d differat à cura rei familiaris. Cap. VI.

EST aliud genus acquirendi, quod maximè uocant & meritò uocari debet pecuniariũ ob id quòd nullus finis uidetur esse diuitiarũ & acquisitionis: quod esse unum & idem cum illa specie de qua suprà diximus, plerique tradi/derunt, propter uicinitatem. Sed neque est idem, neque ab illa ualde remotum: est enim illorum altera secundum naturam, alterum uerò nõ se/cundum naturam, sed magis secundum peri/tiam, & artem, de quo dicere sic exordiamur. Cuiusque enim (quæ possidetur) rei duplex est usus: uterque uerò rei secundum se, sed nõ simi/liter secundum se, uerum alter proprius, alter non proprius rei: ceu calcei quidem est calcea/tio & uenditio: uterque enim usus calcei est, nam qui calceum indigenti uendit pro pecunia uel cibo, utitur calceo qua calceus est, sed nõ secun dum proprium usum: nõ enim commutatio/nis gratia est calceus, eodem modo se habet in

aliis rebus, quas possidemus. est enim permutatio in omnibus, cœpta quidem ab initio ex eo quod est secundum naturam, quòd alii plura q̃ opus sit, alii pauciora habeant homines. Ex quo manifestum est, numulariam non esse secundum naturam eius quæ pertinet ad acquirendum. quoad enim ipsi sufficeret, necessariũ erat permutationem fecisse. In prima igitur societate, id est in domo, manifestũ est nihil opus esse illius, sed iam in maiori existente societate. alii enim illorum communiter habebant omnia, alii separati multa rursus & alia, quorum secundum indigentiam necesse erat permutationem facere. quemadmodum adhuc faciunt barbarorum nationes multæ, alia pro aliis dantes, recipientesq́; : utilia enim pro utilibus tradunt: ultra enim nihil: ceu uinum pro tritico, & cæteris talibus. Huiusmodi ergo permutatio neq; præter naturam est, neq; numulariæ species ulla est: cum sit in supplementum indigentiæ, secundum naturam. Ex hac tamen illa non ab re processit. Nam cum à remotioribus quæreretur auxilium, importando illa quibus indigebant, & exportando illa quibus abundabant, necessario numi introductus est usus. nõ enim facilè ferri possunt singula eorũ, quę sunt secundum naturam necessaria. Quare ad per-

mutationes faciendas, tale aliquid composue-
runt inter se dare & accipere, quod utiliũ quip
piam existens haberet usum commutandi faci
lem ad uitam: ceu ferrum, & argentum, & si qd
aliud tale: primò simpliciter definitum quanti
tate & pondere: postmodum uerò etiam signo
impressum, quo à mensura liberi essent. nam si
gnum positum est ad quantitatem demonstrá
dam. Reperto igitur numo, ex necessaria ꝑmu
tatione, alia species acquirendi emersit, numu-
laria: primò forsan simpliciter, postea per expe
rientiam artificiosior, unde, & quomodo per-
mutando, plurimum faciat lucrum. Quapro-
pter numularia maximè circa quęstum numo
rum uersari uidetur: illius esse opus, posse di-
scernere, unde proueniat multitudo pecunia-
rum: diuitiarum enim & pecuniarum effecti-
ua est. Nam & diuitias plerũq; ponũt esse mul-
titudinem numorum: ex eo uidelicet, quòd cir
ca illã intendunt pecuniaria numulariaq;. Con
trà uerò interdum futile quiddam uidet̃ nu-
mus, & una lex omnino, & nequicq̃ secũdum
naturam. Quoniam mutatis iis qui utuntur,
nullius precii aut utilitatis est ad aliquod neces
sariorum: & locuples numis, penuriam patiet̃
necessarii alimenti. Atqui absurdũ est tales esse
diuitias affirmare, quarum abundans quis fa-

me perire possit. ut de Mida illo in fabulis traditur, cui propter insatiabilitatem desiderii, qcquid apponebatur, fiebat aurum. Quamobrẽ quærunt diuitias alias, & aliam acquirendi rationem. Et rectè quidem: est enim alia acquirẽdi ratio, & diuitiæ sunt secundum naturam. & hæc quidem rei familiaris disciplina, illa uerò numularia pecuniarum effectiua, non omnino, sed per ipsarum pecuniarum commutationem est. Et uidetur circa numum ista uersari: nam numus primũ est et ultimum in commutatione. Et infinitæ sunt huiusmodi diuitiæ, quæ ab hac ratione rei augendæ proficiscunt. Vt enim medicina sanitatis in infinitum est: & unaquæq; ars eius finis in infinitum. (nam q̃ maximè uolunt illum efficere) eorũ uerò quæ sunt ad finem, non in infinitum: finis enim extremum omnibus. sic & huius rationis augendæ rei, non est finis terminus: finis autem tales diuitiæ, & pecuniarum acquisitio. sed rei familiaris, non augendæ rei, est finis: non enim hoc est rei familiaris opus. Quapropter in hac uidetur necessarium, ut sit finis omnium diuitiarũ. Sed contrà uideo fieri: omnes enim in infinitũ augent, qui student congregare numum. Causa uerò huius est, illarum propinquitas. uariatur enim usus eiusdem rei, cum sit utriusq; ac-

quisitionis: ipsius enim usus acquisitio, sed nõ secundum idem. ac huius quidem alius finis, illius uero amplificatio. Quare uidetur quibusdam hoc esse rei familiaris opus, & perseuerant existimantes oportere, aut conseruare aut augere numorum substantiam in infinitum. Causa uerò est huius dispositionis, studiũ uiuendi, sed non bene uiuendi. Cum ergo cupiditas in infinitum extendatur, illa quoq; quæ efficiunt, infinita cupiunt. Sed qui bene uiuere student, ad fruitionem corporis quærunt diuitias. unde cum hoc quoq; in acquisitionẽ consistere uideatur, omnis eorum cura circa acquirendum est. Et altera augendi species hinc processit. cum enim fruitio modum excedat, illam quærunt quæ huiusmodi excessum adimplere possit: & si per hanc acquirendi speciem nequeant parare, per aliam causam efficere conantur, unaquaq; freti potentia non secundum naturam. fortitudinis enim non est pecuniam parare, sed fiduciam animi. neq; rei militaris aut medicinæ: sed illius quidem uictoriam, huius uero sanitatem. at illi cunctas ad pecuniam conuertunt, quasi hic sit finis: ad finem uerò cuncta oportet tendere. De illa igitur acquirendi specie, quæ necessaria non est, & quęnam ea sit, & propter quã causam ipsius usum nobis asci/

uimus,diximus:& de illa quæ necessaria est, ꝙ altera ab illa. & disciplina rei familiaris,secundū naturam,circa alimētum nec infinita, sicut illa, sed finem habens.

De acquisitione necessaria,medicina, numularia & speciebus eius. Cap. VII.

EX quo patet id quod ab initio dubitabať, utrum gubernatoris domus & ciuitatis sit acquirere,an non,sed oporteat prius subesse. sicut enim homines non facit respublica, sed factos à natura suscipiens,utitur illis:sic & alimētum oportet naturam præbere aut à terra, aut à mari,aut alio quopiam:sed quemadmodum hæc administrāda sunt,ad gubernatorem pertinet domus. Neq; enim textoriæ est lanas facere,sed factis uti, & discernere qualis sit bona et apta, & mala, & inepta. Enimuero dubitarit utiq; aliquis,cur ea diligentia quæ ad acquirendum pertinet, pars rei familiaris sit: medicina uerò non sit eius pars. Atqui sanam esse familiam oportet,quemadmodum & uictum habere,aut aliud quicquàm necessariorum. Sed cū sit ut patrisfamilias & gubernatoris de sanitate prouidere:sic etiam ut nō,sed medici. itaq; etiā de pecuniis est ut patrisfamilias: est etiá ut nō, sed ut lucro inseruientis. Maximè uerò (ut pri-

us dictum eſt)natura oportet hæc exiſtere.na/
turæ enim opus eſt,alimentum genito præbe/
re:nam cuiq; ex eo ex quo generatur,alimentũ
relinquitur.quare ſecũdum naturam eſt com/
parandi facultas omnibus, ex fructibus & ani/
malibus.Cum uero & hæc ſit duplex, ut dixi/
mus,& altera numularia,altera uero diſciplina
rei familiaris:& hæc quidem neceſſaria & lau/
dabilis,illa uerò tranſlatitia,& meritò improbã
da,quia non ſecundum naturam,ſed ab homi/
nibus acquirit, ratiõabiliter habetur odio ipſa
numularia:quoniam à numo ipſa facit acquiſi
tionem,& non ad quod inductus eſt:commu/
tationis enim cauſa numus inductus fuit: fœ/
nus autem ſeipſum maius facit:unde & nomẽ
accepit:quoniam illa quæ pariũtur, ſimilia gi/
gnentibus ſunt. in fœnore autem numus nu/
mum parit.quare maxime præter naturam eſt
hic acquirẽdi modus.Quoniam uerò illa quæ
ad cognitionem pertinebant,determinauimus
ſufficienter:illa quæ ad uſum pertinent, diſcu/
tienda ſunt.Cuncta enim hæc conſiderationẽ
habent liberalem,experientiam uerò neceſſari/
am.Sunt autem circa acquirendum partes uti/
les,rerum ipſarum quæ acquirendæ ſunt peri
tiam habere,quæ optimæ ſint,& ubi, & quo/
modo:ceu quales equi comparãdi ſint, quales

boues

boues aũt pecudes,eodem modo & in cæteris animalibus:oportet enim peritũ esse, quæ isto rum potissima,& ubi & qualia : nam alia alibi potiora gignuntur.deinde agriculturæ, eiusq; speciérum,ut nudi soli & consiti, & apium, & aliorum animalium,tum natatilium, tum uolatilium,ex quibus sit utilitas prouentura,maximè igitur propriæ acquisitiõis istæ sunt partes,& primæ. Eius uerò quæ per translationẽ dicitur,potissima pars est mercatura, & huius partes tres,nauigatio,deuectio,negociatio. differunt autem hæc inter se, cum alia securiora sint,alia fructuosiora.Secunda pars est fœneratio.Tertia mercẽnaria, & huiusmodi alia uiliũ artium,alia sine arte solo corpore ministrante est.Et quarta acqrendi species media inter hãc & primam(habet enim partem eius quæ est secundum naturam,& partem eius quæ per trãslationem dicitur)& est in iis omnibus quæ à terra,& ab iis quæ terræ sunt, non à fructibus, sed utilibus:ceu sylua cædua,& omni metallica.hæc rursus multas complectitur partes : nã multæ sunt ex terra,metallorũ species. De singulis horum in genere dictum est nunc,in specie uerò de his dicere utile quidẽ foret ad opera conficienda, sed graue nimis in his edocendis persistere.Sunt enim operationes illæ arti

ficiosissimæ, in quibus minimum est fortunæ: illæ sordidissimæ, in quibus maximè inquinatur corpus: illæ seruilissimæ, in quibus corporis est usus plurimum: illæ uerò ignobilissimę, in quibus minimum requiritur uirtutis. Cum uerò sit à quibusdã de his scriptum, ut à Charete Pario, & Apollodoro Lénio de cultu agrorum tam nudorum quàm consitorum: & similiter ab aliis de aliis: ea quidé (cui cura est) præcepta consideret. Etiam quædam à frugi patribusfamilias dicta colligere oportet, per quæ cõsecuti sunt diuitias, qui acquirere studuerunt. quale est illud Thaletis Milesii (id enim consideratio quædam est ad acquirendum) sed illi quidem attributum propter sapientiam: contingereq; potest, cum sit uniuersale: cum enim obiiceretur illi philosophiæ studium, propter inopiam, quasi inutile & infructuosum, prospexisse illum ferunt per astrologiam, oliuarũ ubertatem futuram. Cũq; coëgisset pauxillum pecuniarum, hyeme adhuc uigente emptioné oleæ fecisse in Mileto, & in Chio, pro paruo admodum præcio, utpote nemine plus offeréte, arrasq; dedisse. Cum itaq; postea tempus uenisset, multis subitò quærentibus uendidisse oleum quanti ipse uoluit, ac magnam uim pecuniarum inde superlucratum: ostendisse ami-

tis, perfacile eẽ philoſophis ditari, ſi uellent: ſed hoc non eſt illis curę. Thales igitur in hunc modum dicitur ſcientiam ſuam oſtendiſſe. Eſt autem (quemadmodum diximus) uniuerſalis hic quærendi modus, ſi quis poſſit ſibi ſoli uenditionem comparare. quapropter ciuitates quædam hunc: faciunt quæſtum, cum indigent pecuniis: uenditionem enim ſibi ſoli reſeruant. In Sicilia quidam cum apud eum pecunia repoſita eſſet, quicquid erat ferri, ex ferrariis emit: poſtea uerò mercatoribus illuc accedentibus uendebat ſolus, non magnum exceſſum precii faciens, ſed tamen ita ut pro quinquaginta talẽtis, centum conficeret. hoc itaq; ſentiens Dionyſius, pecunias quidem illi iuſſit efferre, ſed amplius Syracuſis morari uetuit, ut qui quæſtus reperiſſet ipſius rebus inutiles. Iſte uidit aliquid tale, quale Thales uiderat, atq; hoc idem: uterq; enim ſibi ſoli uenditionem comparauit. Vtile etiam eſt uidere hæc in republica. nam ciuitates pecuniis indigẽt, & huiuſmodi quæſtibus, quemadmodum domus, ſed & magis. quamobrẽ in republica qdã huic ſoli parti intendũt.

De partibus rei domeſticæ, differentia, virtutibus mulieris, ſerui, pueri, imperantis, parentis, artiſicum, & cauſa. Cap. VIII.

QVoniam uerò tres erant partes rei do/
mesticę, una dominica, de qua suprà di/
ximus, alia paterna, tertia coniugalis.
Nam & uxori præest & filiis, tanquàm liberis
quidem ambobus: sed non eodem imperii mo
do: sed uxori quidem ciuiliter, filiis autem re/
gie. masculus enim quàm fœmina natura prin
cipalior est, nisi aliter præter naturam constite/
rit, quòd & antiquius est & perfectius iuniore
& imperfecto. In ciuilibus autem prícipatibus
plerúq; cõmutatur is qui præest, & is qui sub/
est: nam æquales esse uolunt secundum natu/
ram, nec quicquam differre. attamen cum hic
quidem præest, ille uerò subest, requirit diffe/
rentiá, & habitu, & sermonibus, & honoribus,
ut amasis inquit de pedum lotore. enimuero
masculus ad fœminam semper ita se habet. Fi/
liorum autem imperium est regiũ: quod enim
genuit, quodq; per amicitiam præest & ætaté,
idipsum est idem quod species quædam regii
imperii. ideo bene Homerus de Ioue inqt: Ho
minum pater atq; deorum, sic appellans omni
um regem. Natura enim excellere regem opor
tet, genere autem esse eundem: quod accidit se
niori ad iuniorem, & parenti ad natum. Mani/
festũ ergo est, quòd plus studii domesticæ di/
sciplinæ est circa homines, quã circa possessio/

nem inanimatorum: & circa eorum uirtutes, quàm circa uirtutes possessionis, quas diuitias appellamus: & circa liberos magis, q̃ circa seruos. Primum igitur de seruis, dubitauerit utiꝗ quispiam, utrum præter ministeria & corporalia opera sit aliqua uirtus serui excellentior, puta modestia & fortitudo & iustitia, & alii huiusmodi habitus: an non sit ulla præter corporalia ministeria. Ambiguitatem sanè id utraꝗ ex parte habet. nam siue sit aliqua, excellentiores erunt serui, quàm liberi: siue, non est aliqua (cum homines sint rationis participes) absurdum uidebitur. Eadem ferè est quęstio de muliere & puero: utrum & horum sint uirtutes: & oporteat mulierem esse modestam & fortẽ & iustam. &, an puer sit intemperans & modestus, an non. Et uniuersaliter illud quærendũ est de imperante natura, & parente, utrum eadem uirtus an alia. Si enim oportet utrosꝗ participes esse probitatis, cur tandem alter imperare debet, alter parère penitus? Non enim secundum magis & minus possunt differre: nam imperare & parère specie differunt, & non secundum magis & minus. Sin uerò alium oportet, alium non, admirabile est. nam si imperans nõ erit temperatus & iustus, quomodo bene imperabit? sin uero is cui imperabitur, quo-

modo bene parebit? Intemperatus enim, & timidus, nihil faciet, ut oportet. Constat igitur oportere utrosq; habere uirtutem, sed in ipsa uirtute esse differentiam: quemadmodum in iis quæ natura obediunt, id apertè in animo inspicitur: est enim in animo quod natura imperat, & quòd paret: quorum diuersam cẽsemus esse uirtutem, ut rationem habentis & irrationalis. patet igitur eodẽ modo se habere in aliis. Quare pleraq; sunt natura imperantia & parẽtia. alio enĩ modo liber præest seruo, & masculus præest fœminæ, & uir puero: & omnibus insunt partes animæ, uerum differẽter insunt: seruus enim omnino non habet deliberandi arbitrium: mulier uerò habet quidem, sed inualidum: puer autem habet, sed imperfectũ. Eodẽ igitur modo se habere necesse est circa morales uirtutes. Putandũ autẽ est omnes participes esse oportere, sed nõ eodẽ modo, sed quantum cuiq; opus est. Ex quo fit ut is q imperat, perfectã uirtutẽ habere debeat moralem (nam eius opus est illius qui simpliciter præcipit ac præsidet: ratio autem præcipit atq; præsidet) aliorum uerò unusquisq; quantum sibi competit. Quare patet uirtutem moralem esse omniũ supradictorum. Nec eadẽ temperantia mulieris & uiri, neq; fortitudo neq; iustitia, ut Socrates putabat: sed hæc quidem iubens fortitu

do,illa uerò obediens:eodem modo & in aliis. Patet autem id magis particulariter considerãtibus:nam qui uniuersaliter dicunt, quòd animam bene se habere,uirtus est,aut rectè agere, aut aliquid tale,seipsos decipiunt. multò enim melius dicunt,qui enumerant uirtutes, quemadmodum Gorgias, quàm qui ita definiunt. quapropter oportet sicut poëta de muliere dixit,ita cẽsere in omnibus: Mulieri decus affert taciturnitas,sed nõ idem uiro. cũ uerò puer sit imperfectus,patet quòd uirtus huius non ipsi ad seipsum est,sed ad perfectum & ducem: similiter & serui ad dominum. Posuimus autem seruum ad necessaria esse utilem. quapropter patet ipsum uirtute indigere parua,& tanta,ut neq; propter intemperantiam, neq; propter timiditatem in operibus deficiat. Dubitabit uerò aliquis (si uerum est quod nunc diximus) utrum artifices oporteat habere uirtutem. Nã sæpe propter intemperantiã deficiunt in operibus. An hoc longè differt? nam seruus quidẽ adhæret nobis communione uitæ:ille autẽ remotior est:& tantũ sibi competit uirtutis,quãtum seruitutis. uilis enim artifex determinatã habet quandam seruitutem. Et seruus est secũdũ naturã:sed nemo sutor neq; alius opifex. Patet ergo quòd huiusmodi quidẽ uirtutis cau

ſam eſſe oporteat dominum ſeruo, non eum qui doctrinam habet in operibus dominicam. quapropter non bene dicunt, q ſeruos ſpoliāt ratione, dicentes, præcepto uti dūtaxat. admonendi ſunt enim magis ſerui, quā pueri. Et de his in hunc modum determinatum ſit. De uiri autē & mulieris, filiorūq; & patris uirtute, et conuerſatione adinuicē, quid rectè uel contrà, & quomodo oportet hoc quidem facere, ab illo autem abſtinere, in iis qui de republica, neceſſe eſt intueri. Nam cum omnis domus ſit ciuitatis pars, iſta autem pars domus, partis autē uirtus ad totum reſpicere debeat: neceſſarium eſt reſpicientes ad rempublicā filios uxoresq; inſtruere, ſi quid refert ad rectam inſtitutionē reipublicæ, pueros & mulieres eſſe bene inſtitutas. enimuerò referat neceſſarium eſt: nā mulieres media pars ſunt liberorum, ex pueris autem ſumuntur qui rempublicam gubernant. At uerò cum de his determinatum ſit, de reliquis autem in aliis ſit dicendum, omiſſis iis q̄ nunc agitantur, tanquàm finem habētibus, alio aſſumpto prīcipio diſſeramus, & primū cōſideremus q̄ tradita ſunt de optimo ciuitatis ſtatu.

FINIS PRIMI LIBRI.

RAPHAELIS VOLATERRANI IN LIBRVM

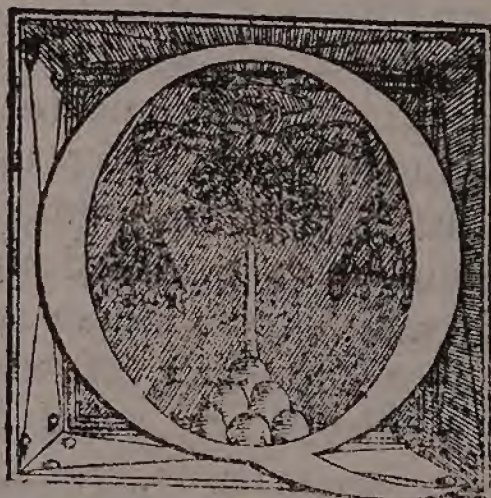
Secundum Politicorum ad Nicomachum, Argumentum.

A demum optima respublica, in qua secundum id in quo fœlicitatem esse existimant, siue uirtus sit, siue aliquid aliud, in quo quis excellit, is ciuis fœlicissimus putatur. Confutat præterea multos reipub. administratores, ac legislatores, vbi dicit quemlibet in aliquo errasse: & inter cæteros Platonem, qui ex Socratis sententia dixit, communia omnia, etiã vxores, in ciuitatibus esse debere. Hæc tanta vnitas rempub. potius dissoluere: & ex ciuitate domum facere videtur. Nam ex dissimilibus partibus & familijs respub. floret. Præterea nulli vxorem aut liberos amare contingeret, cum incerta esset proles. Rei etiam acquirendæ minime vacarent: cum nihilominus ponat lucri diligentiam, alijsq; de causis. Deinde contra Phaleam arguit, qui leges Carthaginensibus dedit, ac statuit æquales ciuium possessiões, errauitq; nõ statuere quantæ ac quales esse deberent: nã si immoderati sint omniũ census, intemperanter viuerent: si nimium exiles sordide ac misere. Nã statuendus modus emptionum, ne quis de plebe ob diuitias potẽtior factus, sese cũ nobilitate cõmisceat. Quæ distinctio in creãdis magistratibus necessaria est. Mentionẽ deinde facit de Phidone Corinthio qui Corinthijs leges dedit. Deinde Hippodami Milesij leges etiã reprehendit, qui abstulit opificibus possessiones & arma, nullo honore dignás: q̃propter ij serui magnopere facti, amare rempub. non poterant, Præterea potestatẽ

nouas inueniẽdi leges cõcedebat,qđ ꝓfectò reipub.mi nime códucit,quũ paulatí ciues assuescãt nó uereri pricipis istituta,mutatis facilè legibus:abrogatioq; huiuscemodi uim eneruat,introducitq; legis contemptum. Post hæc iubet Aristo.seruari seruorũ disciplinã, qua sublata,dñi i insidias veniũt:sicut Hilotæ i Lacedæmonios,⁊ Periestæ in Thessalos,fecerũt,Deinde mulieres bñ instituere, vt téperatè & sine arrogantia & sumptu degãt:vt de Lacenis fœminis dicit̃,q̃ ob insolétiã ⁊ audaciã viris resistũt,muliebria dedignant̃:quũ illi aduersus Thebas pugnarét,arma tractare voluerũt.Rephendit ẽt in qbusdã rẽpub.Lacedæmoniorũ, qđ magr̃atus eorũ nó recte erat ꝑpetuus cũ ꝓcessu tpis vir iustus,iniustus possit euadere,Deinde qđ nó darent̃ nisi potentibus:q̃res ambitiosos plane faciebat.Regé ꝑpetuũ creabãt,classis insuꝑ ꝑfectũ:ærario carebãt,sed cũ bella gererét,singuli cóferebãt:ex quo & cupidos ⁊ auaros faciebãt,ac sibi magis quã reipub.vacantes.Syssitia non de publico,sed de ꝓprio faciebãt,ex quo pauperes illis interẽẽ nó poterãt,⁊ q nó interessent,ad magr̃atus non eligebant̃. συσσίτια,cóuiuia erãt:quę inter se publice ac sæpe celebrabãt,symbolũ cõferẽtes.Differit præterea de Creteñiũ legibus,quas ꝑfert Lacedæmonijs.nã hi Sissitia melius de publico faciebãt:præterea filiorũ multitudinẽ ꝓhibebãt:ptãte viris facta,post susceptã ęquo numero ꝓlẽ vxores abdicãdi,alio itroducto vsu. In quo ex sentẽtia diui Thomæ videt̃ Aristo.de mariũ vsu intellexisse,nec vituperasse.Cosmos ẽt eorũ magr̃atus reprehẽdit eẽ ꝑpetuos:sicuti Ephoros Lacedæmoniorũ. Ex oibus his laudat Solonẽ,meliusq; dicit rẽpublicã instituisse, quã ex optimatibus ⁊ pplo instituit, oibusq; eo mó honores cóicauit:licet ꝑter eius mentẽ ad pplarẽ postea statũ deuenerit.Nam Pericles ⁊ Ephialtes,sublato Ariopagi cósilio,iudicib⁹ ꝑmũ salaria cõstituere,

ARISTOTELIS STAGIRITÆ POLITICORVM LIB. SECVNDVS LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

De optima republica Socratis differente multitudine, æqualitate, sufficientia. Cap. I.

VONIAM ꝓposuimus conside-rationem facere de ciuili societate, quę sit optima omniũ, iis qui possunt uiuerẽ maximè ad uotum: oportet quoq; alias considerare respub. qbus utuntur ciuitates aliquæ earum, quæ bene legibus institutæ uidentur. & si aliquæ sint aliæ ab aliquibus scriptæ, quę bene se habere uideantur, ut recta institutio utilitasq; appareat. Nec putetur esse ad ostentationem & superfluitatem, quærere quippiam aliud præter illas: uerum quia illæ non bene sese habent, ideo hunc disciplinæ laborem à nobis esse susceptum. Incipiẽ-

dum autem est ab eo quod est secundum naturam, huius confœderationis principium. Necessarium est quidem aut omnia esse communia inter ciues omnes, aut nulla, aut quædam & quædam non. Enimuero nulla esse cõia, impossibile cõstat esse, cum ciuitas sit communio quædam. Ac primo necesse est locum esse communem: nam locus æqualitas est unius ciuitatis, ciues autẽ socii unius ciuitatis. Sed utrũ melius fuerit in bene instituẽda republica, quæcunque recipere communionem possunt, ea omnia esse communia: an quædam communia eẽ, quædam non esse, melius? nam fieri posset, ut filii & uxores & res quæ possidentur communes essent ciuibus adinuicem, quemadmodum in Platonis repub. ibi enim Socrates inqt, oportere communes esse filios, & mulieres, & facultates. id uerò utrum præstat ita fieri, ut nunc fit, an secundum legem illam in repub. scriptã? Continet porrò & alias difficultates pmultas, ista mulierum omnibus communio. Et id ꝓpter quod censuit hanc legem esse ferendam, non uidetur consequi ex rationibus. Præterea ad finem, quem inquit oportere ciuitati existere (ut nunc quidem dictum est) impossibile. Quomodo autem distinguere oportet, nihil ab eo determinatum est. dico autem, ut quòd

una uidelicet sit ciuitas tota, tãquàm id sit maximè optimum: suscipit enim hanc suppositionem Socrates. Atqui constat, quòd ea si procedat, atq; una fiat magis, ciuitas nõ erit: est enim ciuitas multitudo quædam secundum naturam, quæ dum fit una magis, domus erit ex ciuitate, & homo ex domo: unã enim magis domum censemus esse quàm ciuitatem, & hominem unum quàm domum. Quare etiã si quispiam posset hoc facere, tamen non esset faciundum, quia perimit ciuitatem. Nec solũ ex multitudine hominum constat ciuitas, uerumetiã ex eorum multitudine, qui specie differũt: nõ fit enim ciuitas ex similibus. aliud enim ad bellum confœderatio quàm ciuitas: illa enĩ quantitate prodest, etsi eadem sit specie, cum auxilii gratia suapte natura fieri nata sit huiusce confœderatio, ceu si pondus amplius trahat. Differt autem & eo modo ciuitas à gente, quando per pagos diuisa non sit multitudo, sed quemadmodum Arcades. Ex quibus autem unum fieri oportet, specie differũt, quapropter æquale repensum ciuitatem conseruat, ut in Ethicis dictum est prius. quoniã inter liberos & æquales necessarium est hoc esse: nam omnes simul magistratum gerere, impossibile est: sed aut p annum aut per aliam præfinitionem & tem-

pus.atq; isto modo fit, ut omnes gerant magi-
stratum,ceu si mutarentur sutores & fabri,nec
semper iidem fabri & sutores essent.cum uerò
melius esset ita se habere ea quæ sunt circa so-
cietatem ciuilem,manifestum est melius esse si
iidem semper magistratum gererent, modò id
fieri posset. Sed in quibus nequit hoc fieri,pro
pterea qđ omnes natura sunt æquales: simul
est etiam iustum(siue bonum,siue prauum est
gerere magistratū)ut omnes huiusmodi mu-
neris participes fiant, & in eo imitentur uicis-
sim æquales,cedendo inuicem alios aliis,utpo
te qui ex principio sint æquales.nā alii regunt,
alii reguntur in parte,tanquàm si ipsi alii fiant.
eodem modo illorum qui regunt,alii alios ge-
runt magistratus.Patet igitur ex his, quòd nō
recipitur sic aptam esse unam ciuitatem,ceu di
cunt quidam:& quod maximum esse commo
dum ciuitatibus dicebatur,id interimit ciuita-
tes.atqui singulorum bonum, singula conser-
uat.Patet etiam alio modo, quòd quærere ni-
mium unire ciuitatem, nō est melius.Domus
enim magis sufficiens est, quàm unus homo:
ciuitas autem quàm domus, & uult ea quidē
iam esse ciuitas,cum habet sufficientiam mul-
torum societas. Si igitur magis expetendum
est,quod magis sufficientiam habet, certè mi-

nus unum eo quod eſt magis expetibilius eſt.

De republica Socratis improbatio. Cap. II.

ENimuero nec ſi optimum ſit, unam quàm maximè eſſe ciuitatem, non tamẽ id demonſtrari uidetur ex ſermone, ſi omnes ſimul dicant meum & non meum. hoc enim Socrates putat eſſe ſignum ciuitatis perfectè unitæ. At enim uerbum, omnes, duplex eſt. Si igitur tanquàm ſinguli, forſan eſſet magis quod efficere uult Socrates. ſinguli enim eundem filium ſuum eſſe dicerent, & mulierem eandem. & de ſubſtantia & facultatibus quibuſuis eodẽ modo. nunc autem non ita dicunt, qui communibus utũtur mulieribus & filiis: ſed omnes quidem, at non ut ſinguli ipſorum. eodem modo de facultatibus, omnes quidem, ſed non ut ſinguli eorum. Quòd igitur aberratio quædam ſit in uerbo omnes, manifeſtum eſt, nam & uocabulum, omnes, & utraq;, & imparia & paria dicunt propter duplicitatem: & in ſermonibus poſita litigioſos faciunt ſyllogiſmos: quare hoc ipſum omnes dicere uno quidem modo bonũ eſt, ſed nequaquã poſſibile: alio aũt modo nihil conſentaneum. Habet præterea quod dicitur, nocumentum aliud. quod enim multorũ commune eſt, in eo minimè adhibetur diligen

tia:nam de propriis maximè curant homines: de communibus autem minus, quàm de eo quantum ſingulis competit: tanquàm enim alio curante, ab aliis negliguntur. quemadmodum in ſeruilibus miniſteriis, famulantes multi interdum deterius inſeruiunt quàm pauci. Fiunt etiam unicuiq; ciuium mille filii: & ipſi nõ ut ſingulorũ, ſed ut cuiuſuis quis ſimiliter eſt filius: q̃re omnes ſimiliter negligent. Praeterea hoc modo ſinguli ciuium, meus eſt dicent, de eo qui benè agit aut male (quotcunq; contigerit numero) dicent hoc mõ, uidelicet, meus eſt aut illius, de ſingulis ex mille, uel quotquot ciuitas nacta ſit, & hoc dubitantes: nam incertum eſt, cui contigerit genuiſſe filium, & saluũ eſſe genitum. Atqui utrum præſtat ſic dicere meum ita, uocantes unumquéq; duorum millium, & decem millium: an magis ut nunc in ciuitatibus meum uocant, hic quidem filium ſuum, ille fratrem ſuum, ille nepotem, aut per aliam quandam coniunctionem ex conſanguinitate uel familiaritate, & affinitate illius primum, uel ſuorum, & preterea alium ſodalem, alterum contribulem: præſtat enim eſſe proprium nepotem, quàm illo modo filium. Quinimò nec uitari quidẽ poteſt, quin ſuſpicentur à quibuſdam fratres & filii, & patres & matres:

matres: nam per similitudinē natorū ad parentes, necessarium est ut fidem de seinuicem recipiant. quod tradunt quidam qui terræ ambitus describunt: esse enim aiunt/nonnullis superioris Libiæ populis mulieres cōmunes, filios tamē partiri secundū similitudines. Sunt enim fœminæ/ quædam etiam aliorum animalium, ceu equæ & boues, quarū ea natura est, ut simillimos genitoribus ædāt fœtus, ut equa illa apud Pharsaliam, nuncupata iusta. Præterea huiusmodi molestias nō facile erit uitari ab iis, qui iam statuunt cōmunitatem, puta plagas et neces/partim uoluntarias partim inuoluntarias, & rixas, & iurgia: quæ nefas est cōmittere aduersus parentes et propinquos, magis quàm aduersus extraneos. Sed frequentius illa eueni re necesse est, ubi ignorant, quàm ubi sciunt. & ea si contingant, à scientibus expiationes debito modo fieri possunt, ab ignorantibus uerò, ne una quidem fieri potest. Illud etiam absurdum, quòd qui filios communes fecerūt, coire solum amantes uetuerunt, amare uerò non uetant, nec alios usus, quos esse patri ad filios, & fratri ad fratrem: omnium deformissimū est: cum & amare solum, aliquid absurdum sit, & non aliam ob causam coitionem illorum uetuisse, nisi quia nimia uoluptas sit inde prouen

tura;sed quòd pater sit aut filius, aut fratres, ob eam rem nihil putare referre. Videtur autē magis prodesse, ut agricolis cōmunes sint mulieres & filii, quàm custodibus: minus enim erit amicitia si cōmunes sint nati & mulieres: enimuero tales sint quibus imperatur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem cōtrarium eueniat necessarium est ob huiusmodi legem, quàm ea sint quorum causa optimas leges esse oportet, & quàm id cuius gratia Socrates censet ita instituēdum de natis & mulieribus. amicitiam etenim putamus maximum esse bonū ciuitatibus: nam sic minimè seditionibus agitabuntur. Sed unam esse ciuitatem laudat maximè Socrates: quod & uidet, & ipse ait esse amicitiæ opus: ut in amatoriis sermonibus scimus dicētem Aristophanem: propter eximiā amantium cupiditatē, applicari simul, & ex duobus fieri unum. hic ergo necessariū est ambos corruptos esse, uel unū. At in ciuitatibus necesse est amicitiam infirmam fluxamq; fieri propter huiusmodi communitatem: & minimè dicere meum, aut filium, patrem: aut patrem filium. Vt enim parū dulcis multa in aqua diffusum, insensibilem facit mixturā: sic accidit eam adinuicem familiaritatem, quæ ab huiusmodi no-

minibus prouenit curare, minimè esse necessarium in tali republica, uel patrē ut filii interest, uel filium ut interest patris, uel fratres inuicē. Duo enim sunt quæ faciunt homines curā habere & amare: propriū scilicet & affectio. quorum neutrum fit necesse est in huiusmodi republica. Insuper translatio illa natorū ex agricolis & artificibus in custodes, & ex his in illos, magnam cōtinet difficultatem, quéadmodum tandem fiet. & cognoscant necesse est dantes & transferentes, quibus quos dedant. Præterea superius etiam dicta magis in his necessarium euenire, puta rixas & plagas, & amores, & cædes. nam non amplius appellant custodes fratres & filios, & patres & matres, qui aliis ciuibus deduntur: & rursus qui ex custodibus, aliis ciuibus, ut caueant tale aliquid perpetrare propter consanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum, determinatum sit in hunc modum.

De communitate facultatum, & nonnullis incōmodis rempublicam Socraticam sequentibus. Cap. III.

His consequens est de rebus quæ possidentur considerare, quomodo sit constituendum illis, qui in optima republica uersari de-

beant: utrum communes esse debeant, an non communes. Hoc seorsum scrutandum est (nec simul cum iis quæ de natis & mulieribus lege statuuntur) dico autem circa res, utrum (etsi sint nati mulieresq; separatim, quéadmodum nunc sunt omnibus) præstet tamen res esse cõmunes & usus. puta, utrũ præstet fundos esse seorsum, fructus uero in commune conferre: quod apud quasdam fit gentes. uel contrà, solum quidem cõmune esse, & cõmuniter coli, fructus autem partiri in proprios usus: quod etiam facere dicũtur quidam barbarorum. uel etiam fundos & fructus esse communes. Si ergo alii essent agricolæ, alius esset modus & facilior: sed cum ipsi sibi laborẽt, ea quæ ad possessiones attinent, plures præbebunt difficultates. Nam si in fruendo & laborando non sint pares, necesse est incusationes existant, contrà fruentes quidem & cõsumentes multa, parum uerò laborantes, ab his qui minus consumunt, & multũ laborant. Omnino autẽ conuictus & cõmunitas rerum humanarũ omniũ, difficilis est, & maximè in talibus. Probant autem eorũ qui unà peregrinantur societates: quorum plerique ferè inter se dissident, de paruis uilibusq; rebus offensi. Nos quoque etiã ministris illis plurimũ aduersamur, quibus maximè utimur ad

circularẽ famulatũ. cõmunes igitur habere res, has, & alias huiusmodi continet difficultates. Eo autem modo quo nunc fit, si insuper moribus & moderatione legum rectarum honestetur, non parum distabit: habebit enim utriusq; commoda. dico autem utriusq;, uidelicet eius quod communes sunt res; & eius quod proprię. oportet enim omnino ut res sint proprię, sed quodammodo communes. curæ enim diuersæ, incusationes adinuicem nõ parient: imò proficient, ut potè ad proprium unoquoq; sedulò incumbente. at uero ob uirtutem erunt ad usum (ut est in prouerbio) amicorum communia. Est autem etiam nunc quibusdam in ciuitatibus in hunc modum subscriptum, ne putetur impossibile, & præcipue in iis quæ bene gubernantur, aliqua sunt, & aliqua esse possunt. propria enim unusquisq; possidens, partim utilia facit amicis, partim utitur communibus. ut in Lacedæmone seruis utuntur uicissim tanquam (ut ita dicam) propriis: & prætcrea equis & canibus, si fortè in uiis, in agris, per regionem quis indiguerit. Patet igitur esse melius, ut propriæ sint res: sed usu facere illas cõmunes. quemadmodum autem hoc fiat, legislatoris erit prouisio. Est sanè inenarrabile, quãtum intersit ad uoluptatẽ, considerare aliquid

esse proprium sui:non enim frustra quisque ad seipsum amicitiam habet:est uerò id naturale. Sed cum amator sui reprehenditur iustè, non id reprehenditur quia se amat, sed quia magis quàm oportet se amat:quemadmodũ & amator pecuniarum:nam amant omnes (ut ita dixerim) talia. attamen & largiri & opẽ ferre amicis/aut hospitibus/aut sodalibus, dulcissimum est,quod fit si propriæ sint facultates: hoc autem non contingit illis,qui nimis unã efficiunt ciuitatem. Et præter hęc,duarum uirtutũ opera manifestè tollunt, temperantiæ erga mulieres alienas (ab ea enim quæ aliena est honestatis/opus est se ob temperantiam abstinere)& liberalitatis circa res possessas: neque enim discerni poterit liberalis, neque liberalem operationẽ faciet ullam:nam in usu earum rerum quas ipsi possidemus,liberalitatis est opus. Ergo eiusmodi legis positio faciem habet apparentem, atque humana uideri possit: auditor enim libenter recipit, putans fore mirabilem quandã amicitiam omnibus erga omnes, præsertim cum quis incommoda accusat rerum publicarum nunc prouenientia,ex eo quia non sint cõmunes omnium facultates:ceu litigia ex contractibus, falsorum testium iudicationes, diuitum adulationes:quorum nihil fit propter proprie

tatem, sed propter improbitatem. Cum etiam res in communi habentes, rerumq; utentes cõmunione, multo magis inter se dissidere uideamus, quàm eos qui separatim possident: sed uidemus paucos qui in cõmuni res habent, dissidentes esse aduersus multos congerentes proprias facultates. Insuper æquum erat referre, non solum quantis malis priuabuntur si communitatem rerum habebunt, sed etiam quantis bonis. uidetur autem omnino impossibilis esse illa uita. Causam uerò Socrati huius erroris putandum est †suppositionem non rectam ἱπόδεσ[illegible]
fuisse; oportet enim quodammodo unam esse ciuitatem & domum, sed nõ penitus: est enim quo si procedat, non erit ciuitas: est etiam quo erit quidem prope, ut non sit ciuitas, deterior ciuitas: ueluti si quis concentum faciat unisonum, & uersum pedem unum: sed oportet cũ sit multitudo (ut prius diximus) per disciplinam, communem & unam efficere: & eum qui disciplinam sit habiturus, putantem per illam studiosam facere ciuitatem, absurdum est per talia quędam instituendam putare (ac non per mores & per philosophiam & per leges) ueluti ea quæ circa possessiones sunt in Lacedæmone, & comessationes in Creta, quarum legislator communionem induxit. Neq; id sanè igno

randum est, quia oportet ad multum tempus ac multos annos inspicere, in quibus haudquaquam lateat, si hæc rectè se habuerint: fermè enim omnia inuenta sunt quidem, sed alia non inducta, alia ab expertis repudiata. maximè autem id apparet, si quis per opera inspiciat rempublicam sic institutam: non aliter enim poterit fecisse ciuitatem, nisi separet illa atque distinguat, partim in cōmessationes, partim in partes tribuum, partim in tribus. Quare nihil aliud continget lege prouisum esse, nisi ut custodes agrum non colant, quod & nunc Lacedæmonii facere tentant. Modus uerò totius reipublicæ, quis futurus sit in communicatione degentibus, neque Socrates ipse inquit, neque dictu facile est. Et licet fermè multitudo ciuitatis, diuersorum ciuium est multitudo, de illis nihil determinatum est. an & agricolis communes esse facultates oportet, an proprias singulorū? præterea utrum mulieres & pueros proprios, an communes? si enim eodem modo communia sunt omnia omnium, quid different isti ab illis custodibus, uel quid plus erit iis qui sustinent eorum imperium, uel quam ob causam imperium sustinebunt, nisi fortè machinentur aliquid tale quale Cretenses? illi enim cætera omnia seruis permittentes, solum illis gymnasia

uetuerunt, & armorum possessionem. Quod si eo modo quo in aliis ciuitatibus apud illos talia erunt, quis modus erit communitatis? necesse enim erit duas ciuitates in una esse ciuitate, & eas inter se contrarias: facit enim alios quidem custodes, quasi in munitione, alios autem agricolas & artifices, & alios ciues. Litigia uerò, & iudicia, & quæcunque alia mala ciuitatibus puenire inquit, omnia prouenient & istis. quãquá dicat Socrates fore, ut non multum legibus indigeant propter disciplinam, ueluti circa res urbanas, & circa forum, & alia huiusmodi, legibus, tribuens solum disciplinam custodibus. Insuper dominos facit suarum rerum agricolas, & tollere permittit. at multò magis uerisimile est eos fore difficiles & fastu plenos, quàm eos quos apud quosdam uocant ilotias & penestias & dulias. Enimuerò siue necessaria sint hæc similiter, siue non, nihil nunc quidem determinatum est: neque de cõsequentibus, quę sit eorum ciuilis administratio, & disciplina, & quæ leges. Est autem neque facile reperire, neque parum referens, quales hos esse oportet ad cõseruandam custodum communionem. At uerò si mulieres facit communes, facultates uerò proprias, quis curam habebit rei domesticę, ut habent agriculturę uiri, quamuis etiã sint com

munes facultates, & agricolarũ mulieres? Ab-
surdum etiam ex bestiis facere similitudinem,
quod conueniat eadem efficere mulieres quæ
uiri, ad quas nequaquam cura rei domesticæ
pertinet. Periculosa est insuper magistratuum
constitutio, quàm facit Socrates: facit enim ut
semper sint iidem: at hoc seditionis est causa,
etiam apud illos qui nullam possident digni-
tatem: quid ergo apud bellicosos & animosos
uiros? Quod autem necessarium sit, ipsum eos-
dem semper magistratus facere, patet: non eni
aliorum modo, & modo aliorum miscetur ani-
mis diuinum illud aurum, sed semper eisdem:
inquit autem quibusdam statim à genitura au-
rum misceri, quibusdam argentum, æs uerò et
ferrum illis qui & artifices futuri sunt, & agri-
colæ. Præterea custodibus fœlicitatem auferẽs
totam, inquit, ciuitatem facere beatam oporte-
re legislatorem: at impossibile est totam beatã
eẽ, nisi aut plurimæ, aut omnes partes, aut quæ-
dam habeant fœlicitatem: non enim eorũdem
est fœlicitas, quorum & integrum: nam ipsum
cõtingit toti existere, etsi nulli partium, at fœli-
citatem impossibile est. Quod si custodes non
erunt fœlices, qui tandem alii? non enim artifi-
ces quidem, neq; multitudo sordidorum. Illa
igi͛ respublica de qua Socrates locutus est, has

cōtinet difficultates,& alias his nō minores.

De republica Platonis, quæ & Socratis secunda respublica dicitur. Cap. IIII.

FErmè autem similiter circa leges quoq; se habet postea scriptas:quapropter & de illa hic reipublicæ parte, cogitare parum, melius erit. Etenim in republica de paucis admodum determinauit Socrates, ut de mulierum & natorum communitate, & de rebus possessis, & de institutione reipublicæ. Diuisit enim in partes duas multitudinem habitantium, in agricolas & propulsatores belli:tertiam ex iis fecit, qui consultant & deliberant,& in quibus summa reipublicæ consistit autoritas. agricolæ uerò & artifices utrū nullius magistratus an alicuius participes sint,& utrum arma possidere debeant,& unà pugnare an secus, & de his nihil dterminauit Socrates:sed mulieres unà censet pugnare debere,ac disciplinam habere eandem quàm custodes:cætera uerò extraneis peregit sermonibus,& disciplinam custodum qualem esse illam oportet. Legum autem maxima quidem pars, leges existunt: pauca uerò de republica dixit,quàm cum pergit communiorē facere ciuitatibus,paulatim circumagit in aliā rempublicam. Præter cōmunitatem enim mu-

lierum & rerum possessarũ, cætera eadẽ utrisqꝫ attribuit rebus publicis: nam & disciplinã eandem, & quod abstineãt uiuere ab operibus necessariis. Et de comessationibus eodem modo. Præterquã quod in illa existimat mulierũ quoqꝫ comessationes esse debere, atqꝫ eandem mille habentium arma: hanc uerò, quinqꝫ millium. Superfluum ergo quiddã & facetè captiosum, & nouum & exploratorium omnes Socratis habent sermones: sed cuncta rectè, forsitan difficile: quoniam & de multitudine illa de qua nunc dicebatur (latère id minimè decet) quia Babylonia aut quadam alia infinita regione indigebit tanta multitudo, ex qua ociosorũ qnqꝫ millia cum mulierum ac ministrantium multiplici turba alantur. suppotiones qdẽ ad optionem faciendæ, non tamẽ impossibiles. Dicitur autem debere legislatorem ad duo respicere in ferenda lege, ad regionem & homines: addendum est etiam & ad uicina loca, si oportet ciuiliter uiuere ciuitatem: non solum enim necessarium est ipsam talibus uti ad bellum armis, quæ utilia sint in sua regione, uerumetiã quæ in aliena. quod siquis huiusmodi non recipit uitam, neqꝫ priuatam neqꝫ publicam ciuitatis, nihilominus tamen oportet terribilem esse hostibus, nõ uenientibus modo in regionem, ue-

rum etiam abeũtibus. De modo quoq; rerum possidendarum uidendum est, ne forsan meli-us sit aliter definire & clarius. Tantas, inquit, possidere oportet, ut modice uiuatur: perinde ac si quis dicat, ut bene uiuatur. Verũ hoc est nimis generale: & est modice uiuere, ærumnose tamen: at melius est dicere modice & liberaliter: separatim enim utrũq;, alterum luxuriæ accommodabitur, alterum difficultati: cum soli huiusmodi habitus uirtutes sint circa usum facultatum nostrarum (ut patrimonio mansuete uel fortiter uti non dicimur, at modice & liberaliter dicimur) eam ob rem necessarium est circa illud istas uersari uirtutes. Absurdũ quoq; est, cum facultates adæquauerit, de ciuium multitudine nihil disponere, sed indefinitam relinquere filiorum procreationem, quasi sufficienter æquatam propter sterilitates quotquot nasci contingat. quod uidetur nunc quoq; euenire in ciuitatibus: sed opus est aliam certitudinem tunc hoc habeat circa ciuitates, quàm nũc nam nunc quidem nemo dubitat, ex eo quod diuisæ sunt facultates in quantacunq; multitudine: tunc uerò cum sint indiuisæ, necessarium erit adiuges nihil habere, siue pauciores sint multitudine, siue plures. Magis autem existimauerit quis oportere determinatum esse mo-

dum procreandorum filiorum, quàm faculta-
tum: ut numero quodam & non plures quàm
determinatum sit procreentur: & numerus dif-
finiendus est, respectu habito ad fortunas, si cō
tingat decedere aliquos natorum, & ad defe-
ctum procreandi cæterorū. Prætermittere aūt
id ut in plerisq; ciuitatibus, necesse est egestatis
causa sit ciuibus: egestas uerò seditiones & ma-
leficia parit. Itaq; Phidon Corinthius, unus ex
uetustissimis legumlatoribus, familias censuit
æquales permanere debere, & ciuium multitu
dinem: quamuis forte distributiones prius ha
buissent omnes inæquales, secundum magnitu
dinem. at in his legibus contrarium est. Verū
de his quemadmodum statuendum putemus
melius se habere, postea erit dicendum. Omis-
sa sunt etiam in his legibus, ea quę ad magistra
tus pertinent, quemadmodum differant præsi
des à subiectis. Inquit enim, oportere, quemad
modum ex alio lanæ filum ducitur, quàm li-
ni, sic & eos qui præsunt, se habere debere ad
eos qui subsunt. Cum uerò totam substantiam
augeri dixerit usq; ad quincuplum, quare hoc
utiq; non erit in regione usq; ad aliquid? Vidē
dum est etiam ne ædificiorum diuisio nō pro
sit ad rem familiarem: duas enim cuiq; domos
attribuit separatim diuidens; at difficile est du-

as habitare domos. Tota uero constitutio apparet esse neq; popularis status, neq; paucorum potentia, sed horum media quàm uocant rem publicam: est enim ex iis qui arma ferũt. Si igitur ut communissimam omnium aliarum ciuitatum, hanc constituit rempublicam, recte forsitan dixit: sin ut optimam post primam rempublicam, non recte. Forsan enim Lacedæmoniorum rempublicã quis magis probabit, uel aliam quandam, magis optimatium. Sunt qui dicant optimam rempublicam ex omni genere gubernationum admixtam esse debere: atq; ob id Lacedæmoniorum laudant rempublicã: constare quidem illam ex paucorum potentia, item ex uno prĩcipe, populariq; statu, affirmãt, dicentes regnum unius esse gubernationẽ: senatum uerò, paucorum potentiam: Ephoros autem statum popularem, quoniam Ephori ipsi è populo sumuntur. Alii ephoriam quidẽ tyrannidem putant, sed populariter regi per comessatiões, & alium quotidianum uictum. Sed in his legibus dictũ est, optimam rempublicam ex populari statu constare debere ac tyrannide, quas aut non reponat quis omnino inter species rempublicarum, aut deterrimas omnium esse fateatur. Melius ergo dicũt qui plures commiscent: nam quæ ex pluribus constat

respublica,melior est.Deinde nihil uidetur habere ex unius gubernatione, sed ex paucorum potentia ac populari statu,uerum ad paucorũ potentiam inclinare magis : quod patet ex magistratuum creatiõe.nam quod ex delectis sortitio fiat,commune est utriq;.Sed quod necesse sit ditiores concionem habere , & magistratus creare,uel aliud quippiam huiusmodi publicorum negociorum facere,alios uerò præterĩri,id paucorum potentiæ est.Insuper conari ut plures ex diuitibus ad dignitates sumãtur, & ad maximas quidem ex maximo censu, paucorum potentiæ est,& cõsiliariorum delectio: deligũtur enim cuncti ex necessitate,sed ex primo censu,postea totidem ex secũdo , postea ex tertio:uerum non omnibus necesse erat iis qui ex tertio uel quarto:ex quarto autem & quartis,solis necesse est primis & secundis:postea ex his æqualem à singulis censibus numerum ẽ monstrandum inquit.erunt itaq; plures & potẽtiores,qui ex maximo censu sumuntur:quare necesse non est.Quod igitur ex populari statu ac unius principatu nõ constabit huiusmodi respublica,ex his patet,atq; ex iis quę postea dicturi sumus,cum de ea specie reipublicæ tractabimus.Habet etiam circa magistratuũ creatioñẽ quod ex delectis deligi possint, quippiã pericu-

periculosum: nam si aliqui conspirare uelint etiam mediocri numero, semper secundũ horum uoluntatem fiet electio. In legibus igitur res illa publica, ita se habet.

De Phaleæ (quæ & Carthaginensium) republica. Cap. V.

SVnt uerò & aliæ respublicæ tum idiotarũ tum philosophorum, & insuper in administratione ipsarum, uersatorum. omnes etiã propinquiores sunt illis quæ constitutæ sunt, & illis secundum quas nunc regũt, q̃ illæ duæ. nullus enim alius neq; de communitate filiorum, neq; de mulieribus talẽ aliquã introduxit nouitatem, neq; etiã de fœminarum comessationibus, sed à necessariis magis inchoant. Videtur autem quibusdam maximum, ut de facultatibus rectè constituatur: nam hinc seditiones oriri cunctas asserunt. Quamobrem Phaleas Carthaginensis, ante omnia de hac parte constituit: inquit enim facultates ciuium æquales esse debere: hoc autem perfacile factu esse, si statim ab ipsa conditione ciuitatis prouideretur. Postquã uero condita esset, difficilius quidem, attamen satis maturè adæquari posse, si diuites, dotes dent, neq; accipiant: pauperes autem contrà, accipiant dotes, at non tradant. Plato autem

leges ſcribens, uſq; ad aliquid cenſuit eſſe per/
mittendum, ſupra autem quincuplum earum
facultatum quæ minimæ eſſent, nemini licere
ciuium poſſidere, ut prius diximus. Sed opor/
tet ne id quidem latere legiſlatores (quod cer/
tè nunc latet) quod qui facultatibus modũ im
ponunt, debent etiam filiorum numero modũ
imponere: nam ſi excedat filiorum numerus
facultatum multitudinem, neceſſarium erit le/
gem abrogare: & ſine illa abrogatione, impro/
ba lex erit, ut quæ ex diuitibus pauperes faci/
at: labor enim eſt, ne tales ſint nouitatum auto
res: propter quam ſanè cauſam ualet aliquid in
republica, facultatum exæquatio: & ueterũ ali/
qui uidentur cognouiſſe, ut Solon lege conſti
tuit, & apud alios lege cauetur, ut non quantũ
quiſq; uelit, ſed quantum lex ꝑmittit, agri poſ/
ſideant. eádem quoq; ratione proprias faculta/
tes alienare leges uetant: ut eſt apud Locros le/
ge cautum, ne quis patrimonium alienare poſ/
ſit, niſi euidentem calamitatem oſtenderit ſup/
ueniſſe: præterea ut antiquæ hæreditates con/
ſeruentur. Quod ſublatum apud Leucada, ual
de popularem eorum ciuitatem effecit: nõ eni
amplius euenit, ex taxatione cenſus ad magi/
ſtratum aſſumi. Sed poſſibile eſt æqualitatem
quidem facultatum conſtitui, uerum illas, aut

ita amplas esse,ut deliciari liceat, aut ita exigu-
as,ut tenuiter uictum agãt.Patet igitur quod
non sufficiat facultates æquatas fuisse à legisla-
tore,sed medium coniectandum esse.Præterea
si quis mediocres statuat omnibus facultates,
nulla utilitas est:magis enim cupiditates adæ-
quandæ sunt quã substantiæ: hoc autem fieri
non potest, nisi sufficienter disciplina ciuitati-
bus adhibita sit per leges.Sed forsitan respon-
deret Phaleas hoc ipsum se dicere.Censet enim
horum duorum æqualitatem ciuitatibus ines
se debere,rerum possessarum scilicet,& discipli
næ.Sed quæ tandem hæc disciplina sit, expri-
mendũ fuit:& unam eandem esse,nihil ꝓdest:
nam fieri potest,ut sit una, eademq; disciplina,
uerum eiuscemodi per quã cupidi fiant pecu-
niarum,aut honoris,aut utrorũq;.Insuper sedi
tiones oriuntur,non solum propter facultatũ i-
nerumetiam ob honorum inæqualitates,& id
diuersum in utroq;: nam multitudo quidem
grauiter fert possessionum inæqualitatem,pręstantes autem uiri inæqualitatẽ honorũ: unde
illud ortũ est: Honori incumbit tam ignauus
quàm bonus.Non solum uerò homines pro-
pter necessaria iniuriantur, quorum remediũ
putant adæquationem facultatum,ne spolient
alios propter frigus,aut propter famem, uerũ-

etiam ut gaudeant, neq; concupiscant: nã si ma
iorem habent necessariorum cupiditatem, ob
huiusmodi cupiditatis medelam, iniurias infe/
runt. Non ergo ob hanc solum, uerumetiam si
concupiscant, ut sine molestia uoluptate fruan
tur. Quod igitur horum triũ remedium est?
his quidem exiguum patrimonium & opifici/
um, illis autem temperantia: tertium uerò, si q
uelint per se delectari, nõ aliunde quàm à phi/
losophia quærant remedium: nam cætera qui/
dem hominibus sunt necessaria. Cum iniurias
inferant plurimum propter superflua, nõ pro/
pter necessaria: puta tyrannidem inuadunt, nõ
ut frigus repellant (quapropter honor maxi/
mus habetur non ei qui furem occiderit, sed ei
qui tyrannum.) Phaleas itaq; paruis dũtaxat in
iuriis, hac sua reipublicæ constitutione occur/
rit. Præterea multa statuere pergit, per quæ ad
seipsos rectè instituti erunt: sed oportebat quo
q; ad finitimos, ac peregrinos omnes: utputa,
necesse est constitutam esse rempublicã ad bel/
licum robur, de quo ille nihil dixit. Eodẽ mo/
do de facultatibus: tantas enim esse oportet, ut
non solum ad ciuium usus, uerũetiam ad peri
cula externa sufficiant. quare nec ita magnas eẽ
decet, ut finitimi potentiores concupiscant, qui
bus resisti non possit: nec rursus ita paruas, ut

cum paribus/& similibus bellum nequeant su
stinere:ille uerò nihil determinauit. Oportet
autem neq; id latère, quantas facultates habere
conducat: fortè recta determinatio fuerit, tan/
tas esse debere / ut lucrum superantibus bello/
ob excessum afferre nō possint, sed ita sint qua
si nihil superacquirant: quale Eubolus cōside/
rare iussit Autophradatem/ cum Atarnea obsi
dere uellet, ut cogitaret quanto tempore circa
expugnationem eius loci detineretur, ac existi/
maret illius temporis iacturam: uelle enim ꝑ
minori precio iam tunc Atarnea relinquere. q̄
cum dixisset, Autophradatem in suam senten/
tiam traxit, & obsidionem prætermittere fecit.
Habet igitur utilitatem exęquatio facultatum
inter ciues, ne inde seditiones oriantur, uerum
(ut ita dixerim) nō admodum magnam: nam
& præstantiores conqueri possint, quasi ipsis
plus habere debeant: ex quo fit ut ipsi sæpe in/
surgant ac seditiones cōcitent. Præterea impro
bitas hominum insatiabilis est, & primo quidē
sufficere dicunt pauca, ut duo æra minuta so/
lum: mox uerò ubi illa sunt cōsecuti, plura ap/
petunt semper, quousq; in infinitū procedant:
infinita est enim cupiditatis natura: ad cuius
expletionem plurimi uiuūt. horum igit̃ prin/
cipium est magis, quàm tales facultates æqua/

re,ut boni quidem & ęqui suapte natura uiri, plusquàm sibi competat,habere non quærant: improbi autem,etsi quærant, habere non possint. hoc autem fit,si pauciores sint, nec iniuriam patiantur. Nec uerò in hac ipsa exæquatione facultatum,rectè est ab eo dispositum: nam fundos & agros exæquat solum: sed sunt seruorum quoque armentorumq; & pecuniarũ diuitiæ,& apparatus ingens earum rerum, quã suppellectilem uocitamus. an igitur omnium horum exæquatio quærenda est, uel moderatio quædam mediocris, an cuncta omittenda? Videtur etiam ex ipsarum legum positione,ciuitatem exiguam constituere: siquidem artifices omnes, publici erunt,nec multitudinẽ augebunt ciuitatis:sed certè publicos esse eos qui publica faciunt opera oportet, quemadmodũ Epidamni, & quemadmodũ Diophantus quãdoque Athenis constituit. De Phaleæ igitur republica, ferè ex iis deprehendi potest, si quid ab eo bene sit dictum,aut non bene.

De Hippodami & Milesiorum republica. *Cap.* VI.

HIppodamus autem Euryphontis, Milesius,qui & ciuitatum diuisiones inuenit, et Pireum incidit,cum esset quoque in cætera uita

morosior propter gloriæ cupiditatem, usq; à Deo ut quibusdam uideretur uitæ esse super/fluæ, capillorũ prolixitate, & ornatu sumptuo/so, præterea uestitu frugali quidem, sed admo/dum calido, non in hyeme solum, uerumetiam in æstate. studiosus autem de omni natura esse uolens, primus omnium qui non in republica uersati essent, aggressus est aliqd dicere de opti mo ciuitatis statu. Constituit autem ciuitatem multitudine quidem decem millium uirorũ, in tres diuisam partes: faciebat enim unam par tem artifices, alteram agricolas, tertiam propul satores belli, atq; arma tenentes. Diuisit quoq; regionem in tres partes, ut esset pars una sacra/ alia publica / tertia priuata. Vnde cultus fieret Diis, sacra: unde uerò belli propulsatores alerẽ tur, publica: quæ autem agricolarum foret, pri uata. Legum quoq; tres esse species solum pu/tabat: de quibus uerò iudicia fierent, totidem esse numero, iniuriam/damnum/ cædem. Lege quoq; statuebat unum iudiciarium forũ prin/cipale, ad quod omnia quæ malè iudicata uide rentur reuocarentur: idq; constituebat ex seni/bus quibusdam delectis. Sententias uerò in iu diciis, nõ calculis ferẽdas esse censebat, sed unũ/quẽq; iudicem tabellam afferre, in qua scribe/ret/si condemnaret simpliciter/sententiam: sin

absolueret simpliciter, uacuam: sin partim condemnaret, partim absolueret, idipsum definiret: nam ut nunc quidem fit, non rectè prouisum à lege existimabat: quia cogãtur homines peierare, aut hoc aut illud iudicantes. Ferebat quoque legem, de iis qui utile quippiam ciuitati reperissent, ut honoribus afficerẽtur. Filios autem eorum qui pro patria bellando occubuissent, ex publico alendos esse: quasi id nondum apud alios fuisset lege prouisum: nã est Athenis ea lex nunc, & in aliis quibusdam ciuitatibus. Magistratuũ uerò omnium electiones populo attribuit. Populum autẽ faciebat, illa tria genera ciuium: qui uerò delecti essent, eos reipublicæ curam habere debere, & peregrinorũ & pupillorum. Plurima igitur ac maximè digna memoratu in Hippodami constitutione, ista sunt. Sed primo dubitabit aliquis de partitione ciuium. Nam & artifices, & agricolæ, & q arma tenent, omnes in reipublicæ communione uersantur: uerum agricolę quidem arma nõ habent, artifices autem neque arma neque agros: quare quodammodo eorum serui fiunt q habent arma. Participes igitur esse omnium honorum impossibile est: quandoquidem necessarium sit ex iis qui habent arma, constitui belli duces, & custodes ciuium, & principalissi-

mos (ut ita dixerim) magiſtratus: quod ſi parti
cipes non ſunt reipublicæ, quomodo bono ani
mo eſſe poterunt in republica? Enimuero po-
tentiores oportet eſſe illos qui arma tenét, am-
babus partibus: id autem nõ facile eſt, niſi mul
titudine exuperét: quod ſi hoc erit, quid opus
eſt alios participes eſſe reipublicæ, & ſuffragia
magiſtratuum habere? Præterea agricolę quid
utilitatis afferunt ciuitati? artifices autem eſſe,
neceſſarium eſt: nam omnis ciuitas artificibus
indiget, & poſſunt proficere ex artibus, quem-
admodũ in aliis ciuitatibus. ſed agricolæ ſi ha-
bentibus arma, uictum parant, meritò eſſent
pars aliqua ciuitatis. at illic priuatim habent
agros, priuatimq; colunt. Præterea, publicos
agros ex quibus propulſatores belli uictũ ha-
bere oportet, ſi ipſi iidem colant, non eſſet ab
agricola aliud ꝓpulſator belli, quod legiſlator
eſſe uult. ſin alii quidem ab agricolis & propul
ſatoribus, quartũ erit membrum ciuitatis nul-
lius particeps, ſed alienum à republica. Quod
ſi quis dicat, eoſdem agricolas & proprios cole
re, & publicos agros, tunc fructuum multitu-
do non ſufficeret, ex quibus ſinguli binis domi
bus habeant miniſtrare. deinde, quãobrem nõ
ſtatim ex eiſdem agris pro ſua ſorte ſibi alimen
ta ſumant, & propulſatoribus exhibeãt. hęc ſa-

nè omnia magnam cõtinent turbationem. Nec de iudicio quoq; rectè se habet lex, quæ iudicare dignum ducit separatim, lite simpliciter scripta, ita ut ex iudice fiat arbiter. hoc enim in arbitrario iure, & pluribus recipitur (nam conferunt inter se de sententia ferenda) sed in iudiciis non recipitur: imò legumlatores pleriq; cõtrà statuunt, ne iudices inter se colloquantur. Deinde quomodo non erit litigiosa sententia, cum iudex debere quidem arbitrabitur, non tantum autem quantum petitor: nam si petitor uiginti minas postulabit, iudicum autem unus decem minas iudicet, aut hic quidẽ plus, aliusq; minus, alius quatuor, et hoc modo uidelicet partiantur, & alii in totũ condẽnent, alii in nihilũ: quis erit modus sententiarum concordandarum? Prȩterea nemo peierare cogit simpliciter condemnantem uel absoluentem, siquidẽ simpliciter accusatio scripta est iustè: non enim cũ absoluit, nihil debere iudicat, sed uiginti minas non debere. At ille iam peierat, qui cum putet uiginti minas non deberi, tamen condemnat. De eo autem, quod inuenientibus aliquid cõmodum ciuitati, honores aliqui tribuẽdi sint, non est tutum lege cauere, sed bono uultu talia audienda sunt solum: continet enim calumnias, & motum forsan reipublicæ. Et incidit in

aliam quæstionem & considerationem aliam: nam dubitant nonnulli, utrum damnosum sit uel utile ciuitatibus/leges patrias mutare, si sit alia melior. quapropter non est facile dicto sta/ tim assentiri: siquidem non conducit mutare. fieri autem potest, ut inducatur aut aliquarum legum, aut reipublicæ dissolutio, tanquàm cõ/ mune bonum. Sed cum in hanc mentionem in ciderimus, etiã pauca de eo perstringenda sunt melius: habet enim (ut diximus) dubitationé, & melius uideri potest, ut mutationem recipi/ ant: nam in aliis quidem scientiis hoc prodest. ceu si medicina ab institutis patriis mutetur, et gymnastica, & alię artes atq; facultates: quarũ cum una sit ponenda ciuilis disciplina, patet in ea quoq; eandem rationem esse tenendam. Pro bari autem hoc dicet aliquis, & in ipsis rebus: antiquæ enim leges nimium rudes erant & bar baræ. armati siquidem ferro/ incedebant Græ/ ci, & uxores emebant inuicem: & quotcunq; uetusta iura alicubi extant, penitus rudia sunt. ceu apud Cumas de cæde lex est: si accusator multos testes inducat ex agnatis propriis, reũ esse cædis, contrà quem probatur. Quærunt autem omnino non patrium, sed bonum om/ nes. Putãdumq; est priscos illos homines, siue ex terra geniti fuerint, siue ex corruptione ali/

qua ſeruati, ſimiliter fuiſſe ignaros & imprű/
dentes, ceu de terra natis dicitur. quare abſur/
dum fuerit in eorũ opinionibus perſiſtere uel/
le. Præterea neq; leges ſcriptæ meliores ſunt, ſi
ſint immutabiles: ut enim circa artes alias, ſic
etiam circa ciuilem inſtitutionem impoſſibile
eſt ſingula exactè ſcriptis comprehendere: ná
neceſſe eſt ut generaliter ſcribantur. at actiões
circa ſingula exiſtunt. Ex his ergo uidetur, &
quaſdam leges, & quádoq; eſſe mutádas. Alio
autem modo conſiderantibus, cauendum ui/
detur eſſe maximè: nam cum id fuerit, utilita/
tis quidem acceſſio parua fit. aſſueſcere uerò fa
cile leges mutare, improbandum. Conſtat ue/
rò errata quædam eſſe toleranda & legumlato
rum & magiſtratuum. non enim tantum pro/
derit qui corrigere perget, quantum nocebit
aſſuefactio ſuperioribus non parendi. Mendax
& de artibus exemplum: neq; enim ſimile eſt
mutare artem atq; legem: nam lex nullam uim
habet ad ſuadendum, niſi ex more. mos autem
non fit niſi temporis longitudine. quare facile
mutare leges ex præſentibus in alias nouas, in/
firmam facere eſt uim legis. Præterea ſi mutan
dæ ſunt leges, utrum omnes, & in omni repu/
blica, an non? & utrum à quocunq;, an à qui/
buſdam? In his enim magna eſt differétia. qua/

propter nunc quidem omittamus cõsideratio/nem hanc, nam aliorum est temporum.

De Lacedæmoniorũ republica. Cap. VII.

DE Lacedæmoniorum autem republica, et Cretensium, ferè autem & de aliorum rebuspublicis, duo sunt consideranda. unum, si quid rectè an non rectê ad optimam constitu/tionem lege sit ordinatum: alterum, si quid ad suppositionem & modum subcontrariæ ipsis suppositæ reipublicæ. Quod igitur necessari/um est in bene constituenda republica, necessa/riorum adesse facultatem, omnes fatentur: sed quemadmodum id futurum sit, non facile est comprehendere: nam & Penestiæ Thessalorũ frequenter insurrexerunt: similiter autem & Ilotes Lacedæmoniorum: nam in casibus eorũ aduersis, nunquã insidiari destiterunt. Verũ apud Cretenses nihil adhuc tale accidit. causa forsan est, quia uicinæ ciuitates, quàmuis inui/cem bellum gerant, tamen aduersus nullam re/belles bello coadiuuant: quoniam id non con/ducit, quando & ipsas possessiones habent do/mibus eorum finitimas. at Lacedæmoniorum finitimi omnes, inimici erant, Argiui, Mesenii, & Arcades: nam & Thessalis ab initio rebella/runt, dum cum finitimis Achæis, & cum Per/

rebis,& Magnesiis gererent bellum. *Videtur* autem,etsi nihil aliud, attamen hoc ipsum esse cura perdifficile,quemadmodũ cum eis sit conuersandum. nam si remisse erga illos te geras, insolescunt illi quidem, ac se pares dominantibus existimant:sin aspere tractentur, insidiantur,atq; odio habent.Patet igitur non reperire optimum modum eos,quibus ista contingũt, erga subiectos.Præterea remissio in mulieres, & ad propositum reipublicæ nocet,& ad concordiam ciuitatis. Vt enim domus partes sunt uir & uxor, ita propemodum & ciuitatem bifariam diuidi censendum est,in uirorum multitudinem/ac mulierum. quocirca in quacũq; republica malè prouisum est circa mulieres,in ea putandum est medietatem ciuitatis lege esse male ordinatam:quòd ibi cõtingit. uolens eni legislator totam ciuitatem esse duram/ac laborum patientem:in uiris quidem id fecisse constat,in mulieribus autem omisisse: uiuunt eni molliter,ac in omnem licentiã dissolutæ.Quare necessarium in tali repub.diuitias haberi in precio,multòmagis quã si à mulieribus abstinerent.quod accidit plerisq; militaribus, bellicosisq; generationibus:præter Celtas, & si qui alii coitum masculorum palàm receperunt.Videtur autem,qui primus fabulatus est,non ir-

rationabiliter Venerem marti coniunxiſſe. nã omnes huiuſmodi homines proni uidẽtur ad eam quæ maſculorum, aut ad eam quæ mulierum conuerſationem. Quapropter apud Lacedæmonios hoc fuit: multaq; in eorum principatu à mulieribus adminiſtrabantur. Etenim quid refert, utrum mulieres ipſæ gubernẽt, an eos qui gubernant, à mulieribus gubernari? idem enim accidit. Cũq; audacia ad nullũ obſequium utilis ſit, niſi fortè ad bellum, maximè nociuæ etiam ad hoc ipſum Laconum mulieres erant. patefecerunt hoc in Thebanorum aduentu: non enim magis utiles præſtiterunt ſe, quã aliarum ciuitatum mulieres: & turbã inferebant magis quã hoſtes. Ab initio igitur rationabiliter contigiſſe Lacedæmoniis uidetur in mulieres indulgẽtia. nam propter militiã multum temporis domo abfuerant, aduerſus Argiuos, deinde aduerſus Arcadas, & Meſenios bellum inferentes: exercentes enim ſeipſos, legumlatori præſtabant aſſuefactos, propter militarem uitam. multas enim continet uirtutis partes. Mulieres autem fertur Lycurgus deducere conatus, ad leges: at ubi repugnabant, abſtinuiſſe tandem. Cauſæ igitur factorum hæ ſunt: quare manifeſtum quod & huius peccati. Sed nos nõ id conſideremus, cui uenia dan-

da ſit,uel non danda:ſed rectumne ſit, an non rectũ.Quæ aũt circa mulieres nõ bñ ſe habẽt, uidentur(ut diximus ante)non ſolum ipſa indecentiam quandam facere in republica,ſed impellere quoq; ad cupiditatẽ pecuniæ.Poſt certè illa quæ nunc dicta ſunt, inæqualitatem rerum poſſeſſarum,quiſpiam illis increpare poſſit.nam eorum quibuſdam hoc euenit,ut magnam nimium opulentiam haberent: aliis uerò ut penitus exiguã : q̃propter ad paucos deuenerunt agri.hoc autem ex eo accidit,qa malè fuerat lege prouiſum.emere enim, aut uendere quod habeas,ordinauit non eſſe honeſtũ, & rectè id quidem.ſed donare ac teſtamẽto relinquere conceſſit;atq; idem accidat neceſſe eſt per hunc modum & illum.nam ſunt mulierũ ferè ex quinq; partibus totius regionis duæ, multis hæredibus inſtitutis,& ob traditionem dotum magnarum.atqui melius erat aut nullam,aut paruam,aut mediocrem eſſe conſtitutam.nunc autem licet donare ex teſtamẽto cuicũq; libuerit, etiam ſi nullo inſtituto hærede deceſſerit,ipſe cuicũq; uoluerit,dat.Ex quo factum eſt ut regio ſufficiens mille & quingentos equites alere,peditum autem triginta millia, ne mille quidem totos habeat. probarunt autem opera ipſa,prauè apud illos in hac parte fuiſſe

fuisse prouisum: nam ne una plaga suscepta, ciuitas ea corruit, ob hominum paucitatẽ. Aiũt etiam per tempora primorum Regum, nouos homines permultos ciuitate donatos, ob numerum ciuiũ (qui bello diminuti multo tempore fuerant) adaugendũ. & aiunt fuisse quandoq; Spartiatis decem millia. attamen siue sint ista uera / siue non sint, melius est per adæquationem possessionum implere hominibus ciuitatem. Contraria etiam quodammodo est huic prouisioni lex illa, circa prolis procreationem. Volens enim legislator quãplurimos fore Spartiatas, induxit ciues ad multitudinem procreandam. Est enim illis lex, qui tres genuerit filios, eum esse immunem à custodia: q uerò quatuor, immunem esse ab omnibus. Atqui patet, quod si multi gignantur in regione sic distributa, necessarium multos fieri pauperes. Enim uerò & quæ circa Ephoros cõstituta sunt, praue se habent. Hic enim magistratus / maximarũ apud illos rerum potestatem habet. sumuntur autem ad eum, ex plebe omnes: quare sępe cõtingit homines ualde pauperes in hac potestate constitui, qui propter egestatem uenales fiunt. ostenderũt, & sæpe prius, & nunc in Andriis. corrupti enim pecunia quidam, quantũ in se fuit totam rempub. euerterũt: & propter

eius magistratus nimiam potestatem ac tyran-
nidi parem, etiam reges ipsos populares fieri
compulerunt: ut in hac quoque parte respublica
læderetur. nam popularis status, ex optimæ re
sultauit. Continet tamen rempub. magistratus
ipse; acquiescit enim plebs ex eo, quia maximi
magistratus capax est. quare siue per legislato-
rem, siue per fortunam hoc euenit, conducibi-
liter se rebus habet. Oportet enim rempubli.
quæ duratura sit, uelle, ut omnes ciuitatis par-
tes constent, atque in statu suo permaneant. Re-
ges ergo propter honorē suum ita se habebūt:
præstantes autem uiri propter senatum, nā ea
dignitas uirtutis est præmium: plebs autē pro-
pter Ephoriam, nam constituitur ex omnibus.
Sed oportebat hunc magistratum sumi quidē
ex omnibus, non tamen per hunc modum, p
quem nunc fit: est enim nimium puerile. Præ-
terea & iudicandi de rebus magnis potestatem
habent homines utcunque: itaque melius esset, non
secundum propriam mentem eos iudicare, sed
secundum literas & leges. Est etiam Ephorū
uiuendi modus, nequaquā conueniens propo
sito ciuitatis. nam Ephori quidem molliter ui-
uunt, in cæteris autem tanta asperitas est uitæ,
ut nequant homines illam perferre, sed clàm
transgredientes legem, corporis uoluptatibus

fruuntur. Senatorum quoq; potestas nõ rectè apud illos constituta est: nam si sint uiri æqui & boni, ac sufficienter ad uirtutem eruditi, di-cet forsan aliquis ciuitati conducere. attamen quod per omnem uitam magnis de rebus di-scernendi potestatem habeãt, periculosum est: est enim ut corporis, sic etiam mentis senectus. Per hunc autem modum eruditis, ut & legisla tor ipse diffidat, tanquã non bonis uiris, nequa quá tutum. Videntur autem ii qui in hac pote state constituti sunt, dona largiendi gratifican-diq; ex communibus permultam facultatẽ ha-bere. quapropter melius erat, eos non esse absq; ulla correctione, nunc autem sunt. Videtur aũt Ephororũ magistratus, omnes alios magistra-tus corrigere. hoc autem Ephoriæ nimiũ certè permissum est munus: & non per hunc modũ dicimus correctiões effici oportere. Insup crea tio ipsa senatorum, quã per suffragia faciunt, p-leuis est. ac ipsum petere magistratum qui eli-gendus sit, non rectè se habet: oportet enim & uolentem, & non uolentem ad magistratũ assu mere, si dignus sit eo magistratu. Nunc autem idem facere in hoc uidetur legislator, quod & in alia republica. ambitiosos enim faciẽs ciues, illis utitur ad Senatorum delectum. nemo enĩ magistratum petit, nisi honoris sit affectator.

attamen pleraque eorum quæ homines iniustè faciunt, per ambitionem & auaritiam committuntur. De regia uerò potestaté, utrum melius sit eam in ciuitatibus existere necne, alia fuerit disputatio. Verũtamen melius, non ut nũc quidem, sed ꝑ uita cuiusque Regis iudicare. Quod auté ne ipse legislator credit posse se facere bonos, & honestos, manifestum est. diffidit enim, quasi non sint ad sufficientiam boni uiri. Itaque legatos simul mittebant inimicos, ac salutem ciuitatis esse putabat, seditiones Regum. Nõ bene etiam circa comessationes, quæ illi Phidicia nominant, lege constitutum est ab initio. Oportebat enim magis ex publico esse conuentum, quemadmodum Creta. sed apud Lacedæmonios unusquisque conferre habet, etsi sunt quidã longè pauperrimi, qui huiusmodi sumptũ nequeant sufferre. ex quo fit, ut legumlatori contrà eueniat, quàm ipse uoluerit. Voluit enim ciuitatem facere popularem per comessatiões. fit autem minimè popularis, ex tali legis prouisione: nam non facile est pauperibus, commessationum esse participes: more enim patrio sic apud eos definit, ut q cõmessationũ particeps eẽ nequeat, is ad reipublicæ gubernationem non admittatur. Legem uerò quæ est circa ꝑfectos classis, & alii quidam improbarunt: & rectè qui

dem improbarunt, est enim seditionis causa. nã cum reges sint belli duces, præfectura illa per/petua, ferè alterum est regnum. Et simili pacto suppositionem legislatoris, quis reprehendere possit, quod & Plato in suis legibus reprehen/dit. ad partem enim uirtutis, tota ordinatio illa/rum legum contendit, scilicet bellicam: hæc au tem utilis ad uictoriam obtinendam. Itaq; sal/uabantur bellum gerentes, peribant uero ubi rerum potiebantur. quoniam nec ocium agere neq; quicquã aliud exercere sciebant præstabi lius, quàm rem militarem. Illud quoq; erratũ non sanè minus: nam putabant bona illa, quæ ad bellum pertinẽt, ex uirtute magis quàm ex uitio fieri & in hoc quidẽ rectè: sed quod hæc potiora quàm uirtutem ipsam putant, in hoc non recte. Malè etiam circa pecunias publicas apud Spartiatas constitutũ est: quia nec in pu/blico habent quicquã, & magna bella gerere co acti, pecunias ægrè conferunt. nam quia Spar/tiatarum est plurimum agri, non scrutantur in uicem quantum quis conferre possit. & euenit legislatori cõtrà quàm quod commodum est: nam publicè inopiam, priuatim auaritiam in/duxit. De Lacedæmoniorum igitur repub. in/tantum dictum. si ant m hæc sunt quæ maxi/mè quis reprehendat.

De republica Cretensium. Cap. VIII.

CRetensium uerò respub. huic finitima est. Habet autem pauca non deterius quidẽ, sed plurima minus nitidè. Enimuero uidetur & fertur Lacedæmoniorum respubli. in plurimis imitata Cretensem. uetusta autem pleraq; rudiora sunt nouis. Ferunt enim Lycurgũ post dimissam Charilli regis tutelam, cũ longo tempore peregrinaretur in Creta, tunc plurimum temporis fuisse diuersatum propter cognationem. erant enim Lyctii Lacedæmoniorum coloni. susceperant autem ii qui in eam coloniam uenerant, instituta legum, quæ tunc in antiqs habitatoribus obtinuerant. quapropter & nũc accolæ eodem modo illis legibus utuntur, quo modo eas Minos constituit primus. Videtur autem hæc insula ad principatum Græciæ nata, ac præclarè sita. cuncto nãq; imminet mari, cum ferè Græci omnes, circum mare sint positi. abest enim, hinc modicum à Peloponneso, illinc uerò ab Asia, à loco qui circa Triopiũ & Rhodum. Quare imperiũ maris obtinuit Minos, ac insularum alias subegit, alias uero dudũ incultas habitari fecit. tandem Siciliam aggressus, circa Camerinam defunctus est. Habet autem conuenientiam Cretica institutio cum La

conica:nam agriculturam exercent, apud hos quidem Ilotes, apđ illos uero Perieci, id eſt ac/colæ. Et commeſſationes ſunt apud utroſq;. & antiquitus nuncupabant Lacedæmonii hęc nō Phiditia, ſed Andria: quemadmodum Cræten ſes. ex quo palam eſt inde prouenisse. Inſuper autem & reipub. inſtitutio. Ephori nãq; eandē uim habent, quã in Creta ii qui Coſmi appel/lantur. niſi quod Ephori numero quinq; ſunt, Coſmi aũt decem. Senatores autem, pares ſunt Senatoribus, quos uocant Cretes conſilium. Regia autē poteſtas/fuit primo apud Cretas, poſtea illam ſuſtulerunt, impio in bello ad Coſmos tranſlato. Concio autem omnibus com/munis eſt, ſed aliam nullam habet autoritatē, q̃ ea comprobandi quæ à ſenatoribus/& Coſmis fuerint ante decreta. Quæ igitur de comeſſationibus conſtituta ſunt, melius ſe apud Cretas/q̃ apud lacedæmonios habent. nam apud Lacedęmonios unuſquiſq; certum quid in ſingula capita taxatum ſoluit, quod niſi faciat, à republi. lex repellit, ut prius diximus. at in Creta com/munius eſt: ex cunctis enim qui oriuntur fru/ctibus/& armentis, ex publicis & iis allationi/bus quas ferunt accolæ, diuiſio fit, ut pars una ad Deorum cultum/& ad publica onera, pars ad comeſſatiões deputetur. atq; ita fit ut ex pu

blico educentur omnes, & mulieres, & pueri atq; uiri. ad temperantiã autem cibi, quasi utilis sit, multe legislator philosophatus est. & de mulierum diuortiis, de earum congressiõe ad uiros, ne superfluam pariant multitndiné, etiá prospexit. quod utrum praue an non praue constitutum sit, aliud erit considerandi tẽpus. sed quod circa comessationes melius ꝓuisum sit apud Cretas q̃ apud Lacedæmonios, manifestũ est. Ac circa Cosmos deterius, q̃ circa Ephoros. quod enim mali habet Ephororum magistratus, id est & in illis: sumuntur enim quiuis sed quod in his prodest reipub. illic non est. nã hic quia ex omnibus assumptio est, partieps populus amplissimi magistratus, uult manere rempublicam: illic autem non ex omnibus sumuntur Cosmi, sed ex quibusdam familiis, & senatores ex iis, qui iam Cosmi fuerũt. De quibus idem dici potest, quod de iis qui apud Lacedæmonios fiunt. nam esse liberum magistratum atq; perpetuum, maius est munus, q̃ dignitas eorum mereatur. & non secundum legẽ scriptam iudicare, sed secundum quod sibi uidetur, periculosum est. Quiescere autem plebẽ nõ participantem, nullũ signum est bene constitutæ ciuitatis. Nec quicquã susceptionis fit Cosmis, quemadmodum Ephoris: abeuntq;

per insulam longè à contendentibus. Medici/na uerò quã huic delicto adhibẽt, ridicula est, nec ciuilis, sed potentatus. sæpenumero enim aut collegæ illorum aut priuati homines ĩsur/gentes, per seditionem Cosmos expellunt. Li/cet autem Cosmis seipsos magistratu abdica/re. eniuero hæc omnia prꝗstabat lege fieri, quã pro hominum uoluntate: non enim secura est regula. Omnium uerò deterrimum potentiũ à cosmatu depositio, quã sæpe concitant, cum non sententias dare uolunt. qua etiam ratione manifestum est, habere illam institutionem ali quid reipublicæ, sed non esse rempublicam, at potentatum magis. consueuerunt autem con/citata plebe & amicis, ad unius arbitrium rem conficere, seditionesq; & prælia inter se misce/re. at uerò id quid differt ab eo quod tandẽ ea ciuitas non sit, dissoluta ciuili societate? Est au tem periculosus hic reipublicę status, si qui ue lint, possintq; inuadere. sed (ut suprà diximus) seruatur propter locum: procul enim aduenas expulit: quapropter accolæ manent Cretensi/bus: uerum Ilotes persępe à Lacedæmoniis de fecere. non enim erat in Creta externorum ul/lus principatus: sed nuperrimè bellũ peregri/num irrupit in illam insulam, quod patefecit imbecillitatem legum suarum. De hac igitur

republica, hæc dixisse sufficiat.

De superiorum rerumpublicarum comparatione. Cap. IX.

Videtur autem Carthaginensium respub. bene constituta, multaq; habere præter alias, quædam uerò maximè similia Lacedæmoniis. tres enim istæ respublicę quodammodo inter se proximæ sunt: multumq; distāt ab aliis, Cretica dico, & Laconica, & earum tertia Carthaginensium, multaq; apud illos ꝓuisa sunt rectè. Signum autem reipublicæ bene institutæ est, quod populus manet in institutione reipublicæ, neq; seditionem ullam (qđ dictu dignum sit) unquam fecit, neq; tyránũ. Continet similia autem Lacedæmoniorum reipublicæ, comessationes quidem sodalitiorum, Phiditiis: centum autem & quatuor uirorum potestas, Ephoris: præterq̃ quod nõ deterior: nam illi ex quibuscunq; sunt, hanc autem potestatem suscipiunt optimates. Reges uerò & senatus, conueniunt Lacedæmoniorum Regibus & senibus. melius autem, quod reges non secũdum genus, neq; id temerè, sed si quid p̃stantius est eorum qui eliguntur, quàm quod affinitas afferat, aut ætas. nam qui magnam habent potestatem, si ipsi nullius precii sint, mul

tum nocent:nocueruntq; iam Lacedæmonio/
rum ciuitati.Plurima igitur eorum quæ rep̃/
hendi solent/propter transgressionem, cõmu/
nia sunt omnibus antedictis.Sed quantum ad
intentionem optimatum attinet/& reipublicę,
quædam ad popularem statum magis decli/
nant,quædam ad paucorum potentiam. nam
referendi quidem ad populum/aut non refe/
rẽdi aliqua,Reges unà cũ senatu domini sunt,
si omnes concordent:si non concordent, domi
nus ipsorum/populus est.quæcunq; autem re
tulerint magistratus, non approbandi modo
sententias/quæ magistratibus uisæ sint / pote/
stas permissa est populo,uerumetiam pro ar/
bitrio constituendi prouidendiq;,& cuiuis cõ
tradicere relatis eorum licet : quod non est in
aliis rebus publicis . quinqueuiratũ uerò qui
multarum ac magnarum rerum potestatẽ ha/
bet/ab illis eligi,& centumuiratum hos eligere
qui est maximus magistratus, & hos pluri tẽ/
pore q̃ alios imperium retinere(nam & persun
cti magistratu,imperant,& designati ad magi/
stratum)ad paucorum potentiam spectat. esse
autem sine mercede/& sine electione quæ sor/
te fit,optimatum est ponendum,& si quid ali/
ud tale:& iudicia omnia à cunctis magistrati/
bus iudicari,& non ab aliis alia,ut apud Lace/

dæmonios. Transgreditur autem maximè ab optimatibus ad paucorum potentiam institutio Carthaginensium, secundum quandam intelligentiam, ea ratione quã etiam multi comprobant. non solum enim optimos, uerũetiam ditissimos censent in magistratibus esse ponẽdos, quasi impossibile sit, qui egenus existat, eũ bene magistratum gerere, & quietem agere. si igitur sumere diuitem, paucorũ potentiæ est: per uirtutem autem, optimatum: ista quidem fuerit species tertia, per quã cõstituta est apud Carthaginenses respublica. creant enim magistratus ad hæc duo respicientes, & præsertim maximos, ut reges & duces bellorum. Putandum est autem huiusmodi excessum ab optimatibus, esse errorem legis conditoris. nam ab initio prouidisse, ualde necessariũ fuit, ut optimi ualerent quietem agere, nec quicquã indecorum facere, nõ solum in magistratu, sed nec etiam in uita priuata. Quod si inspicere oportet ad opes gratia quietis, prauũ est maximos magistratus esse uenales, regnum, & belli ducatum. hæc enim lex preciosas magis facit diuitias quàm uirtutem, ac ciuitatem totam ad studium pecuniarum conuertit. nam qcqd apud ciuitatis principes habetur in ꝑcio, necessariũ est & aliorum ciuium opinionẽ subsequi. ubi

autem non maximè honoratur uirtus,ibi non est possibile firmum optimorum esse in republica statum.assuescere uerò ad lucra rationabile est uendendo,quando per largitioné adipiscuntur dignitates:absurdum est ení si pauper quidem aliquis/uerum bonę mentis/lucrari uelit,improbior autem non uelit,cum sumptus fecerit.quocirca oportet eos qui possunt optimè gerere magistratum, ad magistratũ assumere.satius quoq; fuisset,si autor legis opulentiam præstantiæ bonorum uirorum prouidisset,ac eorum qui in magistratu forent,quieti prospexisset.Prauum etiam uideri pōt,plures magistratus ab uno homine geri: quod in honore est apud Carthaginenses. unicũ enim ab uno optimè perficitur opus. Hoc autẽ ut fieret,prouidendum fuit à legislatore, atq; iubendum non eundem tibicinem esse/atq; sutorem.quare ubi non parua est ciuitas,magis ciuile est/ut plures sint participes magistratuũ, magisq́; populare.communius enim (ut diximus) & melius singula conficiuntur, atq; celerius.Patet autem hoc in bellicis rebus & nauticis:in his enim ambabus per omnes (ut ita dixerim) transit imperare & parere. Sed cum ad paucorum potentiam uergat respublica,optime illud effugiunt,ut semper aliqua plebis pe

ditetur,ad oppida mittentes.per hoc enim ar bitrantur,ac efficiunt ſtatum ciuitatis permanere.ſed hoc eſt fortunæ opus. oportebat uerò non per fortunam ſine ſeditionibus eé, ſed per legiſlatorem id fieri.nũc aũt ſi aduerſa fortuna quæpiam incidat,& plebs à gubernatoribus ſecedat,nullum eſt remedium legis ad qetem adhibitum.Lacedæmoniorum igitur,& Cretenſium,& Carthaginenſium reſpublicæ, quæ meritò inſigniores habentur,in hũc modum ſe habent.

De republica Solonis,& inſtitutoribus rerumpublicarum. Cap. X.

EOrum autem qui de repub.aliquid tradiderũt,quidam nũquam uerſati ſunt in gubernatione ciuitatis,ne ulla quidem,ſed in priuata uita ocioſi uixerunt:de quibus ſiquid dignum relatu fuit,de omnibus ferè ſuprà diximus.Quidam autem legumlatores fuerũt, gubernaueruntq; hi quidem in propriis ciuitatibus,illi uerò in alienis:& horum quidã ſolũmodo legum authores fuere,quidam etiam reipub.conſtituendæ,ueluti Lycurgus & Solon:hi enim leges & reſpub.condidere,Lycurgus quidem Lacedæmoniis,ut dictum eſt,Solon autem Athenienſibus. Exiſtimant autem

quidam, Solonem legislatorem fuisse præcla/
rum;nam & paucorum potentiam sustulisse,
quæ nimis intemperans erat;& plebem à ser/
uitute liberasse,ac statum popularem in patria
constituisse,optimeq; rempub.temperasse. nã
esse consilium Ariopagi,paucorum guberna/
tionis est;delectus uerò magistratuũ, optima/
tium;iudicia uerò,populare.Sed uidetur So/
lon illa duo(cum essent prius) non sustulisse,
consilinm Ariopagi,& magistratuũ delectus;
ac popularem statum cõstituisse, ex omnibus
iudicia efficiens.Quapropter quidam illi suc/
censent,quod alterum dissoluerit,cum autho/
ritatem omnem ad iudiciũ traduxerit, quod
per sortitionem est.nam cum hoc inualuit, tã/
quàm tyranno gratificantes populo,in eũ qui
nunc est popularem statum,rempub. redege/
runt,& consiliũ Ariopagi Ephialtes inhibuit,
& Pericles;iudicibus uerò salaria Pericles in/
dixit.ac per hunc modum unusquisq; eorum
qui apud plebem posse uoluerũt,populi uim
augere perseuerarunt,donec in istã quæ nunc
est populi licentiam peruenit.Apparet autem
hoc non tã Solonis uoluntate/quàm casu eue/
nisse.naualis enim potentiæ aduersus Medos,
cum populus causa fuisset, maiora de se sape/
re cœpit,& accæpit patronos seditiosos, cõtra

bonos & honestos ciues, qui rempub. guber/
nabant. cum uideatur quidem Solon eam quę
maximè necessaria fuit potestatem, populo tra
didisse, ut magistratus crearet, & malefacta cor
rigeret. nisi enim populus hác habeat potesta/
té, seruus erit & inimicus. At magistratus om/
nes constituit ex nobilibus & locupletibus, ex
censu quingétorum modiorum, & iugerum:
& tertio fine, q equestris nominatur. quod au/
tem quartum est, seruile/& ex opificibus sor/
didis, quibus nullum magistratus assequédi/
ius erat. Fuerunt autem legum positores Za/
leucus/apud Locros occidentales, & Charon/
das Cataniensis ciuibus suis, cæterisq; ciuitati
bus Chalcidicis, quæ sunt circa Italiam & Sici/
liam. Tentant uerò quidam inducere, quasi
Onomacritus fuerit primus legum ferendarú
peritus: húc uerò exercitatum in Creta (cum
esset Locrus (profectus autem ad Thaletem,
per artem diuinationis, eius familiarem fuisse.
Thaletis autem auditorem fuisse Lycurgum
& Zaleucum: Zaleuci autem Charondam: sed
qui ista dicunt, tempora non supputant. Fuit
enim Philolaus Corinthius legúlator Theba/
nis. erat autem, Philolaus ex familia Bacchia/
dum, amicus uerò Dioclis qui in Olympiis ui
cit. sed ubi ille ciuitatem deseruit, commotus

ob amorem matris Alcyones, Thebas migra-
uit,atq; ibi ambo defuncti sunt, monstraturq;
etiam nunc illorũ sepulchra,quæ ab inuicẽ fa-
cilè spectantur:sed hoc qdem à regione Corin
thiorũ conspici potest,illud uerò minimè põt
conspici.fabulant̃ enim ita eẽ constituta,ut ex
Dioclis qdẽ sepulchro non sit ꝑspectus in Co-
rithiũ agrũ,ob animi ĩfensionẽ:ex Philolai aũt
sit ꝑspectus.Habitarunt igitur ob huiusmodi
causam apud Thebanos:legesq; illis Philolaus
descripsit,& de aliis quibusdã, & de sobole ꝓ-
creanda:quas illi leges proletarias appellãt.Et
hoc est præcipuè ab illo prouisum , ut nume-
rus hæreditatum conseruetur.Charondæ aũt
nihil est propriũ,nisi mulctæ falsorũ testiũ.Pri
mus eni de his legẽ posuit:diligẽtia aũt & cla-
ritate etiã elegantior,q̃ ii qui nunc sunt legum
conditores.Philolai propriũ est,patrimoniorũ
disparitas.Platonis aũt,mulierum,& natorum
& patrimoniorum communitas, & comessatio
nes fœminarum,& præterea lex circa ebrietatẽ
ut qui præsides sunt conuiuiorum,sobrii sint.
& in rebus bellicis exercitatio, & per quam am
bidextri fiant per exercitiũ, cum oporteat non
alterã manũ utilẽ,alterã inutilem habere.Dra-
conis quoq; leges sunt:sed iam cõstituta repu-
blica leges tulit . Proprium autem Draconis

eſt nihil quod ſit memoria dignũ,niſi rigidi-
tas,ob magnitudinem pœnarum. Fuit quoq;
Pittacus legum conditor, ſed non in republica
uerſatus.Lex eſt propria illius,ebrios,ſi quem
pulſauerint,maiori pœna damnari,quàm ſi ſo
brii feciſſent. quòd enim plures delinquunt
ebrii quàm ſobrii,non ad id reſpexit,quòd ma
gis eſſe debeat ebriis uenia:ſed ad utilitatem.
Fuit etiam Androdamas Reginus legum con-
ditor Chalcidenſibus qui ſunt in Thracia, de
homicidio, & de hæreditatibus: nihil tamen
huius proprium referre quis poteſt. De
iis ergo rebuſpublicis quæ princi-
pales ſunt,& de iis quæ ſunt
ab aliquibus ſcriptę in
hũc modum con
ſideratum fu-
iſſe ſuffi-
ciat.

RAPHAELIS VOLATERRANI IN LIBRVM Tertium Politicorum ad Nicomachum, Argumentum.

OSTQVAM aliorum leges confutauit, differit quam ipse rempublicam probet. Prius declarat quid sit ciuitas, quid ciuis. Dicit eum esse ciuem qui magistratum gerere potest. Vnde excludit aduenas & pueros & senes inutiles. Ciuitatem uerò nō quæ mœnibus circundatur, cum una fermè regio possit muris cingi: sed quæ ex forma reipublicæ sit cōstituta. Ciuis bonus & vir bonus non ijdem: at idem vir bonus & bonus princeps, Imperio enim virtus & prudentia expeditur. Nam vir bonus non potest esse sine prudentia. Ciuis item bonus non sine pudicitia, at sine prudentia potest esse. Nam ei qui subijcitur atque paret, sat est rectam habere opinionem agendorum quæ ei cōmittuntur. Bonum autem principem, & prudentia & cæteris virtutibus præditum esse oportet. Opifices & mercenarij in Aristocratia non admittuntur, nisi fortè diuitijs adeò creuerint vt inter optimates cēseantur. At bene in Democratia ciues esse poterunt. Ciuitatis instituta nō ad viuēdum tantum, sed ad bene quoque viuēdum. Nam eo pacto animalia in ea politicè viuētia essent. Reprehendit preterea veteres, qui non definierunt nec considerauerunt rempublicam, nisi iustum ex parte rerum, cum bona reipublicæ non sint distribuenda ex rerum quantitate, sed ex personarum dignitate. Si ci-

uis vnus inuentus sit qui cæteros longè virtute antecellat, is perpetuò reipublicæ præficiẽdus erit: secus si sunt multorum pares virtutes. Post hæc regiam potestatẽ omnibus præfert: deque hac differit. Monarchiæ quinq; species dicit: Heroum, qui ciuium cõsensu certis de causis certoq; tẽpore rempublicam gubernent. Alia barbarica, ex genere proueniens, & legibus imperans: sicuti Parthorũ rex. Alia Exinneta electiua tyranni, qualem elegerunt Mitylenis Pittacum aduersus exules suos, quibus pręerat Antimenides. Alia Laconica, perennis secundum leges, tantum belli tempore imperium habens. Ex quo apud Homerum, Agamẽnon cum in ciuitate agitabat, iurgijs exagitabatur, in bello autem potestatem habebat. Postremò, regia omnium optima, quę se ad populos, vti pater ad filios hȝ. Apud Aegyptios medici ante diẽ tertiũ corpus ægrotorũ suo periculo curabãt.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ POLITICORVM LIBER TERTIVS LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

De ciuitate, ciue, ciuitate donatis, magistratibus, de iustè & iniustè ciuibus. Ca. I.

VIDE Republica ɔsiderat, quę sit unaquęq;, & q̃lis, ferè prima illi cõsideratio occurrit, uidere, quid sit ciuitas. nam ea nõnũquam in cõtrouersiam uenit, cũ alii dicant à ciuitate factum, alii non à ciuitate, sed à potentibus quibusdam, uel à tyranno. ciuilis autem uiri ac legum positoris, totum negocium uersari uidemus circa ciuitatem. Est autem respublica, eorum qui in ciuitate degunt: institutio quædam. Cum uerò sit ciuitas compositum quid-

dam, quemadmodũ alia tota ex pluribus par/
tibus consistentia, manifestum est primò de ci/
ue esse perquirendum. nam ciuitas, est ciuium
multitudo quædam: quare & quem oporteat
ciuem uocari, & quid sit ciuis, est consideran/
dum: nam de ciue sæpe contenditur, nec eun/
dem omnes fatentur semper esse ciuem: & qui
in populari statu ciuis est, persæpe in paucoꝝ
gubernatione non erit ciuis. Eos igitur q alio
quodam modo hanc appellationem sortiũtur,
ceu eos q ciuitate donati sunt, omittamus. Nec
habitatio ciuem facit: nam isto modo aduenæ
& serui ciues essent, cum habitatione cõmuni/
cent. Nec rursus hoc pacto q fori ac iudicii ius
habent: nam hoc existit etiã illis, qui simul con
trahunt, cum per contractum forum sortiant.
quãquã multis in locis peregrini ne id quidẽ
perfectè habeant, sed necesse est ut patronum
accipiant. Ex quo fit ut imperfectè quodámo
do sint fori, iudiciorũq, participes, sed ut pue/
ri nondum ob ætatem inscripti, & senes à mu/
neribus publicis uacantes, non multum simpli
citer ciues dicendi, sed cũ adiecto, illos quidem
imperfectos, hos autem transactos, aut qppiam
aliud adiungentes. At nos quærimus eum qui
simpliciter ciuis dicatur, nec habeat aliquam
adiunctionem, quæ restringat & corrigat: quo

niam etiam de infamibus & exulibus eodem modo (ut suprà) dubitari, & respõderi potest. Ciuis simpliciter, nulla alia re definitur magis, quàm participatione potestatis publicæ, iudicandi atq; gerẽdi magistratus. Magistratuum autem alii sunt determinati secũdum tempus, ita ut non liceat interdum, nisi semel eundẽ habere: aut per alia temporis spatia. alii sunt indeterminati: ceu illius qui iudicat, & qui concionatur. quãquã fortasse diceret aliquis, tales nõ esse in magistratu constitutos. Atqui ridiculũ fuerit, eos qui maximè principantur, magistratum dicere non habere. Sed nihil referat: nam de nomine est quæstio: est enim absque nomine publica potestas iudicantis decernentisq; in concione, & nõdum inditum quo pacto oporteat utrunque nominare. sed sit definitionis gratia indeterminatus magistratus. Ponimus autem eos esse ciues, qui huius potestatis unà cum aliis participes sunt. maximè igitur propriè ciuis super omnes, qui ciues dicuntur ferè talis est. Nec latêre nos debet, quòd in rebus quarum subiecta differunt specie, & aliud eorum est primum, aliud secundum, aliud cõsequens, aut omnino nihil est (qua talia sunt) eis commune, aut uix. respublicas autem uidemus specie differre ab inuicẽ, & alias esse poste

riores, alias uerò eẽ priores. Quę enĩ aberraue rũt ac prolapsæ sunt, necesse est ut posteriores sint integris & incorruptis. Quomodo autem dicamus eas labi, postea patebit. quare ciuem quoq; eẽ alium atq; alium necesse est secundũ differentiam rerumpublicarum. Itaq; ille de quo diximus, in populari quidem statu, maximè est ciuis: in aliis uerò speciebus esse quidem potest, non tamen necesse est: in quibusdã enim neq; populus est, neq; concionis usus, sed conuocationes habẽt & iudicia ad partem: ut apud Lacedæmonios, de contractibus cognoscunt hii qui Ephori uncupãtur, alii alia. decæde autem senatus, & forsan alius magistratus de aliis ius dicit. eodemq; modo apud Carthaginenses, de omnibus quidem causis magistratus quidam cognoscunt. Sed recipit correctionẽ definitio ciuis: quod in aliis respublicis nõ est indeterminatus magistratus ille, qui in concione decernit & iudicat, sed secundum magistratum determinatus: horũ enim aut oĩbus, aut quibusdam, concessum est & deliberare, aut iudicare, uel de oĩbus, aut de qbusdã. Quis igitur sit ciuis, ex his patet: cui enim habilitas est participandi potestatis publicæ deliberatiuæ, aut iudiciariæ, ciuem iam eẽ dicimus eius ciuitatis: ciuitatem uerò talium multitudinẽ,

quæ ipſa per ſe ſufficiens ſit(ut ſimpliciter di/xerim)ad uiuendum. Conſueuerunt auté dicere eum eſſe ciuem,qui ex ambobus ciuibus ortus ſit,& non ex altero ſolum ,ceu ex patre aut matre. Alii uerò magis ultra requirũt, ceu auos & ,pauos & tritauos,uel plures. His itaq; definitis ciuiliter & ſuccinctè,dubitant quidã, quomodo tertius ille/aut q̃rtus erit ciuis. Gorgias quidem Leontinus partim dubitans fortaſſe,partim ludens,inquit: Quemadmodum mortaria ſunt illa quæ à factoribus mortariorum fiunt,ſic Lariſſæos eſſe qui ab artificibus eorum fiunt,eſſe nãq; aliquos Lariſſæorum factores. Eſt autem ſimplex . Si enim participarent adminiſtratione reipublicę ſecundum determinationem iam dictam,eſſent utiq; ciues. etenim neq; poſſibile eſt congruere definitionem illam primis conditoribus/aut habitatoribus,ut ex patre matreq; ciuibus ſint exorti. Sed forſan magis de eo dubitari poteſt,cum facta mutatione recipiuntur quipiam ad cõmunionem reipublicæ,quemadmodum Athenis fecit Cliſthenes poſt tyrannorum eiectionem: complures enim in tribus deſcripſit peregrinos,& ſeruos,& inquilinos:de quibus dubitari poteſt,non quis ciuis,ſed utrum iuſte'ne,an iniuſte. Atqui & de eo inſuper quis dubitabit,

an ſi non iuſtè ciuis, nunqd ciuis non ſit: quaſi idem ualeat iniuſtus & falſus. Sed cum uideamus quoſdam iniuſtè ſe in magiſtratibus gerere, quos tamen magiſtratus eſſe dicimus, ſed nequaq̃ iuſtè: ciuis autem quodámodo magiſtratu definitus ſit (nam qui particeps eſt talis magiſtratus, eſt ciuis, ut diximus) patet quòd hos quoq; ciues eé dicendũ eſt. Iuſtè autem an iniuſtè, pertinet ad primam illam queſtionem, in qua quæritur, nunquid à ciuitate factum ſit, an non à ciuitate: ceu cum ex potentia paucorum, uel ex tyrãnide, ad popularem ſtatum fit mutatio: tunc enim neque pactam pecuniã ſoluere quidam uolunt, quaſi non ciuitas eam ſuſcipiat, ſed tyrannus: nec alia huiuſmodi permulta, quaſi reſpublicæ quædam, ui atque uictoria conſtent, non publica utilitate. Si igitur per hunc modum quædam in populari ſtatu geruntur, ſimiliter dicenda ſunt eſſe illius reipublicæ acta, & paucorũ potentiæ, & tyrannidis.

De identitate, magnitudine, mutatione, & pacto. Cap. II.

VIdetur autem proprius huius quæſtionis locus, quomodo aliquando dicamus ciuitatẽ eſſe eádem, aut non eandem, ſed aliam.

Potiſſimè igitur inueſtigatio huius dubitatio nis eſt circa locũ & homines. fieri enim poteſt, ut ſeparetur locus & homines: & hos ibi, & alios alibi habitare. Sed hęc leuis eſt dubitatio. nã cum multipliciter dicatur ciuitas, perfacilis eſt huiuſmodi quæſtio. Similiter quoque eorum hominum qui eundem inhabitant locum, quoad dicendum ſit unam eſſe ciuitatem: non enim mœnibus hoc definitur. Licet enim Peloponneſum totam unis mœnibus circũdari, talis fortaſſe eſt Babylon, quæ capta cum eſſet ab hoſtibus, ferunt partem aliquã eius ciuitatis, tertia die nondum aliquid ſenſiſſe. ſimiliter & quæcunq; alia magis habent circunſcriptionem gentis, quàm ciuitatis. Sed huius quæſtionis alio loco utilis erit conſideratio. Nam de magnitudine ciuitatis, & quantam eſſe utile ſit, & utrum una uel plures, latere non debet ciuilem. At habitantium in eodem loco, utrum quoad ſit idem genus habitantium, eandẽ eſſe ciuitatẽ dicẽdũ eſt, quãuis ſemp alii ĩtereãt, alii oriantur: ut & flumina ſolemus eadem dicere, & fontes eoſdem, quamuis ſemper unda noua ſupueniat ac defluat. An homines dicendum eſt eoſdem eſſe propter hanc cauſam, ſed ciuitatem aliam? Nam ſi ciuitas eſt ſocietas quædam (eſt autem ſocietas ciuium)

uariata reipublicæ gubernandæ forma, & alia specie effecta, necessarium utiq; uideatur. ciuitatem quoq; non eandem permanere. ut & chorum alium esse dicimus, dum tragicus est, quàm dum comicus, etsi iidem sint homines. eodemq; item modo, omnem aliá societatem, & compositionem aliam, si species compositionis, alia fiat: ceu harmoniam earundem uocũ aliam, esse dicemus, & modo Doricam, modo Phrygiam uocitamus. Id si ita est, patet quod maximè dicẽdum est, eãdem ciuitatem, ad rempublicam respicientes. Nomine autem uocari alio, aut eodem licet, eisdẽ habitantibus ipsam, uel aliis penitus hominibus. Vtrum autem iustum sit pactum dissoluere, aut nõ dissoluere, mutata reipublicæ gubernandæ specie, alia est disputatio.

De virtute absolutè viri boni & boni ciuis eius, q præest, & eius qui subest: & de opificibus. Cap. III.

IIs uerò, quæ nũc dicta sunt, consequens est uidere, utrum eadem sit uirtus boni uiri & boni ciuis, an non eadem. Verum si hoc est perquirendum, prius de uirtute ciuis, sub compẽdio dicere oportet. Vt igitur nauta unus ali

quis est eorum qui sunt in cõmuni societate, ita & ciuem dicimus. Nautarum uerò, quã/quam dissimiles sint secundum potentiam (nam alter est remex, alter gubernator, alter proram dirigens, alter alteram huiusmodi ap/pellationem habens) patet quòd expressissima uniuscuiusque nuncupatio, propria erit illius uirtutis. Similiter autem & communis quæ/dam conuenit omnibus: salus enim & conser uatio nauigantium commune est omnium opus; hoc enim unusquisque eorum intendit. Sic igitur & ciuibus, licet dissimiles sint, opus est conseuatio communis societatis: societas uerò est respublica, quapropter necesse est uir tutem esse ciuis ad rempublicam. Siquidem igitur plures sunt rerumpublicarum species, patet non esse recipiendum, ut studiosi ciuis una sit uirtus perfecta at uiri boni perfecta est uirtus. quod igitur fieri possit, ut ciuis studio/sus non possideat uirtutem illam, per quam dicitur uir bonus, manifestum est. Quinetiam & alio modo inquirentibus, deuenire licet ad eandem rationem circa optimam rempublicã. Nam impossibile est ex omnibus studiosis eẽ ciuitatẽ, & oportet singulos opus suum bene conficere; hoc autem à uirtute. Cum uerò sit ĩpossibile similes esse ciues omnes, nequaquã

una fuerit uirtus ciuis & uiri boni. nam uir-tutem studiosi ciuis omnibus adesse oportet: sic enim optimam necesse est esse ciuitatem. at uiri boni uirtutem impossibile est omnibus inesse, nisi necessarium sit in studiosa ciuitate, ciues omnes esse uiros bonos. Praeterera cum ex dissimilibus constet ciuitas: ut animal con-tinuò ex anima & corpore, anima uerò ipsa ex ratiōe & appetitu, & domus ex uirò & uxore, & acquisitio ex domino & seruo: eodē modo ciuitas ex his omnibus, ac praeterea ex aliis dissimilibus cōstet speciebus, necesse est nō unam esse ciuium omnium uirtutem. quem-admodum neq; chorum agentium, supremi & adiutoris. quòd igitur non eadem simplici-ter, ex his patet. Sed an erit alicuius eadem uir-tus ciuis studiosi, & uiri boni? Dicimus utiq; studiosum in magistratu bonum esse atq; pru dētem. ciuilem autem hominem necessarium est esse prudentem. & statim aliam esse discipli nam magistratum gerentis, aiunt quidam: ut patet in Regum filiis, qui ad equestrem belli-camq; disciplinam in adolescentia erudiuntur, ut Euripides inquit: Non mihi speciosa, sed ea quorum ciuitas indiget. tanquā sit magistratu fungentis disciplina quaedam. Si autem est ea-dem uirtus praesidentis boni, ac uiri boni: ciuis

autem eſt,& qui ſubeſt:nõ eadem uirtus ſim/ pliciter fuerit ciuis & uiri boni,ſed tamen cu/ iuſdã ciuis.non enĩ eadẽ uirtus eſt eius qui p̃/ eſt,& ciuis qui ſubeſt.& ob hoc forſan Iaſon in quit,grauiter ferre,ſi non regnaret,quia neſci/ ret priuatus eſſe.Sed nihilominus laudãdum eſt poſſe imperare & parère: ac præclari ciuis uirtus eſt,poſſe prẹeſſe & ſubeſſe laudabiliter. Si ergo uirtutem boni uiri poſuimus prẹſidẽ/ tem,ciuis autem utrãq;:non utiq; fuerint am/ bæ ſimiliter laude dignæ.Cum ergo aliquan/ do uideatur utraq;,ſed non eadem eũ qui im/ perat,& eum qui paret, addiſcere debere,ciuẽ autẽ utraq; ſcire & participare utrorũq;: hinc itaq; quiſpiam conſideret.Eſt enim præſiden/ tia dominatiua.hac uerò in iis quæ neceſſaria uocãtur,ſcire facere nequaquam neceſſarium eſt ei qui prẹſidet,ſed uti magis.alterum uerò ſeruile eſt:dico autem alterum,poſſe exhibere ſeruilia miniſteria.Seruorũ autem ſpecies plu res eſſe dicimus,nam ſunt & miniſteria plura: quorum partem unam obtinent manuales:hi ſunt(ut nomen ſignificat)qui ex manibus ui/ uunt:in quibus ſunt mechãici opifices. Qua/ propter apud quoſdam antiquitus huiuſmo/ di artifices excludebantur à reipublicæ hono/ ribus,antequã populus extremus fieret. Hæc

igitur opificia hominum qui ſubſunt ſic, neq; rectorem diſcere oportet, neq; eum qui in republica uerſatur, neq; bonum ciuem, niſi fortaſſe quandoq; ſuiipſius gratia ad ſeipſum. nõ enim amplius contingeret eſſe alterum dominum, alterum ſeruum: ſed eſt pręſidentia quędam, per quam præeſt ſimilibus genere, & liberis hominibus. & hanc dicimus ciuilem pręſidentiam, quam eum qui præeſt didiciſſe parendo oportet: ceu præfectum equitum eſſe, cum ipſe prius ſub alio fuerit: & exercitum ducere, cum ipſe prius in exercitu per inferiores militiæ gradus ductus ſit, in inſidiisq; delituerit. quamobrem rectè dicitur, neminem bene imperare poſſe, qui non ipſe prius ſub imperio fuerit. Sed horũ diuerſa eſt uirtus. & oportet bonum ciuem, ſcire, ac poſſe pręeſſe, & ſubeſſe. & hæc eſt uirtus ciuis, ſcire rectè ſe habere in utraq; parte: & boni igitur uiri in utraq;, quáquá alia ſpecies eſt eius modeſtiæ ac iuſtitiæ quę pręeſt. nam eius qui ſubeſt ac liber eſt, non una profectò fuerit uirtus, atq; boni uiri. utputa, iuſtitia alias ſpecies habet cum præeſt, alias cum ſubeſt. Quemadmodum uiri & mulieris alia temperantia, & fortitudo. nam uideretur utiq; timidus eſſe uir, ſi ita fortis eſſet, ut fœmina fortis; & mulier inhoneſta uideretur,

ſi ſic

ſi ſic honeſta foret, ut uir honeſtus. adminiſtratio quoq; domus, alia mulieris, alia uiri. nã uiri opus eſt acquirere, mulieris autem ſeruare. Prudentia uerò, propria uirtus eſt eius qui p̃eſt ſola. nam cæteræ quidem uirtutes uidẽtur communes, tam eorum qui præſunt, quàm eorum qui ſubſunt. at prudentia non eſt uirtus eius qui ſubſit, ſed opinio uera. qui enim ſubeſt, ut is eſt qui fiſtulam facit: qui uerò præeſt, ut is qui utitur fiſtula. Vtrum igitur eadem ſit uirtus uiri boni, & ciuis ſtudioſi, an alia, & q̃uo eadẽ, & q̃uo alia, ex his patet. Reſtat adhuc una dubitatio circa ciuẽ: utrũ reuera ciuis ſit is, cui ſolum participatio eſt publici magiſtratus, an opifices etiã ac mercenarii ſint ciues nũcupãdi. nam ſi ponamus hos quoq; eſſe ciues qui magiſtratuum ſint expertes, nequaquam poſſibile eſt uniuſcuiuſq; ciuis talem eſſe uirtutem. ſi uerò nullus horum eſt ciuis, in qua parte ſunt huiuſmodi homines reponendi? neq; enim in eorum miniſtorum loco, qui nobiſcum habitant: neq; rurſus peregrini. An ſecũdum hanc rationem nihil dicemus euenire abſurdum? neq; enim ſerui ſupradictorum quicquã, neq; liberti. Illud autẽ uerum, quod non omnes illi dicendi ſunt ciues, ſine quibus ciuitas eſſe non poteſt, cum neq; pueri ita ciues

ſunt, ut uiri: ſed hi quidẽ ſimpliciter, illi uerò ex ſuppoſitione. ciues enim ſunt, ſed imperfe/ cti. Vetuſtis autem temporibus apud quoſdã, opifices erant ſerui, aut peregrini. quapropter etiam nunc pleriq; tales ſunt. Optima quidem ciuitas, nũquã opificem facit ciuem. quod ſi is ciuis, ciuis autem uirtus eſt, quam diximus, di cendum eſt eam non eſſe cuiuſq; ciuis, neq; li/ beri modo, ſed eorum qui à miniſteriis neceſ/ ſariis ſunt alieni. neceſſaria uerò qui uni mini/ ſtrat, ſeruus eſt: qui autem publicè, uiles & ſor didi. Patebit autem & hinc paulò adhuc conſi derantibus, quemadmodum in his res ſe ha/ beat. hoc enĩ quod diximus, illud oſtendit. Cũ enim plures ſint rerumpublicarũ ſpecies: plu/ res quoq; ſpecies ciuium ſint neceſſe eſt, ac ma ximè eorum ciuium qui ſubſunt. itaq; in qua/ dam republica opifices & ſordidi ciues erunt: in quibuſdã uerò impoſſibile eſt, ut ciues ſint, puta in optimatum gubernatione, ſi qua illa eſt, in qua ſecundum uirtutem dantur hono/ res, & ſecundum dignitatem. non enim uirtu/ tem exercere poteſt, qui uilibus officiis occu/ patus eſt. In paucorum quoq; gubernatiõe, te nues homines ad rempublicam non recipiun/ tur. ex magno enim cenſu ad honores reipu/ blicæ peruenitur. Artifices tamen ad hanc ſpe/

ciem reipublicæ peruenire poſſunt, etſi ſordi-
di ſunt:quoniam plerīq; artificū diuitiis abun
dant. Apud Thebanos autem lex fuit, ut nemo
habilis eſſet ad honores reipublicæ ſuſcipien-
dos, niſi per decem annos à mercatura deſtitiſ-
ſet. In multis autem rebuſpublicis attrahūtur,
etiam lege, ad ciuitatem peregrini. Eſt etiā lex
in quibuſdā popularibus ciuitatibus, ut ſatis
ſit ex matre ciue eſſe genitum, & ſpurios qui-
dem recipiunt hoc pacto multi. attamen ꝑpter
defectum legitimorum ciuium, tales faciunt
ciues. paucitate enim hominū inducti, his utū-
tur legibus. quod ſi abundent in multitudine,
paulatim excludūt, primo libertini generis ho
mines, deinde eos qui ex matre ſolummodo ci
ues ſunt: in fine autē non niſi ex utroq; paren-
te natos ciues, pro ciuibus habent. Quod igiť
plures ſint ſpecies ciuis/ex his patet. & quod
maximè dicitur ciuis ille, qui habilis ſit ad ho-
nores ſuſcipiendos (ut Homerus inq̄t) ſed ubi
id occultum eſt ex deceptione habitatorū, tā-
quam inhonoratum quendam reptitium, re-
pellunt, ut inquilinus enim eſt & aduena, qui
honores capere non poteſt. Vtrum igitur alia
an eadem uirtus ſit, per quam eſt uir bonus &
ciuis ſtudioſus, patet ex ſupradictis, quod ali-
cuius ciuitatis idem, alicuius uerò alius, & ille

non omnis: ſed qui præeſt reipublicæ, & domi nus eſt, aut ſolus, aut cum aliis, communium curam gerens.

De republica, gubernandi ſpeciebus rei familiaris, imperijs, republica recta & lapſa. Cap. IIII.

HIs itaq; determinatis, uidendum eſt po ſtea, utrum una ſit reſpublica, an plures: & ſi plures, quæ, & quot, & quænam dif ferentiæ earum ſint. Eſt autem reſpublica, or dinatio ciuitatis, & circa magiſtratus alios, & maximè circa id quod ſumã in ciuitate habeat autoritatem, & ſit principaliſſimum omnium. nam principaliſſimum ubiq; gubernat ciuita tem. quod autẽ gubernat, reſpublica eſt. Dico autem ceu in populari quidem ſtatu, populus eſt dominus: in paucorum uerò potẽtia pauci. Dicimus autem & reſpublicas alias eſſe ab iſtis: de quibus quoq; aliis, eodem modo di cemus. ſupponendum eſt prius, cuius gratia ciuitas ſit conſtituta, & quot ſint gubernandi ſpecies circa hominẽ, & circa ſocietatem uitæ. Superioribus libris, ubi de gubernatione rei domeſticæ, ac de domino & de ſeruo determi nauimus, dictum eſt, natura eſſe hominem, ciuile animal ac ſociale. Ex quo fit, ut etiam ſi

nihil indigeant mutuo auxilio, nihilominus affectent uitæ societatem, quinetiam & communis utilitas coniungit eos, inquantum confert singulis partem bene uiuendi. maximè igitur hic est finis, & publicè omnibus, & priuatim. Congregantur etiam ipsius uitæ gratia: forsan enim inest sibi aliqua particula honesti, & continet ciuilem societatem, etiam uiuendi gratia solum, si non molestię in uita nimis exuperent. Patet autem quod tolerant hoíes multa aspera, propter uiuendi cupiditatem, ut existente in eo quadam prosperitate/ & naturali dulcedine. Atqui & modos íperii facile est diuidere, cum sæpe sit de his à nobis in externis sermonibus determinatum. dominatio enim licet utilis reuera existat natura seruo, & natura domino, nihilominus imperat pro domini utilitate, pro utilitate autem serui contingenter. neq; enim fieri potest, ut seruo deficiéte seruetur dominatio. Filiorum uerò imperiũ/ & uxoris/ & domus totius, quam uocamus rei familiaris gubernationem, aut gratia est eorum qui gubernantur, aut gratia alicuius quod sit utrisq; commune. gratia eorum qui gubernãtur: ut uidemus & alias artes, ceu medicinam, & gymnasticam, illorum quibus imperatur, utilitatem quærere, contingenter tamen & eo-

rum qui præcipiunt,esse potest.nihil quippè uetat, magistrum ipsum gymnasii,esse unum eorum qui exercentur: quemadmodum gu/bernator semper est unus/ ex iis qui sunt in naui.magister igitur gymnasii & gubernator,cõsiderant semper eorum utilitatem quos gu/bernant.sed quãdoq; eorum unus ipse per ac/cidens suscipit utilitatem,hic quidem nauta,ille autem unus eorum qui gymnasio exercen/tur.Quapropter ciuilia quoq; imperia, cum sint secundum æqualitatem ciuium constitu/ta,& secundum paritatem, uicissim censent ea esse gerenda:primum quæ natura fert, cẽsen/tes inuicem munera subire:& considerare ui/cissim quoddam illius bonum,quemadmodũ ille prius cum præesset,considrrauit istius uti litatem.nunc autem ratione commodorũ, ex reipublicæ gubernatione prouenientium,uo lunt continuæ in magistratu esse:ueluti si cõ/tingeret magistratum gerentes , semper sanos esse,ubi aduersa ualetudine laborassent: nam forsan sic ipsos magistratus amplecterent̃.Cõ/stat igitur,quod quæcũq; respublicæ ad com munem utilitatem intendunt, illas rectas esse, secundum simpliciter iustum: quæcũq; uerò ad propriam eorum qui præsunt utilitatẽ so/lum,aberrare omnes,atq; esse rectarum rerũ/

publicarum transgressiones & labes. gubernã/tur enim quasi à dominis: at ciuitas, liberorũ est societas.

De diuisione & definitionibus rerũpublicarum, & transgressione earũ. Cap. V.

HIs determinatis, consequens est respublicas cõsiderare, quot numero sint, & quæ. & primo quidem eas quæ sunt rectę: nam labes earum ex illarum determinatiõe patescunt. Cum uerò gubernatio ciuitatis, & regimen id significet, regimẽ autem est potestas ciuitatis: necesse est potestatem huiusmodi ciuitatis, aut penês unum eẽ, aut penês paucos, aut penês multos. Quãdo igiẽ unus uel pauci, uel multi communem utilitatem in gubernatione sequũtur, has esse rerumpublicarum species necesse est. quãdo autem ad propriam utilitatem, uel unius, uel paucorum, uel multitudinis gubernatur, trãsgressiones sunt & labes. Aut enim dicẽdum est, non esse ciues, qui potestate participant, aut par est ad utilitatem communitatis participare. Vocare autem consueuimus, cum unus ad utilitatem communẽ respiciens gubernat, regiam potestatem: cum uerò pauci gubernant, plures tamen uno, optimatium gubernationem, uel ex eo quia opti/

mi prȩſunt,uel ex eo quia ad optimum ciuita/
ti,& iis qui ea communicant,præſunt.cum au
tem multitudo gubernat ad communem uti/
litatem,uocatur communi nomine omniũ re/
rum publicarum,reſpublica. Accidit autem ra
tionabiliter.unum enim excellere ſecundũ uir
tutem,aut paucos,datur: ut uerò multitudo
excellat ad omnem uirtuté,difficile eſt,ſed ma/
ximè ad bellicam excellit.hæc enim in multi/
tudinȩ fit:quare in hac reipublicæ ſpecie prin/
cipaliſſimum quod propugnatiuum eſt, atq;
ea re participant qui arma poſſident. Labũtur
uerò & tráſgrediuntur huiuſmodi ſpecies: ex
regia quidem gubernatione,in tyrãnidem:ex
optimatibus uerò,in paucorum potétiam: ex
republica autem,in popularem ſtatum. Tyrá/
nidem enim eé dicimus,dominatum unius ad
proprium commodum intendétis. paucorum
autem potentiam,cum ad opulentorum com/
modum gubernatur. Popularem autem ſta/
tum,cum ad commodum egenorum. harum
enim nulla ad communem utilitatem reſpicit.
Oportet autem paulò uberius explicare, quæ
ſit unaquæq; iſtarum:habent enim dubitatio/
nes quaſdam.Philoſophantis enim circa ſingu
lorum diſciplinam,& non ſolum ad agendum
reſpicientis,proprium eſt nihil negligere,neq;

prætermittere,ſed demonſtrare in ſingulis ueritatem. Tyrannidem eſſe diximus, unius dominationem ciuili ſocietati præſidentis. Paucorum autem potentiam,quando rempublicam tenent opuléti & diuites. Popularem uerò gubernationem,cum tenues homines & non poſſidentes diuitias,gubernant. Prima igitur dubitatio circa definitionem eſt: ná ſi plures ſint opulenti & diuites/ac rempublicam teneant,et popularis gubernatio ſit cum multitudo regit:eodemq; modo ſicubi contingat inopes eẽ pauciores,quàm opulenti, ſed potentiores,ac rempublicam teneant:& ubi pauci rempublicam obtinent,paucorum potentiam nuncupamus:non rectè uiderentur iſtæ definitiões gubernationum eſſe poſitæ. Eníuero ſi quis adiungens opulentiæ qdé paucitaté,inopię uerò multitudinem,ſic appellet reipublicæ ſpecies/ut dicat paucorum potentiam eſſe,in qua gubernationem reipublicæ habent opulenti,numero pauci:popularem uerò, in qua inopes rempublicam tenent multi exiſtentes: aliá habet dubitationem. quas enim modo dicemus eas reſpublicas: eam uidelicet in qua plures opulenti,& eam in qua pauciores inopes gubernant/in utraq; rerumpub. ſiquidem nullæ ſunt aliæ reſpub. præter ſupradictas? Videtur

igitur ratio ista ostendere, quod paucos esse, uel multos qui gubernant, contingens est, aliud paucorum potentiæ, alterum populari: ꝓpterea quod ubiq; accidit, ut pauci sint opulenti, multi uerò inopes. Ex quo fit, ut huiusmodi causæ non faciant differentiam, sed in eo differant popularis gubernatio & paucorum potentia ab inuicem, quod alibi opulenti, alibi inopes rempub. obtinent. Necessariumq; est, ubicũq; p opes ac diuitias præsunt, siue hi pauciores sint, siue plures, hanc esse speciem illam, quæ uocatur paucorum potentia: ubicunq; inopes, hanc esse popularem gubernationem, sed accidit (ut diximus) hos quidem paucos esse, illos uerò multos: opibus enim ac diuitiis pauci abundant, libertatis tamen omnes participes sunt, propter quas causas contendunt utriq; de republica.

De iusto paucorũ & popularium, ciuitatis fine, virtute & vitio. Cap. VI.

SVmendum est prius, quos terminos esse dicunt paucorum potentiæ & popularis gubernationis, et quid sit iustum in utraq;. Omnes enim attingunt iustum quoddam, sed usq; ad aliquid procedentes, & aiunt nõ omne iustum propriè. puta, uidetur æqualitas iustũ

quiddam esse(& est enim) sed non omnibus, at æqualibus: & inæqualitas iustum uidetur esse, & est quidem, sed non omnibus, at inæqualibus. alii uerò: hoc auferunt, scilicet quibus,& malè iudicant. causa uerò est, quia de ipsis iudicium fit. qui uerò de ꝓpriis iudicant, ut plurimum non recti sunt iudices. Itaq; cum iustum sit aliquibus, & diuisum sit eo modo in rebus & personis (ut & prius diximus in Ethicis) æqualitatem rei confitentur. sed de personis contendunt, maximè propter id quod dictum est modo, quia de seipsis non rectè iudicant, Deinde quia usq; ad aliqd, utriq; eorum iustum quiddam dicentes, putāt se dicere simpliciter iustum. illi enim si in aliquo sint superiores, ceu opibus & diuitiis, alios omnino putāt esse impares: hi uerò si in aliquo sint pares, puta in libertate, omnino putant esse pares. Cæterum quod est principalissimum, non dicunt: si enim possessionū gratia societatem iniissent, unaq́; conuenissent, tantū caperent ciuitatis, quantū possessionis. quare ratio illa ualeret quæ est paucorum potentiū. aiunt enim non esse iustum, ut qui unum contulit, tantum recipiat de cētum minis, quantū is q̃ ꝯtulit oē reliquū, neq; de iis q̃ ab initio, neq; de iis q̃ postea sup̲uenient. Sigdē nō uiuēdi

ſolum gratia, ſed magis bene uiuendi. nam ſic ſeruorum & aliorum animalium ciuitas eſſe poſſet: nunc autē non eſt, ex eo quia felicitatis non ſunt capacia, neq; uitæ ſecundū eletionē, neq; ſocietatis gratia bellicæ, ne à quoquam iniuria afficiantur. neq; propter commercia, ac mutuam utilitatē: nam ſic Hetruſci & Carthaginenſes, & omnes ii quibus eſt commertium inuicem, tanquam ciues eſſent unius ciuitatis: ſunt nempe illis fœdera circa res importádas, & pacta, ne iniuria afficiantur, & ſcripturę circa mutuam bellandi ſocietatem. ſed neq; magiſtratus cōmunes his deputati ſunt omnibus: uerū alii apud alios. neq; quales eſſe oportet, alteri alteros curant. neq; ut nemo eorum iniuſtus ſit, qui ſub fœdere comprehenduntur, neq; ut prauitatem nullam habeant, ſed ſolum ut non inuicem iniuria ſe afficiant. At enim de uirtute ac uitio publicè cogitant, quicunq; curam habent bonis legibus inſtituere ciuitatem. ex quo manifeſtum etiam eſt, de uirtute curá eſſe habendam ei, quæ reuera ciuitas ſit nominanda: non orationis gratia. nam fit cōmunio ſocietas aliorum ad bellum, loco ſolum diſferens ab illis ſociis longè exiſtentibus. & lex pactio (ut ait Lycophron ſophiſta) Fideiuſſor inuicem iuſtorum, ſed non talis ut bonos &

iuſtos ciues efficiat. Et quod ita ſe habeat, patet nam ſi quis coniũgat loca in unũ, ut Megarẽſium & Corinthiorum ciuitates ſeſe inuicem contingant mænibus, nihilominus una non erit ciuitas, nec ſi ſimul coniugia ineant: quãq̃ hoc unũ ſit de iis cõmunionibus, quę propriè ſunt ciuitatũ. Eodemq́; modo, ſi qui habitent ſeparati quidem, non tamen ita longè ut nequeant ſimul communicare, legesq́; habeant, iniuriam ſibi inuicem in commertiis prohibentes. ſeu ſi unus faber, alter agricola, alter ſutor, alter aliquis hmõi eſſet, eſſentq́; hi decẽ millia numero, nec alia eis, eſſet cõmunio, niſi talium rerum, puta contractus, & ad bella cõfœderationes: nec ſic quidẽ ciuitas adhuc eſſet. propter quã tandem utiq; cauſam? non enim quia non propinqua ſit cõmunicatio: nam ſi in unum cõuenirent ita cõmunicantes, unuſquiſque tamen utatur propria domo, ut ciuitate, ac ſibiipſis ut confœdrati auxilium ferant contra iniuriantes ſolum, ne ſic quidẽ ciuitas eſſe uideretur rectè conſiderantibus. ſiquidem eodem modo conuerſarentur ſimul, coniunctim, et ſeparatim. Ex quo patet igitur, quod ciuitas non eſt cõmunicatio loci, & non iniuriandi ſibipſis, & commercii gratia: ſed iſta quidem ut aſſint, neceſſariũ eſt, ſi quidem futura

ſit ciuitas:nec tametſi iſta adſint oĩa,ciuitas ad huc erit. At bene uiuendi ſocietas,& domibus & generibus,uitę perfectæ gratia,& per ſe ſuf ficientis. hoc tamen non erit niſi uno eodemq; loco habitãtibus,& coniugia ſimul ineũtibus. propter quod propinquitates in ciuitatibus extiterunt,& ſodalitia,& ſacra, & ↄuerſationes ad ſimul conuiuẽdum:idq; eſt amicitiæ opus. nam ſimul uiuendi electio,amicitia eſt. finis eſt igitur ciuitatis bene uiuere : illa uerò gratia finis. ciuitas autem eſt generũ, pagorumq; ſo-cietas,uitæ perfectæ ac per ſe ſufficientis : hoc eſt (ut diximus) bene beateq; uiuere. bene igitur agendi gratia, ponendum eſt eſſe ciuilẽ ſocietatem, non autem gratia ſimul uiuendi: quapropter quicũq; plus conferunt ad huiuſ-modi ſocietatem , his plus iuris competit in ciuitate,q̃ iis qui libertate ac etiã genere pares ſunt / uel maiores , ſed ciuili uirtute ſunt im-pes:& quã iis q diuitiis ſuperãt,ſed uirtute ſu perant, qđ igit oẽs q̃ de repub.ↄtendunt,ꝑtẽ aliquã iuſti dicũt,manifeſtũ eſt ex ſupradictis.

De dominio ciuitatis , & repetundis rationibus. Cap. VII.

EST autem dubitatio,quid oporteat domi-nans eſſe in ciuitate,nũquid populum , an

eos qui diuitias habent, an bonos/ & æquos, an unum qui ſit optimus omnium, an tyrannum? uerum hæc omnia uidentur habere difficultatē. Quid enim ſi inopes, qa plures ſint, partientur ea quæ ſunt opulentorum, hoc nō iniuſtum eſt? uidebitur enim mediusfidius, id ei qui dominatur iuſtè fieri. iniuria igit̄ ſumma, quę tandem dicenda eſt? Rurſusq́, omnibus accœptis, ſi plures ea ſibi tribuāt quę ſunt paucorum, conſtat quod ciuitatem corrūpūt: atqui uirtus nūquā corrumpit id quod eā habet, neq́ iuſtum ciuitatis corruptiuum eſt: ex quo patet legem iſtam non poſſe iuſtam eſſe. Præterea illa quoq́ quæ facta fuerint à tyranno, neceſſarium eſſet iuſta eſſe omnia: uim enī affert propter potentiam, quemadmodū multitudo diuitibus. Sed an paucos & opulentos iuſtū eſt dominari? an ergo ſi & illi agāt hæc, & rapinas exerceant, auferantq́; multitudinis bona, hoc eſt iuſtum? & cætera ergo. hæc igit̄ omnia conſtat eſſe praua, & non iuſta. Verum bonos & æquos dominari oportet, authoritatemq́; habere omnium. ergo alii omnes cum magiſtratus nō capiant, inhonorati manebūt: nam honores quidē magiſtratus, poteſtatesq́; appellamus: quos ſi boni ſemper habeant, neceſſariū eſt alios excludi ab honoribus reipub.

Sed unum qui ſit optimus, dominari melius. uerum id adhuc nimis ad paucorum potentiã pertinet: nam plures erunt ab honoribus ex-cluſi. Sed forſan dicet aliquis legem dominari debere, non autem hominem, in quem cadũt animi perturbatiões. Si igitur ſit lex quidem, ſed uel ad paucorum potentiam, uel ad popu-larem fauorem declinans, quid tandem differt ab iis de quibus dubitatum eſt? eueniẽt enim ſimili pacto eadem quę ſupradicta ſunt. de his igitur ſit alius quidam ſermo. Quod autem magis penes multos debeat eſſe dominádi po-teſtas, quàm penes paucos licet optimos, uide-tur ſolui poſſe: & quandam habere dubietaté imò fortè & ueritatem. nam ſi plures ſint, quo-rum unuſquiſq; non ſit uir ſtudioſus, tamen fieri poteſt, ut in unum conuenientes, omnes meliores ſint, quàm illi, non ut ſinguli, ſed ut omnes. quemadmodum cœna in qua plures conferunt, quàm ea quæ ex unius erogatione fit. nam cum plures ſint, unuſquiſq; partẽ ha-bet uirtutis, ac prudentiæ, ac fiunt in unũ col-lecti quaſi homo unus, qui multos pedes ha-beat, multasq; manus, multosq; ſenſus. & eo-dem modo circa mores & intelligentiam. qua-propter melius iudicant multi, & in muſica et in poëtarum operibus: alii enim partem, aliã,

& cuncti

& cuncti cunctas discernunt. Sed in hoc diffe/runt studiosi uiri/ab unoquoq; aliorũ ex multitudine, quemadmodum decoros à non decoris aiunt, & picta artificiose, à ueris, eò quod seorsum distincta, in unum colligantur. cũ separatorum pulchrius se habeat, huius quidẽ oculo picto/oculus, alterius uerò quodam alio alia particula. Si igiť de omni populo omniq; multitudine recipitur, hanc esse differentiam multitudinis ad paucos studiosos, incertũ est: imò mediusfidius certum, quod de quibusdã est impossibile: nam eadem ratio de bestiis cõgrueret. ecquid differunt quidam (ut ita dixerim) à bestiis? sed de aliq̃ multitudine nihil uetat/qđ dictũ est eẽ uerum. Quapropter dubitationem illã priorẽ, per ista soluere quis põt, ac similiter aliam subsequẽtem. quorũ oportet dominandi potestatem habere liberos homines, ac multitudinẽ ciuiũ, quales sunt quicũq; neq; opes habẽt, ne uirtutis existimationem ullam? Etenim permittere istis magnos magistratus, nequaquã est tutum. nam propter iniustitiam & imprudentiam, in quibusdam iniuriarentur, in quibusdam autem errarent. excludere uerò illos pênitus ab honoribus, periculosum eẽt. Cum enim multitudo inopum est in ciuitate, eademq; ab honoribus exclusa,

necesse est eam ciuitatem plenam esse hosti/um reipublicæ. restat igitur, ut ad consulen/dum et decernendum isti recipiantur, Qua/propter & Solon, & alii quidam eorum qui leges cõdidere, huiuscemodi homines, ad repe tendas gestorũ rationes, & ad suffragia electio nesq; magistratuum admittunt: solis autem ut magistratus comittantur, nequaquàm per/mittunt. dum enim cum aliis unà decernunt, atq; consultãt, capiũt omnes simul sufficienté sensum, & permixti melioribus, prosunt rei/publicæ: quéadmodum non purum alimentũ unà cum puro, totum facit utilius, quá paucũ. separatim uerò unusquisq; imperfectus est ad iudicandum. Sed habet dubitationem huius/modi ordinatio reipublicę. Primum, quia ui/deatur eius eẽ hominis scire iudicare quis me delam rectè attulit, qui ipse sciat etiá mederi, ac sanitatem ei qui febre laborat afferre, cum morbus affuerit. hic autem est medicus. eodé/q; modo de aliis facultatibus & artibus. ut enim medicũ, rationes suæ medelæ apud alios medicos reddere oportet, ita & alios apđ simi/les. medicus auté est et ille qui agit, & ille qui præcipit: & tertio loco ille qui expertus est cir ca artem: sunt enim quidam tales in cunctis (ut ita dixerim) artibus, tribuimus enim iudi

cium, non minus expertis quàm ſcientibus. Deinde & circa electionem eodem ſe uidetur habere modo: nã rectè eligere, ſciẽtis eſt opus: ceu geometram geometricorum, & gubernatorẽ in gubernãda naue peritorum. etſi enim in quibuſdam operibus & artibus concurunt alii quidam ignorantes, non tamen melius iudicant, quàm ſcientes. itaq; ſecundum hanc rationem, authoritas dominandi multitudini danda non eſſet, neq; in electionibus magiſtratuum, neq; in rationibus adminiſtratorũ repoſcẽdis. At forſan non hæc omnia bene dicuntur, etiam propter ſuperiorem ſermonem, ſi ſit multitudo non nimis ſeruilis. erit enim unuſquiſq; deterior iudex, quàm ii qui ſciũt: ueruntamen ſimul omnes uel melius iudicabunt, uel non deterius. & de quibuſdam quidem, non ſolum is qui fecerit melius iudicat, quàm quicũq; qui opera cognoſcunt, etiã non habentes artem. puta, domum non ſolum is intelligit & iudicat qui fecit, ſed melius is q utitur, utitur autem paterfamilias. & de temone melius gubernator, quã faber, & de epulis conuiua quàm cocus. hoc igitur dubium, fortaſſe per hunc modum uideatur ſufficienter ſolui. Eſt & alia dubitatio cum hac annexa: quia incõueniens uidetur, ut deteriores qui ſunt, ma-

iorem habeant dominandi potestatem, quàm probi. rationes uerò administratorum à magistratibus reposcere, & magistratus ipsos deligere, maximum est: quæ duo in quibusdã ciuitatibus (ut dictum est) populo tribuunt. concio enim, talium omnium domina est: atq; concionis quidem participes sunt, & deliberãt, & iudicant exigui census homines, & cuiuscũq; ætatis. quæsturam uerò & militum præfecturam & maximos magistratus suscipiũt ex magno censu. Quæstio ista potest eodem modo solui, nã forsan id se rectè habet. neq; enim iudex, neq; consultor, neq; is qui in concione existit, dominatur, sed iudicium, & consiliũ, & populus. dictorum uerò unusquisq; particula est istorum. dico autem particulam esse consultorem, & cõcionatorem, & iudicem: quare iustè domina maiorũ est multitudo. ex multis enim populus constat, & consilium & iudicium, maiorq; census uniuersorum quàm singulorum per se, & quàm illorum paucorũ qui magnos suscipiunt magistratus. Hæc igitur in hũc modum determinata sint. Prima uerò dicta quæstio manifestum facit, nihil adeò ut leges rectè positas debere dominari. illum autem qui reipublicæ præest, siue unus hic sit, siue plures, in iis potestatem habere debere, de quibus le-

ges exactè cauere non possunt: ex eo, quia non facile sit generali sermone singulos casus com/prehendere. Quas tamen leges/rectè positas di camus, nõdum apparet, sed adhuc superest an/terior dubitatio. enimuero tales eẽ leges, qua/les sunt respublicę, necessarium est, prauas uel studiosas, iustas uel iniustas. & hoc unum ma nifestum esse oportere, ad speciem reipublicę, leges esse accommodatas. quod si ita sit, patet quod leges illas quæ ad rectas gubernationes datæ sunt, necesse est esse iustas: illas uerò quę ad earum labes, esse non iustas.

De fine politicæ, præcellentia, nobilibus, opulentis, iustitia, uirtute bellica, le/gislatore. Cap. VIII.

CVm uerò in cunctis scientiis & artibus fi nis sit bonũ, maximũ aũt & maximè ĩ prĩ/cipalissima oĩum: est aũt hęc ciuilis pote stas, est aũt ciuile bonum, iustũ: id aũt, cõis uti litas. Videtur autem omnibus æquum quid/dam esse iustum, & usq; ad aliquid consentiũt Philosophicis rationibus, de quibus determi/natum est in moralibus. quid enim & quibus iustum, & oportere paribus par existere, quo/rum etiam paritas/ & quorum imparitas sit,

oportet non latêre (habet enim id dubitatio/
nem) & philosophiam ciuilé. Forsan enim di/
cet aliquis, secundum omnis boni præeminen
tiam/oportere impariter magistratus tribuere,
si etiam in cæteris aliis nihil differant, sed pares
sint. differétibus enim aliud esse iustum, & qđ
sit secũdum dignitatem. Atqui si hoc uerum
sit, erit & secundum colorem, & secũdum ma/
gnitudinem, & secũdum unumquodq; bono/
rum, plus tribuendum de ciuili iusto illis qui
superexcellũt. an id quidem apertè falsum est?
patet profectò in aliis scientiis & artibus: pari/
bus enim fistulatoribus, quantum ad arté, dá/
da non est prærogatiua fistularũ, illi qui sit no
bilior (nihil enim melius caneret) sed oportet
iis qui in opere ipso superexcellũt, tribuere p̃/
rogatiuam fistularum. quod si nondum patet
quod diximus, etiam magis deducentibus erit
manifestum, nam si erit aliquis excellens in fi/
stulatoria arte, inferior tamen multo nobilita/
te generis/uel forma, etsi maius quodlibet illo
rum est bonum quàm fistulatoria (dico auté
nobilitatem & formam) & secundum propor
tionem plus supexcedát fistulatoriá, quàm ille
in fistulatoria: tamen illi dandæ sunt meliores
fistulæ. oportet enim ad opus ipsum prærroga/
tiuam conferre: diuitiarum uerò & nobilitatis

respectus nihil confert. Præterea secundum istam rationem, omne bonum/ ad omne bonũ esset utiq; comparabile. nã si magis aliqua ma/gnitudo, & certè omnino magnitudo compa/rabilis esset/& ad diuitias/& ad libertatẽ. itaq; si magis hic excelleret magnitudine, quàm ille uirtute, & magis supereminerét omnino ma/gnitudo uirtuti, essent oĩa comparabilia. quã/to enim magnitudo huius illum superaret, tã/to constat fore parem. cum uerò hoc sit im/possibile, patet quod in rebus ciuilibus, non se/cundum omnem imparitatem de magistrati/bus rectè contendunt. si enim sint/hi quidem tardi, illi autẽ ueloces, nihil ob hoc oportet ali/os plus, alios minus habere: sed in agonicis cer taminibus, horum excellentia honorem capit. At ex quibus constat ciuitas, in his necesse est contentiones cadere. quapropter rationabili/ter sibi arrogant honorem nobiles/& ingenui/ & opulenti. oportet enim ingenuos esse, & cen sum habere ad onera perferenda: non enim ci/uitas esse potest ex pauperibus omnibus, quẽ/admodum nec ex seruis. atqui si hæc requirũ/tur, patet quod & iustitia, & uirtus bellica re/quiritur: sine his enim stare ciuitas nõ potest. Hoc tamẽ interest, quod sine primis illis ciui/tas esse non possit, sine his autem non bene p

manere.ad hoc igitur ut sit ciuitas, uideri pos/sunt/uel omnia,uel quædam istorum rectè si/bi honores uēdicare.ad uitam tamen optimā, disciplina & uirtus, iustissimè sibi uēdicare ho/nores utiqꝫ uiderentꝰ (ut supradictum est).Cū uerò non omnium parium par habere debe/ant,qui in uno aliquo sint pares, nec ĩpar im/pares secūdum unum, necessarium est omnes huiusmodi rerum publicarum transgressio/nes eē,& labes.dictum uerò est prius, quia in/ter se quodammodo omnes iustè contendūt, simpliciter autem non omnes iustè . opulenti quidem,quod plus regionis possident . regio autem commune quiddam.præterea in com/merciis magis creditur eis ut plurimum. libe/ri autem/& nobiles/quasi propè inter se.ciues enim generosiores potius quā ingenerosi.no/bilitas autē apud omnes in honore habetur. insuper quia consentaneum est ex melioribus ortos esse meliores:est enim generis uirtus no bilitas. Similiter quoqꝫ dicemus, uirtutem me/ritò contentionem inducere. sociabilem enim uirtutem dicimus esse iustitiā,cui cæteræ om/nes uirtutes necessariò obsequuntur.atqui & plures ad pauciores,nam & potentiores & di/tiores & meliores sunt, ut susceptis pluribus ad pauciores. An ergo si oēs isti essent in una

ciuitate, ceu boni, diuites, & nobiles, etiáq; alia multitudo quędam ciuilis, utrum in dubium ueniret, quibus gubernatio reipub. foret tribuenda, an nullum esset dubium? In unaquaq; igitur repub. earum quas diximus, indubitatum est iudicium, quinam debeát gubernare: principatibus enim inter se differunt, ceu alia per diuites, alia per studiosos uiros principatus habet, & aliarũ unaquæq; eodem modo. Sed tamen cõsiderandum est, quádo circa idẽ tempus ista existũt, quomodo sit determinádum: nempè si uirtute prędíti sint in ciuitate admodum numero pauci, quomodo est agendum? an considerare oportet, si pauci ad opus gubernandi rẽpub. sufficiant, an tot esse oporteat multitudine, ut ex illis ciuitas constet? Est autem dubitatio quędam in cunctis, qui de honoribus in repub. contendunt. nam qui uel propter diuitias, similiter quoq; & qui propter genus gubernationem sibi tribuendam putant, nihil iustè dicere uideátur. sequeretur enim, ut si quis omnium ditissimus esset, is unus eodem iure gubernare alios omnes deberet. eodẽ modo, qui nobilitate antecelleret, eorum gubernator esset, qui cum ipsi sint ingenui de honore cõtendunt. Hoc idem forsan continget in optimatum gubernatione circa

uirtutem. si quis enim unus uir probitate antecellat/aliis qui in eadem repub. studiosi uersantur, hunc dominari oportebit secundum illud iustum. ergo si & multitudinē dominari oportet, ex eo quia potentior est quàm pauci, etiā si unus uel plures uno, pauciores tamē q̄ multitudo, potētiores sint aliis, hos oporteat gubernare potius quàm multitudinem. Hæc itaq; omnia uidentur ostendere, quod harum determinationum nulla est recta/ secundum quam censent ipsi gubernationem sibi esse tribuendam, cæteros uerò omnes sub eorum gubernatione esse debere. nam profectò & ad eos qui per uirtutem sibi arrogant gubernādi autoritatem, similiter autē & ad eos qui per diuitias, respondere posset multitudo, iustum sermonem. nihil enim uetat multitudinem quandoq; meliorē esse quàm pauciores, ac ditiorem, non secundum singulos, sed secūdum uniuersos. Ex quo ad eam quęstionem quam quærunt ac proponunt quidam, contingit modo sequēti respōderi. dubitant enim nonnulli, utrum legislatori uolenti quidem rectissimas còdere leges, sanciēdę ne leges sint/ ad meliorum an ad plurium utilitatem, quando contigerit quod modo dictum est. Rectū quidemt accipiendum est æquè: æquè uerò

rectum ad totius ciuitatis utilitatem,& ad cō/munem ciuium.ciuis autem cōmuniter qui/dem,qui particeps est imperandi & parendi, licet alius secundum unamquanq; specie͂ rerū publicarū. secundum autem optimam specie͂, qui potest & eligit parere & imperare,ad uitā secundum uirtutem degendam.

De uno,cæteros uirtute præcellenti, ostra cismo,optima republica. Cap. IX.

QVod si unus sit usqueadeo supexcellēs uirtute,uel plures quā unus,nec tamē tot numero ut implere ciuitatem pos sint,ut neq; comparanda sit aliorum omnium uirtus, neque facultas gerendi rempub. ad hanc plurium,si sint plures,uel unius tantū, si unus,non amplius hi ponendi sunt ciuitatis pars:fieret enim illis iniuria, si aliis paribus pares censerētur,cū sint usqueadeo superiores secundum uirtutem, atq; ciuilem potentiam, putandum est enim talem uirum, tanquàm Deū in hominibus esse.Ex quo manifestū est, positionem legum necessariā esse circa æqua/les genere & potētia: sed de illis qui tales sunt, non est lex: ipsi enim lex sunt.eteni ridiculus esset,qui legi illos subiiecere conaretur,diceret enim fortasse, quēadmodum de leone scribit

Antiſthenes,concionantibus lepuſculis ac cen/ſentibus æquum omnes habere. Ideoq; à ciui/tatibus quæ populariter regunt̃, oſtraciſmus repertus eſt,propter eiuſmodi cauſam. hæ ſi/quidem ciuitates æqualitaté. maximè omniũ complectuntur.Quare qui ſuperexcellere ui detur.uel pp diuitias,uel pp amicos, uel pro/pter aliquam aliam ciuilem potentiam, extra ciuitatem relegatur,atq; tranſfertur ad tẽpus aliquod determinatum.Tradunt etiam fabulę ob huiuſmodi cauſam Herculem ab argonau/tis fuiſſe relictum.non enim unà cum aliis na/uem regere illum uoluiſſe, ut nimium ſuper/excellenté inter nauigantes. Quapropter qui uituperant tyrannidem & conſiliũ Periandri Thraſibulo datum,non ſimpliciter exiſtimãdi ſunt rectè increpare.Ferunt enim Periandrum nihil reſpõdiſſe ei, qui cõſilii petendi cauſa ad ipſum miſſus fuerat: ſed ſupereminẽtes ſpicas demetendo ſegetem adæquaſſe. cuius quidẽ facti cauſam cũ nõ intelligeret nuncius,ac factũ ab eo narraret, intellexiſſe Thraſibulũ, quod oportebat ſupereminentes ciues auferre. hoc autẽ nec ſolum prodeſt tyrannis,nec ſoli faciũt tyranni,ſed & in paucorum potentia, & in po/pulari ſtatu ſimiliter ſe habet. Oſtraciſmus enim eãdẽ quodãmodo uim habet, tollendo

eos qui ſupereminent,& in exilium pellendo. Hoc idem & in ciuitatibus & in gentibus fa/ciunt ii,qui dominantur potentia. uelut Athenienſes circa Samios,& Chios,& Lesbios. quã primum enim imperium firmiter habuerũt, eos in multis peſſundarũt,contra fœderis æq/tatem.Perſarum autẽ Rex Medos/& Aſſyrios, & alios qui magnum aliquid de ſeipſis ſapie/bant/ob imperium prius habitum, ſæpe con/triuit.Quæſtio autem propoſita, circa omnes eſt rerumpub. ſpecies uniuerſaliter, & quæ etiam ſunt rectę.nam illæ quæ tranſgrediũtur ad propriã reſpicientes utilitatem, hoc agunt. quinimò & illæ quæ ad commune reſpiciunt bonum,eodẽ modo ſe habent. Patet hoc quo/que in aliis artibus et ſcientiis. neque enim pictor excedentem menſuram pedem/animal habere pateretur, quãuis pulcherrimus ille pes eſſet. neque nauium artifex proram aut aliam partẽ nauis.neque certè magiſter chori,eum qui pul/chriorem ac meliorẽ toto choro uocem emit/tit/ſinet in choro eſſe.Itaque ob hoc quidẽ nihil prohibet eos qui domini ſunt,conſpirare ciui/tatibus,ſi (cum eorum proprius principatus ciuitatibus utilis ſit) hoc agunt, Quare ſecun/dum eas quas confitemur ſuperexcellentias, quandam habet ciuilem iuſtitiam/ ratio illa

quæ circa ostracismũ est. melius tamen fuisset sic ab initio per legis conditorẽ fuisse ꝓuisum, ut respub. nõ indigeret tali medicina. secundo autem loco, si quid tale accidat, conandum est, tali aliquo remedio corrigere. quod tamen factum non est. in ciuitatibus: non enim respexerũt ad cõmodũ ꝓpriꝫ reipu. sed per seditionem usi sunt per ostracismum ciuium impulsione. In his igitur speciebus gubernandi, quæ lapsæ sunt quod ad priuatum cõmodũ pertinet, ac iustũ est, patet. forsan aũt nõ simpliciter iustum: & hoc est manifestum. Sed in optima repub. magnam habet dubitationem, si non per excellentiam aliorum bonorum (ceu uirium & diuitiarum & amicitiarum) sed si quis excellat uirtute, quid de eo sit faciẽdum? non enim dicendum est, ut ita talis uir sit de ciuitate pellendus, transferendusq;. atqui nec gubernationi aliorũ talis uir erit subiiciendus: perinde enĩ est ac si cum Iupiter gubernaret, magistratus cum eo partirentur. restat ergo ut uidetur, naturã huius talem esse, ut omnes sponte sua parẽre illi debeant. quare huiusmodi quidem homines, Reges perpetuos esse in ciuitatibus.

De *republica regia & regũ spẽbus*. Ca. X.

FOrſan uerò poſt hæc cõgruum fuerit cõ/ſiderare de regia gubernatiõe: diximus enĩ hanc eſſe unã ex rectis ſpeciebus rerũ pu/blicarum. Conſiderandum eſt autem, utrum conducat ciuitati & regioni quã rectè guber/nari oporteat, Regem habere an non, ſed alia q̃/dam ſpecies gubernandi magis cõducat: an q/buſdam conducat, quibuſdam uerò non? An/te omnia uerò diſtinguẽdum eſt, an ſit unum genus eorum, an differentias habeat plures. Fa cile eſt profectò id intueri, quod plura genera ſunt, neq; Regũ omnium modus unus / pote/ſtatis eſt. in Lacedæmoniorum enim repub. ui detur Regia poteſtas eſſe maximè ſecũdum le ges; neq; enim poteſtatem habet omnium: ſed cum egreditur extra regionem, imperium ha/bet eorum quæ pertinent ad bellum. prreterea ſacrificia, Deorũq; cerimoniꝫ ei cõmiſſa ſunt. hæc igitur Regia poteſtas, eſt quaſi authorita/tem belli perpetuam habere: uitæ enim neciſ/q; alicuius nõ habet poteſtatem, niſi in aliqua regnandi parte, ut dum ad bella egreditur, le/ge id poteſt, quod etiam apud antiquos fuiſſe uidetur. quod oſtendit Homerus. nam Aga/mẽnon in cõcionibus maledictis & iurgiis ue/xabatur: ſed cum à concione digreſſus in prœ lio erat, occidẽdi habebat poteſtatem. Itaq;, in/

quit,quem ego procul à pugna fugientem cõ spexero,non sibi sat erit fugere canes & aues, nam penês me occidẽdi potestas. Vna ergo species regni,est authoritas belli ꝑpetua:& quandoq; per genus,quandoq; per electionem huiusmodi regnum obtinet. Est & alia insup monarchiæ species,qualia sunt apud quosdã barbaros regna,uim habentia proximam tyrannidi,licet sint legitima & secundum morem patriæ.ob id enim,quia magis aptæ natura sunt ad seruiendum/nationes barbarorũ quã Græcorum:& eorum qui incolũt Asiã, quàm eorum qui Europam,perferunt sub herili principatu seruile iugum æquo animo. & ob hoc tyrannica sunt huiusmodi regna:sed habẽt securitatem,quia more & legibus consistunt:& ea de causa custodiam habent Regiam, non tyrannicam:Reges enim à ciuibus armis custodiuntur,tyrãni uerò ab extraneis mercede cõductis:& Reges secundũ leges & uolentibus, tyranni uerò inuitis dominantur.itaq; alteri à ciuibus custodiuntur,alteri contra ciues custodiam parãt.sunt igitur hæ de quibus dictum est,duę species monarchię.Tertia uerò species est,ut antiquitus in Græcia fuere, quos uocabant Aesymnetas.est autem hęc,ut simpliciter dicamus,electiua tyrannis, differens à barbarica,

rica,non eò quod non secũdum legem, sed eò quod non secundum legem patriam. potestas autẽ huiuscemodi,aut uiuẽte eo durabat, aut tempore quodam definito,rebus'ue gestis,finiebat. Qualem elegerunt quãdoq; Mitylenei Pittacũ aduersus exules suos, qbus præerant Antimenides & Alceus poëtæ. ostẽdit hoc Alceus in quodam loco suorũ carminũ: increpat enim quod patriæ maleficum Pittacum, ciuitati intemperatæ & aduersa laboranti fortuna præfecerint,tyrannum simul collaudãtes. Huiusmodi igitur species, quia tyrãnicæ sunt,dominationem habent:quia uerò electiuæ sunt & uolentium, Regiæ. Quarta species regni est,quales erant heroicis temporibus spõtaneę & ſm morẽ patriũ & legem.pp beneficia enim à primis collata in pplõs,uel per artes,uel p bellũ,uel pp ↄgregationẽ ĩ unũ,uel pp acquisitionem regionis,delatum fuit eis regnum de populorũ uoluntate,et successoribus patriæ. Hi & imperium habebant belli,& rei diuinę cultũ exercebant:nisi talia essent sacrificia,quæ sacerdotiũ reqrerent.& præterea de controuersiis iudicabant: & hoc faciebant alii quidem iureiũraudo.præstito, alii uerò sine iureiurando. erat autem illis iusiurandum per sceptri eleuationem. Alii antiquis temporibus ciuitatem,&

quæ publica erãt & extrena, continuò guber/nabãt. poſtea uerò (partim ipſis regibus dimit tentibus. parti multitudine detrectante) illud ſolum in quibuſdam ciuitatibus relictum eſt regibus, ut cerimoniarum erga Deos haberẽt facultatem, ubi & dignum cenſent dici regnũ, ſi etiam ſolum in externos aſſit ducendi belli facultas.

De ſpeciebus Regum, *Imperatore, optimo uiro, optimis legibus, uno, multis, potẽtia circa regẽ.* Cap. XI.

REgiæ ergo poteſtatis tot ſunt ſpecies, quatuor uidelicet numero. una quidem qualis erat temporibus heroũ. hæc autẽ erat uolentium, & apud quoſdam, determina/tarum rerum. dux enim belli, & iudex contro/uerſiarum erat Rex, & dominus cerimoniarũ erga Deos, Altera erat barbarica, ex progenie ſcilicet, dominatio ſecundum leges. Tertia erat quam Aeſymnetiam uocãt, & quam eſſe dixi/mus electiuam tyrannidem. Quarta Laconica, ea autem eſt (ut ſimpliciter dicam) imperium belli ſecundum genus perpetuum. iſtæ quidẽ igitur per hunc modũ inter ſe differũt. Quin/ta autem eſt ſpecies regni, quãdo unus omniũ

habet poteſtatem:quemadmodum unaquęq; gens, & ciuitas unaquæq; publicè ordinata,ad exemplar gubernationis domus: ut enim gubernatio patriſfamilias eſt Regia quædam poteſtas domi,ita Regia poteſtas,et ciuitatis,& gẽtis unius aut plurium,quaſi domeſtica quędã gubernatio eſt.Ferè autem duæ ſunt(ut ſic dixerim)regni ſpecies,de quibus conſiderationẽ facere expedit.una hæc de qua diximus: altera Laconica.nam aliarum cæteræ inter has mediæ ſunt:paucorum enim dominę quàm omnimoda poteſtas Regia,plurium uerò quã Laconica.Itaq; conſideratio ferè circa duo uerſatur:unum quidem,cõducat ne ciuitatibus ꝑpetuum belli ducem habere,& hunc an ꝑ genus,an per electionem? Alterum, conducat ne unum habere poteſtatem omnium, an nõ cõducat? De duce igitur belli conſiderare potius ad leges pertinet,quã ad aliquam ſpeciem reipublicæ.nam in omni republica id cadere poteſt:quare dimittamus hanc primam partem. de Regia autem (quoniam hæc eſt una reipublicæ ſpecies) reliqua inquirendum eſt particula.quare & par eſt de ea conſiderare, & dubitationes quæ in eam cadunt,ꝑcurrere. Initiũ uerò huius quæſtionis eſt,utrũ expediat magis ab optimo homine Regi, an ab optimis le-

gibus? Qui gubernationem hominis prǫferũt, aiunt, leges solum uniuersaliter prouidere, nõ autem de singulis quæ accidunt, iubere. quare in quacũq; arte per literas præcipere fatuũ est. & in Aegpyto post tertiam diem mouere licet medicis. quod si prius, suo periculo id agunt. Patet ergo propter eandem causam, non esse p literas & leges optimam gubernationem. attamen & illã adesse oportet gubernantibus uniuersalem rationem. At melius certè, cui nõ adest turbatio aliqua omnino, quàm cui natura inest. eiusmodi autẽ turbatione lex caret, mens uerò humana ex necessitate id habet. Sed forsan dicat aliquis, quod per huiusmodi rationẽ ꝓbabilius deliberabit circa singula. Quod igitur necesse sit ipsum legis conditorem esse, ac leges poni, manifestum est: sed nõ dominas eẽ quatenus transgrediuntur. nam in cæteris quidem eas dominari oportet. At de quibuscunq; lex, aut prouidere non potest omnino, aut non bene prouidere, utrum in his uni uiro optimo danda sit potestas, an multis? Etenim nũc plures simul cognoscunt de causis, & deliberãt & iudicant (sunt autem huiusmodi cuncta iudicia de singularibus) secundum autem unumquẽq; (quicũq; etiam fuerit) is cõperietur cõparatus, fortasse deliberando iudicandoq; de-

terior. Sed & ciuitas ex multitudine constat. & ut conuiuium ad quod plures conferunt, melius est quàm una atque simplex mensa: sic iudicia multorum sæpe meliora sunt, quã uniuscuiusque. Preterea, multitudo minus subiacet corruptioni, quemadmodum aquæ magna cõgeries: sic etiam plures quàm pauci, incorruptibiliores sunt: at cũ unus iudicat, si ira uel alia huiusmodi perturbatio uincat, necessarium est iudicium corrumpi: sed in multitudine difficile foret omnes irasci, atque errare. sit uerò ea multitudo liberorum hominum: qui nihil agũt pter legem. nisi in quibus lex ipsa necessariò deficit. quod si hoc non facile in pluribus, si plures sint boni uiri & ciues, utrum incorruptior erit unus in gubernando, an cũ erunt plures, & boni oẽs? an patet qd plures? Enimuero plres iter se factiõibus ↄtẽdũt, unus aũt nõ contẽdit. Sed aduersus hoc forsan ponẽdũ ẽ, qd studiosi uiri bunæque mentis sint omnes, ut ille unus. si ergo plurium gubernatio, bonorum autẽ uirorum omnium, optimatiũ dicitur, unius autem, regnum: optabilius fuerit ciuitatibus ab optimis gubernari quàm à Rege, & cum potestate & sine potestate principatus, modo reperiri queant plures simil. & ob hoc forsan Rex ab initio repertus est, quod difficile erat uiros

plures excellenti uirtute reperiri, præsertim cũ tunc ciuitates paruæ fuissent. Præterea ob beneficia accepta Reges creauere: quod opus est bonorum uirorum: sed cum postea contingeret, ut plures pari uirtute reperirẽtur, nõ amplius tolerauerunt Regem, sed commune q̃ddam quærentes, respublicas constituere: cum uerò deteriores facti, lucrum sibi quererent ex gubernatione reipublicæ, paucorum hinc potentiam exortam fuisse credendum est: honorabant enim diuitias: ex his uerò, in tyrãnides transiere: ex tyrannide rursus ad popularẽ potentiam. semper enim ad pauciores redigentes propter turpem quæstus cupiditatem, multitudinem corroborauerunt, ut tandem insurgens multitudo ad popularem statum ciuitates redegerit. quoniam autem cõtigit maiores esse ciuitates, nõ facile fortasse, aliam quàm popularem speciem remanere. Si autem quis ponat optimum esse ciuitatibus à Rege gubernari: quomodo fiet in filiis, utrum per genus erit successio? At si genitorum qualescũq; perniciosum est. Sed dices: non relinquet regnum huiusmodi natis Rex, cum id sua sit in potestate. At non facile etiam est in hoc fidem habere, arduum enim, ac maioris uirtutis, quàm secundum humanam naturam. Quæstio est etiam

utrum habere debeat qui regnaturus eſt,circa ſe potentiam quandam,qua poſſit compellere non parentes:alioqui quomodo gubernationem exercebit? Si enim habeat poteſtatem à legibus conceſſam,& nihil ex uolũtate ſua faciat præter leges,tamẽ neceſſaria ſibi erit potẽtia,per quã leges tueri queat. Forſan quidẽ de huiuſmodi Rege nõ difficile eſt determinare: nã oportet ipſum uires hr̃e, ſed tales, ut unoquoq; ſeparatim,& ſimul pluribus potentior ſit,populo tamen ſit impotentior. ut antiq ſolebant cuſtodiam ciuitatis tradere,quando aliquem præficiebant, quem Eſymnetam uocabant,uel tyrannum.& Dionyſio poſtulãti circa ſe habere aliquos cuſtodiæ cauſa, conſuluit quidam Syracuſanis,tot eſſe dandos.

De poteſtate regia,multis,uno, multitudie apta regno,& alijs rebuſpublicis. Ca. XII.

VErum de eo Rege qui cuncta ex uolũtate ſua gerit,conſideratio eſt nunc faciẽda. nam ille qui ſecũdum leges dicitur Rex, nõ facit(ut diximus) Regiæ gubernationis ſpeciem. quia in cunctis rebuſpublicis cadere poteſt(ut ſi quidam ducendo exercitui, quoties ciuitas bellũ gerit,perpetuò ſit præfectus) puta in populari ſtatu,& optimatium guberna-

tione,pluresq; authoritatem uni committunt belli gerendi.talis enim quędam est deputatio apud Doraciũ,& apud Sypontinos:licet apud Sypontinos paulò constrictior. Sed Regia illa potestas plenissima,per quam Rex ex uoluntate sua gubernat,uidetur quibusdam non eé secundum naturam,ut unus omnium dominus sit ciuium,cum ex similibus ciuitas constet:nam similibus natura idem iustum eé necessarium est,& eandem dignitatem secũdum naturam.quare ut parem habere impares alimoniam aut uestem,nociuum est corporibus, ita & in honoribus se res habet: similiter ergo & inæqualem ęqualibus.ex quo non magis p̄esse quàm subesse iustum est,& per uicissitudinem eodem modo,& hæc iam lex:nã ordo lex est.Melius est igitur,ut lex dominetur, quàm aliquis ciuium.hac quoq; ratione,si quos præesse oportet,ita sunt præficiendi,ut custodes legum atq; ministri.necesse enim est aliquos eé magistratus:sed non unum hunc esse debere, aiunt eé iustũ,cũ oẽs similiter se habeãt. Quęcũq; uerò uidentur per legem quidem determinari non posse,neque per hominem agnosci potuisse,prudenter cauens lex instituit,cætera iustissima sententia iudicari atq; dispensari debere per eos qui iudiciis p̄sunt:ac insuper

emendare permittit, quod uideatur expertis, ut melius disponatur, quàm ut iacent. Qui igitur legem præesse iubet, uidetur iubere deum præesse & leges: qui autem hominē iubet præesse, adiungit & bestiam. libido quippe talis est: atq; ira obliquos agit etiam uiros optimos, qui sunt in potestate. ꝓpter quod mens absq; appetitu, lex est. Videtnr autem de artibus falsum esse exemplum, quod secundum literas medicari uanum esset. uerum & melius fuerit, si artem possidentes illis utantur. nam illi quidem nihil cōtra rationem propter amicitiam agunt, sed recipiunt mercedem, cum sanos effecerint. at in ciuilibus magistratibus multa per affectionem & gratiam consueuerunt delinquere: & cum de fide medici timeretur, ac suspitio foret, ne suscepto ab inimicis precio, necare uellet, tunc ex literis curā magis optaremus. atqui ægrotantes medici alios ad se medicos uocant. & magistri palæstræ alios magistros: quasi nequeant uerum discernere, qui de propriis iudicant, & in affectu constituti sunt. quare manifestum est, quod iustum quærentes, medium quærunt: lex enim, medium: Præterea ualidiores & de ualidioribus rebus leges sunt illæ quæ ex moribus ꝓueniūt, quā q̄ ex lr̄is. Quare si securior

hõ magiſtratũ gerens, quã hi qui ſm lr̃as, nõ tamẽ quã hi qui ſm morem. At uerò nec facile eſt unum diſcernere: opus ergo erit, ut plures ſint ſub eo magriſtratum gerentes. quare quid refert hoc (multos inquam) ſtatim ab initio eſſe, uel unum cõſtitutum eſſe hoc mõ? Inſuper quod prius dicebatur ſiquidem uir ſtudioſus/quoniam melior ſit, præeſſe debet, uno autẽ duo boni meliores ſunt: hoc enĩ eſt quod Homerus ait: duo ſimul euntes. & optio Agamemnonis: utinam tales decem mihi conſultores adeſſent. Sunt autem etiam nunc magiſtratus cum poteſtate iudicãdi de quibuſdam, ceu iudex, de quibus lex determinare non poteſt, tanquam non optimè præcipere potuerit, iudicabit. nã de qbus lex determinare poteſt, nemo dubitaret. ſed cum quædam comprehendi legibus poſſint, quædam non poſſint, & hæc ſint illa quæ dubitationem & quęſtionem faciunt, utrum melius ſit ab optima lege, an ab optimo uiro gubernari? nam quę in conſultationem ueniũt, de eiſdem ferre legem impoſſibile eſt. non igitur aduerſus hoc aiunt, quod non neceſſarium ſit hominem in huiuſmodi rebus iudicare, ſed quod non unum ſolum, ſed plures: iudicat enĩ unuſquiſq; in magiſtratu bene, ſi ſit eruditus à lege. Forſan ue-

rò absurdum uideri posset, si melius discer/nat quis duobus oculis,& duabus auribus au diat,& duobus pedibus, duabusq; manibus, agat, quàm plures pluribus: cum & nunc qui dam Reges & tyranni, oculos sibi plures com parent,& aures,& manus, & pedes, nam & eos qui sunt in magistratu,& suos amicos unà prĩ cipatus participes afficiunt, curationem rerũ eis cõmittendo: qui nisi sint amici, non faciũt secundum illorum intentionem: si uerò sunt amici, sunt & illorum & principatus, cum ami/cus par sit & similis. quare si eos censet præfici endos, certè pares & similes gubernationi præ esse censet oportere. Quæ igitur cõtendentes contra regiam gubernationem aiunt, ferè ista sunt. Sed hæc forsan in quibusdam ita se ha/bent, in quibusdam autem non ita: est enim quiddam natura dominabile, aliud regibile, aliud ciuile, & iustum, & utile: tyrannicum uerò non est secundum naturam, nec ulla ali/arum gubernationum quæ rectam transgredi untur formam. hæc enim fiunt præter natu ram. Sed ex his quæ dicta sunt, patet, quod in similibus & paribus, nec utile est, neque iustum, ut unus sit dominus omnium: neq; si non sint leges, sed tanquam ipse sit lex, neq; si sint leges, neque bonus bonorum, neq; non

bonorum non bonus, neq; si secundum uirtu tem sit melior, nisi aliquo modo. quis autem iste sit modus, dicendum: dictum est etiam aliquo pacto & prius. Et primo determinandum est, quid congruat regi, quid optimatibus, quid reipublicæ. Regibus congruit huiusmodi multitudo, quæ natura apta sit ferre genus præstans uirtute, ad principatum ciuilem. Optimatibus uerò congruens est multitudo liberorum, quæ nata sit ad ferendum gubernationem eorum qui sint secundum uirtutem primarii. Ad ciuilem autem gubernationem reipublicę congruit ea multitudo, in qua populus innascitur bellicus, qui gubernari possit, & gubernare secundum leges & dignitatem, impartiens iis quibus est opus honores & magistratus. Quando igitur aut totum genus, aut inter alios unum aliquem, secundum uirtutem ita præcellere contingat, ut unius ipsius uirtus maior sit aliorum omnium uirtutę tunc iustum est, hoc esse regiũ genus, & omnium dominari, & hunc unum esse regem: ut enim dictum est prius, non solum sic se habet secundum iustum quod proferre solent rerumpublicarum institutores, & qui optimatum, & qui paucorum potentiæ, & qui popularis: omnes enim secundum

excellentiam cẽsent:sed excellentiã non eandẽ, sed sc̃dm qđ prius dictũ est:neq; iterficere,neq; in exiliũ agere,neq; relegare hunc posse decet, neq; dignari,ut p uices gubernet.nõ eni natura fit,ut ps supet totũ.hñti uerò tãtã excellentiã,hoc accidit:q̃re restat solũ,ut huic suadenti pareat,& potestatẽ eũ hre nõ p uices,sed simpliciter.De regia igit gubernatiõe,& q̃s dñas hẽat,& utrũ utilis sit ciuitatibus/an nõ,et qbus & quo mõ,in hũc modũ determĩatũ sit. Cum uerò tres dixerimus eẽ rectas gubernãdi spẽs: harũ uerò necessariũ est eã eẽ optimã,q̃ ab optimis gubernet:talis aũt est,in qua cõtingit,aũt unũ aliquem omniũ,aut genus totũ, aut multos uirtute præstãte gubernare eos,qui gubernari ualeant ad eam uitam,quę sit maximè expetenda:& in primis ostẽsum sit sermonibus necessariũ esse,ut sit eadem uirtus boni uiri & ciuis optimæ ciuitatis:patet quod eodẽ mõ & per eadem fit uir bonus , & ciuitatẽ statueret quis ab optimis gubernari/uel à Rege. itaq; fere eadem disciplina,& iidem mores facient studiosum uirũ,qui faciũt ciuilẽ & regiũ.His determinatis,conandum iam erit de optima republica dicere,quemadmodũ fieri nata sit, & quo modo constituatur.nam necesse est de illa conuenientem considerationem facere.

RAPHAELIS VOLATERRANI IN LIBRVM Quartum Politicorum ad Nicomachum, Argumentum.

IBRO quarto & etiam quinto, de forma rerumpublicarum uaria tradit, deq; earum solutione & corruptione, Corrigere enim rempublicã institutam nõ minus difficile quàm ab initio creare: sicuti discere eum qui malè didicerit à principio, duplex est labor. Tres omnino rerũpublicarum species, Regnum. Aristocratia, Politia. Totidemq; sunt excessus, Tyrannis, Oligarchia, & Democratia. horum pessima Tyrannis: minus mala Democratia, Connumerat partes & officia ciuitatis. quod repręhẽdit prætermissum fuisse à Socrate apud Platonem, qui solum ea cõnumerat quæ sunt ad uiuendum, non autem ad bene uiuendum. Politia quædam est mixta & populari & paucorum administratione: quæ quando ad paucorum potentiá inclinat, solét appellari optimates: quod diuites virtute ac nobilitate præferri credantur. Tyrannidis species cõmemorantur: & quam barbari per leges eligebant, sicuti græci Esinetas. In paruis ciuitatibus melius paucis plures committere magistratus, ob inopiam ciuium.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ POLITICORVM LIBER QVARTVS LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

De optima republica, & pertinentibus ad legislatorem. Cap. I.

N CVNCTIS Artibus et sciétiis, quæ nõ circa partẽ, sed circa genus aliquod pfectè existunt, unius est cõsiderare, quid cuiꝗ conueniat generi. ceu exercitatio corpori qualis q̃lꝭ conueniat, & quæ sit optima. optimè enim natura disposito atꝗ distributo, optimam cõuenire necessarium est. & quæ plurimis: unà omnibus. etenim id ad gymnasticen pertinet. Prgterea uerò si quis non exactum illũ cupiat ha-

bitum & ſcientiam circa certamina, nihilomi/ nus magiſtri gymnaſiorũ & exercitatoris eſt, hanc potentiam præparare. eodemq; modo in medicina, & in effectione nauium, & ueſtium, & in omni alio artificio, uidemus contingere. Quare manifeſtum eſt, quod huius eſt ſcien/ tiæ uidere, quæ ſit optima reſpublica, & qua/ lis maximè ad uotum fuerit, nullo externorũ eam impediente, & quæ quibus conueniat. nã plures optimã aſſequi, forſan impoſſibile eſt. Itaq; & ea quę ſit ſimpliciter optima, & ea quę ex rebus ſubiectis quantum fieri poteſt opti/ ma, latère non debet legis conditorem, ac uerè ciuilem hominem. Ac præterea tertia, quæ ſit ex ſuppoſitione. nam oportet datam quoq; cõ ſiderare poſſe: quemadmodum ab initio con/ ſtituatur, & conſtituta quonam modo ſeruet quãplurimo tempore. dico autem, ceu ſi cui ci uitati contigerit, neq; optimam gubernationẽ habere, neq; neceſſaria illi ſuppeditare, neq; il/ lis ipſis quæ adſint rectè uti, ſed aliis deterio/ ribus. Præter hæc autem omnia, eam guberna tionem quæ omnibus maximè congruat ciui/ tatibus, noſſe oportet, ut tradunt plurimi eo/ rum qui de republica tractant. etſi de aliis re/ ctè dicant, de utilibus certè aberrant. non ſolũ enim rempublicam optimã conſiderare opor

tet,

tet,ſed etiam illam quæ in uſum cadere poſſit, & quæ ſit facillima & cõmuniſſima omnium. nunc autem alii ſupmam quærunt ſolũ, multis ſanè adminiculis indigentem:alii magis cõmunem aliquam nominantes, tollentesq; eas quæ in uſu ſunt,Laconicam uel aliam quandã commendant.At enim oportet talem inſtitutionem reipublicæ inducere,ut ſuadeantur,ac poſſint homines ex iis quæ ſibi adſunt facilè eam recipere.nam eſt non minus difficile corrigere rempublicam iam inſtitutam, quàm ab initio inſtituere. quemadmodum & pòſt diſcere, quàm ab initio dediſſe. Quapropter pter ea quæ dicta ſunt,rebuſpublicis q̃ nunc exiſtunt, auxiliari poſſe oportet ciuilem hominem, ut diximus & prius.Hoc autem facere non poteſt,ſi ignoret quot ſint ſpecies earũ. nam nunc quidam putant unam eſſe popularem,& unam paucorum potentum:quod nõ èſt uerũ.quare oportet non latère differentias òmnium,& quot ſint, & quotupliciter cõponantur.Leges etiam ſimul cũ hac ipſa,prudenti indagine conſiderandæ erunt,quæ ſint optimæ,& quæ conueniant unicuiq; gubernationi.ſunt enim leges omnes ad rempublicam accommodãdæ,non autem reſpublicæ ad leges. eſt nãq; reſpublica,inſtitutio ciuitatis circa ma

gistratus honoresq; publicos, quemadmodũ debent impartiri, & in quo potestas dominãdi summa debeat consistere, & quis sit finis cuiusq; societatis. Leges autem earum uariæ sunt, per quas modus reipublicæ gubernãdæ significatur, secundum quas debeãt illi qui sunt in potestate imperare. & prohibere trãsgressores. Ex quo patet, quòd necessariũ est differentias & numerum tenere singularum rerumpublicarum, etiam & legum positiones. neq; eni fieri potest, ut eędem leges utiles sint paucorum potentiæ, ac popularibus omnibus. siquidem plures sunt & non una popularis potestas, neque una dũtaxat paucorum potentia.

De speciebus rerum publicarum, trãsgressionibus, de exqrendis à ciuili uiro. Cap. II.

CVm uerò in præcedentibus dictũ sit à nobis, tres esse rerumpublicarum species rectas, regnum, optimatium, & eam quę appellatur respublica: ac tres earum transgressiones & labes, cum regnum in tyrannidem, optimorum autem gubernatio in paucorũ potentia, respublica autem in popularem statum, labatur. & de optimatum gubernatione, ac Regia sit dictum. nam de optima republica considerare idem est, ac de illis dicere. uult eni utra

que illarum per uirtutem,cui suppetant cætera,consistere.& insuper quid inter se differant Regia potestas,& optimorum gubernatio, & quando Regia gubernatio putanda sit, determinatum est prius. Restat nunc ut de illa quę communi nomine appellatur respublica dicamus, & de cæteris gubernandi formis, ut de paucorum potentia ac de populari statu,& de tyrannide.Patet autem harum transgressionũ quæ deterrima sit, quæ ue secunda.necesse est enim primę quidem ac diuinissimę transgressionem,esse deterrima. Regiam quoq; gubernationem necesse est aut nomem habere solũ, cum non sit : aut propter magnam illius qui regit excellentiam, esse ex quo fit cognitum, tyrannidem deterrimam existere,ac plurimũ à recta specie gubernandi abesse. secundo autẽ loco paucorum potentiam esse. nam optimorum gubernatio multum ab hac specie distat, maximè uerò mediocrem esse popularẽ statũ. Fuit & prius quidam qui isto modo tradidit, non tamen idem aspiciens nobiscum. ille enim existimabat tãquã æquę & bonę omnes essent, ut paucorum potentia bona:aliarum tamẽ bonarum deterrimam esse popularem,improbarum uerò optimam.nos autem eas quæ transgrediũtur,aberrare omnes dicimus. nec quod

paucorum potentia melior sit altera quàm altera rectè dicitur, sed quòd minus improba. uerum de his nūc discutere omittamus. Est autē à nobis primò distinguēdū, quot sint differentiæ rerūpublicarū, siqdem plures sunt spēs popularis gubernationis, ac paucorum. Deinde q̄ cōmunissima & optabilissima sit post optimā rēpublicā, & si qua contingit alia ad optimatiū naturā declinās rectè ꝯstituta, & quāplurimis cōgruens ciuitatibus, quænā ista sit. deīde aliarū: quæ à qbus expetēda. Forsan enī qbusdam est necessaria popularis gubernatio magis quā paucorū potentia: qbusdam uerò hæc magis q̄ illa. deinde quēadmodū dispositū esse cōueniat illū qui uelit has gubernatiōes recipere. dico aūt popularē secūdū illas species, ac rursus paucorū potētiā. Tādē uerò omniū istarū cū facta fuerit breuiter mētio, conādū erit trāscurrere, quænā corruptiōes, & quæ cōseruationes sint rerū publicarū, & cōmuniter omniū, & separatim uniuscuiusqȝ, & per quas causas, illas suapte natura maximè euenire contingat.

De diuersitate partiū ciuitatis, de prisca & propria de rebuspublicis sentētia. Cap. III.

VT igitur sint plures rerūpublicarū species illa est causa, quòd cuiusqȝ ciuitatis par-

tes sint plures. uidemus enim primò ex do-
mibus oém constare ciuitatem: deinde rursus,
ex hac multitudine alios esse diuites, alios
pauperes, alios medios, diuitumq; & paupe-
rum partem esse bellicam, partem imbellem,
& rursus ex plebe partem agrorum culturæ
deditam uidemus, partem mercaturæ, partem
opificiis ac sordidis ministeriis. Nobilium quo-
que differentiæ sunt secundum opulentiam,
& magnitudinem census: sunt enim alii equi-
tes: quod munus nemo facilè supportare po-
test, nisi sit diues. Quapropter antiquis tem-
poribus quecunq; ciuitates equestri potentia
excellebant, in his paucorum potentia guber-
nabat: equitatu autem bella contra finitimos
exercebat, ceu Eretrienses & Chalcidenses &
Magnesii, q sunt sub Mæandro, et aliæ plures
Asiaticarum ciuitatũ. Præterea sunt aliæ, quã
secũdum diuitias nobilium differentiæ, quos-
dam enim genus, quosdam uirtus extollit, & si
quid aliud tale, ciuitatis partem esse oportet,
dictum est, ubi de optmatibus tractauimus:
ibi nanq; distinximus; quòd ex partibus ne-
cessariis omnis constat ciuitas. & hę quidẽ par
tes, quandoq; concurrunt omnes ad rempubli
cam gubernandam, quãdoq; pauciores, quan-
doq; plures. Patet igitur quòd necesse est plu-

res eẽ respublicas inter se dn̄tes spẽ:nã & ipsæ earum partes, inter se specie differũt. Res enim publica est institutio gubernationum: hanc uerò distribuũt omnes, uel secundum potentiam eorum qui participes sunt, uel secũdum aliquam æquabilitatem communem: dico autem, ueluti tenuiorum, uel opulentorum, uel communem aliquam amborum. Necessarium est ergo respublicas tot esse, quot sunt institutiones circa earum superemmentias, & secũdũ differentias partium. Maximè uerò duæ uidentur esse, quemadmodum de uentis dici solet, alios quidem esse boreales, alios australes, cæteros autem uentos horum esse excessus: sic etiam respublicas duas esse, popularem scilicet & paucorum potentiam. nam optimates, speciem esse paucorum potentium posuere: & ea quæ uocatur respublica dixerunt esse popularem. quemadmodum de uẽtis zephyrum quidem borealem, eurum aũt australem. eodemq; modo in harmoniis, ut quidem tradunt: nam & in illis duas species posuerunt, unam Doricam, alteram Phrygiam: cæteras omnes, uel ad Doricam, uel ad Phrygiam referri. maximę q̃dem igitur cõsueuerunt, de rebuspublicis sic existimare. Sed certè melius ac uerius est, ut nos diuisimus, duarum uel unius rectè cõsti-

tutæ, cæteras transgressiones esse: & aliquas eē bene cōtéperatæ harmoniæ, alias uerò ipsius optimæ reipublicæ. ad paucorum uerò potentiam, quæ duriores sunt/ac magis uiolētæ: quę uerò remissæ & molles, ad popularem statum pertinere.

De populari gubernatione, partibus ciuitatis, speciebus plebis, & spēbus nobiliū, & spēbus popularis gubernationis. Cap. IIII.

NEq; uerò popularis ita simpliciter nunc ponenda est, ut quidam ponunt, ubi multitudo dominatur: nam & in paucorum potentiis, & ubiq; dominari, maior pars pręualet. etenim si essent uniuersi mille trecēti, & horum mille essent opulenti, neq; partem gubernationis darent trecentis illis pauperibus ingenuis/ac in cæteris paribus, nemo certè diceret hanc esse popularem. Eodemq; modo, si pauci quidem inopes in ciuitate potētiores essent quàm multi opulēti, nec honores illis impartirentur, nemo utiq; diceret hanc esse spēm quæ appellatur paucorum potentium. Potius itaq; dicendum fuerit popularem quidem esse, cū penês ingenuos homines est gubernatio. Paucorum autem potentium, cum penês opulentos. sed contingit ut alteri multi sint, alteri pau

ti: pleriq; enim ingenui sunt, rari uerò diuites, Etenim si magistratus, honoresq; publici secũdum magnitudinem distribuerẽtur, ut in Aethiopia quidem tradunt fieri, uel secundũ pulchritudinem, paucorum eẽt gubernatio, cum parua sit multitudo magnorum & formosorum. Verũtamen non isto modo sat est respublicas istas determinasse, sed cũ plures sint partes & multitudinis & paucorum potentiũ, adhuc resumẽdum est, ut neq; ingenui pauci existentes, pluribus: neq; Ionium multitudo, igenuis dominetur: ut in Apollonia, quę est in Ionio, & in Thera: in utraq; enim istarum urbiũ honores, dignitatesq; erant illorum qui nobilitate præstabant, et eorum qui primi in eas colonias uenerant, qui erant pauci: non aũt diuitum, licet diuitum multitudine superaret populus: ut & i Colophone antiqtus: ibi eni possidebat magna patrimonia multitudo, añquã bellũ gererẽt aduersus Lydos. Sed est multitudinis q̃dam gubernatio, quando ingenui homines & inopes multi existentes gubernant rempublicam. Paucorum uerò potentium, quádo opulenti & nobiliores pauci existentes gubernant. Quòd igitur plures sint rerũpublicarum species, & quibus de causis, patet. Quã ob rem uerò plures sint quàm illæ quas di-

ctum erat,& quænā istę sint, & propter quid, deinceps dicemus, principio, unde prius assumpto. fatemur enim non unam partem, sed plures, omnem habere ciuitatem. Vt igitur si animalis uellemus species capere, primò segregaremus id quod necessarium sit omne animal habere, ceu quędam sensoriorū, & quòd cibum conficiat atq; receptet, puta os & uentrem, & præterea illas quibus mouentur partes. Si itaque tot species solum, harum uerò differentiæ essent: dico autem ceu oris genera plura, ueteris & sensoriorum, & præterea earum quibus mouetur partium: harum coniugationis numerus necessariò efficeret plura genera animalium: non enim fieri posset ut idem animal haberet plures differentias oris, sic etiam neq; aurium. itaq; quando susceptæ fuerint omnes combinationes istorum, facient species animalis, & tot quidem species, quot coniugationes sunt partium necessariarū. Eodem mō de dictis rebuspublicis: ciuitates eni non ex una sed ex multis partibus constant, ut sæpius dictum est. Vna quædam pars est circa alimenta multitudo, quos agricolas dicimus. Secunda uerò pars ea quæ uocatur mechanica: hæc autem uersatur circa artes, sine quibus ciuitas habitari non potest. harum

uerò artium aliæ sunt necessariæ, aliæ ad deli-
cias pertinent, & ad uitæ cultum. Tertia pars
est forensis multitudo, quæ circa emendum
uendendumq;, & circa mercaturam, & numu-
lariá uersatur. Quarta pars, mercenarii. Quin-
ta, propulsatores belli, quæ quidem pars non
minus necessaria ciuitati, q̃ quá aliqua superio-
rum, si uelint aduersus inuadentes tueri liber-
tatem. impossibile est enim ut quæ ciuitas uo-
cari mereatur, sit natura serua: per se enim suf-
ficiens ciuitas, seruus autem non per se suffici-
ens est. Quapropter in libris de republica, or-
natè quidem hoc, sed non sufficienter dictum
est à Socrate: inquit enim ex quatuor maximè
necessariis ciuitatem constare: hos autem esse,
textorem, agricolam, coriarium, ędificatorem.
rursus uerò adiungit, quasi illi non sufficiant,
fabrum ferrarium, & pastorem necessariarum
pecudum, & insuper negociatorem, & numu-
larium. & hæc omnia ciuitatem complent pri-
mam. Quasi uerò ciuitas omnis necessariorũ
gratia sit constituta, ac non magis gratia hone-
sti; & quasi ęquè indigeat coriariis & agricolis.
Propulsatores autem belli non primam facit
partem, antequá aucta regione, & uicinis co-
actis, ad bellum deueniatur. atqui & in qua-
tuor illis & in quotcunq; cõmunicantibus, ne-

cessarium est esse aliquem, qui ius dicat, & determinat: Si quidem ergo animam quis ponat animalis esse partem magis quàm corpus, & ciuitatum magis talia ponéda sunt esse partes, quàm ea quæ pertinent ad necessarium usum, propulsatores belli uidelicet, ac iustitiæ iudiciariæ exhibitores, & præterea cõsultores, quod est ciuilis prudentiæ opus: & hoc siue separatim existat quibusdam, siue eisdem, nihil refert ad hunc sermonem. nam & in armis esse, & agros colere, sæpe contingit eisdem. Quare si & hæc & illa ponenda sunt ciuitatis esse partes, manifestum est quòd propulsatores belli pars necessaria sunt ciuitatis. Septima pars est eorũ qui magna patrimonia habentes, reipub. onẽra sustinẽt, quos opulẽtos uocamus. Octaua eorum qui publicam operam exhibẽt, & qui in magistratibus gerendis occupati existunt: ciuitas enim absq; magistratibus esse non potest. necessarium est igitur esse quosdam, qui magistratus gerere ualeant, & hoc munus sufferre in ciuitate, uel perpetuò, uel ad tempus. Reliqua uerò sunt illa, de quibus ad integrũ determinabimus, quod in consulendo. & ius controuersiã habentibus reddendo, uersatur. Si igitur hęc ciuitatibus adesse oportet, recteq; fieri et iustè, necessarium est esse aliquos, qui

uirtutem habeant rerum ciuilium. Cæteras ergo potẽtias eiſdem adeſſe poſſe uidetur pluribus, ceu eoſdẽ eſſe propulſatores belli & agricolas & artifices, & præterea conſultores & iudicantes arrogant quoq; ſibi uirtutem cuncti, & multifariam ſe exiſtimant idoneos ad gubernandum. uerum pauperes & diuites, eoſdem eſſe impoſſibile eſt, quapropter hæ partes præcipuæ uidentur eſſe ciuitatis, inopes ſcilicet et opulenti. Et præterea ex eo quòd ut plurimũ alii pauci ſunt, alii multi, contrariæ partes inter ſe apparent. quare & reſpub. ſecundum earum præualentiam conſtituerunt, ac duæ uident popularis ſcilicet & paucorum potẽtia. Sed quòd ſint plures reſpub. & hoc ob q̃s cauſas, dictum eſt prius. Quòd uerò & popularis ipſius ſpecies ſint plures, & paucorum potentium, oſtendemus. Patet autem hoc ex iis quæ dicta ſunt: nam & in plebe & in nobilitate plures ſunt ſpecies. plebis quidẽ una ſpecies, agricolæ, alia artifices, alia negociatores, qui emendis uendendisq; rebus intendunt, alia circa rẽ maritimam, & horum alii bellatores, alii mercatores, alii portitores, alii piſcatores: multis enim in locis horum turba ingens: ut piſcatores, Tarẽti & Byzãtii: naualis multitudo, Athenis: mercatores, in Aegina & Chio: portitores

in Tenedo. insuper manuales & paruas facul/
tates habentes, qui ociosi esse non possunt: prę
terea qui non ex utroq; parente ciue sunt orti,
liberi tamen homines, & si qua huiusmodi ple
beiorum hominum species altera. Nobilitatis
uerò diuitiæ genus, uirtus, disciplina, & his si
milia, quę dicuntur secundum eandem differẽ
tiam. Popularis igitur prima species dicit̃ ma/
ximè secundum æqualitatẽ. uult enim lex hu
iusmodi popularitatis, pares eẽ diuites & pau/
peres, nec alteros plus posse, alteros minus: sed
utrosq; esse ęquales. siquidem maximè libertas
est in populari statu, ut putant quidam: & ęq̃
litas certè fuerit maximè simili modo omni/
bus republica participantibus. cum uerò po/
pulus sit multitudo, & id obtineat quod plu/
ribus uideatur, necesse est ut hæc sit popularis
gubernatio. una igitur species popularis hæc
est. Alia uerò species, ut magistratus hono/
resq; in repub. secundum censum patrimonio
rum, & eum quidem paruum, tribuantur, ita
ut qui tanta possidet, habilis sit ad honores rei
pub. suscipiendos: qui uerò non possidet inha
bilis sit. Alia species popularis est, ut omnibus
omnino ciuibus habilitas sit, modò sint ob/
noxii, dominetur autem lex. Alia species popu
laris est, ut omnes omnino habiles sint ad ma/

giſtratus gerendos, modò ſint ciues, & domi/netur lex. Alia ſpecies, eodéq; modo, niſi quòd nō lex dominatur, ſed multitudo. Hoc autem fit, quando populi decreta præualent legibus. Accidit uerò iſtud ob quoſdam, qui populum ducunt. nam in iis rebuſpub. in quibus domi/natur lex, non fit aliquis qui pplm ducat. ſed optimi ciuiū rēpub. gubernāt. at ubi leges nō dominantur, ibi ductores populi oriuntur. ſo/lus enim populus regit, cōpoſitus unus ex plu/ribus: multitudo enim dominandi authorita/tem habet, nō ut ſinguli, ſed ut omnes. Home/rus autem cum dicit, non eſſe bonum ut plu/res regant, utrum de hac dicit, uel de alia cum plures gubernant ut ſinguli, incertum eſt. talis ergo populus utpote abſolutam poteſtatē ha/bens, dominari ſolus quærit, nec ulli legi ſub/eſſe, efficiturq; dñator. q̈re aſſentatores eius in precio habentur. Et eſt huiuſmodi populus, in gubernatione ſua tyranno perſimilis: iidem nempe mores, & utrobiq; meliores deprimun/tur. & decreta huius populi, perinde ſunt ut tyrāni præcepta: & ductores ſuaſoresq; huiuſ/modi populi, ſunt uelut adulatores illi, qui circa tyrannos uerſantur, & maximè utriſq; apud utroſq; potētia eſt, adulatoribus, inquā, penês tyrannum, ac ductoribus ſuaſoribusq;

populi apud ipſum populũ. Hi † actores ſunt ut decretum populi leges infringant,& ad populum cuncta referunt. contingit autem illos fieri potentes, ex eo quia populus dominatur omnium, ipſi uerò uolũtati populi:nam fides à populo eis adhibetur. Præterea qui de magiſtratibus conqueruntur, aiunt, ad iudicia populi, negocia referri oportere:populus autem audit † gratanter eorum prouocationes. quare per hunc modum magiſtratus diſſoluuntur omnes. Meritò igitur reprehendere uidentur, qui dicunt huiuſmodi popularem eſſe potentiam, non antem reipublicæ ſpeciem. ubi enim leges dominari non præualent, non eſt reſpublica:nam lex dominari omnibus debet:de ſingularibus autem magiſtratus et reſpublica iudicare. Quare ſi eſt popularis potẽtia una ſpecierum reipublicę, clarum eſt quòd talis gubernatio, in qua decretis populi cuncta efficiuntur, non eſt propriè popularis potentia:nullum enim populi decretum, recipit eſſe uniuerſale. De popularis igitur ſpeciebus, in hunc modum determinatum ſit.

αὐτοὶ

ἀσμένως

De ſpeciebus paucorum potẽtiæ, & ꝑmixtis gubernationibus. Cap. V.

PAucorum uerò gubernatiõis ſpecies una

eſt, in qua cenſum habentes ad gubernationẽ reipub. recipiuntur, tãtum quidem ut tenues homines ad eum peruenire non poſſint, is uerò qui tanta poſſidet, habilis ſit ad rempublicam gerendam. Alia ſpecies eſt, cũ à paruo cenſu eſt fungẽdi magiſtratus habilitas: atq; cum eligunt ipſi, eos qui deſunt. ſi igitur ex omnibus hoc faciant, uidetur hoc potius eſſe optimatum. ſin uerò ex definitis quibuſdam, paucorum potentiæ. Alia ſpecies eſt, cum pro patre ſuccedit filius. Quarta ſpecies, cum hoc ſit quod modò diximus, & lex non dominat̃, ſed id illi qui regunt. Et hæc eſt correſpondens in paucorum gubernatione, ut eſt tyrãnus in monarchia, & ut eſt in populari ſtatu ultima illa ſpecies de qua diximus. & uocant huiuſmodi ſpeciem, paucorum potentiam. gubernationis igitur paucorum hę ſpecies ſunt. Nec latêre debet nos, quod multis locis accidit rempublicã quæ ſecundum leges non ſit popularis, cõſuetudine tamen & uiuẽdi modo populariter gubernari. ſimiliter autem èconuerſo apud alios contingit rempub. ſecundum leges magis eſſe popularem, moribus tamen & uiuendi modo ad paucorum gubernationem magis pertinere. Cõtingit hoc autem maximè poſt mutationes rerum publicarum: non enim ſtatim mutant,

tant,sed contenti sunt ab initio homines parua accessione potentiæ. Quare leges manét uti prius erant, præualent tamen qui rempublicam mutauerunt.

De speciebus popularis & paucorum potentiæ, & causis earum. Cap. VI.

QVod autem tot sint popularis & paucorũ gubernatiõis species, ex dictis patet. necesse est enim/aut omnes ptes populi, quas suprà enumerauimus, reipu. gubernationem habere, aut quasdam habere, quasdã non habere. Cum igitur & agricolæ/& mediocria possidentes, rempublicam gubernát, secũdum leges est gubernatio. uictũ enim ex opera sua quærere habent, nec ociosi esse possunt. quare legem agnoscentes, solummodo ad necessarias conciones populũ conuocant. aliis autem recipi ad rempub. licet, cum tanta possidebunt, quanta determinat lex. omnino eni non licere omnibus, paucorum potentiæ est. ociari autem eum qui non redditus habeat, impossibile. Hęc igitur his de causis/una est species popularis gubernationis. Altera uerò species est ob adhibitam electionem: ná omnibus licet republica participare, qui prohibiti nõ sunt per genus, potentibus tamen in ocio esse. quapro-

pter in huiusmodi quidem populari admini/
stratione leges præualent,& gubernant,qa red
ditus nõ est. Tertia species est,omnibus omni/
no licere rempub.gerere,qui liberi sint:non ta
mẽ licere ob supradictam causam:quare neces/
sarium est in hac quoq; legẽ dominari. Quar/
ta uerò species est illa,quæ postremis tempori/
bus in ciuitatibus esse cœpit: maioribus enim
multò factis ciuitatibus quã ab initio fuerant,
& redditibus facultatibusq; abũdantibus,par/
ticipant omnes reipub. ꝓpter multitudinis su
perabundantiam. uersanturq; in repub. guber
nanda,ex eo quia possunt ociosi esse, etiam in/
opes,mercedem capiẽtes:maximeq; huiusmo
di multitudo ociosa est.non enim cura rei fa/
miliaris propriæ eos impedit,quæ diuites ita
occupat,ut sæpe à concionibus absint, & à iu/
diciis.ex quo fit,ut multitudo pauperum do/
minetur in hac repub.nõ autem leges.Species
igit̃ popularis gubernationis tot ac tales sunt,
ob necessitates supradictas.Paucorũ autem gu
bernationis prima species est,quãdo plures ha
bent patrimonia,sed non admodum ampla:fa
ciunt enim potestatem participandi ei,qui tan
ta possidet.& propter multitudinem eorum q
ad rempub.recipiuntur,necesse est non homi/
nes,sed legem dominari.quãto enim magis di

ſtant ab unius principatu, neq; tam amplas habent facultates, ut eas negligẽdo ociari ualeāt, neq; ita exiguas ut à ciuitate uictum quærant, neceſſe eſt ut legem uelint dominari, non autẽ ipſos. Quod ſi pauciores ſint qui patrimonia poſſident (ſiquidem plura quàm prius) ſecũda ſpecies fit gubernationis paucorum. magis enĩ potentes, plus habendi ſe dignos putant. quapropter ipſi ſumunt ex aliis, qui ad rempub. ſe conferunt. propterea quod nondum ita robuſti ſunt, ut abſq; lege gubernari poſſint, legem huiuſmodi poſuere. Quod ſi eò deueniant, ut ipſi pauciores numero, maiores facultates habeant, tertia fit gubernationis paucorum acceſſio: ipſi enim per ſe magiſtratus & imperia retinent, ſecũdum legem iubentem, ut parentum defunctorum loco, filii ſuccedant. Quod ſi magis etiam ſubnixi ſint opibus & amicis, ꝓpe eſt talis potentia ad unius gubernationem, & dominantur homines, non autem lex. & eſt hæc quarta ſpecies gubernationis paucorũ, correſpondens ultimæ ſpeciei popularis.

De *diuiſione* Platonis, *&* *ſpeciebus optimatum.* Cap. VII.

SVnt inſuper alia duo genera rerum publicarũ, præter eas in quibus aut multitudo,

aut pauci gubernant, quarum alteram aiunt omnes speciem esse unam ex quatuor. dicunt autem eas quatuor, monarchiam, paucorũ gubernationem, popularem, & quartam, quã uocant optimatem. est & quinta, quam communi nomine omnium appellãt, rem enim publicam uocant. sed quia non sæpe fit, latet numerare uolentes, & ita suscipiunt, quasi sint quatuor solum, ut Plato in libris de republica dicit. Optimatem igitur rectè se habet appellare illam, de qua tractauimus in primis sermonibus: quę enim ab optimis uiris simpliciter per uirtutem est gubernatio reipublicę, & non ad suppositionem quandam bonis uiris, eam solã iustum est optimatem appellari. in sola eni ista simpliciter idem est uir bonus & ciuis. In aliis autem boni sunt ad suam gubernãdi speciem. Sunt tamen quædam quæ differentiam habẽt à paucorum gubernatione, & appellãtur optimates, & ab ea quę uocatur respublica: ubi nõ solum respectu diuitiarum, sed etiam respectu uirtutis, ad gubernationem reipublicæ sumũtur. hæc respublica differt ab utrisq;, & naturã optimatis sapere uidetur. nam & in his ciuitatibus quę non faciunt publicè curam uirtutis, sunt tamen quidam præstantiores, qui uident esse boni & ęqui uiri. Vbi ergo respublica respi

cit ad diuitias,& ad uirtutem,& ad populũ,ut eſt apud Carthaginenſes,ea naturam optima‑tum ſapere uidetur.& ubi ad duo illorum ſo‑lum,ut Lacedæmoniorum,ad uirtutem & ad populum:& eſt hæc mixtura popularis ac uir tutis.optimatum igitur,præter illam primam optimam reipublicæ gubernandi formam,hæ duæ ſpecies ſunt.Et tertia,quæcũq; illius quę appellatur reſpublica,inclinant ad paucorum gubernationem.

De cenſu,poteſtate,de legibus bonis, fini‑bus optimatis,popularis,& paucorum potentiæ. Cap. VIII.

Reliquum eſt,ut de ea quę appellaſ reſpu blica dicamus,& de tyrannide. ordinaui‑mus autem ſic,cum prius ordinatæ nõ eſſent,neq; hæc tranſgreſſio,neq; illæ (de qbus modo diximus)optimates:quia reuera omnes aberrant à rectiſſima gubernandi forma,poſt‑modum cum iis numerantur quæ ſunt harũ tranſgreſſiones,& labes,ut in ſuperioribus cir‑ca principium diximus.meritò autem poſtre‑mo loco tyrannidem reſeruauimus,propterea quod iſta minimè omnium eſt reſpublica.no‑ſtra uerò materia eſt de republica tractare.qua

igitur de causa sic ordinauimus, dictum est. Nunc autem est à nobis de illa quæ communi nomine appellatur respublica, ostendendum: nam clarius eius uis apparebit post determinationem eorum: quæ ad paucorum gubernationem, & ad popularem spectabant: est enim respublica (ut simpliciter dicamus) mixtura paucorum gubernationis ac popularis. Consueuerunt autem eas quæ inclinant ad popularé, uocare respublicas: eas uerò quæ ad paucorũ gubernationé, uocare optimates. ex eo, quia opulétioribus doctrina, atq; nobilitas, magis adeé consueuerunt. præterea qui diuitias habent, ea uidentur habere, propter quæ cæteri iniurias faciunt: unde & honestos, & bonos, & nobiles, istos appellant. Cum ergo optimatum gubernatio, uelit excellentiam tribuere optimis ciuibus, & paucorum gubernationem esse dicant ex bonis, & honestis magis, uidetur impossibile ciuitatem non bene legibus institui, quæ ab optimis moderatur, & non ab íprobis: eodéq; modo quæ leges non habeat bonas, gubernari ab optimatibus. Habere auté leges bonas, non id est, si rectè sint positæ, nec eis pareatur. itaq; una recta legum institutio putáda est, legibus parêre. altera, ut eę rectæ sint leges positę, quibus parêre oportet (fieri enim potest, ut pareát

ciues malè positis legibus) id autem dupliciter accidit: aut enim optimis quantum contingit ipsis, aut simpliciter optimis. Videtur aūt optimatum esse, maximè honores tribuere secundum uirtutem: finis enim optimatum, uirtus: paucorum uerò gubernationis, diuitiæ: popularis autem, libertas. Quod autem pluribus uidetur, commune est omnium: nam & in paucorum, & in multitudinis gubernatione, & in optimorum, quod uidetur maiori parti eorū qui in republica uersantur, id obtinet. In plerisque igitur ciuitatibus, hæc species gubernandi respublica uocatur: sola enim mixtio coniecturam facit opulentorum, & inopum, diuitiarum, & libertatis. Ferè enim apud plurimos: illi qui diuitiis pollent, bonorum & honestorū locum obtinere uidentur. Cum uerò tria sint, quæ circa æqualitatem reipublicæ contendāt, libertas, diuitiæ, uirtus (nam quartū illud quę appellatur nobilitas, duobus cōsequens est: nobilitas enim est antiquæ diuitiæ & uirtus) manifestum est, quia duorum mixtura diuitum & pauperum, est respublica appellanda, trium uerò, optimatum gubernatio maximè aliarū, præter illam ueram & primam. Quod igitur aliæ sint respublicæ p̄ter monarchiam, id est, unius principatum, & popularē, & paucorū

potentium, dictum est. & quales istę, & in quo differant inter se, & optimatum gubernatio, & aliæ spẽs quæ ad optimates declinant, & quomodo non longè distant inter se, manifestũ.

De commixtione, & modis commixtionis reipublicæ. Cap. IX.

QVomodo autem fiat præter popularẽ & paucorum potentiam, illa quæ appellatur respublica, & quonam pacto cõstituenda sit, deinceps dicemus. & simul apparebit, quibus definiant popularem & paucorum gubernationem. sumenda est enim horum distinctio. postea ex his, ab utraque tanquam regulam sumentes, componere oportet. Sunt autem modi tres compositionis ac mixturæ: aut enim ambo sumenda, quorum utræque, leges ponunt: ceu circa iudicia: in paucorũ enim potentia diuitibus pœnam constituunt, nisi iudicando assint, pauperibus uerò mercedem nullã. in popularibus autem, pauperibus mercedem, diuitibus autem pœnam nullam, commune ac medium istorum ambo hæc, quare & ciuile: mixtum est enim ex ambobus. unus igitur modus hic est † combinationis. Alius autem, medium capere eorum quæ ab utrisque iubentur; ceu concionarii, hi quidem à nullo

† συνδυασμοῦ

cēſu uel exiguo penitus, illi uerò à magno cé-ſu. cõmune certè neutrum, ſed mediũ utriuſq; cenſus. Tertius uerò ex utrarumq; inſtitu-tis: hæc quidem ex populari lege, illa uerò ex paucorum gubernatione. dico autem tale, ut uidetur populare quidem, magiſtratus ſortiri: paucorum autem gubernationis, eligere: & po pulare, non ex cenſu tribuere: paucorũ autem ex cenſu. optimatum igitur ac ciuile ab utraq; utrũq; accipere: ex paucorũ quidem guberna-tiõe electiuos facere magiſtratus: ex populari autem ſumere non per cenſum. modus igi-tur admiſcendi talis. Bene autem admiſcuiſ-ſe popularem et paucorum gubernationem, finis eſt, quando eadem reſpublica dici poteſt popularis/et paucorum gubernatio. manifeſtũ enim hoc accidere dicentibus eas bene eſſe cõ-mixtas. accidit hoc etiam medio: nam apparet in eo utrunq; extremorum, quod contingit Lacedemoniorum reipublicæ. ſunt enim per-multi, qui aggrediũtur dicere eam eſſe popu-larem, propterea quod populariter complura in illa ſunt conſtituta: ceu primum circa educa tione puerorum: pari enim modo diuitũ filii educantur/et pauperum, & eodem erudiũtur mõ/qũo ualeãt pauperum filii erudiri. ſimilq; in ſequenti ętate; & cum uiri facti ſunt eodem

modo. in nullo enim magis conſpicuus diues, quàm pauper. cibi quoq; iidem utriſq; in comeſſationibus: ueſtitu etiã tali diuites utunt, qualem & pauperũ quiuis habere poteſt. Præterea, duorum maximorum magirſtatuũ, alterum eligit populus, alterũ gerit. ſenatores enĩ eligit, ephoriam autem † gerit. Alii uerò dicunt eſſe illam paucorum gubernationẽ: quoniam multa habeat, quæ paucorum potẽtiam afferrãt: ceu omnes dignitates per electionem conferri, per ſortem uerò nullam. et inſuper apud paucos poteſtatem eſſe necandi, & in exilium pellendi, ac cætera huiuſmodi permulta. Oportet enim in repub. bene temperata utrũq; uideri ineſſe, & neutrum, & conſeruari per ſeipſam, non aliunde: & per ipſam, non per alios multos extraneos, qui uelint. nam et prauę reipublicę hoc poteſt contingere: ſed nec uelle quidem gubernationem alteram quoquo modo partium ciuitatis omnino. Quemadmodũ igitur oporteat rempublicam conſtituere, & ſimiliter illas, quæ appellantur optimates, dictum nunc eſt.

† μετέχουσιν

De tyrãnide, & modis tyrãnidis. Ca. X.

REſtat nunc ut de tyrannide dicamus: nõ quod multis uerbis indigeat, ſed ut ha-

beat in hoc tractatu locum suum, quando/quidem hanc quoq; posuimus partem esse ali quam publicæ gubernationis. De regno igitur determinauimus in superioribus libris, ubi tractatum est à nobis de eo quod maximè re/gnum dicitur, nũquid regis gubernatio utilis foret ciuitatibus, an inutilis. & quam oportet constituere, & uñ constituere oportet, & quo/modo. Tyrãnidis uerò species duas ibidẽ di/stinximus, propterea quod earũ potentia quo dãmodo alteratur ad Regiam gubernationẽ, ex eo quia ambæ potestates istæ sunt secundũ leges. nam & apud barbarorum quosdam eli/guntur aliqui ad gubernandum soli, cum ab/soluta omnimodaq; potestate. Et olim apud uetustos Græcos eodẽ mõ qdam eligebãtur, qui soli gubernarent, quos uocabãt Aesymne/tas. Habent uerò hæ inter se differentias quas/dam: erant enim regiæ, ex eo, quia secun/dum leges, & ex eo quia uolentibus impera bant. tyrannicæ autem, ex eo quia pro suo arbi trio dominationem exercebant. Tertia autem species tyrãnidis quæ maximè propriè uidet id nomen habere, opposita est regiæ potesta/ti absolutè. hanc necesse est tyrãnidem, unius principatum esse, qui nullis subiaceat legibus, & dominetur æqualium & meliorũ ui omniũ,

ad propriam utilitatem,non ad utilitatem sub ditorum:quapropter inuoluntaria eſt, nullus enim liber/ſponte ſufferat huiuſmodi ſeruitu/tem. Species igitur tyrannidis, propter dictas cauſas,tot,atq; tales ſunt.

De optima republica,partibus ciuitatis,mediocritate,exceſſu atq; defectu. Ca. XI.

QVæ uerò ſit optima reſpublica, et quæ uita optima plĩmis ciuitatibus & plu/rimis hominibus, neq; per uirtutem iudicant quę ſupra uulgus emergat, neq; per doctrinã quę ingenio ĩdiget & adiumentis externis, neq; per gubernationẽ quæ ad uotum fiat.ſed uitam eam probant,quam plurimi cõ/ſequi poſſint, & gubernationem eam quam plurimę ciuitates ualeant recipere. nam quas uocant optimates/de quibus modo diximus, partim exterius cadunt plurimis ciuitatibus, partim appropinquant illi quæ reſpublica uo/catur, quã ob rem de ambabus tanquàm unà ſit,dicendum eſt.Iudicium autem de omnibus iſtis ex eiſdem principiis eſt.ſi enim probè di/ctum fuit in Ethicis,uitam beatam eſſe ſecun/dum uirtutem non impeditam, uirtutẽ autẽ ipſam eſſe mediocritatem, neceſſe eſt mediam eſſe uitam optimam eius,quam ſinguli adipi/

ſci ualeant, mediocritatis. & eaſdem definitio/ nes neceſſe eſt eſſe circa ciuitatis uirtutem/& uitium, & rempublicam:eſt enim reſpub. uita quædam ciuitatis. In cunctis auté ciuitatibus partes ſunt tres:nã alii diuitiis excellunt admo dum, alii paupertate nimia deprimuntur, alii ſunt inter hos medii. cũ igitur confeſſi ſimus mediocritatem, & medium eſſe optimum,pa/ làm quod bonorum fortunę mediocris poſſeſ/ ſio,eſt optima omniũ exiſtimanda : hæc enim facillima eſt/ad obediendum rationi. At uerò ſi modum excedunt in alterutram partẽ(ceu ſi fortuna,ſi uiribus,ſi nobilitate generis, ſi di/ uitiis,uel his contrariis, ceu ſi paupertate ni/ mia,ſi ingẽti imbecillitate,ſi ignominia multa) difficile eſt ut rationi obediant: fiunt enim iſto rum alii quidem contumelioſi/& delinquẽtes magis/in rebus magnis:alii occultè praui,et in rebus exiguis fraudatores. Iniuriæ uerò inſe/ runtur quandoq; per contumeliam, quando/ q; per dolum/inſuper hi minimè circa guber/ nationem reipub. †afficiuntur,minimèq; † cõ ſulunt. hæc autem utraq; damnoſa ſunt ciuita tibus. Præterea qui bonis fortunæ ſuperabun/ dant,ceu opibus,diuitiis,amicis, & aliis huiuſ/ modi,nec imperium cuiuſquàm pati uolunt, neq; ſciunt. & hoc ſtatim domi, eorũ natis exi/

φυλαρχοῦσι βουλαρχοῦσι

ſtit:propter delitias enim ne in ſcholis quidẽ præceptoribus obedire conſuenerunt. qui autem horum ſunt in indigentia nimia conſtituti, deiecto nimium animo, uilesq; exiſtunt. Ex quo fit, ut hi magiſtratum gerere neſciant, ſed ad parendũ ſeruiliter ſint apti. illi uerò imperari ſibi nullo modo patiantur, ſed ipſi aliis tanquam domini, uolunt imperare. efficitur ergo ſeruorum & dominorum ciuitas, non liberorum. & aliorum inuidentium, aliorũ ſpernentium: quod plurimum abeſt ab amicitia & ciuili ſocietate. nam ſocietas amicabile quiddam eſt: cum inimicis enim, ne in uia quidem cõmunicare homines uolũt. Vult quidem ciuitas ex paribus. ac ſimilibus eſſe, quantum fieri poteſt maximè. hoc autem maxime exiſtit mediis: quare neceſſariò fit, ut huiuſmodi ciuitas optimè gubernetur, ex quibus dicimus natura cõſtare ciuitatem. Conſeruantur quoq; in ciuitatibus iſti maximè cęterorum ciuium. neq; enim aliena cõcupiſcunt. ut faciunt pauperes: neq; eorum bona cupiuntur ab aliis, ut diuitũ à pauperibus. & quia neq; inſidiãtur aliis, neq; alii ipſis, ſine periculo degunt. quapropter bene optauit Phocylides, mediocribus optima multa: mediocris eſſe uolens in ciuitate. Patet igitur quod ciuilis ſocietas optima eſt, quę per

mediocres fit. easq́; ciuitates recipere, ut bene gubernent, ĩ quibus mediocres plurimi sunt, ac plus possunt maximè quidem ambabus: quod si non, at saltẽ altera parte: hæc enim ad/dita momentum facit, & prohibet contrarios excessus fieri. Quapropter ualdè optandum est, ut ii qui in republica uersantur, facultates habeant mediocres, et sufficientes. nam ubi alii nimis multa possident, alii nihil, uel plebs in/fima insurgit, uel paucorum potentia illa ex/trema, uel tyrannus propter utrũq; excessum. ex populari enim statu nimium puerili, & ex paucorum potentia, ad tyrãndem deuenitur. ex mediocribus autem ac prope paribus, mul/tò minus. cuius rei causa postea, ubi de muta/tionibus tractabitur, dicemus. Quod autem media sit optima, manifestum est, sola enim se ditionibus caret: ubi enim permultum est me/diocre, nimium seditiones & discordiæ ciuiũ innascuntur: magnæq́; ciuitates ob hác ipsam causam minus seditionibus subiacent: quia in his multa est mediocrium hominum multi/tudo. paruas autem ciuitates facile est in duas partes diuidi omnes, ita ut nihil medium re/linquatur, & ferè cũcti uel inopes sint/uel opu lenti. Populares quoq; gubernatiões tutiores sunt/& diuturniores, quàm paucorum poten/

tiæ, propter medios. Plures enim ſunt, & ma/
gis honoris participant in populari guberna/
tione/quàm in paucorum: nã quando ſine his
multitudo inops plus põt, malè res ſe habent,
ac cito pereunt. Signum uerò huius putandũ
eſt, quod qui optimè leges cõdiderunt, ex me/
diocribus ciuibus fuere. nam & Solon huiuſ/
modi fuit, ut apparet ex eius carminibus: &
Lycurgus (non enim erat Rex) & Charõdas,
& ferè plurimi aliorum. Patet autem ex his,
& propter quid plurimæ reſpublicæ, aut po/
pulares ſunt, aut paucorum gubernationes:
propter id enĩ qđ frequenter in his pauci ſunt
medii, ſemper qui preualent (ſiue hi ſint qui
facultates habent, ſiue plebs, quia mediũ tran/
ſcendunt) per ſeipſos gubernationem agunt,
itaq; aut multitudo populi ſurgit, aut pauco/
rum potentia. Præterea, ex eo quia ſeditiones
fiunt, & pugnæ inter multitudinem & opulẽ/
tos: quibuſcunq; uincere contingit, hi neq; cõ
munem amplius habent rẽpublicam, neq; ęq̃/
lem: ſed quaſi uictoriæ præmium reportant,
rempublicam obtinere: & alteri popularẽ ſta/
tum, alteri paucorum potentiam faciunt. Prę/
terea qui principatum Græciæ habuerunt, hi
ad propriam reſpicientes rẽpublicam, aut po/
pularem ſtatum in ciuitatibus conſtituerunt,
aut

aut paucorum gubernationem,non ad ciuitatum illarum commoda respiciẽtes, sed ad sua. quare per istas causas effectum est, ut uel nũquam mediorum illa gubernatio extiterit,uel admodum rarò, & apud paucos: unus enim uir cõsensit solus ex iis qui antiquitus in principatu fuere,hunc gubernandi modum constituere.iãq; in ciuitatibus consuetudo obtinuit, non uelle æquale,sed aut impare quærere,aut uictos obedire.Quæ igitur optima sit respublica,& quam ob causam,ex his patet. De aliis autem rebuspublicis,cum plures populares & plures paucorum gubernationes esse dixerimus,quæ prima ponenda sit,& quæ secunda, & quæ hoc pacto deinceps potior sit,aut deterior,determinata optima:nõ erit difficile intueri.necesse est enim esse meliorem,quæ ꝓximè huic accedit:deteriorem uerò quæ plurimum distat à medio:nisi ad suppositioné qs iudicet.Dico autem ad suppositioné,quia sæpenumero alia reipublicæ forma eligibiliore existente,nihil uetat/aliam quibusdam magis utilem esse.

De *multitudine popularitati apta, & de fallaci & fucaria diuitum bonitate.* Cap. XII.

QVæ autem respublica, quibus, & qualis qualibus conferat, post dictas consequens est tractare. sed capiendum est prius uniuersaliter de cũctis. Oportet enĩ partem illam ciuitatis quæ rempublicã stare uult, potentiorẽ esse, quàm illa pars, quæ non uult rempublicã manere. Est autem omnis ciuitas ex quali & quãto. dico autem quale, ceu libertatem, diuitias, disciplinam, nobilitatem. quantum uerò, ceu multitudinem excedentẽ. Fieri autẽ potest, ut quale existat uni ciuitatis parti, earum quidem partiũ, ex quibus coalescit ciuitas: alteri uerò quantum, ceu maiorem esse numerum ignobilium, quam nobilium, & pauperum quàm diuitum: neq; tamen tantũ superare quãtitate, quantũ superare q̃litate. pp hoc ad inuicẽ conferenda sunt. Vbi ergo supat pauperum multitudo eam quã diximus proportionẽ, hic suapte natura popularis gubernatio exoritur, ac species singulæ popularis status, secundum multitudinis exuperantiam. ceu si agricolarum multitudo plus possit: prima species. si multitudo mechanicorum, ac mercenariorum: ultima species. & sic de aliis quæ sunt harum mediæ. Vbi autem ea pars in qua sunt opulenti & nobiles, magis superat qualitate, quàm deficiat quantitate: hic paucorum potẽ-

tia,gubernatioq; exoritur,ac eodem modo sin gulæ species secundum exuperantiá istiusmo/ di hominum.Debet autem qui legé ponit in republica,semp ad medios respicerè.siue enim ad paucorum gubernationem dirigãtur leges, de mediis est coniectandum/siue ad popularẽ statum,& ad medias quoq; leges respicere de/ bent.ubi enim mediocrium superat multitu/ do,uel utrũq; extremum/uel alterum tãtum, hic respublica recipit stabilitatem . non eni est metus,ne quandoq; diuites cum pauperibus conspirent contra mediocres:nũquam enim al teri seruire alteris uellent.Quod si cõmunio/ rem aliquam quærunt,nullam aliam quá istã reperient:nam per uices gubernare non pate/ rentur,propter diffidentiam,quæ inter eos exi stit.In cũctis uerò locis arbiter est fidelissimus. arbiter tamen medius/quantoq; melior est gu bernatio téperata,tanto durabilior. Aberrãt ét pleriq; illorum,qui optimates reipublicæ gu/ bernationes efficere uolunt,non solum in tri/ buendo nimium diuitibus,uerũetiam in sedu cendo populum.necesse est enim procedéte tẽ pore,ex falsis bonis,uerum malum euenire.di/ uitum enim cupiditates plus habendi , ma/ gis destruunt rempublicam/quàm quæ mul/ titudinis.

De uafris legibus paucorum potentiæ & popularium, de cōtēperamento, gubernatoribus, antiqtate regiæ gubernatiōis. Ca. XIII.

SVnt autem (ut exordii gratia dicatur) illa circa quæ simulant, fallacitèrq; prætexunt ad populum, quinque numero: concio, magistratus, iudicia, armatura, exercitatio. Circa concionem quidem licere omnibus adesse, sed pœna apposita diuitibus si non assint, uel solis, uel multo maior. Circa magistratus autem non licere iis qui censum habent magnum, renuntiare magistratui, pauperibus autem licere. Circa iudicia uerò, pœnam esse diuitibus nisi iudicent, pauperibus autem impunitaté. aut illis magnam, his paruam pœnam, ut est in Charondæ legibus. Quibusdam uerò locis, omnibus licet descriptis in concionibus, iudiciisq; adesse. quod si descripti sint, & nō exerceātur, in pœnas incidunt permagnas, ut metu pœnæ uitent descriptionem. & per non descriptionem, neq; iudicia neq; conciones exerceāt. Eodem modo circa arma possidenda, & circa gymnasia legibus statuūt. pauperibus licet nō habere arma: diuitibus autem pœna constituta est, nisi habeant. & si gymnasio se non exerceant pauperes, nulla pœna est: diuitibus auté

pœna eſt:ut alii metu pœnæ ſe exercere com/pellantur,alii (quia nullam formidant pœnã) non faciant.Hæc igitur in paucorum potẽtiæ legis poſitione,ſunt machinamenta. In popu/lari autem ſtatu,contra hæc,alia excogitãt.pau peribus enim ſalaria ſtatuunt concionantibus, atq; iudicantibus:diuitibus autem nullam pœ nam imponunt.Itaq; manifeſtũ eſt,ſi quis ue/lit iuſtè hæc temperare,quod oportet utrinq; aſſumere:& illis quidẽ ſalaria conſtituere, his autem pœnam. ſic enim omnes communica/rent:nam illo quidem modo,reſpublica fit al/terorum ſolum/ oportet quidem rempublicã eſſe ex iis ſolum qui arma poſſidẽt.Cenſus au/tem magnitudo definiri ſimpliciter nõ poteſt quantus ſit : ſed conſiderata qualitate, attinet maximũ(ut qui participant republica ſint plu res,quàm ii qui non participant) hũc inſtitue re.uolunt enim pauperes & honorum exper/tes,quietem agere,ſi neq; contumelia eos quis afficiat,neq; bona illis auferat.ſed hoc non fa/cile:non enim ſemper contingit,ut qui rempu blicam gubernant ſint mites & humani.cõſue uerunt autem quoties bellũ eſt grauiter ferre, niſi ſuſcipiant alimenta,cum ſint pauperes/ at uerò ſi quis alimenta porrigat,cupiunt bellũ. Apud quoſdam gubernatio reipublicæ exi/

ſtit,non in iis ſolum qui ad armaturã ſunt ha
biles,ſed in iis qui exercuerunt arma.in Mali/
enſibus quidem gubernatio reipublicę erat in
iſtis:& magiſtratum creabant ex iis qui milita/
bant.primaq́; reſpublica apud Græcos conſti/
tuta eſt ex iis qui bellum gerebant, poſteaquã
deſierunt regna:ab initio quidẽ ex equitibus,
nam robur excellentiaq́; belli/tunc in equiti/
bus habebatur.peditatus enĩ, niſi ordo ac di/
ſciplina aſſit,inutilis eſt.huiuſmodi autem di/
ſciplina & ordo antiquis illis temporibus nõ/
dum erat:ex quo fiebat,ut in equitatu robur
belli haberetur:ſed auctis ciuitatibus quæ in
armis potentiam magis habebát,plures ad cõ/
munionem reipublicæ recepti ſunt.ex quo fa/
ctum eſt,ut quas nunc reſpublicas uocamus,
tunc popularis ſtatus diceretur. Fuerat enim
antiqua ciuitatum gubernatio rationabiliter
paucorum, & regia: propter paucitatẽ enim
hominum,non erat magnus numerus medio
crium.itaq; pauci cum eſſent multitudine &
ordinatione,magis ferebant ab aliis guberna/
ri. Quam igitur ob cauſam plures ſint rerum
publicarum formæ,& quamobrem præter il/
las quæ dicuntur,aliæ ſint (nam popularis gu
bernationis non una numero eſt ſpecies, neq;
aliarum ſimiliter) ac præterea quæ differentię

ſint inter eas,& quare accidat, & inſuper quæ optima rerumpublicarum, ut plurimum dici poteſt,& aliarum quoq; rerumpublicarũ quã- lis qualibus congruat.dictum eſt.

*De partibus reipublicæ,conſilijs,magi- ſtratibus,iudicijs,de cõſultãdi pote- ſtate,& mẽbris eius.*Ca.XIIII.

RVrſus autem & communiter & ſeparã- tim , de unaquaq; dicemus earũ pˀtium, quæ poſt hæc ſequuntur,conuenienti ſumpto principio.Sunt ergo tres partes oĩum rerumpublicarum in ſingulis,quarum ſtudio ſus legis poſitor/conſiderare debet utilitatem: quibus bene ſe habentibus,neceſſe eſt rempu- blicam bene ſe habere:& gubernãdi formas in- ter ſe differre,in eo quod ſingulæ iſtarum dif- ferũt.Harum trium partium una eſt quæ uer- ſatur in publicis conſiliis,altera in magiſtrati- bus:hoc eſt,quos eẽ oportet,& quam poteſta- tem habere,& quemadmodum habeant crea- ri.Tertia pars in iudiciis cõſiſtit.Ea pars q̃ con- ſulit,authoritatem habet de bello & pace,de ſo cietate ineunda ad bellũ,uel diſſoluẽda,de legi bus ferẽdis/uel abrogãdis,de morte, de exilio, de publicatione bonorũ,de rõnibus repoſcen dis.Neceſſe eſt enim uel omnibus ciuibus hæc

omnia decernenda tribuere, uel quibuſdã omnia, ceu uni cuidam magiſtratui, aut pluribus aliis alia: uel quædam illorum omnibus, quædam uerò quibuſdam. Omnia igitur & omnibus populare eſt: talem enim æqualitatem affectat populus. Sunt autem plures modi eius, quod eſt omnia omnibus. Vnus, ſi ſingulatim & non ſimul omnibus, ut eſt in republica Teleclei Mileſii, & in aliis rebuſpublicis, deliberãt magiſtratns ſimul collecti, ad magiſtratum uerò uadunt omnes ſingulatim ex tribubus & partibus etiam minutis, donec tranſeat per omnes. congregatur autem populus, ſolummodo pro legibus ferendis, & pro iis quæ pertinent ad reipublicæ ſtatum, & pro iis audiendis quæ à magiſtratibus nũtiantur. Alius modus eſt, omnes ſimul conuenire, aut ſolummodo ad magiſtratus creandos, & ad ferendas leges, & pro bello uel pace, & ad rationes repoſcendas: in cæteris uerò eos qui magiſtratum gerunt diſcernere ad ſingula deputandos, uel per electionem uel per ſortem. Alius modus eſt, ut ad magiſtratus creandos & rationes repoſcendas conueniant omnes ciues, & ad deliberationem belli ſuſcipiendi, uel ſocietatis ad bellum ineundæ, cætera uerò magiſtratus exequãtur per electionem creati, quicũq; fuerint:

tales uerò sunt quoscunq; gerere necessarium est,eos qui sciunt. Quartus modus est,ut omnes de omnibus conuenientes deliberent, magistratus autem de nullo statuant, sed tantum primo loco sententiam dicant: quemadmodũ fit in extrema illa gubernatione populari,quã in paucorum gubernatione speciei uiolentæ, & in gubernatione unius tyrannidi correspondere diximus.Hi ergo modi pplãres oẽs.Quibusdam uerò omnia,paucorum potentię.Habet autem & hoc differentias plures: quando enim à mediocri censu fiat assumptio,& multi assumuntur propter eam census mediocritaté,& quæ lex uetat non moueant,sed sequant̃, & liceat possidenti censum,habere: paucorum & huiusmodi gubernatio, sed tamé ciuilis propter eius mediocritatem. Quando uerò non omnes participes sunt, sed hi qui eliguntur,& secundum leges gubernant,ut & prius, paucorum potentiæ est. Quando autem ipsi se eligunt, qui deliberandi autoritatem habent, & quando filius patri succedit,& domini sunt legum, necesse est huiusmodi gubernationé esse paucorum potentium.Sed quando quædam, ceu cũ de bello,pace,& repetendis rationibus, uniuersi cognoscunt:de aliis autem magistratus electi, uel sorte assumpti, optimatũ id est,

uel eius quæ appellatᶜ respub. qđ si de q̄busdā electi, de quibusdam uerò sortiti, & uel simplr̄ sortiti, uel ex prælectis, uel cōiter electi ac sortiti, partim optimatum est, partim reipublicæ ipsius. Distinguitur ergo ea pars quæ in consulendo deliberando'ue consistit, in hunc modum, pro natura rerumpublicarum. & administratur unaquæq; respublica. secundum huiusmodi determinationem. Confert autem & gubernationi illi populari, quæ nunc maximè uidetur esse popularis, (dico autem ei in quā populus dominus est, etiam legum in deliberando ac melius disponendo) hoc idem facere in communibus, quod fit circa iudicia in paucorum potentia: imponunt enim pœnam illis, quos iudicare uolunt, ut iudicent. Populares uerò mercedem statuūt pauperibus. Confert & hoc idem circa cōciones agere: melius enim in communi deliberabunt, si omnes consilio ītersint, populus quidē cum nobilioribus, isti autem cum populo. Confert etiam per electionem assumi eos, qui deliberaturi sunt, uel per sortem æqualiter ex partibus ciuitatis. confert etiam si plurimum excedat multitudo plebis eos qui sunt in gubernanda republica peritiores: uel non omnibus mercedem tribuere, sed quantis correspondēt numero nobilitatis, uel

exortiri plures. In paucorum uerò guberna/tionibus, aut eligere quosdam ex multitudine, aut talem magistratum constituere, qualis est in quibusdam ciuitatibus, quos appellant præconsultores ac legum custodes, ac de iis solummodo rebus ad consilium referre, de quibus ante isti deliberauerint. Per hunc enim modũ populus interueniet in deliberãdo, nec tollere quicquam de republica ualebit. Insuper, aut illa decernere poterit populus, aut nihil con/trarium illis, quæ proponẽtur, uel conuenien/di quidem omnes participes facere: deliberan/di uerò magistratibus potestatem relinquere. Et oppositum eius facere, quod fit in populari statu. populi enim decretum in condemnãdo ratum non sit, sed ad magistratus rursus refe/ratur. quod contrà fit in popularibus: magi/stratus enim absoluẽdi, domini sunt omnino: condẽnandi uerò nõ, sed ad populũ habet̃ re/cursus. De cõsulendo igit̃ & deliberãdo, eiusq; potestate, in hũc modum determinatum sit.

De magr̃atibus, necessarijs, pprijs, honestis, & de magistratuũ institutiõibus. Ca. XV.

CONsequẽs his est, circa magistratus distin/guere. habet enim & hæc pars reipublicę differentias multas; quotq; magistratus

& quarum rerum authoritatẽ habere, & pro quo tempore magiſtratus quoſq; (nam alii ſe-meſtres, alii breuiores, alii annuos, alii diutur-niores ſtatuunt magiſtratus) & utrum opor-tet eſſe perpetuos, an ad longũ tempus, an neu-trum. utrum frequenter eoſdem, an non eun-dem bis, ſed tantum ſemel gerere oportet: & p̃-terea circa conſtituendos magiſtratus, ex qui-bus oportet, & à quibus, & quomodo: de his enim omnibus oportet poſſe diſtĩguere, quot modis ualeat fieri: & deĩde accommodare, qui quibus cõferant gubernationibus reipublicæ. Eſt autem ne hoc quidem facile determinare, quales magiſtratus ſunt nuncupandi: indiget enim ciuilis ſocietas multis magiſtratum gerẽ-tibus. quapropter nõ omnes qui uel eligũtur, uel aſſumuntur ſorte, ſunt magiſtratus exiſti-mandi: utputa in primis ſacerdotes: hoc enim aliud quiddam ponendum eſt à ciuilibus ma giſtratibus. Præterea † feſtorum prouiſores, et præcones, & legati qui eliguntur. Sunt autem curæ ciuiles: aut omnium ciuium ad unã actio nem: puta, dux eorum qui militant: aut ſecun-dum partem, ut mulierum, puerorumq; cura tores. Aliæ diſpenſatiuæ: ſæpe enim eliguntur quidam ad diſtribuendam annonam. Aliæ mi niſtratiuæ, ad quas ſi opulenti eliguntur, ſub-

χορηγοὶ

ſtituũt ſeruos. Maximè uero, ut ſimpliciter di/camus, illi ſunt magiſtratus appellãdi, quibus eſt deliberare de quibuſdam, & iudicare/ & iu/bere: & maximè hoc extremum, nã iubere im/perioſius eſt. Verum iſta quãtum ad uſum ni/hil differunt, ut ita dixerim: nondum enim de terminata eſt huiuſmodi de nomine cõtrouer ſia: habet enim aliam quandam intellectiuam conſiderationem. ſed quales magr̃atus, et quot neceſſarii ſunt ciuitati, & quales neceſſarii qui/dem, inutiles uerò ad bonam reipublicæ gu/bernationem, magis utiq; quiſpiam dubitabit, & ad omnem rempublicam, & præſertim ad paruas ciuitates. Nam in magnis quidem licet, & debent ſinguli magiſtratus ad ſingula ope/ra deputari: ſufficit enim multitudo ciuiũ ad magiſtratus gerendos, propterea quod multi ciues ſunt: quare hos cum intermiſſione ma/gna temporis, alios ſemel dũtaxat gerunt: me/liusq; ſingula curantur, quàm ſi in multis cu/ra noſtra diſtrahat. Sed in paruis ciuitatibus, neceſſe eſt in paucos, magiſtratus plures cõfer re: nam cum ſit paucitas hominum, non facile eſt multos in magiſtratibus eẽ. quinam poſtea forent ſucceſſores eorum? Indigent quandoq; magiſtratibus eiſdem, & legibus, paruæ ma/gnæq; ciuitates; niſi quod hæ quidem ſæpe in/

digent eiſdem, illis uerò multo tempore inter/miſſo id accidit. quapropter nihil ꝓhibet multas ſimul curas illis demandare: non enĩ ſe impediunt: & propter hominum paucitatem, neceſſarii ſunt magiſtratus quidam, quaſi luminaria obeliſcis impoſita. Si ergo dicere poſſumus, quot neceſſarii ſunt oĩ ciuitati, & quot non neceſſarii quidem, ſed opportuni, facile quis ſciens iſta, coniungat, quales coniungere congruat in unum magiſtratum. Debet etiã hoc non latuiſſe, quales conueniant ſecundum locum magiſtratus plurium curã habere, & qualium ubiq; unum magiſtratũ poteſtatem habere: ceu honeſtatis. utrum in foro præfectum annonæ, alium alibi, aut ubiq; eundem dicemus magiſtratum. & utrum ſecundum negocia partiendum eſt, an ſecundum perſonas. dico autem, ceu utrum curæ honeſtatis aliũ puerorum, & alium mulierum. & in rebuſpublicis utrum differat ſecundum unamquãq; magiſtratuum genus, an nihil. ceu in populari ſtatu, & paucorum gubernatione, & optimatum, & in monarchia: utrũ idem ſunt magiſtratus poteſtatem habentes, ſed nõ ex æqualibus aut ſimilibus, ſed alii in aliis. ueluti in optimatibus quidem ex hominibus doctis, in paucorũ autem potẽtia ex opulentis, in populari ſtatu ex

ingenuis:an existát magistratuum quidam se/cundum has differentias.est autem ubi iidem conueniunt,est & ubi iidem differunt. alicubi enim cõgruit magnos esse,alicubi paruos eos/dem magistratus.Verũtamen sunt aliqui pro/prii, ceu eorum qui præconsultant:hęc enim potestas non est popularis, consiliũ uerò po/pulare.oportet enim esse aliquid tale,cui cu/ra sit populum consilio præuenire, ne ocio/sus sit. id autem (cum pauci sint numero) paucorum potentiæ est. est autem necesse ut præconsultores illi/sint pauci numero: quare paucorum id potentiæ est. sed ubi sunt am/bo hi magistratus, præconsultores consiliariis præficiuntur:nam consiliarius popularis, præ consultor autem paucorũ potentiæ.Dissoluit etiã potestas consilii in huiusmodi plebeis gu/bernationibus, in quibus populus ipse con/ueniens de omnibus constituit:hoc autem ac/cidere consueuit,cum est utilitas quædam aut merces constituta/iis qui in concionem conue/niunt.ociosi etiam conueniunt persæpe, & de cunctis ipsi statuunt. Qui autem puerorum curam habét,& qui mulierum, & si quis alter est qui potestatem & curã habeat huiusmodi, optimatum id est,& non populare:quo pacto enim in populari statu, pauperũ mulieres co/

hibebuntur foras non prodire: neq; est pau-
corum potentiæ: nam mulieres ipsorum, in de
litiis uiuunt. Sed de his quidem eatenus dixis-
se, nunc sat sit. De constituendis autem magi-
stratibus/conandum est iam transigere. Con-
sistunt autem differentiæ in tribus terminis:
quibus compositis, necesse est omnes modos
esse comprehensos. Vnus ex tribus est, qui sint
illi qui magistratus constituant: alter, ex qui-
bus constituatur: tertius, per quem modum.
Cuiusq; uerò istorú differentiæ tres sunt: aut
enim ciues omnes constituunt, aut quidam,
uel ex omnibus, uel quibusdam determinatis:
ceu per censum, uel per genus, uel per uirtuté,
uel per quiddam tale aliud, quale apud Mega
renses, ex iis qui unà cum populo coniuncti
sunt ad bella gerenda. & hoc per electionem,
aut per sortem. Rursus autem hæc simul con-
duplicata: dico autem, hos quidé quidam, illos
uerò omnes, & hos ex omnibus, illos ex qbus-
dam: & hos electione, illos uerò sorte. Vnius-
cuiusq; differentiæ istorum modi erunt qua-
tuor: aut enim omnes ab oibus per electioné,
aut oés ab oibus per sorté: & uel ex cũctis: uel
quasi diuisi per tribus et ɔuéttus/& societates,
quousq; transeat per uniuersos ciues: aut sem-
per ab omnibus, & partim sic, partim illo mo-

do

dō. Rurſus uerò, ſi aliqui ſunt qui conſtituūt magiſtratus, aut ex omnibus per electionem aut ex omnibus per ſortē, aut ex quibuſdam, per electionem, aut ex quibuſdam per ſortem, uel partim iſto modo, partim illo: dico autem, quædam ex omnibus per electionē, quædam per ſortem. atq; ita duodecim modi efficiunt ſeorſum, duobus conduplicatis. Horum autē duæ conſtitutiones ſunt populares, hoc eſt, omnes ex omnibus electione uel ſorte, uel ex utriſq; partim ſorte, partim electione fieri magiſtratus. At uerò nō omnes ſimul, ſed ex omnibus conſtituere, uel ex quibuſdam: uel ſorte, uel electione, uel utroq; modo, aut partim ex omnibus, partim ex quibuſdā utroq; modo: dico autem utroq; modo, partim ſorte, partim electione: illius ſpeciei eſt, quæ appellatur reſpublica. Quoſdam uerò ex omnibus conſtituere, partim electione, partī ſorte: aut utroq; modo, hos quidem ſorte, illos electione: paucorū potentiæ eſt, multoq; magis, ſi utroq; modo: ſed quoſdam ex omnibus, quoſdam ex quibuſdam, ciuile optimatum: uel quoſdam electione, quoſdam ſorte: quoſdam uerò ex quibuſdam, paucorum potentiæ, etiam ſi per ſortem fiat, uel non fiat, & quoſdam ex quibuſdā utroq; modo: quoſdam aūt ex omnibus, & ex

quibuſdam omnes per electioné, optimatum. Modi igitur circa magiſtratus tot ſunt, & diſtinguútur ita ſecundum rerumpublicarum formas. qui autem quibus conducát, & quomodo conſtitutiones eorum faciendę ſint una cum poteſtatibus magiſtratuũ. & qui ſint hi, manifeſtum erit. dico autem poteſtatem magiſtratus, ceu circa redditus autoritatem habere, & circa cuſtodiã. (alia enim poteſtatis ſpecies.) quemadmodum circa bellum, & circa contractus forenſes.

De iudicijs, iudiciorum ſpeciebus & de modis iudiciorum. Cap. XVI.

Reliquum ex tribus, eſt de iudiciis dicere: capiendi uerò ſunt iſtorũ modi per eandem uiam, etenim differétia iudiciorum in tribus terminis: ex quibus, & de quibus, & quomodo. dico autem quibus, utrum ex omnibus, uel ex quibuſdam. De qbus, quot ſunt ſpecies iudiciorum, quomodo utrum per ſortem, uel per electionem. Primo igitur diſtinguamus quot ſunt iudiciorum ſpecies. Sunt autem octo numero: una, rationes repoſcere: altera, ſi publicè quis cui iniuriatus ſit: alia, qđ ad ſtatum ciuitatis pertinet: quarta, ex magiſtratibus & priuatis hominibus, quęcũq; circa

pœnas uersantur: quinta, de priuatis cōtractibus, habētibus magnitudinem: ac præterea de homicidiis, & pegrinis. Homicidii rursus species, siue in ipsis iudiciis, siue in aliis ex prouidentia fecerit uel inuitus, & quotcunq; confitemur quidem facta, sed de iure controuersiam facimus: & quæcunq; pro homicidio, profugis circa reditum statuuntur, ut Athenis dicitur, & id quod est ad putei mulctam, iudiciū. Cōtingunt autem talia in omni tempore pauca, & in magnis ciuitatibus. De peregrinis autem una pars est, si peregrinus contra peregrinū agat: altera, si peregrinus contra ciuem. est insuper ultra hæc omnia, de paruis contractibus cognitio, qui dragmas quinque/ aut non excedāt, aut parum. Oportet enim de his ius dici: nec incidit in iudicum multitudine. Sed omittamus de his, & de homicidiis, & de peregrinis: dicamus aūt de ciuilibus, de iis, i quā in qbus si non rectè iudicet, seditiōes gignunt, ac rerūpublicarū motus. Necesse est eni, uel omnes de omnibus supradictis iudicare electione uel sorte, uel omnes de omnibus/ partim sorte, partim electione: uel de quibusdam eorum aliquos/ partim sorte, partim elect one assumptos. hi ergo modi numero sunt quatuor. Totidem autem alteri, qui secundū par-

tem: rursus enim ex quibusdam, & qui iudicant de omnibus per electionem, aut ex quibusdam de omnibus per sortem, uel partim sorte, partim electione, uel quædam iudicia de eisdem exortitis & electis. Isti ergo (ut dictum est) sunt modi in prædictis. Insuper eadem cõduplicata: dico autem ut quædam ex omnibus, quædam ex quibusdam, quædã ex utrisque: ceu si eiusdem iudicii essent, alii ex omnibus, alii ex quibusdam, uel per sortem, uel per electionem, uel ex ambobus. quot igitur modi iudiciorum esse possunt, dictum est. Horũ autem prima, popularia sunt, quæcũque ex omnibus, uel de omnibus. Secunda uerò paucorum potentiæ, quæcunque ex quibusdã de omnibus. Tertia, optimatum & ciuilia, quæcũque partim ex omnibus, partim ex quibusdam.

RAPHAELIS VOLATERRANI IN LIBRVM

Quintum Politicorum ad Nicomachum, Argumentum.

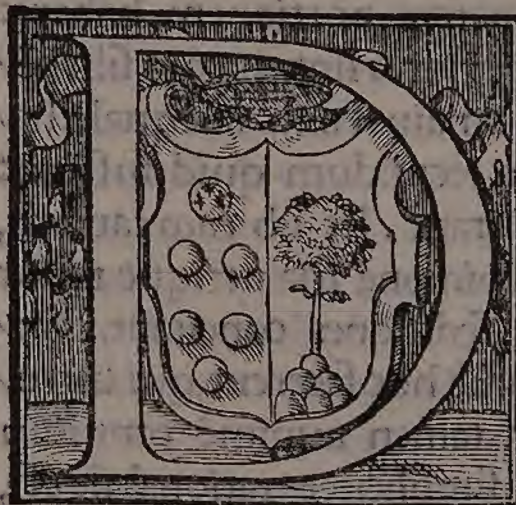

DE PRINCIPIIS seruãtibus ac corrũpentibus repub. Seditio omnis ob inæqualitaté oritur. Aequum dupliciter cõstituũt, aut exceſſu, veluti Arithmeticus, ut tres ad duo & unũ: aut dignitate, ut Geometra, ſicuti quatuor ad duo/& duo unum. Omnium confeſſione iuſtũ ſimpliciter eſt ſecundum dignitatem: ex quo vel quia in aliquo pares ſunt, in omnibus ſe penitus pares exiſtimant: uel quia in aliquo præſtant. in cunctis ſe ſuperare arbitrãtur. Popularis gubernatio tutior eſt, quàm paucorum, minusq́ ſeditioni ſubiacet quod inter ſe populus minus diffidet, magis autem pauci ac nobiles. Res omnes pro quibus homines contendunt, ſunt lucrũ/& honor, & his contraria. Sub lucro omnia quæ ad corpus, ſub honore omnia quæ ad animam pertinent intelliguntur, Narrat præterea cauſas omnes quibus reip. ſtatus corrumpitur, ſiue Ariſtocratiæ / ſiue regiæ: allegando Platonis certos numeros, in quibus mutatiões fiunt ciuitatum, quos alibi attigimus, uidelicet in epitome libri Platonis, & in Arithmetica. Hic eſt numerus duodenarius, & multiplicatus per æquilaterum ſuum

planum & solidum. Deinde de remediis salutis & conseruationis statum. Tria oportet habere eos qui principales ac publicos gerunt magistratus; ut ament ciuitatis statum, deinde ut habeant potentiam idoneam ad coercendos homines: tertio, ut uirtute ac iustitia sint præditi. His in statu eodem non diu sibi uiuendū esse cogitandum. Tyrānus uero ad retinendam dominationem tria conatur: unum ut animos ciuiū iminuat, (Nemo enim parui animi contra tyrānum insurgit.) Deinde, ut ciues inter se diffideant, ne in eum qn̄q; cōspirent. Tertium, ut imbelles eosdem reddat, cum nullus ea quæ omnino nequit, aggrediatur. Præterea cauere debet ab ijs qui amplius uiuere non curant, quosq; dolore adfectos uiderit.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ POLITICORVM LIBER QVINTVS LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

De causis mutationum rerumpublicarum, rebuspublicis, inæqualitate, æqualitate, iusto & stabilitate. Cap. I.

E ALIIS quidẽ omnibus, de quibus dicere proposuimus, ferè dictũ est: ex quibus autem mutãtur respublicæ, & quot ea sint, & qualia, & quænam sint singularum rerũpublicarum corruptiones, & ex qualibus in quales maximè mutantur, præterea quæ remedia & generaliter & specialiter cuiusq;, & per quę maximè conseruari possit unaquæq; rerũpublicarum, considerandum post ea quæ dicta

ſunt, deinceps erit. Oportet autem prius illud principium aſſumere, quod plures ſint formę rerumpublicarum. & confitentur quidem omnes iuſtum, & ſecũdum proportionem æquale, ſed aberrant ab eo, ut eſt antea dictum: nam populus conſtat ex iis, qui cum ſint ſecũdum quid æquales, putant ſe ſimpliciter pares eſſe. paucorum uerò potentia ex iis, qui cum præſtent aliqua re, ſintq́; inęquales, ſe in cunctis p̃ſtare arbitrantur, inæqualesq́; eſſe: opibus enĩ ſuperantes, ſimpliciter exiſtimant ſuperare. deinde uerò alii quaſi pares exiſtentes in cũctis, dignum putant ſe parem portionem habere: hi autem quaſi ſuperiores ſint, maiora ſibi cõpetere arbitrantur: maius enim inæquale. habent igitur omnes ſecundum quid iuſtum: ſed ſimpliciter aberrant. Et ob eam cauſam, quando non pro opinione ſua utrique reportent de republica, ſeditiones concitant. Omnium uerò iuſtiſſimè hoc facerent, qui uirtute præcellunt, qui tamen minimè omnium id faciunt. Nam id ſimpliciter rationabile eſt, ut hi ſoli præferantur, habeanturq́; inæquales. Sunt autem quidam, qui præſtãtes genere, plus habere ſe dignos putant. Videntur nobiles eſſe illi, quorum maiores uirtute, & diuitiis præditi fuere. hinc principia et fontes (ut ita di

xerim) seditionum oriuntur. Quapropter & mutationes meritò fiunt, quādoq; ex præsenti statu ad alium: ceu ex populari gubernatione ad paucorum potentiam, uel ad popularem ex paucis, uel ad rempublicam optimatem ex illis, uel ad alias ex istis. quandoq; præsentem gubernandi formam nō quærunt mutare, sed in ea permanentes per se illam suscipiunt, ut paucorum potentiam, uel monarchiam. Insuper circa magis & minus, ceu uel paucorum potentiam existentē magis extendere uel coërcere, uel popularem statū ampliare uel restringere, eodemq; modo de aliis speciebus ampliandis uel restringendis. adhuc autem in parte aliqua reipublicæ mouenda, ceu magistratum quendam de nouo inducere, uel remouere, ut apud Lacedæmonios ferūt aliqui Lysandrum tentasse, regiam potestatem tollere: & Pausaniam Regem, Ephoros. & Epidamni, respublica est mutata in parte: nam pro tribuum præfectis † consiliarios creauerunt. in eo uerò magistratu, quem Athenienses eliæam uocant, necesse est etiam eorū qui in republica uersant magistratus abire, cum quis suffragiis in magistratu creatur. Paucorū autem potentia erat, q; unus in hac republica erat princeps, Vbiq; enim propter inæqualitatem oritur seditio. βουλιμ

disparibus tamen non existit proportio: perpetua enim potestas regia, iniqua foret, si esset in paribus. Omnino enim querentes æquum, in seditiões incidũt. At enim duplex est æquũ: unum numero, alterũ dignitate. numero quidem, ceu multitudine, ac magnitudine idem & ęquum. dignitate autem dico, id quod est secundum rationem. ut secundum numerum, æquali excedunt tria duo, & duo unũ. sed dico secũdum rationem excedere duo, & duo unũ: nam duo pars æqua quaternorum, & unum duorum, ambo enim medietas. Fatentes autẽ simpliciter esse iustum, id quod est secundum dignitatem, contẽdũt: ut dictum est. Alii, quia si in aliquo sint pares, se pênitus pares eẽ existimant: alii quia si in aliquo præstant, in cunctis se superare arbitrãtur. quam ob rem duæ pręcipuè fiũt gubernãdi formæ, populus scilicet, & paucorum potentia. Nobilitatem enim ac ἐν ὀλίγοις uirtutem † in uerbis quidem omnes ferè usurpat: etenim qui reuera nobiles ac boni sint, nusquam centum reperiuntur, diuites autẽ multis in locis. Simpliciter uerò omnino secũdum alterutram statuere æqualitatem, improbum est, Patet autem ex eo quod contingit: nulla enim huiusmodi rerumpublicarũ recipit stabilitatem. Causa uerò huius, quia impossibile

est ex primo errore in principio commisso, nõ euenire ad extremũ aliquid mali. quare opus est partim arithmetica æquitate uti, partim ea quæ est secundum dignitatem. Veruntamen tutior est, ac minus seditiõi subiacet popularis gubernatio, quàm paucorum. Nam in paucorum gubernatione duæ gignutur seditiones: unà inter seipsos, alia ad populum, in gubernationibus autem populi, unà tantum seditio fit, ad paucorũ potẽtiam: ipsis uerò inter se (quod quidem dignum dictu sit) nõ accidit seditio populi. Insuper mediocrium hominum gubernatio, propinquior est populari gubernationi, quàm illi quæ paucorum: quæ quidem est magis tuta, quàm aliqua huiusmodi rerũ publicarum.

De seditionibus paucorum & popularium, pro quibus rebus seditiones oriantur, & de causis earum. Cap. II.

CVm uerò consideremus quibus de causis seditiones, mutationesq; rerumpublicarũ eueniunt, capienda sunt primo uniuersaliter principia, & causæ eorũ. Sunt autem ferè (ut ita dicam) tria numero, de quibus primo secundum se succinctè determinandum est: uidere enim oportet, quemadmodum dispositi

ad ſeditiones deueniũt,& quarũ rerum gratia, & tertio quæ ſunt principia ciuilium turbationum,ac ſeditionum inter ciues. Quod quidem igitur diſponantur ad res nouas appetēdas, illa eſt potiſſima cauſa, de qua iam diximus.hi quidem quia pares eſſe uolunt iis,qui plus habent, niſi hoc ſit, ſeditiones concitant. illi uerò (quia inæqualitatem affectant & exceſſum) ſi ſe arbitrantur non plus habere cum ſint inæquales,ſed æquale/aut minus,ad ęquè ſeditioſi ſint.hæc autem quandoq; iuſtè cupiuntur.quandoq; iniuſtè.Inferiores quidem ut pares ſint,ſeditiones moliuntur: & pares qui ſunt,ut præſtent.Quemadmodum igitur diſpoſiti ſunt,qui res nouas ſeditionesq́; quærũt, dictum eſt.Res autem pro q̃bus ſeditionibus contendunt,ſunt lucrum/ & honor,atq; his cõtraria:dedecus enim & damnum,uel ipſorum uel amicorum fugientes,ſeditiones in ciuitatibus agunt.Cauſæ uerò ac principia motionũ unde ipſi ita diſponuntur,& pro iis quæ diximus,ſunt ut ſeptem,ſunt etiam ut plura,quorum duo ſunt eadem cum illis quæ dicta ſunt, non tamen eodem modo,propter enim lucrũ, & propter honorem irritantur inuicem, non ut acquirant ſibiipſis (ut dictum eſt prius)ſed quia uident alios/partim iniuſtè, partim iuſtè

plus in ipsis habere. Insuper propter contume liam, propter metum, propter † præpotentiã, propter contemptum, propter incrementum excessiuum: præterea & alio modo, ꝑpter uerecundiam. propter negligentiam, ꝑpter paruitatem, propter dissimilitudinem.

ὑπεροχὴν.

De causis vndecim seditionum, declaratio. Cap. III.

HOrum autem contumelia & lucrũ quam habeant uim, & quot seditionum causę, ferè est manifestum: contumelia enim & auaritia eorum qui gubernant, homines prouocantur ad seditiones contra illos, & cõtra statum reipublicæ, quę ista fieri patiatur. auaritia uerò quandoq; ex priuatis rebus fit, quandoq; ex publicis. De honore etiam clarum est, & qd ualeat, & quomodo causa sit contendendi: ipsi enim inhonorati, & alios honoratos cernentes, seditionem aggrediuntur. Hæc autem iniustè quidem fiunt, cum præter dignitatem honorantur quidam, uel inhonorantur: iustè uerò, cum secundum dignitatem. Propter præpotentiam autem, quando quis maior sit & potentior, uel unus, uel plures, quàm secundum ciuitatem & potentiam reipublicæ, consueuit enim ex talibus fieri unius dominatio, uel gu-

bernatio uiolenta Quapropter quibusdam in locis ostracismo utuntur, ceu Argis & Athenis. atqui melius erat ab initio prouidere, ne in huiusmodi potentiam augeri homines pmitterentur, quàm post, contra auctos remedium quærere. Propter metum uerò ad seditionem deueniunt, qui formidant ob maleficia cõmissa ne pœnas dent, & hi contra quos parat uiolentia, præuenire uolentes, priusquàm malum patiantur. ut apud Rhodum, nobilitas contra plebem insurrexit metu iudiciorum, quæ sibi parabantur. Propter contemptum uerò ad seditiones deueniunt & insurgunt, ceu in paucorum potentia, quando plures sunt illi qui à republica excluduntur, potentiores enim se putant. Et in populari statu, opulenti contemnentes inordinationem & malam administrationem eorum, qui rempublicam gubernant. ceu apud Thebanos post pugnam in Onophytis commissam, mala gubernatione, popularis status interiit. Et in Megarensibus, cum per inordinationem & magistratuum negligentiam superati sunt. Et Syracusis ante Gelonis tyránidem. Et Rhodii populus, antequam contrà insurgeretur. Fiunt etiam propter incrementum excessiuum mutatiões rerũpublicarum, ut enĩ corpus ex partibus suis constat, & oportet eas

ſimul pro modo quãque ſuo creſcere, ut commẽſurationis maneat harmonia, ac niſi hoc fiat corrumpitur (ceu quando pes quatuor cubitorum ſit, cæterum uerò corpus duorũ palmorum longitudinem habeat, interdum etiam in alterius animalis figuram tranſire queat, ſi nõ ſolum quantitate, uerũ etiam qualitate immoderatum fieret incrementum) ita & ciuitas ex partibus conſtat, quarum interdum aliqua latenter ſuccreſcit, ceu egenorum hominũ multitudo, in popularibus gubernationibus & rebuſpublicis. Contingit uerò quandoq; id per fortunam: uelut apud Tarentum, cum ſuperati prælio ab Iapygẽſibus, nobilitatis magnam partem amiſiſſent (fuit autem id prelium paulopoſt id tempus, quo Medi Græciam inuaſerunt) ad popularem ſtatum ex repu. eſt facta mutatio. & Argiui poſt cædem ſuorũ in Hebdoma à Cleomene Spartiata factã, coacti ſunt † inquilino quoſdam ad rempub. recipere. Et Athenis, cum terra malè pugnaret aduerſus Lacedæmonios, nobilitas attenuata eſt, cum ex deſcripto ſe ſubmittere ad bellum cogeretur. contingit autem hoc in popularibus gubernationibus, rarius tamen. Pluribus enim diuitibus exiſtẽtibus, uel diuitiis in pluribus auctis, mutatio fit in paucorũ potentiam atq; poten-

† περιοίκων τινας

tatum. Mutantur etiam respublicæ, absque sedi-
ἐριθείας tione, propter † uerecundiam: ut in Herea: cũ
enim per electionem sumere magistratus sole
rent, postea sortiti sunt, ex eò quod electiones
eorũ in hoĩes turpes, pudendosq́; cadebant. Et
propter negligētiam, quandoque sinunt ad sum-
mas potestates eos assumi, qui non sunt amici
status eorum. per quem quidem modũ, apud
Horeum euersa est paucorum gubernatio, p
Heracleodorum, qui magistratum nactus, gu-
bernationem ciuitatis ex paucorum potentia
ad popularem statum traduxit. Insuper pro-
pter pusillum. dico autem pusillum, quãdo la
tet paulatim succrescens reipublicæ mutatio,
quæ ad magnitudinem latēter euadit, si negli-
gatur id quod pusillum: quēadmondũ apud
Ambraciotas à paruo censu prius erant magi-
stratus: tandem uerò à nullo fuerunt, quasi
nihil aut propè foret inter parũ & nihil. Sediti-
ones etiam concitant aduenæ, donec in eadem
simul conspiratione deuentum sit. ut enĩ non
ex quauis multitudine constituitur ciuitas, ita
etiam neque in quouis tempore. Quapropter
σιμοίκους quicunque iam † inquilinos susceperunt † adue-
ἐποίκους nas, omnes ferè seditionibus iactati sunt. ceu
Sybarim, unà cũ Trœzeniis, incoluerũt Achæi:
posteà maiorem in numerum cresentes Achei,

Trœzenios

Trœzenios pepulerũt: unde ortum odiũ est Sybaritis. & in Thuriis idem fecerũt Sybaritæ contra illos, qui eos receperant. nã plus habere uolentes, quasi de suis agris pulsi sunt. Et apud Bysantium aduenæ in oppressionem ciuium coniurati, cognita re, prælio & armis expulsi sunt. Et Antissæi, exules ex Chio suscœptos, tãdem armis deiicere coacti sunt. Zanclæi uerò qui Samios receperũt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apolloniatæ qui sunt in Euxino ponto, aduenis receptis, seditione agitati sunt. Et Syracusani post tyrãnos expulsos, cũ hospites & conductos milites fecissent ciues, in seditionem & prælium inciderunt. Et Amphipolitæ, receptis Chalcidensiũ colonis, pulsi tandem ab illis sunt ferè omnes. Seditionem autem concitãt in paucorum quidem potẽtia, multitudo, indignè ferens (quemadmodum dictum est prius) quod cum ipsi sunt pares, non æquè honorantur. In populari uerò statu nobilitas quod par fiat cæteris, cum ipsi sint præstantiores. Incidunt autem quandoq; in seditionem ciuitates propter sitũ, quando talis est locus, ut non ad unam eandemq; gubernationem sit aptus. ut Clazomeniis accidit, qui ĩ Chytro habitant, contra eos qui habitant in insula. Et Colophoniis erga Notios. Athẽis quo-

ꝙ non eodem modo, ſed multò magis popula res ſunt qui in Pyræo habitant, quàm qui in urbe. ut enim in præliis tranſitus foſſarum, etiam ſi admodum paruæ ſint, interrumpit or dines militum, ita in ciuitate diſſimilitudo om nis uidetur diſſenſionem facere. Maxime for/ ſan diſſident uirtus/& uitiũ, deinde paupertas et diuitiæ, & alia magis, quàm alia, quarũ rerũ unà eſt illa, de qua diximus.

De medelis, & documentis circa ſe/ ditiones. Cap. IIII.

ORiuntur autem ſeditiones non pro par/ uis rebus, ſed ex paruis ad magna perue/ niunt. maxime uerò etiam paruæ corro/ borantur, quando in principalibus fiũt/ut cõ/ tigit Syracuſanis antiqtus: mutatus eſt enim ciuitatis ſtatus propter duos adoleſcentes, qui in magiſtratu cõſtituti, ſimultatem inter ſe ha buerunt, ex amatoria cauſa. altero enim abſen/ te, alter (cum ſodalis eius eẽt) puerum, quem amabat, ſibi conciliauit, at ille reuerſus, cum id grauiter ferret, uxorem illius habere ſtuduit: ex hoc, omnes qui uerſabãtur in republica, di/ uerſo fauore diuiſerunt. Quamobrem ab iſtis principatibus cauendum eſt diligenter. ac diſ/ ſoluendæ ſtatim ſunt eorum diſcordiæ, q mul

tum in republica possunt. in principatu enim peccatur, principatus autem dicitur dimidiũ esse totius, itaq; paruum in principatu erratũ, correspondens est ad alias partes. Omnino autem excellentium uirorum discordiæ, totam post se trahunt ciuitatẽ, ut contingit apud Hestiæam, post popularem statum: duobus enim fratribus de diuisione patrimonii contendentibus, unus eorũ qui erat pauperior, quasi nõ exhibẽte altero fratre bona omnia, neq; thesaurum quem pater inuenerat proferente, quęrebatur, ac populum in suos fauores ptraxerat: alter uerò qui diuitiis pollebat, locupletes sibi acciuerat. Et in Delphis ex affinitatis causa, cõtentione exorta, principium fuit seditionũ omnium, quę postea fuerunt in ea ciuitate secutę. hic enim cum sibi triste augurium incidisset, ut uenit ad sponsam: suscipere illam noluit. illi uerò quasi spreti atq; cõtempti, sacrorum qddam (eo sacrificante) iniecerunt, atq; ut sacrilegum accusantes, capite damnari fecerunt. Mitylene quoq; seditio ex hæreditate coorta, magnorum malorum fuit origo, inde quoq; bellum Atheniensibus contra Mityleneos susceptum, in quo urbs eorum à Pachete duce capta fuit. Timophane enim quodam opulento homine, uita functo, cum duæ filię superstites

ſuiſſent,Doxandrus quidam dari illas filiis in matrimonium concupiuit:quod cum aſſequi non potuiſſet,alios ſibi prælatos dolens,res no uas moliri aggreſſus: Atheniēſibus qbus erat publicè hoſpes,bellū ſuſcipe pſuaſit. Et apud Phocéſes ſeditio exorta eſt ex hæreditate/inter Mnaſcā Mneſonis patrē,& Euthycratē Ono/ marchi.hæc ſeditio Phocenſibus initium fuit eius belli,quod ſacrum appellauerunt. Muta/ tus eſt etiam Epidamni ciuitatis ſtatus ex nu/ ptiis,deſponderat enim quis filiam,cum uerò pater deſponſatæ magiſtratum gerens, illi dā/ num irrogaſſet,quaſi deſpectus,omnes q̄ præ ſenti ciuitatis ſtatu infenſi erant,per factionem ad ſe recœpit.Fiūt etiam mutationes in pauco/ rum potētia,& in populari ſtatu,& in ea quæ appellatur reſpublica,ex eò quod aliquod col legium,uel aliqua pars ciuitatis famam ſit uel augmentum maiorem in modum conſecuta. ut apud Athenienſes,Ariopagi conſilium per tempora belli Perſarum,famam conſecutum, ſeueriorem reipub.gubernādi formam uidet̄ feciſſe.Et rurſus naualis turba,quod cauſa ui/ ctoriæ Salaminenſi bello fuiſſe uidebat̄, & ob eam uictoriam principatū maris acquiſiſſe ci/ uitati, popularem ſtatum ualidiorem effecit. Et apud argiuos,nobilitas,quod in prælio cō/

tra Lacedæmonios, adud Mantiniam urbem cōmiſſo, magnam famam conſecuta erat/popu larem ſtatum delere tantauit. Et apud Syracu/ ſanos multitudo urbana, quod cauſa uictoriæ belli aduerſus Athenienſes uidebatur fuiſſe, rempub. mutauit ad popularē ſtatū. Et apud Chalcidenſes, quod ſimul cum nobilitate ad opprimendum Phoxum tyrānum plebs inſur rexiſſet, ſtatim reipub. gubernationē ſuſcœpit. Et apud Ambraciam eodem modo, populus cum aggreſſoribus Periandro tyrāno expulſo, in ſeipſum gubernationem conuertit. Et om/ nino hoc latêre non oportet, quod qui potētię cā fuerūt, ſiue priuati, ſiue collegia publica, ſi ue tribus, ſiue pars aliq̄ ciuitatis, ſiue quæcūq; multrtudo, ſeditionem commouent. aut enim qui honori eorum inuident ſeditionē faciunt, aut ipſi pp p̄ualentiam, par habere cum cęteris nō acqeſcūt. Mouetur quoq; reſpublica, quā/ do partes illæ ciuitatis, quæ contrariæ uidētur eſſe, parificātur ad inuicē (ceu diuites & plebs) medium autem/aut parum/aut nihil omnino ſit. ſi enim quęuis pars ita robuſta fiat, ut ad id quod prædominabatur proximè accedat, poſt hac minimè uult diſcrimina ſubire. Quapro/ pter & qui uirtute præcellunt, nullam (ut ita dixerim) faciunt ſeditionem: pauci enim ſunt,

alii uerò permulti. Vniuersaliter ergo in cũctis rebuspublicis, initia causæq; mutationũ ac seditionum, in hunc modũ fiunt. Mutatur autẽ quãdoq; respub. per uim, quandoq; per dolũ. Per uim autem, statim ab initio, aut postea cõpellendo. Verũenimuero fraus duplex est: nõnũquã enim decepti ab initio, sua demũ sponte recipiunt alium gubernãdi modũ, deinde postea uiolẽtè cõseruãt. ut accidit cũ quadringẽti illi, Atheniensiũ rempub. susceperũt, affirmantes quod Persarũ Rex, pecunias ad bellũ cõtra Lacedæmonios subministraret, ac in eo mẽtiti, nihilominus postea ui retinere gubernationem conati sunt. Interdum autẽ ab initio psuadentes, ac postea rursum persuasis, spõte ac uolentibus retinent gubernationem. Simpliciter ergo circa omnes respublicas, ex iis quæ dicta sunt, contingit mutationes fieri.

De mutationibus, & modis mutationũ popularis gubernationis. *Cap.* V.

SEd oportet in unaquaq; specie rerumpublicarum hoc idem considerare. Popularis ergo status, maximè recipit mutationem, ꝓpter eorum hominum perfidiam, qui sunt ductores in populo: hi enĩ partim egregios quosq; opulentosq; priuatim calumniando, conspi

rare eos simul compellunt(cogit enim in unũ communis metus,etiam eos qui prius erãt inimicissimi)partim quidem publice multitudini suggillando.et hoc ferè ubiq; in hunc modũ fieri uidemus.Nam & apud Coum,popularis status interiit,ob prauitatem eorũ, qui populum ducebant:nobilitas enim conspiratione facta,regimẽ ciuitatis arripuit.Et apud Rhodũ: statutas enim stipendiorum pecunias, quę cõductis militibus soluerentur,potẽtes quidam in populo pro se retinebant. eratq; id impedimento quo minus ea redderentur, quæ triremium debebantur præfectis. præfecti autem classis/cum pecunias non haberẽt:ac nihilominus nauigare ex lege cogerentur, ueriti pœnã iudicii,conspirationem inierunt,ad popularẽ statum euertendum.Et apud Heracliã quoq;, populus oppressus est illico post coloniarum emissionem,ob eos qui populi erãt ductores: nam illi potentes in populo,illatis iniuriis,nobilitatẽ expulerunt.illi uerò postea conspirantes,& in unum conuenientes/in urbem reuersi,populum oppresserunt.Nec multo dissimiliter apud Megarenses,popularis status iteriit, Ductores enim populi,quo pecunias per bonorum publicationem haberent,multos è nobilitate pepulerant,ut tandem facta sit perma/

gna exulum multitudo: exules ergo in unum conueniẽtes, ꝓlio superarũt, oppꝓssoq́; ppl̃o pau corũ potentiã cõstituerũt. Contigit hoc idem apud Cumas, in populari statu, quẽ destruxit Thrasymachus. & apud alios ferè qs inspiciat mutatiões eodem modo contigisse. Interdum enim ut grafiticentur iniuriantes, nobilitatem conspirare faciunt, uel patrimonia † æquè diuidẽtes, ul̃ redditus muneribus publicis subiicientes. interdum uerò calumniantes, ut bona opulentorum publicari faciant. Vetustis quidem temporibus, quando idem erat ductor populi, ac belli dux, populares respublicæ in tyrannidem mutabantur. & profectò antiquorum tyrannorum, plurimi ex popularibus hominibus facta sunt. Causa uerò cur tunc fierẽt, non autem nunc, illa est, quod tunc qui populum maximè ducebãt, erant ex iis qui bello gerendo præficiebãtur. nondũ enim dicendi peritiam habebant: nunc autẽ Rhetorica arte superueniente, qui dicẽdi facultatem habent populos ducunt quidem: sed quia imperiti sunt rerum bellicarum, tyrãnidem inuadere nõ audent: nisi sicubi parũ aliquid tale accidat. Tyrãnides certè frequentius fiebãt prius, quàm nũc, & propter magnas potestates quibusdam cõmissas, ceu Mileti † ex prætura: multarũ enim

ἀναδιαστοὺς ποιοῦντες

ἐκ πρυτανείας

ac magnarum rerum poteſtatem habebat præ tor. Ac etiam ob id, quia tunc urbes non erãt magnæ: ſed rure homines habitabant, ſeſe negociis operum exercentes. qui autem præ/ ſidebant in populo. cum uiri militares eſſent, tyrannidem inuadebant. idq; agebant omnes, præſtita ſibi fide à populo, q̃ quidẽ prouenie/ bat ex inimicitia aduerſus opulentos. ut Athe/ nis, Piſiſtratus per factionem contra pediacos ſuſceptã. & Megaris, Theagenes, armentis opu lentorum occiſis, quæ iuxta flumen repererat paſcẽtia. Et Dionyſius accuſans Daphnęum & diuites, meruit tyrãnidem Syracuſis obtinere, propter inimicitiam nobilitatis, ſibi fide à po/ pulo præſtita, quaſi popularis eſſet. Mutãtur etiam reſpublicæ, ex conſueta gubernatione in ultimam ſpeciem popularitatis. cum enim per electionẽ ſunt magiſtratus, nõ tamen à cenſu, eligit autem populus, qui populum ducunt, magiſtratum ambientes, eò rem deducunt ut ſit populus dominus etiam legum. Remediũ autem ne hoc omnino fiat, uel ut minus fiat, illud eſt, ut tribus quidem magiſtratũ eligant non populus uniuerſus. Popularium igitur ſtatuũ mutationes ferè oẽs, p has fiunt, cauſas.

De mutationibus, & modis mutationum gu/

bernationis paucorum potentæ. Cap. VI.

PAucorum autẽ gubernationes mutantur, per duos maximè modos manifestissimos. unus, si iniuriis afficiãt multitudinẽ. qlibet enĩ p̃ses sufficit, maximè si ex numero paucorum dux aliquis existat. quemadmodum in Naxo, Lygdamis, qui tyrãnidem postea Naxiorum inuasit. Habet autem etiam ex aliis initium seditionis differentias. quandoq; enim ab ipsis opulentis, qui non honorantur magistratibus, fit dissolutio, cum perpauci sint illi, qui honorificas dignitates usurpant. ut in Masalensibus, & Istro, & apud Heracliam, & in aliis ciuitatibus accidit. homines enim ab honoribus exclusi, res nouas moliri nõ cessant, quoad ipsi quoq; honorẽtur: seniores quidem fratrũ, postea uerò rursus qui minores sunt natu. quibusdam enim in locis, nõ simul ad rempublicã gubernandã recipiuntur filius & pater: alicubi uerò neq; frater senior, ac iunior, & ubi paucorum potentia ciuilior euadebat. In Istro ad popularem statum seditione inter nobilitatẽ recidit. apud Heracliã uerò, ex paucioribus ad sexcentos. Mutata est etiam Gnidi paucorum potentia, seditione inter nobilitatẽ ipsam coorta, ex eo quod pars eorum ab honoribus exclu/

debatur. ſiquidẽ (quẽadmodum dictum eſt) pater filium impediebat, & frater fratrem: nec niſi qui ſenior foret honorabatur. inſurgens enim populus per illorũ diſcordiam ac ducem nactus ex nobilibus, irruens, uictoriam obti/nuit: imbecillis enĩ aduerſa pars erat. Et apud Erythrenſes. In paucorum gubernatione regia rum urbium, antiquis temporibus, licet dili/genter curarent qui in gubernatione earũ uer/ſabantur, tamen quia per pauci erant, nõ tulit populus, ſed rẽpub. mutauit. Mutantur etiam paucorũ gubernationes ex ſe, propter factio/nem eorum qui populum ducunt. hęc autem populi ductio duplex: unà quidem ex iis qui ſunt circa ipſos paucos. efficitur enim quis po/puli ductor, quamuis admodum paruo nu/mero ipſi pauci exiſtãt: ut Athenis in triginta illis, qui circa Chariclem erant: poterãt autem quod triginta populi ductores/& in quadrin/gentis qui erant circa Phrynichum, ſimili mo/do. altera autem, quando illi qui in populari adminiſtratione uerſantur, populum ducunt. ut apud Lariſſam nobilitas plebem colebat, ex eo, quia per plebem fiebat electio magiſtratus illius, qui † cuſtodia reipublicæ uocabatur: & in quibuſcũq; gubernationibus paucorum, non illi ipſi eligũt ad magiſtratus, q etiã gere/

πολιτοφύ λακες

re illos possunt, sed ex censibus magnis tribu/
untur, uel amicitiis, electio tamen illorum per
ciues fit, uel p plebem, ut Abydi, & ubi iudicia
non sunt ex iis, qui rempublicam gubernant:
colendo enim plebem, quo eorum suffragia p
mereantur, rempublicam mutant: ut apud eã
Heracliam contigit, quæ est in Ponto. & hoc
idem accidit, quando in gubernatione pauco/
rum quidam existentes, ad pauciores etiam ré/
pub. trahunt. pares enim cæteris esse quæren/
tes, compelluntur populum in sui auxiliũ ad/
hibere. Fiunt etiam in gubernatiõe paucorum
mutationes, quando prodigaliter uiuẽtes qui
gubernant per luxuriam patrimonia consum/
pserint: optant enim res nouas huiusmodi ho
mines: tyrãnidemq; uel sibiipsis, uel alteri affe/
ctant: quemadmodum Hipparinus Dionysio
Syracusis, & Amphipoli Cleotimus Chalcidẽ/
sium colonos superinduxit, & cum uenissent,
seditionem cum illis contra diuites fecit. & in
Aegina, qui negocium illud Charete Atheni/
ensi confecerat, res nouas molitus est, propter
huiusmodi causam. Hi homines ergo quan/
doq; res nouas commouent, quandoq; rẽpub.
furtis expilant, itaq; seditiones concitantur, aut
ab ipsis, aut ab illis qui eorum furta, non tole/
rant: ut Apolloniæ quæ in Ponto est accidit,

Concors uerò si sit paucorum gubernatio, ex seipsa nō facile interit. Huius signum est apud Pharsalum urbem reipublicæ status: pauci si-quidem in ea ciuitate gubernatores, multorū sunt domini, quod ipsi inter se rectè ac debito modo se gerunt. Euertuntur etiam quando in paucorum gubernatione aliam paucorum gubernationem efficiunt: id est, quādo eorum ad quos pertinet gubernatio reipubli. qui pauci sunt, selectio quædam fit, neq; habilitas est omnibus ad maximos magr̄atus/dignitatesq́; posse assumi. Quod apud Elidem urbem quandoq; contigit: nam cum paucorum esset gubernatio reipublicæ, admodum pauci eorum ad senatorium ordinem (propterea quod erat perpetua dignitas) † peruenire poterant, atq; ob id quod potentium erat electio, ac persimilis Lacedæmoniorum senatui. Fit autem mutatio gubernationis paucorum/& in bello/& in pace. in bello quidem, quod populo diffidentes, conducto milite uti compelluntur: & qui illis præficitur, sępe tyrānus euadit, ut Corinthi Timophanes, quod si plures præficiuntur, ipsi sibi potentatum parant. interdū uerò ista formidantes qui regunt, populum recipiunt ad communionem reipublicæ, quoniā necessitas cogit populo uti. In pace autem, ꝑpter

† ὀυκ ἐνίκοντας ὄντας, interpres omittit

diffidentiam, quam inter se habent, conductis militibus custodiam tradunt, pręficiuntq́; illis aliquem uirum, qui ad neutram partem magis inclinare uideatur. at iste sæpe dominus fit partis utriusq;. quod accidit in Larissa, Aleuadensibus rempublicam tenẽtibus circa Samũ, & apud Abydum, tempore sodalitatum, quarum una erat Iphiadi. Oriuntur etiam seditiones per exclusionem aliorum ab aliis factã, eorum ipsorum qui sunt in paucorum gubernatione, quando de nuptiis, uel de iudiciis concertant, quemadmodum de nuptiis suprà diximus, & in Eretria paucorum gubernatio equitum sublata est per Diagoram, qui affectus iniuriis fuerat ex nuptiis. Ex iudicio autẽ apud Heracliam seditio extitit, & Thebis ob adulterii iudicium: atqui utroq; in loco non iniusta fuerat accusatio, sed per factionem expetita pœna: apud Heracliam quidem aduersus Eutionem: Thebis uerò aduersus Archiũ: quos contenderunt inimici in foro ligari, ac ceruices eorum annulo ferreo includi. Sæpe etiam paucorum gubernationes dissolutæ fuerunt ob nimiam dominationem, non probantibus quibusdam ex ipsis qui gubernabant, huiusmodi excessum, ut accidit iis qui apud Gnidum, & apud Chium per paucorum potentiam gu-

bernabant. Fiunt autem etiam casu mutatiões illius quæ respublica uocatur, & gubernatio/num paucorum, ubicunq; à censu sumunt ad deliberandum, & iudicandũ, & ad cæteros ma/gistratus. sæpe enim cõstitutus est primus cen sus ad præsens tempus, ut participent in pau/corum quidem gubernatione pauci, in repu/blica uerò medii: abundantia rerum aliqua su peruenienti, uel per pacem, uel per aliam for/tunæ prosperitatem, contingit ipsas possessio/nes multò maioris prętii fieri: q̃re omnes effici untur habiles, ad cunctos reipublicæ gradus, dignitatesq; suscipiendas. idq; contingit inter/dum sensim & latẽter, interdum celerius. pau/corum igitur gubernationes mutantur, & se/ditionem recipiunt, propter huiusmodi cau/sas. Omnino autem & popularis status et pau corum potentia, conuertuntur interdum non in contrarias species, sed in eas quæ sunt ꝓprii generis: ceu ex legitimis popularibus & pau/corum in ipsas dominantes: & ex istis rursus in illas.

De *mutationibus, & modis mutationum optimatum.* Cap. VII.

IN optimatibus autem seditiones fiunt, inter dum quidẽ ex eo quod pauci sunt hono/

rum participes, quod in paucorum gubernatione, diximus seditionem mouere: propterea quod optimatum gubernatio, quodammodo paucorum est: in utraq; enim pauci gubernát: non tamen propter idem pauci, cum uideatur propterea optimatum gubernatio esse paucorum. Naximè uerò id accidere necesse est, cum fuerit multitudo eorum qui prudentes existimati fuerint, & quasi similes secundum uirtuté. uelut apud Lacedæmonios ii qui Parthenię nuncupabantur, (ex similibus enĩ erant) quos deprehendentes res nouas moliri, in coloniam Tarentum misere. Vel quando aliqui inhonorantur, cum sint magni & nihilo ĩferiores uirtute illis, qui honores capiunt: (quemadmodum Lysander regibus) uel quando uir fortis & magni animi non sit particeps honorum: quemadmodum Cinadon ille, qui coniuratione facta per Agesilai tempora, Spartiatas opprimere tentauit. Præterea cum alii paupertate nimia pręmunt, alii diuitiis abundát, quod maxmè in bello contingit. & accidit hoc Lacedæmoniis in Messenési bello. ostendit hoc Tyrtæus poëta in illo carmine, ꝙ inscribit Eunomia, id est, lex bona. exhausti enim quidam per id bellũ ac pauperes facti, censebát agros ęqua portione ciuibus esse diuidendos. Insuper si qs

ἀκμάζονται forte ἀτιμάζονται

magnus

magnus & potens, etiã maior fieri ac solus do/minari uelit: ut apud Lacedæmonios uidetur Pausanias ille fecisse, q dux belli aduersus Me/dos fuit: & apud Carthaginenses Aunon. Dis/soluuntur autem maximè & respublicæ & op timatum gubernationes, propter transgressio/nem iustitiæ in seipsis factã. Huius autem ori/go est, non bene temperatam simul esse ac per/mixtam, in republica quidem popularem gu/bernationem & paucorum, in optimattibus uerò ista simul atque uirtutem, maximeq; illa duo, pplarẽ dico atq; paucorũ, hęc enĩ & respu blicæ conanť miscere, & multę illarũ q̃ optima tes uocanť. differunt. n. optimates ab illis q̃ ap/pellanť respublicæ in hoc: & ob id sunt aliæ ea rũ, minus, aliæ magis durabiles. illas enĩ q̃ ma gis declinant ad paucorum potentiã, optima/tes appellant: illas uerò quę ad multitudinem, respublicas uocant. quapropter tutiores istæ sunt, quàm alię. Fortius enim est id quod plus est, ac magis acquiescunt/æquũ habentes. qui uerò diuitiis abundát, si respublica excellentiã eis tribuat, contumelia cęteros afficere pergũt, atq; plus habere uolunt. Penitus enim ad quã cunq; speciem declinet gubernatio ciuitatis, in eam transmutatur, utrisq; suũ augentibus, uelut respublica, ad populũ, optimates ad pau

corum potentiam. uel in contraria, ceu optima-
tum gubernatio, in popularem: tanquá enim
iniuriam patientes, in contrarium trahunt qui
magis sunt inopes. respublica uerò, in paucorũ
potentiam transmutatur. solum enim stabile
est, secundum dignitatem æquũ, & habere quę
sua sunt. Contingit uerò id quod modo dixi-
mus in Thuriis. quod enĩ à maiore censu erát
magistratus, in minorem facta est mutatio, &
in plures gubernatores: & quia agros totos
possidebat nobilitas contra legem (nam guber-
natio eius ciuitatis magis erat paucorum) itaꝗ
plus habere poterant: at populus bello exerci-
tatus, ac potentior effectus, quàm illorũ custo-
des, eos nobiles compulit (quicunꝗ contra le-
ges tenebant) agros dimittere. Insup, quia om-
nes optimatũ species ad paucorum potentiã
declinant, nobilitas in illis plus habet. uelut
apud Lacedæmonios, opus & diuitiæ in pau-
cis sunt, ac magnam licentiam habet nobilitas
faciẽdi quodlibet, & cuiuscunꝗ uoluerit curá
habere. quæ causa fuit, ut Locrorum ciuitas in
teriret, propter Dionysii affinitates. quod non
contigisset in populari statu, neꝗ in ea opti-
matum gubernatione, quæ optimè mixta, tem
perataq; fuisset. Maximè uerò latent optimatũ
mutationes, eo quod paulatim sese dissoluant:

quod quidem dictum est prius uniuersaliter, de oībus rebuspublicis, idq́; inter causas mutationis, minuta paruitas appellatur. quando enī omittunt aliquid ex iis quæ ad rempublicam pertinent, ac deinde aliud paulò maius facilius mouēt, quousque moueant totam reipublicæ formam. Quod in Thuriorum accidit republica: cum enim legem haberent, per quam nō nisi intermisso quinquenio, militū præfecturā gerere licebat, iuniores quidam rei militaris periti, & apud multitudinem pro custodibus probati, cum cæteros qui in rebus gerēdis uersabantur, spernerent: ac facile se consecuturos arbitrarētur, legem illam tollere aggressi sunt: primum, lata altera lege, ut liceret perpeti eosdem præfectos esse. at cum populū uiderent illos promptè admittentem, ii magistratus qui præerant suffragiis, quiq́; appellantur consultores, commoti sunt prius ad resistendum, tamen postea destiterunt, putantes hac una lege quāuis soluta, cæteras nihilominus esse pmansuras: postea uerò prohibere uolentes, ne aliæ mouerentur, nihil perficere ualuerunt: sed mutata est eorum respublica in potentatum eorum, qui res nouas aggrediebantur. Dissoluūtur cunctæ respublicæ interdum per seipsas, interdum per externam causam, quando con-

traria gubernatio sit/uel propè/uel longè qui/
dem,sed admodum potens.quod quidem con
tigit Atheniensibus & Lacedæmoniis. Atheni
enses enim ubiq; paucorum potentiam: Lace/
dæmonii ubiq; popularem statum euerterũt.
Vnde igitur rerumpublicarum mutatiões,se/
ditionesq; exoriantur,ferè dictum est.

*De conseruatione rerumpublicarum,præ/
cepta viginti.* Cap. VIII.

DE conseruatione autem earum,& cõmu/
niter & seorsum de uniuscuiusq;,conse/
quens est ut dicamus.Illud ergo ante om
nia patet,quod si sciamus per quæ corrũpun/
tur respublicæ,scimus etiam per quæ conser
uantur,contrariorum enim,contrarii effectus:
corruptioni autem,conseruatio contraria est.
In illis igitur rebuspublicis, quæ laudabiliter
permixtæ ac temperatæ sunt,illud est diligen/
ter obseruandum,ne quid ex legibus, institu/
tisq; moueatur,maximeq; ab eo cauendũ, qđ
δαπάνη paulatim repit:latet eni † corruptio,quia non
tota simul fit,decipiturq; mens ab illis, ut so/
phistica illa ratio:si unumquodq; pusillum,&
omnia:hoc autem est ut sic,& est ut non.totũ
enim & omnia nõ pusillum,sed compositum
ex pusillis.una igit custodia aduersus hoc pri/

cipium est opponenda. Deinde, non confidere iis quæ conficta fraudis alicuius gratia prætenduntur ad populum: redarguuntur enim ex ipsis operibus. qualia uerò dicamus rerumpublicarum figmenta, superius est ostensum. Intueri licet quasdam respublicas durare, non solum ex optimatibus, uerumetiam ex paucorũ potentiis: non quia per se ipsę stabiles sint, sed quia hi qui gubernant, rectè se gerunt, tã erga eos qui sunt extra rempublicam, quã erga eos qui in reipublicæ gubernatione uersant. Erga eos quidem, qui non participes sunt gubernationis, non afficiendo ipsos iniuriis, ac præstantiores ipsorum ad participationem reipublicæ recipiendo: cupidosq́ honoris, non honoris priuatione, iniuria afficiendo: neq; multitudinem suis commodis fraudando. erga illos uerò qui socii in gubernanda republica sunt, humanè inuicem, ac populariter se gerẽdo, æqualitas enim illa quę in populari statu affectatur, ea in similibus non solum est iusta, uerumetiã utilis. Quamobrem si plures sint in gubernatione reipublicæ constituti, eis permulta popularium institutorum utilia sunt. ceu semestres esse magistratus, ut omnes qui similes sunt adipisci ualeant. sunt enim tãquàm populus iam illi, qui inter se pares, ac similes sunt. itaq; in il-

lis frequenter existunt, uelut duces quidã po-
puli (ut prius diximus.) Deinde minus in po-
tentatus incidunt paucorum gubernatiões, &
optimates: non enĩ similiter facile est maligna-
ri, in breui tempore magistratus, & in longo.
nam ob hoc, in paucorum gubernatiõibus &
popularibus tyrãnides fiunt. aut enim hi qui
maximi sunt in utraq;, tyrãnidem iuadũt, (hic
ductores populi, ibi potẽtes) uel qui maximos
gerunt magistratus, quando longo tẽpore du
rant. Conseruantur autem respublicæ, non so-
lum eo quia procul sint à corruptionum peri-
culis, uerumetiam interdum quia propinquæ
sunt. homines enim formidantes, uigilãtius in-
tendunt ad reipublicæ custodiam. quare opor
tet eos qui rempublicam saluam esse uolunt,
formidines quasdam parare, quasi nocturnam
quandam custodiam, ut caueant, neq; dissol-
uant reipublicæ obseruationem: & quod lon-
gè abest, propinquum facere. Etiam nobilium
cõtentiones, seditionesq́;, per leges quoq; opor
tet conari obseruare, & qui extra contentiones
sunt eos præuenire: tãquàm malum ab initio
exoriens cognoscere non cuiusuis sit, sed ciui-
lis uiri. Ad mutationes uerò quæ propter cen
sum fiunt, ex paucorum potentia, atq; ex repu
blica, quando contingit hoc, manentibus eisdẽ

censibus,& pecuniarum copia facta,utile fue/
rit considerare uniuersum totius ciuitatis cen
sum,ac præsens tempus ad præteritum cōfer/
re.inquibusdam autem ciuitatibus cēsus agit
annuatim,in maioribus uerò per trienniū/aut
quinquennium:& si sit multiplicatus/ac mul/
to maior factus,quàm prius erat ille,secūdum
quem statuta fuerat reipublicæ gubernandę
habilitas,legis erit prouidere,ut census/ uel au
geatur/uel relaxetur. si quidem excedat, au/
geatur secundum multiplicationē: si uerò de/
ficiat,relaxetur/ac minor fiat cēsus taxatio. in
paucorum enim gubernatiōibus & ī rebuspu
blicis nisi hoc fiat,hic paucorum gubernatio,
ibi potentia illa nimia insurget.illo autem mo
do ex republica quidem popularis status: ex
paucorum uerò gubernatione, respublica,aut
populus.Commune autem est & in populari/
& paucorum gubernatione; & in omni repu/
blica ,neq3 augere nimium quemquam supra
modum,sed magis conari paruos & longi tem
poris honores præbere, quàm confestim ma/
gnos.corrūpuntur enim,nec cuiusuis,est ho/
minis prosperitatē ferre. Quod si accumulatè
dati sint alicui honores,non simul omnes po/
stea auferēdi,sed paulatim,Maxiè uerò lege ita
prouidere conandum est, ut nemini sit exces/

ſiua potentia, neque amicorum, neque pecuniarum. quod ſi id contingit, peregrinæ faciẽdæ ſunt huiuſmodi hominũ clientelæ. Cum uerò ex priuata etiam uita, res nouæ oriantur, magiſtratus conſtituendus eſt quidã, qui ſit quaſi in ſpecula ad mores ciuium intuẽdos, ne quis ita uiuat, ut reipublicæ nocere poſſit. In populari quidẽ ſtatu, ne alienè uiuat à popularitate: in paucorũ autem potentia, ne alienè a natura eius gubernationis. Eodẽq; modo de aliis quibuſque ſpeciebus rerumpublicarum. Et ſi qd exultet, proſperitateq; ſit elatum in ciuitate, particulatim obſeruãdum eſt, propter eaſdem cauſas. cuius rei remedium eſt, ſemper ↄtrariis partibus, magiſtratus & res agendas committere. cõtrarias partes uoco, ceu bonos & ęquos multitudini, & diuites pauperibus. Conãdũq; eſt uel admiſcere pauperes cum diuitibus, uel medios augere. hoc enĩ diſſoluet ſeditiões ob inæqualitatem procedentes. Maximum uerò illud eſt in omni republica, & legibus & cętera omni diligentia conſtituendum, ne ex magiſtratibus lucra proueniant. id autem maximè in paucorum gubernatione eſt obſeruandum. leuius enim ferunt populi, qui à republica excluduntur: quinimò gaudent quod ſua agere nõ impediuntur. At ſi exiſtiment eos qui magi-

ſtratus gerũt,ex iis quæ cõmunia ſunt, ditari, duplicem capiũt moleſtiã, & quod ab honore excludũtur,& quod à lucro, Vno uerò modo contingit ſimul exiſtere popularem ſtatum & optimatũ,ſi ita quis inſtituat:cõtingeret enim, ut & inſignes & plebei haberent quæ utrique uellent.Licere enim omnibus rempublicã gerere,populare eſt:magiſtratus uerò ab inſignibus teneri,optimatũ.hoc autẽ accidet,quando ex magiſtratibus non proueniunt lucra:pauperes enim magiſtratus non uolent,ſi nil inſit lucri,ſed potius ſuis rebus propriis intendere. diuites autem,quia non indigent ex ulla re cõmuni lucrari,magiſtratus gerere ualebũt.Quare hoc pacto cõtinget egenis quidem ditari ob operam rebus ſuis impenſam,inſignibus uerò non ſubiici cuicunque.Ad hoc autem,ut non ſurripiantur pecuniæ publicæ,exhibitio pecuniarũ fiat omnibus quidem præſentibus ciuibus,& deſcriptæ, per ſocietates, & ordines, & tribus deponantur.eò uerò quod magiſtratus ſint abſque lucro, ſtatuendi per legem ſunt honores iis,qui optimè geſſerint.Oportet autem in populari ſtatu diuitibus parcere,ac non modo poſſeſſiones eorum non æquè partiri, ſed ne fructus quidem eorũ: quod in quibuſdam ciuitatibus imprudẽter fit. Melius uerò etiam

est prohibere uolentibus, ne munera illa subeant, quæ sint magni sumptus, ac nullius utilitatis, ceu choros exhibere, & ludos & faces, instar Chiorũ, & cætera huiusmodi munera. In paucorum uerò gubernatione, cura est pauperum suscipienda diligenter, & officia quibus sunt salaria constituta, illis tradenda. Et si quis diuitum eos contumelia affecerit, maior pœna est constituenda, quàm si ipsi inter se idẽ fecissent. Et successio in hæreditatibus per cognationẽ fit, non per donationem: nec ualeat quisquam plures hæreditates capere, sed unã solũmodo. per hũc enĩ modũ. magis æquales erunt facultates, & egenorum plurimi ad abundantiã traducent. Vtile est & ĩ populari statu, & ĩ paucorum gubernatione, aliorum uel ęqualitatẽ uel pręsidentiam tribuere iis qui minus participãt republica. in populari quidẽ: diuitibus: in paucorum uerò gubernatione, egenis: exceptis tamen iis magistratibus, in qbus uis, autoritasq́; reipublicę cõsistit. hi enim solis iis qui sunt ex republica, aut saltem pluribus cõmitti debẽt.

De conditionibus præcipuos adeuntium magistratus, & præceptis popularitatum, & potentatuũ saluãdorũ. Ca. IX.

TRia uerò debent habere illi qui principa/les magiſtratus ſunt ſuſcepturi. primum, ut ament pręſentẽ ciuitatis ſtatũ. Deinde, ut habeant potentiam maximam, ad ea exequẽda, quæ magiſtratus requirit. Tertium, ut habeant uirtutem/& iuſtitiam in unaquaq; republica, ad ipſam rempublicam. niſi enim idẽ iuſtum ſit in cunctis rebuſpublicis, neceſſe eſt iuſtitiæ eſſe differẽtias. Habet autem dubitationem, quando hæc omnia non concurrunt in eodem, quomodo magiſtratus ſint partiendi. ceu ſi ſit quidam aptus ad rem militarẽ, ſit autem ille idem improbus, nec reipublicæ amator: alter uerò iuſtus & amator, ſed ad rẽ militarem non aptus: cuius facienda ſit electio? Videtur reſpiciendum eſſe ad duo: cuius magis participẽt omnes, & cuius minus. quapropter in re militari quidem ad peritiam magis quã ad probitatem eſt reſpiciendum. Pauciores enĩ ſunt rei militaris periti, plures uerò probitatis. Contrà uerò in cuſtodia & adminiſtratione ærarii: plus enim probitatis requiritur, quàm quantum habeant multi. ſcientia uerò communis eſt omnibus. Dubitari etiam poteſt, ſi potentia aſſit reipublicæ, & amicitia, quod opus eſt uirtute? ſufficiunt enim illa duo, ad reipublicæ utilitatẽ. An quia fieri poteſt, ut duo illa

περὶ τῶν αὐτῶν. in eodẽ uiro.

habentes,ſint incontinentes:quare ut ſibiipſis non obtemperant ſcientes & amãtes ſeipſos,ſic etiam erga rempublicam,nihil uetat ita habe-re quoſdam. Simpliciter autem quęcunq; in le-gibus prodeſſe dicimus rebuſpublicis, cuncta illa rempublicam conſeruant.Et quod ſæpe iã diximus,maximum fundamentum eſt, obſer-uare ut potentior ſit ea pars,quæ rempublicã ſaluam eſſe uelit,quàm illa quæ nolit. Præter hæc autem omnia,latêre non oportet, qđ mo-do latet eas reſpublicas,quę tranſgrediunt̃ me-dium.multa enim popularia uidẽtur, quæ po-pularem ſtatum diſſoluunt.multa etiam, quæ paucorum eſſe uidentur, diſſoluunt paucorũ gubernationem.qui uerò exiſtimant hanc eſſe unam uirtutem,trahunt ad exceſſum ignorã-tes:quod quemadmodum naſus eſt excedens rectitudinem laudabilem ad aquilinum,uel ſi-mum,ſed tamen adhuc pulchritudinẽ ac gra-tiam retinet ad aſpectum.at ſi quis adhuc ma-gis trahat ad exceſſum,primo quidẽ abiicit cõ-gruentem menſuram partis, tandem uerò ita diſponitur,ut non naſus appareat, propter ex-ceſſum,ac defectum contrariorum.eodem mo-do & de aliis partibus.Contigit autem hoc & circa alias gubernationes.nam paucorum qui-dem potentiam,& popularem , ſufficienter ſe

habere contingit,etsi transgrediantur ab optimo statu.quod si quis intendat magis utráq; earum,deteriorem primum efficiet rempublicam,tádem uerò neq; rempublicam.Quapropter id non ignorari oportet à legis conditore ac ciuili homine,qualia populariũ,seruent populi statum,& qualia corrumpant: & qualia paucorum,idẽtidem paucorum gubernationem.neutra enim istarum,uidetur stare posse absq; opulentiis, & multitudine. sed quando adæquatio fiat facultatum,aliam necesse est esse rempublicã.quare dissoluentes leges quæ sunt circa excessum,dissoluũt respublicas. Aberrant & in uerò populari statu,& in paucorum gubernatiõe.in populari quidem ductores populi,ubi multitudo legibus dominatur. diuisam enim faciunt semper ciuitatem,opulẽtis aduersantes. at oportebat contrarium uideri semper dicere pro opulentis: in paucorum uerò gubernatione, pro populo, eos qui rempublicam gubernant. & contraria iurare, quàm nunc iurent in paucorum gubernationibus.ĩ qbusdã enim ciuitatibus nunc iurant populum odio habebo, & consilio annitar, ut malè habeat. expedit autẽ simulare ac fingere contrarium, atque ita iuramentum adnotare, non afficiam populum iniuriis.Maximũ autẽ

omnium, quæ dicta sunt ad republicæ stabili-
tatem, est id quod nunc parui faciunt omnes,
erudiri ad reipublicæ disciplinam. nihil enim
prosunt utilissimæ leges quæ à gubernatori-
bus decernũtur, nisi moribus instituti & disci-
plina imbuti in republica homines fuerint: si
leges populares, populariter: si paucorum po-
tentiæ, ad hanc ipsam gubernationem. Quem-
admodum certè in uno uiro intẽperantia est,
etiam & in ciuitate. disciplina autẽ reipublicæ
est, non ea facere, per quæ lætentur pauci potẽ
tes, aut populares, sed per quæ ualeant, illi qui
dem gubernationem paucorũ tenere, hi uerò
popularem. nunc autem in paucorũ potentia
gubernatorũ filii deliciis intendunt: tenuiorũ
aũt filii gymnasiis, laboribusq; exercent: quare
& uolunt magis, & possunt: res nouas moliri.
In populari uerò statu, qui maximè uidet esse
popularis, contrà quàm utile sit, constitutũ est.
huius rei causa est quod malè definiunt liberta
tem: duo sunt enim q̃bus popularis status de
finitur, potestate summa populi, ac libertate.
iustum autem æquum uidetur esse. æquum
uerò quodcũq; uideatur esse multitudini, id
esse præcipuũ. liberum autem & æquũ, quod-
cunque uelit quis facere. itaque uiuit, unusq-
que, ut uult in huiusmodi populari statu, &

ad quod gliſcit, ut ait Euripides. Sed hoc eſt prauum. non enim putandum eſt eſſe ſeruitutem uiuere, ad formam reipublicæ, ſed ſalutē. Ex quibus igitur mutantur reſpublicæ & corrumpuntur, & ſeruantur, & pmanent, ut ſimpliciter dicamus, tot, & talia ſunt.

De mutationibus regni & tyrãnide. Cap. X.

REſtat nunc uidere de unius gubernatione, ex quibus corrumpatur, & per quæ ſeruari ualeat. ferè autem ſimilia ac propinqua ſunt illis, quæ diximus ſupra de cæteris gubernationibus, illa quæ circa regnum, & tyrãnidem contingunt: nam regia quidem poteſtas, optimatũ gubernationi reſpondet. Tyrãnis autem, ex paucorum potentia illa extrema & ex populari componitur: quapropter perniciosiſſima eſt iis qui ſub ea ſunt, utpote ex duobus compoſita malis, & tranſgreſſiones & delicta continens, quæ ex ambabus illis reipublicæ gubernationibus proueniunt. Exiſtitq; generatio ſtatim ex contrariis utrique iſtarum (ea quæ p unũ geritur) adminiſtrationũ: nam regia poteſtas, pro tutela præſtantibus uiris à populo facta eſt, & fit Rex ex pręſtantibus per excellentiã uirtutis, uel rerum geſtarum quæ

ſunt à uirtute, uel per excellentiã huiuſcemo/
di generis. Tyrãnus uerò originem habet à po
pulo ac multitudine, contra nobilitatem, ut po
pulus ab illis iniuriam non patiatur. Patet hoc
ex iis quę contigerunt: ferè enim tyrãni ut plu
rimum facti ſunt ex ductoribus populorum,
fidem adepti ab intio propter calumnias cõtra
nobilitatem iactas. Tyrãnides igitur in hunc
modum conſtitutæ ſunt. ciuitatibus iam adau
ctis. Aliæ prius ex regibus tranſgredientibus
patria iura, & affectantibus, magis dominari.
Aliæ ex electis ad principales magiſtratus: anti
quitus enim populi cõſtituebãt diuturniores
θεωρίας administrationes & † intendẽtias. Aliæ ex pau/
corum potentia eligentium unum aliquem ad
maximos magiſtratus. Omnibus iſtis modis
facultas fuit id perficiendi, ſi modo uoluiſſent
per potentiam ſibi præexiſtẽtem: his quidem
ex regia poteſtate, aliis uerò ex honoribus à
populo exhibitis. ceu Phidon apud Argos, &
alii alibi regiam poteſtatẽ habentes, tyrãni ſunt
facti. qui uerò circa Ioniam, & Phalaris, ex ho/
noribus. Panetius quoque in Leontinis, & Cy
pſelus Corinthi, & Piſiſtratus Athenis, & Dio
nyſius Syracuſis, & alii eodẽ modo ex fauore
populorum, apud quos multum poterant. Vt
ergo diximus, regia poteſtas inſtituta eſt ſecũ/

dum

dum optimatum gubernationem: est enim secundum dignitatem: uel per uirtuté propriã uel generis, uel per beneficia collata, uel p ista simul ac potentiam. omnes enim qui maxima beneficia in ciuitates, gentesq; contulerunt, uel qui eam facultatem habuerunt, ut conferre ualerent, hoc honore potiti sunt. alii bello conseruatis populis, ne in seruitutem deuenirét, quémadmodum Codrus. alii à seruitute liberatis, ut Cyrus. alii quod condidissent urbé, uel quod regionem acquisissent, quemadmodum Lacedæmoniorum, & Macedonum, & Molossorũ Reges. uult autem Rex esse custos, ut qui diuitias habent, nihil iniustum patiãtur, nec etiã populus afficiatur contumeliis. Tyrãnis auté (ut sępe iam diximus) ad nullam communem respicit utilitatem, nisi gratia proprii commodi, est autem obiectum tyrãni, quod placet: Regi, quod honestum sit. Quamobrem & in ea in quibus plus habent, sunt, Tyrãnis quidé pecunię, Regibus autem honores. Et custodia Regi à ciuibus suis est, Tyrãno autem à peregrinis. Quod uerò tyrãnis contineat illa mala: quæ sunt & popularis gubernationis & paucorum potentiæ, manifestum est. ex paucorũ quidem potentia. finem esse diuitias: per has enim solas necesse est pmanere, ut conductos

retineat custodes, ut sumptus faciatq; in educan
do, eo ipso quod populo suo in nulla pte con
fidat. Itaq; arma ciuibus suis adimere, ac mul-
titudinem populi conculcare, ac ex urbe pel-
lere, & uacuam habitatoribus ciuitatem redde
re, communia sunt utrarũq;, paucorum scilicet
potentiæ, & tyrãnidis. Ex populari autem, ue-
xare nobilitatem, clam euertere & apertè, in exi
lium pellere tãquã aduersarios, & machinato-
res contra potentiam suam. Ex his enim & in-
sidias aduersus eos iniri contingit, aliis domi-
nationem affectantibus, aliis seruitutem fugi-
entibus. Vnde Periandri consilium Thrasybu-
lo datum, supereminentes spicas decerpere: tã-
quã opportunum semper sit, eminentiores ci-
uium de medio tollere. Vt igitur ferè dictum
est, eadem principia mutationum sunt existi-
manda in rebuspublicis, & in unius guberna-
tione. per cõtumeliam enim, & per metum, &
per contemptum insurgunt pleriq; subiecto
rum, aduersus eos q in monarchia sunt domi-
nantes. iniuriæ uerò maximè per contumeliã,
nonnũquã etiam per ablationem propriarũ re
rum, fiunt. Sunt autem & fines iidem & illic,
quales sunt circa tyrãnides & regna. opes enim
& honores, qui in Tyrãnis & Regibus cõspici-
untur maximi, affectant omnes. Insurgitur au-

tem quãdoq; in corpus dominantis, quãdoq; in ipſam dominationem. Quãdoq; autem per contumeliam inducuntur homines ad inſurgẽdum (dum impetus fit) in corpus, cũq; ſint contumeliæ partes plures, unaquaq; illarũ cõcitat ad iram. iraſcentium uerò ferè plurimi, ultionis cauſa impetum faciunt, nõ autem ut excellant: quale fuit illud filiorum Piſiſtrati: ob contumeliam enim ſorori Harmodii illatam, & ipſum Harmodium iniuria affectum, impetus in eos factus eſt, ab Harmodio quidem ꝑpter ſororem, ab Ariſtogitone autem propter Harmodium. Aduerſus Periandrum quoque Ambraciæ Tyrãnum inſidiæ factæ ſunt, ex eò quia in potu quem amabat puerum, interrogauit, an nondum ex ſe prægnans factus eſſet. Philippus uerò à Pauſania occiſus eſt, quia nõ ulciſcebatur cõtumeliam ſibi factam ab Attalo. & Amyntas paruus, à Derda, qa iactaret ſe eius ætate abuſum. Et eunuchus ab Euagora Cyprio: quia enim mulier renuit filium eius, quaſi contumelia affectus, eum necauit. Plurimæ uerò inuaſiões factę ſunt ex eò in corpus, quod uerecundiam intuliſſent nonnulli eorũ, qui ſoli erant in principatu. Qualis fuit inuaſio illa Cratei aduerſus Archelaum: ſemper enim moleſta illi fuerat conſuetudo eius. Itaq; par

ua etiam occaſio ſufficiens fuit, uel quia filiarũ nullam ſibi dederat, cum ſe daturum promiſiſſet, ſed primam aucupatus à bello aduerſus Syrram Arrabæum, tradidit Regi Elibiæ: alteram filiam minoré natu, filio Amyntæ coniugauit, exiſtimans per hunc modum minimè ſibi fore aduerſaturum ex Cleopatra genitũ. ſed indignationis principium extitit, quod grauiter ferebat ſe ad libidinis gratiam haberi. Fuit unà cum illo ad rem patrãdam Hellanocrates Lariſſæus, ob eãdem cauſam: qui enim abuſus ætate illius, non ut promiſerat faciebat, in patriam deduci, ob cõtumeliam id fieri ratus eſt: non ob amoré. Paron uerò & Heraclides Athenienſes, Cotyn peremerunt, patri ſuppliciũ ſumentes. Adamas uerò à Coty defecit, quaſi cõtumelia affectus, quod ab eo ĩ pueritia exectus eſſet. Multi etiam ob uerberatum corpus, uel interfecerunt ira perciti, uel impetum fecerũt, quaſi contumelia affecti, & contra homines in poteſtate conſtitutos, & contra Reges: ut Megacles apud Mitylenen, Penthalidas circũeuntes, & claua pulſantes, cum amicis aggreſſus interfecit: & poſtea Smerdes uerberibus cæſus, & à muliere tractus, Penthilon interemit. Archelai uerò inuaſionis dux fuit Decamnichus: is enim primus cæteros aggreſſores cõmouit

& exacerbauit: causa uerò fuit irarum, quod il lum Archelaus Euripidi poëtæ uerberãdum tradidisset. erat uerò ĩfensus illi Euripides, ob maledictum in ipsius maleuolentia oris iacta/ tum. Et alii complures tali de causa, uel inter/ fecti sunt, uel in periculum insidiarum deue/ nerunt. Similiter quoq; propter metum: hæc enim unà ex causis est, ut in republica, sic etiã in unius guberuatiõe. ceu Xerxem Artapanes metuens ob calumniam de Dario, quod eũ su/ spendisset, Xerxe non iubente: sed putabat illi ueniam esse datam propter cœnam, quasi non reminiscente. Aliæ uerò propter cõtemptum, ut uidens quidam Sardanapalum Regem in/ ter mulieres pensa diuidentem (si modo hæc fabula uera fuit) & si non illo, attamen hoc in alio uerum esset. Et Dionysium posteriorem, Dion inuasit, quod eum cõtẽnebat, conspiciẽs ipsum Dionysium semper ebrium, & ciues Sy racusanos ita se habere. Amicorum etiam qui/ dam insurgunt propter contẽptum: ob fidem enim eis adhibitam spernunt, tãquã latêre pos/ sint eorum molitiones, & putantes se domina/ tionem obtinere posse: quodammodo per con tẽptum inuadunt: tãquã enim potentes & con temnentes periculum, propter suam potentiã facile insurgũt: ut duces quidam exercituum,

aduersus principes suos. quemadmodum Cyrus contra Astyagen, cuius & uitam & potentiam contemnebat, cernens & copias eius iam cōsenuisse, & ipsum in delitiis uitam agere. Et Seuthes Thracius Amadocum, cum esset dux exercitus. Quidam uerò huiusmodi plurium gratia insurgunt, ceu propter contemptum, & lucrum: ueluti contra Ariobarzanem Mithridates. Maximè uerò propter hác causam īsurgunt hi, qui sunt natura audaces, & honorē habent ex rebus bellicis, apud eos qui soli dominantes atq; principes. fortitudo enim potentiā habens, audacia est: per quas ambas quasi facile superaturi, eos aggrediuntur. Eorum uerò qui ob honoris cupiditatem insurgunt, alius est causæ modus præter iam dictos: nō enim ut quidam, Tyrānos inuadunt spe magnorum commodorum, magnorumq; honorum inducti, quos in illis cernunt: sic & hi qui ob honoris cupiditatem eos aggrediuntur. sed illi quidem, ut ea sibi arripiant, quæ in Tyrānis admirabantur: hi autem, ut ex re gesta memorabili atq; egregia, famam, atq; celebritatem nominis cōsequantur, Tyrānos adoriuntur: non dominationem sibi solis acquirere uolentes, sed gloriam. sunt tamen numero perpauci, qui ob hanc causam moueantur; constituen-

dum est enim sibi uiuendum nõ esse, nisi rem confecerint: quibus adesse oportet Dionis propositum. Sed non facile est ut id multis contingat: ille enim cum paucis militibus contra Dionysium profectus, ait: quantũcunq; progredi posset, satis id sibi fore, ut si uł parũ terræ illius inuasisset, pulchrum sibi iam mori existimaret. Corrumpũtur autem tyrãnides, uno quidem modo, ut unaquæq; illarum rerumpub. ab extra, si aliqua sit contraria respublica robustior. nam uelle quidem aderit, propter cõtrarietatẽ uoluntatis. quæ autẽ uolunt omnes, efficiunt, modo possint, Contrariæ uerò sunt gubernationes, populus quidem tyrãnidi (secundum Hesiodum) ut figulo figulus. nam gubernatio populi illa postrema, tyrãnis est. regia uerò potestas & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedæmonii multas euerterunt tyrãnides, & Syracusani per idem tempus, quo respublicæ eorum rectè gubernabantur. Alio autem modo corrumpuntur, cum in sieipsis seditiones habent. quemadmodum circa Gelonem factum est, & nũc circa Dionysium, Gelonis enĩ filiũ Thrasybulus Hierõis frater, per illecebras & uoluptates traducebat, ad populi fauorem, ut ipse dominaretur. domestici, uerò ac necessarii conspi

rabāt,ut non tyrānis omnino diſſolueretur,ſed Thraſibulus. uerum alii inter hæc conſpirátes, eam occaſioné nacti, ipſos omnes pepulerunt. Dionyſium autem, Dion contra eum copiis ductis, cum eſſet affinis,ſuſcepto populo, illū pepulit,ipſe uerò interfectus eſt. Cumq; duæ ſint cauſæ propter quas maximè contra tyrā/nos inſurgitur, odiū.ſ. & contemptus:odiū q/dem exiſtat oportet in Tyrānos. Ex cōtemptu autem plurimæ fiunt euerſiones. Huius uerò ſignū fuerit/qđ plerięȝ eorū qui dñationes ade pti ſunt, eas uſqȝ ad extremum conſeruarunt. ſed qui ab aliis ſuſceperūt,cōfeſtim (ut ita dixe rim) perierunt omnes. In uoluptatibus enim uiuentes, habentur facile contéptui,ac multas præbent occaſiones opprimendi ſui. Particulá uerò quandam odii, debemus iram exiſtima/re.nā quodammō eorūdem cauſa exiſtit, & eſt interdum ira efficatior quàm odium.uehemé tius enim inſurgunt,quia perturbatio illa non utitur ratione. Maximè uerò contingit,ut ira deferantur,qui cōtumelia fuerunt affecti: per quam quidem cauſam & Piſiſtratidarū deleta eſt tyrānis,& multæ aliarū.odium uerò utitur magis.nam ira cum dolore fit.quare nō facile, ut ratione utatur/ odium uerò ſine dolore.Vt autem ſumatim dicamus quotcunqȝ cauſas di/

ximus paucorũ potentiæ illius perprauę/ tem peratæ/atq; postremæ, & popularis guberna/ tionis extremę, totidem & tyrãnidis causas esse ponendum est. nam & hæ sunt tyrãnides quę dam, atq; sub tyrãnidum diuisionę contentæ. Regnum autem ab iis quæ extra sunt, quámi/ nimè corrumpitur, q̃propter & diuturnius: ex se autem ipso, ut plurimũ euertit/contingit. Corrumpitur autem duobus modis: uno, si se ditio oriat̃ inter eos qui participes sunt regni: alio modo si tyrãnicè gubernare pergant, uolẽ tes esse domini plurium, & contra legem, Non fiunt nunc amplius regna, sed si qua fiunt, mo narchiæ & tyrãnides magis sunt: ob id, quia re gnum spõtanea gubernatio est: dominiũ uerò maiorum est. at plurimi pares sunt, nec usque/ adeo præexcellentes, ut ad magnitudinẽ, digni tatemq; huius principatus se possint attollere. atque ex eò fit, ut sponte illi non pareat̃: quod si deceptione quis, aut ui dominetur, iam ap/ paret hãc esse tyrãnidẽ. In regnis aũt illis in qui bus suceditur per genus, ponendum est corru ptionis esse causam, ultra illas quæ suprà sunt dictæ, quod plerunq; contemnendi homines succedunt in regnũ: & quod cum non habeãt potentian tyrãnicam, sed regium honorem, cõ tumeliose uiuũt. est eni facilis deiectio Regis.

ſi enim nolint, ſtatim nõ erit Rex. ſed Tyrãnus. etiam nolentium eſt. corrumpuntur enim gubernationes unius, per has, & huiuſmodi alias cauſas.

Per quæ regna ſeruantur, & quibus modis retinentur tyrãnides. Cap. XI.

SEruantur autem ſimpliciter loquendo ex contrariis. ſingulariter autem loquẽdo, per deductionem cuiuſq; regnorum ad mediocrem modum. quanto enim pauciorum eſt poteſtas omnis, tanto maiori tempore neceſſe eſt eam durare: nam & ipſi qui regũt minus ferociunt, ceu domini, magisq; moderati fiunt: & illi qui reguntur inuidẽt minus. Propter hoc enim & apud Moloſſos longo tempore durauerunt Reges; & apud Lacedæmonios, quod ab initio ſtatim in duas partes diuiſa fuerit regia poteſtas. Et poſtea Theopõpus ad mediocritatẽ magis illam deducens, Ephoros ſupaddidit: poteſtatem quidem minuens. ſed tempore augens regiam autoritatem, ut faceret eam quoquomodo non minorem, ſed maiorem, ut ad uxorem ſuam reſpondiſſe ferũt, dicentem, an non erubeſceret quod filiis minorem poteſtatem regiam relinqueret, quàm à parentibus ipſe recepiſſet? non profectò inquit, nam relin-

quo eis multò durabiliorem. Tyrānides uerò seruant duobus modis inter se cōtrariissimis: quorū alter est is quem per successionem tra/ditum, plurimi tyrānorum obseruant. horum autem multa constituisse ferunt Periandrum Corinthiū: multa etiam ex gubernatione Per/sarum est assumere. Sunt autem hæc, illa perni ciosa, quæ suprà retulimus omni cōatu à Tyrā nis fieri, quo dominationem retineant. ueluti potentiores decerpere, & sapiētes perimere. Et neq; comessationes permittere, neq; sodalita/tem, neq; disciplinam, ne aliud quicquàm tale, sed omnia cauere, unde consueuerunt oriri in/ter ciues duo, intelligentia scilicet, & fides. Et neq; scholas, neq; conuentus alios uacationis alicuius, fieri cōcedere, & omnia facere ex qui bus ciues inter se quàm maximè incogniti sint omnes: cognitio enim fidem magis inter ipsos aggenerat. Et satellites eius apparere semper ac uersari circa fores, quo minus latêre possit, qd quisq; agat: & explorare, si assuescant sensim animum submittere per seruitutem continuā. & alia quæcumq; talia Persica, & barbara, tyrā/nidis sunt, cuncta enim idem possunt. Et āniti ne lateant, quæcūq; quis subiectorum dixerit, aut fecerit, sed esse exploratores. quēadmodū Syracusis ii qui delatores nūcupantur, & aurit

cularii,quos submittebat Hieron ubicūq; eēt congregatio aliqua uel conuersatio.minus eni audent,qui talia formidant:& si audēt, minus latêre possunt.Calumniari quoq; inuicem,& discordias seminare,amicisq́, amicos confligere,& plebem cum nobilitate,& diuites inter se ipsos,& subditos ad paupertatem redigere, tyrānicę est prauitatis,ut neq; sumptus fiat in custodia,& illi quotidianis molestiis occupati,uacare non possint ad consilia contra Tyrānos ineunda.Exemplum huius sunt Pyramides Aegypti,& statuæ Cypselidarum,& Olympi ędificatio à Pisistratidis facta, & Policratis opera circa Samum:hæc enim omnia fuerunt instituta,ad ocium & quietem populorum tollendam,& ad inducendam paupertatem.& tributorum pensio,ut etiam Syracusis factum est: Dionysio enim eam ciuitatem tenēte, contigit Syracusanos in quinque annorum tēpore cūctas facultates suas in soluendis tributis consumpsisse.Studet etiam bellum concitare tyrānus,ut negociis occupentur ciues,& indigētia ducis continuò detineantur. Et regnum quidem per amicos seruatur: Tyrāni autē est maximè amicis diffidere,quasi uelint omnes,possunt autem maximè amici eum subuertere. Et quæ fiunt circa ultimam popularem guberna

tionem, tyrãnica sunt omnia: ut facultas mulierum/ut libet per domos euagandi, quo reuelent uirorum secreta. Et manumissio seruorũ eadem de causa. non enim insidiantur serui & mulieres Tyrãno. & si prosperè degãt, necesse est utrosq; beneuolos fore, & erga tyrãnidem/ & erga popularem statum. nã & populus dominus eẽ uult. Ex quo fit, ut adulatores, apud utrosq; in honore habeantur. apud populum quidem populi ductor: est enim qui populũ colit & ducit, populi adulator. Tyrãnorum uerò, qui humiliter conuersatur: quod est opus adulatoris. nam ꝓpter hoc prauos amicos habent Tyrãni, quod adulationibus gaudent. Id autem nemo faceret, qui mentem haberet libero homine dignã: sed amant boni uiri, uel non adulantur. & utiles praui ad praua: clauus eni clauo (ut dictat prouerbium.) Nullo quidẽ honesto/nullòq; libero delectari: tyrãnicũ est: se enim solum esse talem, putat Tyrãnus. Qui autem subditorum uel honestati student/uel libertati, minuere excellentiam atq; praeeminentiam tyrãnidis uidentur. oderũt ergo illos Tyrãni, tãquã euersores potestatis suę. Peregrinos etiam in conuiuia & quotidianum usum magis recipere, quàm ciues, Tyrãnorum est, quasi illos quidem habeant hostes, hos uerò non ad/

uersantes. Hæc & huiusmodi à Tyránis fiunt, pro dominatione retinenda, nec quicquá omittunt prauitatis. Sunt autẽ (ut ita dixerim) hęc omnia tribus speciebus comphensa. Tria enim coniectat Tyránus. Vnum, ut animos imminuat ciuium, paucaq; sapiant: nemo enim pusillanimus contra Tyránum insurgit. Secundum, quod ciues inter se diffidentes reddat. non enim prius euertitur tyránis, nisi ciuium aliqui inter se fidem habeant. quapropter & bonos uiros persequitur, quasi pestiferos, & aduersarios dominationi suę, non solum quia non acquiescunt in seruitute uiuere, uerumetiam quia fides eis & inter se, & ab aliis plurima adhibetur: neq; accusant alios, neq; ipsi se inter se accusant. Tertium, impotentia agendi: nemo enim impossibilia sibi aggreditur: quare neq; tyránidem tollere, si potentia desit. Ad quos ergo fines referantur Tyránorum consilia, tres isti sunt. Ad has enim suppositiones, tyránica redigi possunt uniuersa: partim ne cõfidant inter se ciues, partim ut potentia eis desit, partim ut pusillanimi efficiantur. Vnus ergo modus quo saluantur tyránides, talis est. Alter uerò modus ex cõtrario ferè iis quæ dicta sunt, curam adhibet. Est aũt deprehendere ipsum ex regnorum corruptio-

ne.ut enim regni modus corruptionis unus est, qui gubernationem ipsam regiam magis reducit ad tyránicam:ita tyránidis conseruatio est,ad regiá gubernationé magis eá referre,unú duntaxat obseruando, uidelicet ut potentiam retineat, per quá non modo uolentibus,uerú etiam nolentibus dominari possit.nam si hanc abiiciat, simul abiicit & tyránum esse. sed hoc tanquàm suppositioné quandá manere oportet: cætera uerò partim facere, partim quàm optimè simulare,ut regia gubernatio uideať. Primum enim uideri communium cõmodorum curam habere,non effundentem largitiones tantas,ut ciues molestiè ferant,quando ab illis capiunt operátibus,ac laborantibus in sua tenuitate, donant autem scortis/& peregrinis/& histrionibus effuse.Rationem reddant eorú quæ acceperint/et expéderint. quod iam factú est a quibusdam tyránis.sic enim administrans nõ Tyránus uidebitur,sed legitimus gubernator.nec erit ei formidandum,ne quandoq; sibi desint pecuniæ,cum sit dominus ciuitatis,ac si dispergerent Tyráni ex propria domo. Et prodest hoc magis,quàm relinquere congregatas. minus enim custodes ipsi,ontra Tyránum ob res ipsas insurgent. Sunt auté formidabiliores Tyránorú custodes/ipsis Tyránis: cú ipsi foras

aliquò proficiſcũtur, quàm ciues. nam illi quidem unà proficiſcuntur, hi autem manent. Deinde redditus et impenſas apparare oportet, tũ gratia diligentis adminiſtrationis, tum etiam ut ſi quando fuerit opus, illis uti poſſit ad belli neceſſitates, omninoq; ſeipſum præbere cuſtodem et diſpenſatorem, non ut ſuarum pecuniarum, ſed ut communium & publicarum. Et uideri uelle non aſperũ, ſed cum grauitate honeſtum, & talem ut eum non timeant obuii: ſed magis reuereantur. Hoc autem nõ facile eſt eum aſſequi, qui facilè fuerit contemnendus. quapropter opus eſt & ſi nõ aliarum uirtutũ, at ſaltem ciuilis eum curam habere, ac talẽ de ſeipſo opinionem afferre. Inſuper non ſolum ipſum uideri, nulli ꝑtinus ciuiũ cõtumeliã facere, neq; iuueni, neq; iuuenculæ, ſed ẽt nemini eorum qui circa eum ſunt. Eodemq; modo ſe habere mulieres ſuas circa cæteras mulieres: nam & per contumelias mulierum, per multæ iam tyrãnides perierũt. Et circa uoluptates corporis contrarium facere, quàm nunc faciũt quidam Tyrãni: non ſolum enim ſtatim ab aurora id agunt, conuiuanturq; cõtinuò per dies plurès: uerumetiam apparere uolunt aliis, quod ita faciant, ut eos tanquàm fœlices beatosq; admirent. Sed in talibus maxima erit moderatio

adhibẽda

adhibēda, uel ſaltem uideri ab aliis illa fugere, non enim facile inuadi poteſt, nec facile contē/ni, qui ſobrius ſit, ſed qui ebrius: neq; qui uigilet, ſed qui dormiat. contrariumq; agendum eſt ſupradictorum ferè omnium. corroborāda enim et ornanda ciuitas eſt ab eo, tanquàm à curatore, ac non Tyrāno. Videri etiam oportet ipſum ſemper circa religionem Deorum affici uehementer. minus enī formidabūt pplī, ne qd contra legē ab huiuſmodi patiantur, ſi religio/ni deditum exiſtimabunt Principē: ac Deorū reuerentiam curamq; habere, minusq; contra ipſum audebunt inſurgere, quaſi deus habeat ultores, atq; fauentes. Prȩterea oportet ſine im/probitate talem uideri, atq; eos uiros qui aliq̄ in re laudabiliter ſe geſſerint, honorare, ita ut non exiſtiment unquā ſe magis honorari à ci/uibus, ſuis legibus uiuentibus, potuiſſe. Hos aūt honores, ipſemet tribuere debet Tyrānus. pœnas uerò & animaduerſiones per alios in/fligere, p magiſtratus uidelicet ac iudicia. Cō/munis uerò cuſtodia oīs dominationis unius, eſt neminem unum præ cæteris magnum fa/cere, ſed profectò plures: nam ſeinuicem obſer/uabunt. Quod ſi quem extollere oporteat, nō tamē eum qui ſit moribus audax: nam huiuſ/modi morum homines, aptiſſimi ſunt ad inua

dendum circa res omnes. Si uerò cuiusquã po
tentia minuenda est, modice, ac non uno simul
impetu, omnis potestas est auferenda. Insuper
ab omni contumelia abstinẽdum, pręcipuè ta-
mẽ à duabus, ne in corpus flagris, ne ue in ęta
tem libidine, insultet. Maximeq; id cauendum
in illis hominibus, qui honorem magnifaciũt:
nam in pecuniam illatam iniuriam, auari ho-
mines grauiter ferũt: in honorem uerò illatã,
& qui boni sunt uiri, & qui honorem magnifa
ciunt, permolestè patiuntur. quapropter aut
non huiusmodi hominum opera utendũ est,
aut animaduersiones in illos patrio more, ac si
ne ulla contumelia fieri uideantur. In ætatem
uerò ex amore uideatur esse conuersatio, non
ex licentia. omnino autem quicquid pro de-
decore habebitur, impensione maiorum hono
rum est redimendum. Eorũ uerò qui ad uim
inferendam contra corpus Tyrãni insurgunt,
illi sunt maximè formidandi. & plurima opus
est custodia aduersus eos qui ita dispositi sunt,
ut amplius uiuere non curent, cũ occiderint.
Quapropter maximè cauendum est ab iis, qui
uel seipsos, uel eos quos habeãt charissimos cõ
tumelia affectos putant: sine ulla enim cura ꝓ-
priæ salutis, irruũt, qui per indignationẽ, et irã
aggrediuntur. quemadmodum & Heraclitus

inquit, durũ esse dicens pugnare aduersus irã: uita enim id emi. Cum uerò ciuitates ex dua/ bus consistant partibus, ex inopibus scilicet/& opulentis, maximè quidẽm utriusq; partis sa/ lutem propter principatum existimare opor/ tet, atq; alteros ab alteris nulla iniuria affici. Quicũq; tamen eorũ sint potentiores, hi p̃ci/ puè sunt in gubernatione uendicandi, ac uelut proprii efficiendi. nã si hoc extiterit, neq; è ser/ uis liberos facere compelletur Tyrãnus, neq; ar ma adimere. altera nãq; pars Tyrãni potẽtię ad iuncta, sufficiens erit ad superandos eos qui cõ trà insurgere uellent. Superfluum autem sin/ gulatim dicere/de omnibus istis. Intentio enim manifesta est, quod oportet non tyrãnicũ, sed tãquàm patremfamilias / & Regẽ eẽ putari ab illis, qui sub eò sunt, nec pro se capientem, sed pro communis utilitatis tutela & cura, & me/ diocritatem in uita sequi, nõ excessus. Pręterea egregios uiros per familiaritatem sibi coniun/ gere, plebem uerò ac mltitudinem/per fauorẽ & gratiam in obsequio retinere. Ex his enim necesse est non solum principatum eius eẽ pul chriorem, & optabiliorem, ex eò quia meliori/ bus imperet, & non abiectis, neq; ex eò quod ipse, neq; odio sit, neq; formidetur, uerũetiam ex eò quia longiorem/ac durabiliorẽ eius prin

cipatum fore contingat. Insuper moribus talé esse: ut uel rectè se habeat ad uirtutem, uel semibonus qdá sit, & nō malus, sed semimalus.

De duratione tyrānidis, & loco Platonis *obscuro, & reprobatione Socratis.* Ca. XII.

AT qui omnium gubernationum breuissimè durare solent, paucorum potentia, & tyrānis. Quippè illa quæ plurimo durauit tempore, Ortagoræ & filiorum eius, qui apud Sicyonios tyrānidem habuere, ad centesimum usq; annum peruenit. Duratiōis uerò causa fuit, quod mediocritate quadá erga subditos utebanť, multaq; legibus seruientes agebant. Et quia aptus rei militari fuit Clisthenes, non facilè contemnendus habebatur. plurimū uerò conuersatione/& usu familiari/atq; cura, fauorem & gratiam populi acquirebat. Fertur quidem Clisthenes coronasse iudicem, qui uictoriæ illius contradixerat. Aiunt quidam huius iudicis statuam esse illam, qui in foro sedet. Pisistratus quoq; fertur, aliquando apud consilium Ariopagi citatus, iudicium subiisse. Secunda uerò apud Corinthum Cypselidarum tyrānis: nā ea durauit annos tres & septuaginta, & mēses sex. Cypselus enim ipse tyrānidem exercuit annos triginta, Periandrus uerò qua/

dragintaquatuor,Psammethicus autem Gor/dii annos tres.Causa uerò duratiõis eadẽ fuit: cum enim populi ductor esset Cypselus, hac gratia apud multitudinẽ præualuit,ut à prin/cipio principatus/ sine ulla corporis custodia, in dominatione perseueraret.Periandrus autẽ eius filius magis tyrãnicè se gessit, sed erat uir bello egregius. Tertia, Pisistratidarũ Athenis: hæc autem non fuit continuò,bis enim ex ty/rãnide pulsus fuit Pisistratus,itaq; ex annis tri gintatribus,solos annos septem & decem tyrã/nidem exercuit:filii uerò eius annis decem & octo:atq; ita omnes simul fuerunt quinque & triginta. Ex reliquis uerò illa quæ apud Syra/cusas fuit,Hieronis,& Gelonis, sed non longa fuit:hæc annis enim non amplius quàm duo de uiginti durauit:Gelon enim septem annis cum tyrãnidem exercuisset,octauo defunctus est:Hieron autem decem : Thrasybulus uerò mense decimo excidit. cæterarum uerò tyrã/nidum/ plereq; breui tempore durauerũt om/nes.Quæ igitur sint tam circa gubernationes plurium,quàm circa gubernationes unius so/lius,per quæ & corrumpantur/& seruentur,fe rè de uniuersis dictum est.In repub.uerò Pla/tonis,Socrates de mutationibus loquitur, nec tamen rectè:illius enim reipu.quæ est optima

atq; prima, mutatio nulla propria assignatur. inquit enim causam esse mutatiõis, quia sic natura comparatum sit, ut nihil permaneat, sed in ambitu quodam temporis mutationem recipiat. Esse uerò principium horũ inquit, quorum sexquitertium fundum quinario coniugatum, duas exhibet harmonias, ingens, quando numerus diagrammatis huiusmodi efficiatur solidus. utputa, natura ꝑducente prauos, & meliores disciplina. hoc ergo forsan inquit nõ malè. Fieri aũt potest, ut sint aliqui quos disciplina institui, ac bonos fieri uiros, impossibile est. Sed hęc quomõ propria mutatio esset illius reipub. quam optimam esse dicit, magis quàm aliarum omnium, & uniuersorum, quę fiunt etiam in tempore? propter quod inquit oĩa mutari: & q̃ nõ sil' ĩcipiũt, sil' quoq; mutantur. ceu si pridie mutationis facta, simul fortè mutantur. Præterea quã ob causam ex illa transit ad Lacedæmoniorum rempublicã? pluries enim in cõtrariã transeunt respublicæ omnes, quàm in eam quæ sit propinqua. eadem ratio est de aliis quoq; mutationibus. Ex Laconica enim, inquit, mutatio fit ad paucorum potentiam, ex ista uerò ad popularem statum, ex illo rursus ad tyrãnidem. Atqui & è conuerso mutãtur; ceu ex populari in paucorum potentiã,

& magis quidem quàm in unius gubernatio-nem. Præterea siue tyránidis mutatio sit, siue non sit, non dicit, propter quam causam, nec in quam reipub. speciē transit. Huius uerò causa est, quod non facile dicere ualebat: indeterminatum enim. nam secundum eum oportebat, In primam & optimam: sic enim utiqȝ fieret cō tinuò circulus. sed mutatur in tyránidem tyrā nis, ut ea quæ apud Sicyonios ex Myrōis tyrā-nide in Clisthenis. & in paucorum potentiam, ut illa q̄ in Chalcide fuit Anticleōtis. & ī pplārē statū, ut illa q̄ Gelonis fuit Syracusis. & in optimates, ut illa q̄ Carilai apud Lacedæmonios, et Carthaginēses. & ī tyrānidē fit mutatio ex paucorū potētia, ut ī Sicilia plurimæ uetustarū: in Leontinis in Panetii tyrānidē, & apud Gelā in Cleādri, & apud Regiū Anaxilai, & in aliis cō-pluribus ciuitatib' eodē mō. Absurdū ēt est putare, in paucorū potētiā ideo trāsire, q a hoīes cupidi & pecuniarum studiosi, in magr̄atibus uersent̄, ac nō q a plurimi diuitiis supabundā-tes, nō iustū existimēt, par hr̄e in ciutate eos q nō habent facultates, & eos qui habent. In multisq; paucorū potentiis non licet pecunias congerere, uerū leges positæ sunt id prohibentes. apud Carthaginē autem, quæ populariter gubernatur pecuniis student, nec tamen adhuc

mutati ſunt. Abſurdũ etiam dicere, duas eſſe ciuitates ſub paucorum gubernatione, opulẽtorum & inopum. Quid enim aliud hiuc, quã Laconicæ accidit, uel alteri cuicunq;, ubi non omnes æqualia poſſideant, aut non oẽs ęqualiter ſint boni uiri? nullo autẽ pauperiore facto, nihilominus tranſmutantur ex paucorum gubernatione ad popularẽ ſtatum ſi plures ſint inopes: & ex populari in paucorum potentiã, ſi potẽtiores ſunt opulenti, quàm multitudo: & alteri negligant alteri intẽdant. Cũq; plures ſint cauſę ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, ſed unam ſolum, quod prodigaliter uiuẽtes uſuris confecti, pauperes efficiuntur. quaſi uerò fuerint omnes ab initio diuites, uel plurimi eorũ. ſed hoc falſum. Sed quãdo eorũ q duces ſũt, qdã p̃rimonia ↄſũpſerint, res nouas moliunt̃: quãdo aũt alii, nihil graue accidit. & mutant̃ nequaquã magis aliqñ ĩ pp̃lare ſtatũ, quã in aliã ſpẽm gubernatiõis. Inſup uerò, & ſi honores unà cũ aliis nõ capiãt, ſi iniurias ĩferãt, ſi ↄtumeliis afficiãt, ſeditiões oriunt̃, & mutationes ĩ repub. Fiũt ẽt (etſi nulla diſſipatio p̃rimonii ĩterceſſerit) ex eo qđ liceat, qcqd uolũt, efficere. cui rei cãm eẽ ferũt, nimiã libertatẽ. Cũq; plẽs ſint paucorũ, plẽs ẽt pp̃li gubnatiões, tanq̃ utraq; una ſit, mutatiões aſſignat Socrates.

RAPHAELIS VOLATERRANI IN LIBRVM Sextum Politicorum ad Nicomachum, Argumentum.

VBIECTVM democraticæ, politiæ, libertas: ubi multitudo per uices impat & imperaẽ. Nam populi iustũ nõ ex dignitate, sed ex numero consistit: ex q̃ plus poterit in h̃ statu inopũ multitudo, q̃; paucitas diuitũ. Vtileq; fuerit populũ esse dominũ rerũ grauiũ, si quæ inciderent: magistratus uerò nõ minimorũ fit. Merces insup magistratibus dãda, illis item qui cõsilio præsunt: raro que cõsiliũ cogendũ, ubi tunc ne excurrat. Laudat præterea gubernationẽ quæ fit ex agricolis, q̃d ij robusto sunt corpore ad auxilia ciuitati ferẽda. Præterea suis occupati rebus familiaribus & agro, minimè honores ac magistratus cupiẽt. Vituperat autẽ opifices & mercatores, q̃d ij semp in ciuitate manẽtes, fora uexãt, primiq; sũt q tumultus excitẽt. Opę꜡ prȩciũ est ut magistratus deligãtur. pariterq́, cẽseant ab agricolis ac bonis uiris: qd ij ꝑpter hunc metũ cõpescent, minimeq; ab officio discedent. Ad popularẽ itẽ gubernationẽ, iubet etiã aduenas & spurios recipere. Vtile etiã ad copiã cõseruandã, prouidere, ne qs egeat: quapropter ex superabũdãti uectigali oia distribuẽda egenis, q̃; tum sit satis, uel ad agelli cõparationẽ: uel saltẽ à dantib' uolẽtes ipsorum negocijs delegãdi. Deinde multos tradit modos, qbus democratia, qbus etiã oligarchia cõseruet. Officia postremo ac magistratus enumerat, quæ creari oportet.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ POLITICORVM LIBER SEXTVS LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

Quod quæ rebuſpublicis, paucorum potẽtijs, & popularibus gubernationibus conueniant, conſiderandum ſit. Cap. I.

VOT igitᷣ ſint differẽtiæ, & quales eius, quod deliberandi habet facultatẽ, & in quo ſumma huius rei conſiſtit in republica, & circa magiſtratuum ordinationem, & de iudiciis, & qualia ad qualem ordinentur rempub. & præterea de corruptionibus/& conſeruationibus rerumpub. ex quibus ꝓueniant, & quas ob cauſas, dictum eſt prius. Sed cũ plures ſint ſpecies popularis, & ſimiliter aliarum guberna

tionum,de illis quod reſtat,nõ peius fuerit cõ ſiderare,ac ſimul unicuiq; earum propriũ & conuenientem modũ reddere:ac præterea cõſiderare cõiunctiones ſimul ipſorum modorum:nam eorum coniunctio parit rerumpub. uarietatem,ut & optimatum gubernatiões ad paucorum declinent potentiam,& reſpublicæ magis populares exiſtant.Dico autem coniunctiones,quas conſiderare oportet,& nũc uſq; conſideratæ non ſunt:ceu ſi pars illa quę in deliberando uerſatur,& illa quæ circa electiones magiſtratuum conſiſtit,ita inſtituta ſit ut conferat paucorum potentiæ,aut ſi circa deliberãdum,ad paucorum potentiam,circa uerò magiſtratuum electiones,ad optimatum gubernationem magis declinet:uel per alium quendam modum,nõ omnia inſtituta ſint reipub. congruentia.Qualis igitur popularis/quali cõgruat ciuitati,ſimiliter autem & qualis paucorum potẽtia,quali multitudini,& aliarum gubernationum quę quibus conferat,dictum eſt prius.Verũtamẽ oportet fieri manifeſtum,nõ ſolum quænam iſtarum gubernationum maximè ciuitatibus competat,ſed etiam quomodo conſtituẽdæ ſint & iſtæ/& aliæ,breuiter eſt explicandum.Et primo de populari dicemus: nam ſimul & per hanc etiam de cõtraria illius

gubernatione patebit:hæc eſt autem quam uo
cant quidam,paucorum potentiam.Capienda
ſunt autem ad hanc diſciplinam cuncta popu/
laria,& quæ uidentur popularium eſſe ſequa/
cia:ex his enim ſimul poſitis,reſultant ſpés gu
bernationis popularis.& plures eſſe eas quàm
unam,& differentes,continget.Duæ ſunt cau/
ſæ,per quas plures exiſtunt populares.Prima,
illa quæ dicta eſt prius:quia inter populos dif
ferētia eſt:ſunt enim alii agricolæ,alii opifices,
alii miniſtri,quorum primi à ſecundis,& tertii
ab utriſq;,non in eò modo differunt,quod me
lior/aut deterior fiat popularis ſtatus, uerum/
etiam in eò quod non idem ſit.Secunda uerò
cauſa eſt, de qua nunc dicimus.quæ enim po/
pularem ſtatum ſequūtur,ac uidētur eſſe pro
pria ipſius,coniuncta ſimul faciunt popularis
ſtatus uarietatem. nam alicui pauciora conſe/
quētia ſunt, alicui plura, alicui oīa.utile uerò
horū ſingula cognoſcere,& ad cōſtituēdū quā/
cūq; ipſarū ǵſpiá uoluerit,& ad corrigēdum.
Quærūt enim q rēpub· iſtituūt, cūcta quæ illi
ꝓpria & cōueniētia ſunt,ī unū colligere ad ꝓ/
poſitū ſuū,ſed aberrāt dū hoc faciūt,ut ſuprà di
ctum eſt à nobis,ubi de corruptionibus & cō/
ſeruationibus rerumpub. tractauimus prius.
Nunc autem dignitates, & mores, & ea quæ

efflagitent,dicemus.

De fine popularis gubernationis, & quibusdam popularium gubernationū peculiaribus. Cap. II.

PRopositum igitur popularis reipublicæ, est libertas:hoc enim dicere cōsueuerunt, quasi in hac solummodo republica libertatem habentes:ad hanc enim respicere dicunt omnem popularem statū.libertatis uerò unū in eò consistit,ut per uices imperent,& pareāt. nam iustum populare,est æquum habere secundum numerum, non secundum dignitatem.Ex quo fit,ut secūdum hoc iustum, multitudo ex necessitate dominetur:& quicqd decreuerint plures,id esse ratū,& id eē iustū:aiūt enim oportere,ut unusqsq; ciuiū æquū hēat. atq; ita cōiingit in popularibus gubernationibus,inopes plus posse quàm opulētos : plures eni sunt,& id obtinet, qđ pluribus uideatur. Vnū igur libertatis signum hoc est, quod ponunt omnes populares,reipublicæ finem.Alterum uero,uiuere ut quisq; uelit.hoc eni aiunt opus esse libertatis:siquidem serui est uiuere non ut uult.hic est igitur secundus popularis reipublicæ finis. Hinc profectum est, nemini potissimum subesse uelle, quod si hoc non

datur, at saltem per uices subesse ac præesse, idq; pertinet ad libertatem, quæ est secundum æquum. His præsuppositis, ac tali existēte principio, popularia huiusmodi sūt: sumi ad magistratus omnes ex omnibus. ac præesse omnes unicuique, & unūquēque uicissim omnibus. per sortē tribuere magistratus, uel omnes penitus, uel illos saltē, q nō peritia indigēt, & arte. à nullo censu esse magistratus, uel saltem à minimo. non nisi semel eundem magistratum ab aliquo geri posse, uel per rarò, & paucos, exceptis iis qui uersantur in bello. parui temporis esse magistratus. uel omnes, uel quotquot id recipere possunt. iudicare omnes, & ex omnibus, & de omnibus, uel de plurimis & maximis & principalissimis: puta de corrigendo, & de republica, & de priuatis contractibus. & cōcionē eē oīum dñam, magistratū uerò nullius: aut dñam eē ɔcionē rerū maximarū, magrātū uerò rerū minimarum. Inter magistratus autē popularissimum est consilium, ubi non oībus est mercedis facultas, nam ubi adest hæc mercedis facultas/adimunt & huius magistratus potentiā, ad se enim reducit iudicia cuncta populus/mercede abundans, ut diximus suprà, ubi de hac parte tractauimus. Deīde mercedē capere maxmè quidem omnes, concionē, iudi-

cia, magiſtratus: quod ſi non, at ſaltem magiſtratus, & iudicia, & cõſilium, & cõciones principales, uel eos magiſtratus quos neceſſe eſt in eadem ſimul eſſe commeſſatione. Præterea cũ paucorũ gubernatio genere, & diuitiis, & eruditione definiatur, uidentur popularitatis, cõtraria horum eẽ, ignobilitas, inopia, ſordidum opificium. Præterea magiſtratuũ poteſtatem nullam perpetuam eſſe. quod ſi relicta ſit aliqua ex antiqua mutatione, illius auferre potentiam, & ex electione ad ſortem reducere. Hæc igitur omnia communia ſunt popularium gubernationum. contingunt autem ex eo iuſto, quod fatentur eſſe populare hoc eſt, æquum habere omnes, ſecundum numerũ, quod maximè uidet̃ eſſe popularis ſtatus & populi. ęquũ eſt enĩ cũnihilo magis gubernẽt diuites, quàm pauperes, nec ſoli poteſtatẽ habent, ſed omnes ex æquo ſecundum numerum. ſic enim demũ exiſtimant paritatem in republica eſſe ac libertatem.

De cenſu partiendo in populari gubernatione. Cap. III.

SEd quæritur poſt hæc, quemadmodum habebũt æquum: utrum oportet partiri in mille eos cenſus qui ſunt quingentorum,

& mille æqualiter posse qunigentis? an non sic ponere oportet secundum id æqualitatem, sed partiri quidem sic, deinde ex quingentis æquales accipere, & ex mille, hos potestates habere partitionum & iudiciorum? Vtrum igitur respublica ista iustissima est secundum populare iustum, an magis illa quæ secundum multitudinē? aiunt enim pupulares id eē iustū, quod uidetur utique pluribus: potentes uerò, quod uidetur iis qui plus possidēt: pro multitudine enim facultatum, aiunt esse statuendum. Sed habent hæc utraque inæqualitatem & iniustitiam. si enim quodcūq; pauci possunt, Tyrānis est: nam si unus habeat plura, quàm alii opulēti, secundū paucorum iustum, is solus dignus est qui gubernet. si uerò plures secundum numerum quodcunq; queant, iniuria afficiēt, publicantes bona opulentorum & paucorum, ut superius dictum est. Quæ igitur sit æqualitas quam ambo profitentur, considerandum est ex iis, quæ utriq; definiūt iusta: inquiūt enim quicquid uideatur maiori parti ciuiū, id oportere esse ratum. esto quidem hoc attamen non pênitus. sed cum duæ partes sint ex quibus ciuitas constat, diuites scilicet & pauperes: quodcunq; ambabus uideatur, aut pluribus, id ratū sit: quod si contraria uideantur, quod pluri-

bus,

bus, & habentibus maioré censum, puta si alii decem, alii uiginti, uideatur autem diuitú sex, pauperum autem quindecim, accedant uerò pauperibus, quatuor diuitum, diuitibus auté quinque pauperum, quorumcũq; igitur census exuperat, connumeratis amborum utrisque, id ratum sit, quod si forsan æquales esse contigerit, communem esse hanc ambiguitaté putandum est: ut uerbi causa nunc, si concio æqualiter in duo diuisa fuerit, aut iudiciũ ita diuisum: nam aut sorte dirimendum est, aut aliud quiddam huiusmodi agendum. Sed de æquo & iusto quáquàm sit admodum difficile ĩ illis reperire ueritaté, tñ facilius est sortiri, quàm persuadere iis, qui plus hẽre pñt: semp enim qui imbecilliores sunt, æquum & iustũ quærunt: sed qui plus pñt, ista non curant.

De *quatuor speciebus popularium, ad quos ptineant, de earum legibus atq; vaframẽtis.* Cap. IIII.

CVm uerò quatuor sint gubernationes populares, optima est illa quá primo gradu posuimus, ut superioribus libris dictum est: eadem quoq; antiquissima omnium. dico autem primam, secũdum distinctionem populorũ: nã optimus populus est ille, qui ex agri-

colis conſtat:quare et popularis ſtatus facile ef
ficit,ubi multitudo uiuit ab agricultura, uel
paſcuis:negocioſa quidem,quia non multum
habet.Ex quo fit,ut agant rarò cõcionem.ob
idipſum uerò quod laborandum illis ſit circa
neceſſaria ad uictum,operibus detinẽtur ſuis,
& aliena non appetunt:dulciusq; eſt illis opus
facere,quàm in republica uerſari/ ac magiſtra/
tum gerere,niſi magna in gubernãdo ſint emo
lumenta ſuſcepturi,plerięꝫ enim magis lucrũ
appetũt,quã honorẽ: ſignũ huius ẽ,qđ Tyrã/
nides antiqtus ptulerũt, & nũc paucorũ potẽ/
tiã pferũt,mõ ſuã rem agere illis pmittatᷣ,neqꝫ
diripiantur quæ habent.cito nãqꝫ alii eorum
diuites efficiuntur,alii autem egère deſiſtunt.
Præterea ſi qua cupido honorum eis ineſt, fa/
cilè eius rei indigentia adimpletur / per poteſta
tem quam in concionibus habent,creandi ma
giſtratus,& corrigendi delicta.nam in quibuſ/
dam ciuitatibus,etſi non eligit populus magi/
ſtratus,ſed quidam per partes deputati ex oĩ/
bus (ut apud Mantiniam) tamen ſatis eſſe pu/
tant,quod conſultandi,deliberandiq; habẽt po
teſtatem.Ac putandum eſt hanc eſſe tãquã for
mam aliquam popularis gubernatiõis, ut fuit
quandoqꝫ apud Mantiniam.Quapropter uti/
le eſt prius dictę populari gubernationi (& ita

consuetudo fuit)eligere quidem magistratus, & corrigere,& iudicare oēs. Magistratus autē maximos geri per eos qui electi sint,& à censi/bus maioribus maiores,uel à cēsibus nullum, sed per eos qui possunt. Necesse est autem cū ita gubernantur respublicæ,eas bene guberna/ri:nam magistratus semper ab optimis geren/tur,populo ita uolente,neq; præstātioribus in uidente.nobilibus autem ipsis & pręstantibus hic gradus sufficiet:non enim suberūt aliis de/tetioribus:ipsi uerò magistratus gerent iustè, quia pœnam formidabunt:quoniam corrige/re ad alios pertinet.compesci enim ac non lice/re facere quicquid quis uelit,utile est : nam li/centia agendi quod quisq; uelit,custodire non potest ingenitam unicuiq; hominum prauita/tem.itaq; necesse est illud euenire, quod opti/mum est in rebuspublicis,ut magistratus à p̄/stantioribus gerantur,sine populi īminuta au thoritate.Quod igitur hæc popularium gu/bernationum est optima,patet, & qua de cau/sa:quia ob talem aliquem esse populū. Ad con stituendum autem populum agricolam,tum leges quædam antiquitus apud multos latæ, utilissimæ sunt,tū illud uniuersaliter, ne liceat cuiquam habere plus agri quàm mensurā cer/tam,uel ab aliquo loco ad oppidum & ciuita/

tem. Erat antiquitus in multis ciuitatibus lege cautum, non licere uenditionem facere bonorum primæ hæreditatis. Est etiam lex, quā dicunt Oxyli fuisse, ne liceat cuiquam fœnerari super aliqua fundi parte, quam quis haberet. Dirigere etiam id oportet Aphytalorum lege: est enim utilis ad id quod dicimus. Illi enī quāquam sint permulti, possideant autem exiguā regionem, tamen omnes agricolæ sunt: quoniā pręcia constituunt nō totarum possessionum, sed per tales partes diuidentes, ut etiam pauperes perfacile eas præciis superare possint. Post agricolarum multitudinem optimus populus est, ubi pastores sunt, & uiuunt ex pecoribus. in multis uerò hæc cum agricultura conuenientiam habet. Vtriq; enim corporibus exercitati, ad bellicas expeditiones utilissimi sunt, ac potentes sub diuo cōsistere. Cæteræ uerò multitudies / quasi omnes ex quibus alii status populares constant, multo deteriores his sunt, nā opificum quidem / ac forensium & mercenariorum praua est uita: nullūq; uirtutis opus eorum, quæ tractat multitudo. Et insuper qa huiusmodi genus hominum, circa forum / urbéq; (ut ita dixerim) assidue hæret, facile conciones agitat. at agricolæ qa sparsim habitant p agros, neq; in unum coëunt facile, neq; similiter indi

gent huiusmodi congregatione. quibus uerò in locis contingit, situm regionis talem esse, ut longe distent ab urbe, in iis facile est popularẽ statum laudabilem cõstituere/ac rempublicã: ipsa enim compellitur multitudo/ quasi colo/nias per agros efficere. Quare etsi forensis tur/ba sit, tamen conciones in populari statu non faciet absque multitudine illa, quæ per agros habitat. Quomodo ergo cõstituenda sit opti/ma illa/ac prima popularis gubernatio, dictũ est. patet etiam quomodo aliæ: subsequen/ter enim est descendẽdum: & deterior semper multitudo separanda. Postremam uerò speciẽ, quia omnis multitudo ad eam recipitur, neq; cuiuscũq; ciuitatis est eam perferre, neq; facile permanere eam, neutiquàm legibus & mori/bus bene stabilitam. à quibus uerò labefactari cõtingat/& hanc/& alias respublicas, ferè dictũ est prius in plurimis. Sed ad constituendã hãc popularem gubernationẽ, & ad populum ro/borandum, consueuerũt ii qui præsunt ad po/pulũ/quam plurimos recipere. ac ciues efficere non solum legitimos, uerumetiam spurios, & ex quouis ciue, id est, siue ex patre siue ex ma/tre: hoc enim totum huic populo magis pecu/liare est. cõsueuerunt igitur ii qui populos du cunt, ita constituere. Oportet tamen assumere,

quoad exuperet nobilium, mediorũq; multitudo, neq; ultra progredi: nam si transcẽdunt, cõfusiorem efficiunt rempublicã, ac nobilitatẽ exasperãdo magis irritãt ad ægrè difficulterq; popularem statum ferendum: quæ causa seditionis fuit apud Cyrenen. parum enim inconueniens conniuendo transitur, magnum uerò in oculis hæret. Insuper, alia constituta utilia sunt ad popularem statum huiusmodi, & ad populi corroboratione, qualia Clisthenes Athenis factitauit, quo populi gubernationem augeret: & apud Cyrenen ii qui populum constituerunt. Tribus enim aliæ constituendæ sunt plures, & sodalitates priuatorum sacrorũ redigendæ sunt ad pauca, & publica. Et cuncta diligenter machinãda, quo quammaximè omnes simul admisceantur familiaritates, conuersationesq; primæ disiungantur. Præterea tyrãnica machinamẽta omnia uidentur esse popularia: ceu licentia seruorum (hæc autem usq; ad aliquid conducere potest) & mulierum & puerorum, & quod quis uiuat ut uelit nihil curę eẽ. per multi enim huiusmodi ciuitatis statũ amabunt, cum plerisq; dulcius sit dissolutè uiuere, quàm modestè.

Ad populares institutiones præ-

cepta. Cap. V.

EST autem opera legis positoris,& eorũ qui uolunt statum aliquem talem consistere, non constituere maximum opus,neq; solũ constituere: sed magis, ut seruetur: uno enim uel duobus uel tribus diebus permanere,quo modocũq; gubernantibus, haud difficile est. quapropter opus est iis quas suprà retulimus cõseruationibus, & corruptelis, rempublicam cautelã assumere, cauẽdo illa quæ corruptiua sunt,ac leges tales ponendo, & non scriptas & scriptas, quæ conseruationes status maximè comprehendant:neq; putare,id esse populare, neq; paucorum potentiæ, quod efficiat ciuitatem maximè à multis,uel à paucis gubernari, sed quod quamplurimo tempore. At nunc ii qui sunt populi ductores gratificantes multitudini,multa populariter agunt,per publicationes bonorũ in iudiciis factas. Quare oportet eos qui curam salutis habent reipublicæ, cõtrà moliri leges ponẽdo,ut dãnatorũ bona sacra sint,& non in publicum, sed in sacrum referantur. nam eos qui alios iniuriis afficere uolent,non minus uerebuntur:nam simili dãno plectentur. Populus autẽ minus cupidè damnabit, cum nihil sit utilitatis ex damnatione suscepturus. Insnper publicas accusationes quã-

rarissimas semper facere, magna pœna consti-tuta aduersus eos, qui temerè accusarint: non enim populares in iudicium uocari consueue-runt, sed nobiles. Oportet ergo in reipublicæ statu, quantum fieri potest, omnes ciues red-dere beneuolos: quod si id fieri nequeat, saltē conari, ne hostes existiment eos qui gubernāt. Cum uerò postremæ illæ species gubernatio-num popularium, in multitudine consistant hominum, ac difficile sit ut concionibus uaca-re possint, sine alicuius mercedis susceptione, hoc autem ubi redditus nō habeat ciuitas, ma ximè inimicum est præstantibus uiris: nam ex tributo, & publicatione bonorum, & ex iudi-ciorū improbitate, necesse est prouenire: quod multas iam popularium respublicas subuerit. Vbi ergo publici redditus nō sunt, facere opor tet conciones raras, & iudicia multorū quidē, sed paucis diebus duratura: hoc autem cōfert ad illud quod non formidabūt impensas opu-lenti: tametsi opulenti non capient mercedem iudicii, sed pauperes. Confert etiam ad rectè iudicandum multò magis: nam qui magna pa trimonia habent, multis diebus abesse nolunt à rebus suis: modicum uerò abesse temporis, non molestè ferūt. Vbi uerò sunt redditus pu-blici, non id facere quod nunc ductores quidā

in populo faciunt: supflua enim diuidunt, ac simul capiunt, moxq; rursus indigent eisdem: est enim pauperibus, ceu uas perforatũ huius-modi emolumentũ. Sed oportet eum qui uerè popularis sit, uidere, ne multitudo pauperie nimia premat ur: nam egestas paruam reddit populi gubernationem. Conandum est igitur ingeniosè, ut abundantia assit diuturna: nam id prodest etiam diuitibus. Congregãtes uerò illa quæ ex redditibus proueniũt, simul omnia egenis tribuere oportet, præserti si quis possit. tantum congreget, quantum sat est ad agelli comparationem, uel saltem ad facultatem ne-gociandi, & agrum colendi: & si non omnibus possibile, at secundum tribus, aut partem aliã in parte distribuere oportet. In hac re autẽ ad necessarios conuentus mercedem oportet affe-ctantes diuites conferre inania munera. Per ta-lem aliquem modum, Carthaginenses guber-nantes, amicum retinent populum: semp enim quosdam è populo mittentes in aliquas guber nationes, eos diuites faciũt. gratiosorum uerò, ac mentem habẽtium nobilium. id est, & susci-pere egenos, & occasionem præbentes, conuer tere ad res agendas. Rectè ergo se habet Taren tinorum exemplũ imitari: illi enim cum opes efficiũt cõmunes, ad pauperũ usum, p hũc mo-

dum beneuolam sibi plebem constituunt.ma/
gistratus insup omnes duplices faciunt,ut sint
alii per electionem,alii per sortem:quò eni po/
pulus capiat,per sortem:quò auté melius gu/
bernentur,per electionem. Est autem hoc face
re etiam in uno eodemq; magistratu,ita parti/
entes,ut alii sorte,alii electione,ad eum geren/
dum assumãtur. Quéadmodum ergo oportet
populariũ gubernationes instituere, dictũ est.

De speciebus paucorum, ordinatione cen/ sus, qui ex populo assumendi, quæ paucorũ gu/ bernationes potiores, & q̃ deterrima. Ca. VI.

DE paucorum ergo gubernationibus quo modo agendum sit,patet ferè ex eisdem: nam p contrariũ agẽdũ est,in omni pau/ corum gubernatione,ad oppositã sibi popula/ ris gubernationis speciẽ,reputãdo optimè tẽpe ratã illã cęterarũ paucorũ gubernationũ, ac pri mã. Hæc aũt est propinqua illi,q̃ respublica nũ cupat:in qua oportet census diuidere, & alios minores,alios maiores facere. minores quidẽ, à quibus necessarii magistratus capiantur:ma/ iores uerò,à quibus capiantur hi magistratus, qui sunt principaliores. Et qui tantum adepti fuerint censum,habiles sint ad rempublicã ge/ rendam,afferente populo tantam multitudinẽ

per ipſum cenſum, ut cum illa potentiores ſint qui gubernãt rempublicam, quàm illi qui nõ gubernant. Semper autẽ ex meliori populo ca piendi ſunt illi, qui ad ſocietatẽ reipublicæ reci piunt'. Similiter autẽ in ea gubernatione pau/ corum quæ ſeqtur, intendẽtes parũper, eſt iſti/ tuendum. In ea uerò quę oppoſita eſt extremę popularitati, quæ eſt inter paucorũ potentias potentatui/Tyrãnidiq́; ſimillima, quãto deterri ma eſt, tanto maiori opus eſt cuſtodia. ut enim corpora bene diſpoſita ad ſanitatem, & nauigia bene inſtructa ad nauigandum, multos ferunt errores, nec ob eos ſuccumbunt: ualetudinaria aũt corpora, & nauigia parũ firma, nautisq́; in ſtructa prauis, ne puos qdẽ ferũt errores: ita rerũpublicarũ hæ q̃ deterrimæ ſunt, plĩma idi gent cuſtodia. Pplãres igitur gubernationes p multitudinẽ hoium oino ſeruantur. hoc eni opponitur ad illud iuſtũ, quod eſt ſcd̃m digni tatem: paucorũ uerò potẽtium cõtra, uidelicet p rectã ordinationẽ/oportet aſſequi firmitatẽ.

De partibus multitudinis, quot utiles ad bel lum, & p̃cepta ad paucorũ potẽtias. Ca. VII.

CVm uerò ſint multitudinis potiſſimũ par/ tes quatuor: agricolæ, artifices, negociato/ res, mercenarii. quatuor etiam utiles ad

bellum,equites,pedites,grauis armaturę, expe
diti/leues,& turba naualis.ubi contingit regio
nem eē ad equitatum aptam,ibi locum habet
aptissimum,paucorum potentia illa summa:
nam conseruatio habitatorum ab equitibus ꝓ
uenit:equos uerò nutrire,eorum est qui ma/
gnas habent facultates.ubi autem regio ad ar/
matum peditatum est apta,consequentem spe
ciem affectat paucorum potentiæ:nam grauis
armàtura,diuitum est/ magis quàm pauperū.
expediti autem leues & nautica turba, popula
ris est omnino.Nunc autē ubi talis turba mul/
ta est,quando seditio fit,deterius certant. Sed
oportet huiusmodi medicinam capere à belli
ducibus,qui ad equitatum ac grauis armatu/
ræ peditū robur,expeditos leues, ceu ɔgruit:
solent coniūgere.hac aūt ꝓualent populi in se/
ditionibus,opulentis:nā leues expediti/ ad eq/
tes & ad grauis armaturæ pedites/ facile pu/
gnāt.instituere igitur ex his potentiam istam,
ad seipsos est īstituere.Sed oportet diuisis æta
tibus,cum alii seniores,alii iuniores existant/
in iuuenili adhuc ætate constitutos, filios su/
os erudire ad leues & expeditas operationes:
delectos quidē ex pueris,athletas eē ipsos ope/
rationum.Concessio autē reipublicæ/ populo
facienda est: uel cum ad censum peruenerint

(ut prius dictum eſt) uel, ut faciunt Thebani, cum certũ tempus à ſordidis opificiis deſtite/rint. uel, ut apud Maſſiliam, iudicio facto, qui digni ſunt ad rempublicã recipi, & qui exclu/di. Præterea dignitatibus iis quæ ſunt princi/paliſſimæ, quas ſuſcipere oportet eos qui in reipublicæ gubernatione uerſantur, ad iungẽ/da ſunt onera publica, ut populus ſponte ſua eas nolit, & compatiatur illis qui huiuſmodi magiſtratus ſuſcipiunt, utpote mercedem per magnã pro ea dignitate ſoluentibus. Congruit autẽ, eos qui huiuſmodi magiſtratus ineunt, & ſacra magnificẽtiſſimè facere & publica quæ dam ædificia ad uſum populi cõſtruere, ut po pulus qui ad comeſſationes admittitur cernẽs urbem ornari/ tum muneribus erga Deos, tũ ædibus ad uſum publicum, libenter aſpiciat præſentem ſtatum ciuitatis, Continget etiam præſtatantibus uiris/hæc eſſe monumenta ſuę largitatis. Sed hoc non fit nunc per eos homi/nes, qui magni ſunt in paucorum potentia, ſed contrarium: lucrũ enim quærunt non minus quàm honorem. itaq; dici poteſt rectè, hos eſſe populares ſtatus prauos. Quomodo igitur in ſtituendæ ſint, & paucorum gubernationes, & multitudinis, in hunc modum determina/tum ſit.

De magiſtratibus, ſpeciebus magiſtratuũ, & quibuſdã quæ expediũt. Ca. VIII.

COnſequẽs eſt circa magiſtratus diuidere diligenter, qđ ii ſint, & q̃les, & qbus de re bus, ut ſupra dictũ eſt. Sunt eni qdã ne/ ceſſarii magr̃atus, ſine qbus ciuitas eẽ nõ põt. ſũt ẽt qdã ad cultũ ornatũq; ptinẽtes, ſine qbus bñ habitari cuitas nõ ualet. Prȩterea neceſſariũ eſt ĩ paruis qdẽ ciuitatib', pauciores eẽ magr̃a/ tus, in magnis aũt plures, ut prius oñdimus. q̃/ les ergo ꝯgruat ſil' ꝯiũgere, & q̃les ſeparare: nõ debet eſſe clàm. Primum ergo cura rerum ne/ ceſſariarũ ut in foro aſſint, uenundenturq;: ſu/ per qua quidem cura, magiſtratus quidam eſt conſtituendus, cuius officiũ ſit intendere circa contractus, & circa honeſtatẽ: nam cunctis ferè ciuitatibus, neceſſarium eſt emptiones, uendi/ titionesq; fieri inuicem, pro uſu rerum neceſ/ ſariarum. & hæc facultas maximè propinqua ad eam ſufficientiã cõſequendam, cuius gratia in unam uidentur conueniſſe reipublicȩ ſocie tatem. Altera uerò cura huic coniuncta ac uici na eſt circa urbẽ, de publicis priuatisq; rebus, de ornatu decenti, de labefactorum ædificiorũ ac uiarũ conſeruatione, ac directione, & de fini bus regendis, ut ſine querela ſint, & de ſimili/

bus curis. uocant autem plurimi huiusmodi magistratum, ędilitaté. partes uerò ipsius sunt plures, & in ciuitatibus quæ homniũ frequentiam habent, aliæ super alias incidunt: ceu mœnibus reficiendis pręfecti, & fontiũ curatores, & portuum conseruatores. Alia uerò est cura, & quidé necessaria atq; huic propinqua: nam de eisdem rebus, at nõ i urbe, sed extra urbem in agro uersatur. uocant auté huiusmodi magistratum, alii agrorum definitores, alii custodes syluarũ. hæ igitur procuratiões sunt tres. Est & alius magistratus, ad quem redditus publici referuntur: qui apud eos conseruati, mox distribuunt ad singulas opportunitates. Vocãt uerò istos, receptores, & quæstores. Alter uerò magistratus est apud qué præscribi oportet priuatos contractus, & sentétias iudicum, apud quos etiam postulationes uocationesq; in ius, scribi debét. qbusdã in locis hmõi magistratũ diuidũt in ptes, sed est unà eadéq; autoritas istorũ omnium: appellátq; eos qui hunc magistratum gerunt, tum pręfectos, tum memoriales, uel similibus nuncupationibus. Qui uerò post hunc sequitur, summè necessarius est, atq; uerè difficillimus omniũ magistratuũ, uersatur autem circa executiones eorum qui damnati sunt, & præpositorum secundum in-

ſcriptiones, atq; cuſtodias corporũ. eſt autem grauis huiuſmodi adminiſtratio propter multas (quæ inde proueniunt) inimicitias: itaq; niſi magna emolumenta ex eo capiantur, gerere illum omnes recuſant: & ſi gerant, ſecundum leges facere non tollerãt. Sed eſt neceſſaria res: nam nihil prodeſſent de rebus iuſtis iudicia aut ſententiæ, niſi eſſent qui eas executioni mãdarent. quare ſi hæc deſint, executionesq; non fiant, communio ĩter ſe ciuium permanere nõ põt. Propterea melius eſt nõ unũ eé hunc magiſtratum, ſed partiri ĩ plures, ut alii, de aliis iudicia exequantur. & circa reſcripta præpoſitorum eodẽ modo conandũ diſtinguere. Adhuc etiã magiſtatus. alios alia exequi, & noua magis nouos: & in iis que inſtant, cũ magiſtratus unus condemnarit, alius exequatur. ceu prætores urbani condemnent, ædiles inſcribant, & alii ſententiam ſcriptis demandatam exequicurent. quãto enim minus inimicitiarum ſit illis qui executioni demandant, tanto magis res finem ſuſcipient. Si ſint ergo iidem qui condemnant & cõdemnationes exequũtur, duplex cõtrahitur odium. de omnibus autem eoſdem, cunctis inimicum eſt. Multis etiam in locis, ſeparatur ille qui cuſtodit reos, ab illo qui animaduerit in eos. ut Athenis illi, q undecim uiri

nuncupant.

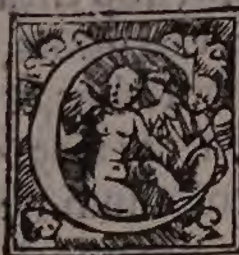
nuncupantur. Quapropter melius est hunc quoq; diuidere magistratum, & quasi adumbrare, & per commentitia requirere: est enim necessarius non minus quàm superior. Cōtingit in eò, ut uiri boni maximè uitent hoc officium. Prauos autem nequaquam tutum sit ei præficere, cum ipsi potius indigeant custodia & carcere, quàm alios debeant custodire. Itaq; oportet hoc non unum esse officium, nec continuò ab eisdem fieri, sed ubi est aliquis iuniorum ordo, aut custodum, & magistratuum, deputandi sunt pro tempore, alii atq; alii, q horum officiorum suscipiunt curam. Hos ergo magistratus tāquam summè necessarios, ponédum est esse primos. Post hos autem alii sunt magistratus, nec sanè minus necessarii, & maioris quidem dignitatis. nam plurima indigét experiétia & fide. Tales uerò sunt circa custodiā urbis, & circa illa omnia, quæ ordinanť ad bellicas expeditiones: opus est enim & in pace, & in bello, ut portæ, & mœnia ciuitatis tutentur, & disquisitiones, descriptionesq; ciuium fiant. Alicubi ergo super his plures sunt magistratus, alicubi uerò pauciores, ueluti quidam in paruis urbibus, unus super omnibus. appellát uerò hos prætores uel consules. Insuper si sint equites, aut pedites, aut sagittarii, aut turba na-

ualis.ſuper unoquoq; eorũ pfecti qdem ſtatu untur,appellãturq́, pfecti eqtũ,pfecti legionũ, pfecti nauales.& ſeorſum ſub his,pfectus trireme mis,pfectus cohortis,tribunus militum,& alia hmõi particularia.totũ uerò unà qdã ſpés eſt, pcuratio.ſ.rerum bellicarũ.& erga hmõi magiſtratũ res hoc mõ ſe habet.Cũ uerò qdã magiſtratuũ (etſi non oẽs)ptractent multa negociorũ publicorum,neceſſe eſt aliũ eẽ magiſtratum/q rõnes repetat,atq; corrigat,ipſe uerò nihil aliud tractet.uocant uerò hos alii correctores,alii rõnales,alii ſcutatores, alii pcuratores, Prẹter hos uerò oẽs,unus magiſtratus eſt pcipuus maxiè oium . Idẽ eni plerũq; habet finẽ & introductionẽ,q pſidet multitudini, ubi populus dñatur.Oportet autẽ id qđ cogit,ſũmã habere in republica authoritatẽ.Appellant uerò qbuſdã in locis pconſultores,ex eò,qa añ deliberãt.Vbi uerò multitudo eſt,cõſiliũ magis. Ciuitatũ igiẽ magiſtratus ferè tot aliqui ſunt. Alia ſpés curationis eſt circa rẽ diuinã , ceu ſacerdotes,& æditui/circa tẽpla (ut cõſeruent q ſunt,& erigant ruinoſa ædificia)& cætera oia quæ ptinẽt ad diuinũ cultũ.Euenit aũt alicubi curã hãc/eẽ unã,ut in paruis ciuitatibus.alibi uerò plures ſepatas à ſacerdotio, ut ſacrificulos/ac ędiculos/ac cuſtodes ſacrarũ pecuniarũ.

Huic cõſequẽs eſt cura illa,q̃ circa uniuerſa ſa/
crificia publica,quotcũq; ſacerdotibus lex non
cõmittit,ſed ex publico fiũt.Vocãt aũt eos qui
iſtis p̃ſunt,alii Reges ſacrorũ,alii Põtifices ma/
ximos.Neceſſaria ergo officia ſũt circa hęc, ut
ſummatim dicamus,circa rẽ diuinã, circa rem
bellicã,circa redditus publicos,& impẽſas,circa
forũ,circa urbẽ/& portus,& regionẽ, iſup circa
iudicia/ & ↄtractus,deſcriptiões/& executiões,
& cuſtodias,& ſup rõnibus/& diſqſitõibus,&
ſup correctiõibus eorũ/quę qs geſſerit i magi/
ſtratu,& poſtremò circa cõſilia rerũ cõium.Pe
culiare aũt eſt earũ ciuitatũ q̃ magis in ocio/&
pace degũt,atq; magis traqllę ſũt,curã iſup face
re de mulierũ diſciplina,de legibus ſeruãdis,de
diſciplina iuuẽtutis,de gymnaſiorũ guberna/
tiõe,p̃terea de ludis gymnicis/ ac muſicis, & ſi
qua alia hmõi ſpectacula ↄtiget fieri.Horũ ue/
rò q̃dã manifeſtè ſunt non pplãria,ueluti diſci/
plina mulierũ,& puerorũ.nã paupibus, neceſ/
ſe eſt uti mulieribus/et pueris tãquã miniſtris,
qm̃ ſeruos non hñt.Cũq; tres ſint magr̃atus/p
quos aſſumũt qdã ſũmas poteſtates, cõſeruato
res legũ,& p̃cõſultores,& cõſiliũ:cõſeruatores
legũ:optimatũ magr̃atus ẽ,p̃conſultores uerò
paucorũ potẽtię,ↄſiliũ aũt pplr̃e. De magr̃ati/
bus ergo (ut in figura)ferè dictũ ẽ de oĩbus.

RAPHAELIS VOLATERRANI IN LIBRVM

Septimum Politicorum ad Nicomachum, Argumentum.

VM ex triplici bonorũ genere fœlicitas cõſiſtat, plus ad eam confert uirtus, quod per hanc extrema bona acquiruntur/ac conſeruantur, non autẽ contrà. argumento eſt Deus ipſe, quẽ fœlicem & beatuz dicimus, non ex aliquo externorum, ſed per ſe. nam externorum cauſa eſt fortuna, quæ nihil ad uirtutem facit. Neqz enim fortis/aut iuſtus aliquis propter fortunaz. Virtus & fœlicitas igitur eadez/ unius hominis: & unius ciuitatis. Vita philoſophi contẽplantis/longè melior, quàm in adminiſtratione ciuitatis occupati, quod liberior ſit, ſuiq; ipſius gratia, modo non ſit penitus ab actione remota, ſed ab actione quæ ab alijs/& exterioribus rebus depẽdeat, quæ admodũ ſeruilis eſt. Sed actio 'iterior/& ex ſe ſumpta cũ philoſophia cõuenit. Veluti architectus qui nihil externũ agit, mente tantum & cogitatione operi præeſt. De' quoqz ipſe/nõ penitus ſine actiõe, ſed ſua & propria. Ab eo autem qui nihil penitus agit, præclarẽ nihil fieri poteſt. Diſputat inſuper de magnitudine ciuitatis, dicitq; non eam eſſe magnam, quæ tantum abundet hominibus, ſed ciuibus eo nũero, quo ſatis ſit ad bene uiuendum/ſecundum politicam ſocietatem. Agrum deinde iubet eligendum eſſe fertilem, ſitũq; urbis qui

nō poſſit facile iuadi, & iuxta mare, propter cōmeatuū opportunitatem. Deide de qualitatibus locorū narrat. Qui enim circa Europam & in frigidis habitāt locis, animo quidem præſenti ſunt, ingenio uerò craſſo, qua propter liberi ſunt & indomiti: Aſiatici uerò contrà ingenioſiores/& timidiores, ideo ſubditi. Græci autem in horum medio conſtituti, utriuſq; gentis naturam ſapiunt: hinc animum, inde ingenium ſumunt: ideo & liberi perſeuerant, & optimis rempublicā regunt inſtitutis, aptiq; alios regere. Quapropter ingenioſos pariter & animoſos/ eē oportet, quos legiſlator diſpoſitur' ad ciuitatē eſt. Nam animoſitas / & audacia uirtutis amorem parit, in eaq; parte conſiſtit, ubi amor. ſignum eſt quod erga amicos à quibus decipimur/aut iniuria afficimur, magis quā in cæteros iraſcimur. Poſt hæc opifices/& mercatores dicit eſſe neceſſarios in ciuitate, nō tamen ex ciuibus. Nam ocium ijs qui reipub. uacāt eſſe oportet. Sed & bellatores, & conſiliarios, & ſacerdotes eſſe neceſſe eſt: primos iuuenes, ſecundos ſenes, tertios honoratiores, qui rebus geſtis floreant/ac domi conquieſcāt. Cultores agrorum/ & uillici/ſerui eſſe debēt, & diuerſæ à ciuibus nationis: præterea puſillanimes, mēte obtuſi, & corpore robuſti, ſic utiles ad opus erūt, et nihil rerum nouarum ex eis timeri poterit. Docet deinde publica et priuata conſtitui ædificia: et ſyſſitia, id eſt conuiuia publica/ ubi conſtituantur. Ad flatus præterea orientis/ſeu aquilonis ut ſalubrius, ædificanda ciuitas. Si tyrāni imperio, arx conſtituatur, et in arduo loco: ſi liberi, in planicie: ſi optimatum, inter utrunq;. Duo ſunt quibus agitur bene: unum propoſitū finisq; recte agendi: alterum eas res inuenire per quas finem eum conſequamur. Nā cum omnes cupiāt fœlices eē, beneq; uiuere. alijs quidē facultas adeſt, quibuſdā uerò nequaquam, ſiue ob fortunam aliquam, ſiue ob naturā;

quapropter ad bene/beateq; uiuendum adiumento est opus nonullis. Bonus autem euentus/ꝛ actio ꝛ usus uirtutis perfectus, simpliciter est intelligendus, non autem ex suppositione, hoc est, ex necessitate aliqua. Boni insuper/ꝛ studiosi fiunt ob tria, naturam uidelicet/ꝛ moreꝫ ac rationem, Cætera quidem animalia natura uiuunt, nonulla moribus ꝛ consuetudinibus: homo etiam ratione, qui sæpe cōtra naturam contēdit. Sed longè hęc tria simul eē utilius fuerit. Fas præterea in ciuitate omnes participes esse imperij: quāquam si cōstaret aliquē cęteris uirtute antecellere, (ut heroēs) hic omnium cōsensu princeps constituendus. Qui uult quādoqꝫ imperare, oportet ut ipse prius subijciatur dum iuuenis est discatq; parēre senioribus. Cum bellū sit pacis gratia, negociū uerō ob ocium, utilia ob honesta, actio deniq; ob contemplationē, ad hæc tanquam ad finem legislatorē respicere decet. Quapropter ille magnopere laudandus, qui bellum gerere/aut uincere docet. nam exercitum potentissimum habere oportet, nō ut ī seruitutē alios redigamus, sed ne ipsi redigamur, Virtutes quoqꝫ aliis aliæ proprię: ad bellum & negociū fortuna opus, ad ociū philosophia/ad utrunqꝫ tēperantia/& iustitia. Prior legislatoris cura/ corporis quāꝫ animi ordinādi sit, ꝛ appetitus quā rationis: quod corpus in generatione añcedit animam, ꝛ partem rationalem ea quæ rationis est expers. argumento sunt pueri, quibus statim insit ira/ꝛ concupiscentia: ratio autem/ & mens tantum prouectis. Quapropter legislator ante omnia matrimonijs uacabit, ne ea ætate cōiungātur/qua simul cessant, quæ erit uiro LXX. mulieri L. annorū. Item ne iuuenis nimis, quod fœtus mentē/ꝛ corpore minus ualent, ꝛ incontinentiæ uitijs adsuescunt. Aetas commoda uiri XXXVI. fœminæ XVIII. annorū. Aetas senilis propē LXX. inualida ad procreandum. Sic demū occurritur

multitudini filiorum/ quæ nimis exercescit: paucosq́; natos educare commodius ad institutionem, tum ad reipublicæ salutem esse uidetur. Infantes assuescẽdi laboribus, duræq́; vitæ, ut natura sint robusti, ex quo in quibusdam locis frigida statim demergunt. Prohibendi quoq; à turpibus collegijs, ea enim diligimus natura, quæ prius nobis occurrunt: præsertim ne spectatores iamborum/aut tragœdiarũ fiãt. Theodorus tragœdus nulli cõcedere uoluit, ut ante se ageret, quamuis uili histrioni: quasi magis faueant auditores illis quos primo audierint. Quapropter op; à pueris omnia ꝑcul lasciua (ne audiãt) amouere, ne ue turpes imagines spectẽt.

Aetas idonea disciplinis septẽnis est, ex quo ꝑ hebdomadas diuidẽda disciplinæ rõ, ut à septimo usq; ad XIIII. ãnũ: inde politiæ usq; ad XXI.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ POLITICORVM LIBER SEPTIMVS LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

De optima republica, & ciuitate beata. Cap. I.

E OPTIMA republica, rectè q̃rere uolenti, necessariũ est prius determinare, quę uita sit maximè expetẽda: nã si id ignotum sit, necesse est & optimam rempub. ignorari. optimè enim agere consentaneum est iis, qui sub optima reipub. disciplina reguntur, ex iis quæ sibi assint, nisi quid accidat præter rationem. Quare primum instituendum est, quę uita sit cunctis (ut ita dixerim) maximè optanda: de-

inde,utrum publicè & priuatim eadem sit, an alia. Putantes igitur multa sufficienter esse di/cta de optima uita,etiam in externis sermoni/bus:& nunc illis utendum censemus.nēpe ad/uersus hanc diuisionem, nemo utiq; refraga/bitur,quod tria cum sint bonorum genera,ex/terna,corporis/& animi,ista omnia adesse fœli/ci homini oportet,nemo enim fœlicem diceret eum,qui nullam partem fortitudinis habeat, neq; temperantiæ,neq; iustitiæ, neq; pruden/tiæ,sed timentem etiam circūuolantes muscas, abstinentem uerò à nulla pēnitus edēdi biben/diq; extrema cupiditate, & gratia quadrantis unius,dilectissimos interficientem amicos, si/militer & mente ita stultum/atq; ignarū,quasi puerum quēdam uel insanum. Sed ista quidē sic,ut dicta sunt,omnes cōcederent. Discordāt tamen in quanto atq; excessu: nam uirtutis q/dem satis habere se putant, quantulumcūq; ha beant: diuitiarum uerò atq; pecuniarum, po/tentiæq; & famę,& huiusmodi omnium,in in/finitum excessum sequuntur. At uerò nos il/lis dicemus: quia facile est de his etiā per ope/ra,ipsam fidem suscipere/cernentes,quia homi nes acquirunt/ & conseruant/non uirtutes ex/ternis bonis,sed externa uirtutibus. Ipsaq; bea/ta uita,siue in gaudio posita est, siue in uirtu/

te,ſiue ambobus,magis inexiſtit,moribus & in-
tellectu in excellentia ornatis, mediocria uerò
externa poſſidentibus, quàm iis qui in exter-
nis plura poſſident, quàm opus ſit,& in illis de-
ficiunt.Quinetiam ratione conſiderantibus,li-
cet hoc probè intueri.nam externa quidem bò
na,finem terminumq; habent:tãquàm inſtru-
mentum quoddam. Omne autem utile tale
eſt,ut eius exceſſus, uel noceat habẽti,uel cer-
tè non proſit.At bona animæ,quãto magis ex-
cedunt,tanto magis utilia ſunt. ſi non ſolum
honeſti,uerumetiam utilis appellatio tribui il-
lis debet. Omninoq; patet, quod ſequi dice-
mus diſpoſitionem optimam cuiuſq; rei ad-
inuicem, ſecundum exceſſum diſtantiæ illo-
rum,quorum dicimus eas eſſe diſpoſitiones.
Quare ſi eſt anima præcioſior corpore, & pe-
cuniis,& ſimpliciter & nobis, neceſſarium eſt,
& diſpoſitionem cuiuſq; optimam eodẽ mo-
do illis correſpondere. Inſuper, animæ gratia il
la expeti nata ſunt,& ita rectè ſentientes expe-
tere omnes oportet.non autem animam gra-
tia illorum. Quod igitur fœlicitatis tantum
unicuiq; contingit,quantum uirtutis atq; pru
dentiæ,& quantum ſecundum has operatur,
confeſſum nobis exiſtat,teſte Deo uſis:qui fœ
lix eſt atq; beatus, non per aliquod externo-

rum,sed per seipsum,quia talis sit secundum naturam. Cum & bonam fortunam/aliud esse quàm fœlicitatem,propter hoc necessariũ est: nam externorum quidem bonorum causa est fortuna/& casus:at iustus & temperans nemo à fortuna est, neq; propter fortunam. Conse/quens uerò est, & iisdem rationibus consen/taneum,ciuitatem quoq; beatam esse,quę opti ma sit,& quæ bene agat. impossibile autem be ne agere eos,qui bona non agant. nulla uerò bona actio est,neq; uiri,neq; ciuitatis,sine uir/tute/atq; prudentia. Fortitudo autem & iu/stitia/& prudentia ciuitatis,eádem habẽt uim/ ac formam/ iis secundum quarum participa/tionem unusquisque hominum dicitur iu/stus,& prudens,& temperatus.sed hæc hacte/nus prohœmii loco præmissa sint: neq; enim non attingere illa possibile fuit, neq; omnino omnes eorum proprias rationes explicare,nã alterius ocii ista sunt. Nunc autem suppona/tur nobis,quod uita optima/& priuatim uni/cuiq;,& publice ciuitati,est cum uirtute/in tã/tum externis facultatibus adiuta, ut actiones studiosas efficere possit. Sed de his,nunc qui/dem prætermissis dubitationibus,postea con/siderandum erit,si quis forsan dictis non ac/quiescet.

De identitate fœlicitatis, fœlicitate actiua, & contemplatiua, & optima reipublicæ dispositione, placitis aliorum, & officio legislatoris. Cap. II.

VTrum autem eadem sit dicẽda fœlicitas singulorum hominũ, & ciuitatis, uel non eadem, reliquũ est uidere. Manifestũ uerò & hoc: oẽs enim faterent̃ esse eandem. nã q̃cũq; in diuitiis beatã uitam ut in re una posuerint, hi ciuitatẽ quoq; totã, si opulẽta sit, beatã esse fatebuntur. Et quicũq; tyrãnicam uitã aliis præferunt, hi ciuitatem latè dominantem, beatissimam esse dicent. Siue quis id unũ per uirtutem recipit, & is ciuitatem beatiorem dicet, si sit studiosior. Sed hæc iam duo sunt, quę indigent consideratione. unum, nũquid uita illa præferenda sit: quę uersetur in republica, & in cõmuni societate, an potius uita peregrina, & à ciuili societate remota? Præterea, quam speciem reipublicæ, & quam dispositionem ciuitatis optimam, putare debeamus: siue ab omnibus expetenda sit communio ciuitatis, siue à quibusdam non, sed tamẽ à pluribus. Cum uerò ciuilis intelligentiæ, & speculationis, hoc sit opus (non autem quid circa unumquẽq; expetendum) præferamus nunc, & nos hanc consi

derationem.nam hoc quidem extra propositũ esset:illud uerò secũdum propositum huius institutionis.at uerò quod necessarium sit illã esse optimam rempub. per cuius institutionẽ unusquisq; optimè agat,& beatè uiuat: manifestum est.Sed dubitabatur etiam ab iis,qui uitam cum uirtute maximè eligendam putant, utrum uita ciuilis & actiua sit præferenda, an potius illa uita,quæ sit ab omnibus externis soluta,ceu contemplatiua quędam,quam solam putant quidam esse sapientis.ferè enim has duas uitas præstantissimi ad uirtutem homines anteponere uidentur:& antiqui,& recẽtes.Dico autem duas,ciuilẽ scilicet, & philosophicã. Sed refert non parum,utrum hoc aut illo modo ueritas se habet.necesse est enim,illum q rectè sapit,ad melius propositũ disponere:& priuatim unumquẽq; hominem, & publicè ciuitatem.Putant autem quidam,in gubernandis proximis,si cum dominatu fiat,iniuriã eẽ summam:si ciuiliter,cessare quidem iniuriam, sed impediri uitæ tranquillitatem.Alii uerò cõtra hæc,omnino putãt ciuilem & actiuam uitam, solam eẽ uiri.in singulis enim uirtutibus,nulli eorũ q priuatã ducunt uitam, esse maiorem facultatẽ operandi,quã iis qui in reipublicę gubernatione uersant.sic igitur hi exstimãt, Sũt

etiam qui aliis dominari, tyrãnicum reipublicę modum, putent solum esse beatum: & in quibusdã ciuitatibus hic est finis legum, ut finitimis dominentur. ita cum pleraq; cõstituta passim (ut ita dixerim) iaceant apud plurimos, tamen si quid unũ leges respiciũt, id coniectant omnes, ut ciuitas dominetur. Sicut in Lacedæmone & Creta, ad bellum ferè ordinata est disciplina iuuentutis, & legum multitudo. Pręterea apud gentes omnes, quæ possunt præualere, huiusmodi honoratur potentia. ceu apud Scythas, & Persas, & Thraces, & Gallos. Quibusdam enim leges sunt ad huiusmodi prouocantes uirtutẽ, ut apud Carthaginenses, ferunt ornatum annulorum accipere, pro numero expeditionũ, in quibus militauerint. Fuit etiam quandoq; in Lacedæmonia lex, eum qui nullũ hostẽ iterfecisset, capistro cingi. Apud Scythas uerò, non licebat solẽnibus epulis pateram circumlatã accipere, ei qui nullũ occidisset hostẽ. Apud Hiberos quoq; pugnacem gentem, tot obeliscos erigere circa sepulchrũ mos est, quot homines ex numero hostiũ necauerit. Et alia apud alios sunt huiusmodi, complura legibus, aut consuetudinibus constituta. At qui uideretur forsan nimis absurdum esse, si quis considerare uelit, an hoc officium esse debeat eius,

qui legibus īstituit ciuitatē, prouidere ſcilicet, ut illa dominetur finitimis/& uolentibus,& inuitis. Quomodo enim id ciuile,aut lege ſanciēdum,quod ne legitimū quidem eſt? neq; enim legitimum non ſolum iuſtè,uerumetiam iniuſtè dominari:imperare uerò eſt, & non iuſtè. At qui nec in aliis ſcientiis id uidemus: neq; enim medici, neq; gubernatoris officium eſt, uel perſuadere ægrotis,& nautis, uel uim afferre. Sed uidentur plerīq; exiſtimare,ciuilem diſciplinā eſſe, dominari:& quod in ſeipſos fieri nollent/dicerētq; neq; iuſtum eſſe,neq; decens, hoc in alios facere non erubeſcunt. ipſi pro ſe iuſtitiā quærūt, pro aliis uerò nulla eis iuſtitię cura eſt. Hoc autem abſurdū, niſi tales ſint natura; ut alter dominari debeat,alter nō. Quod ſi eſt ita,non eſſe conandum omnibus dominari,ſed illis duntaxat,qui ut illis dominetur nati ſunt: ſicut nec uenari homines ad uſum cibi uel ſacrificium,ſed id quod uenabile eſt. eſt aūt uenabile omne animal/quod ſit natura ferum, & eſui aptum. Eniuero fieri poteſt,ut ſit ciuitas una ſeorſum, per ſeipſam beata,uidelicet ſi gubernetur rectè: nam poteſt eſſe ſita in loco penitus ſeparato, & legibus uti laudabilibus: cuius reipublicæ conſtitutio non ad bellū,neq; ad ſuperandos hoſtes ſit, quandoquidem illi

nihil inexiſtit tale. Patet igitur quod omnia rei bellicæ ſtudia, bona ſunt exiſtimáda, ſed nõ ut finis ſupremus, ſed gratia illius. Studioſi autem legum poſitoris eſt, conſiderare urbem, ac naturam hominum, & omnem aliam communicationem uitæ laudabilis: quo participent (quantum fieri poteſt) fœlicitatem. differentia tamen erit in quibuſdam legum inſtitutis cõſtituendis. & hoc pertinet ad eam diſciplinam, quæ eſt de legibus ferendis: uidere, ſi qui ſunt finitimi populi, qualia ad q̃les exercenda ſint, & quemadmodum cum ſingulis conuerſandum. Verum de hoc poſtea ſuo loco conſiderationem faciemus: ad quem finẽ debeat optima reipublicæ conſtitutio tendere.

De controuerſia in vſu virtutis, dñatu, & præſtantia vitæ contemplatiuæ. Cap. III.

AD confitentes autem uitam cum uirtute eſſe maxime recipiendam, & contendẽtes de illius uſu, dicẽdũ eſt nobis ad utroſq;. ſunt enim qui deſpiciant magiſtratus ciuitatis, putãtes ingenui hominis eſſe aliam uitam, quàm ciuilis hominis, & omnibus præferẽdá. alii uerò hanc optimam putãt: impoſſibile enĩ, nihil agentem bene agere. bene autem agere, ac fœlicem eſſe, idem eſt. Vtriq; eorum quædam

dicunt

dicunt rectè,& quædam non.nam liberi quidem hominis uitam melioré esse,quàm in dominando occupati,uerum est:nihil enim egregium est,seruo uti,inquantum seruus. iussus enim domini in rebus necessariis,nihil habet decorum. At putare omnem gubernationem esse dominationem, minime est rectum. non enĩ minus distat liberorũ dñatio a dñatiõe seruorũ,quàm differat natura liber, à natura seruo,de quo sufficienter in superioribus libris determinatũ fuit. Sed laudare magis,nihil agere,quàm agere,nequaquã uerum est:nam fœlicitas est actio.præterea multorum & præclarorum finem habet, iustorum temperatorũq; actiones. Quinimò arbitrabitur fortasse aliqs, his hoc pacto determinatis,quod omnium dominandi potestatem habere,optimum sit: sic enim plurimas, ac pulcherrimas res agere possit. Itaq; is qui dominus agẽdi esse potest,hãc facultatem dimittere aliis nõ debet,sed potius arripere:& neq; filium patris, neq; parẽtem filii,neq; amicum amici rationem habere,neque hac in parte curare.nam quod optimum sit,id nobis ipsis asciscere debemus. optimum autẽ est bene agere. Hoc illi forsan rectè dicerent,si modo existeret auferentibus, atq; uim afferentibus id quod esset omnium maximè expeten

dum:sed fortasse id illis inesse non potest, fal-
soq; supponunt. Non eni amplius bonas actio-
nes illas esse contingit, nisi tantum ipsæ pstent,
quantum uir mulieri, & pater filiis, & domi-
nus seruo. Quare is qui uiolaret, nil tantum p
ficeret postea, quantum iam à uirtute ipsa re-
cessit. similibus enim honestum, & iustum in
parte, hoc enim iustum, ac par, non par autem
paribus, & non simile similibus, præter natu-
ram est, nihil autem honestum quod sit præ-
ter naturam. Quapropter, etsi alius quidé sit
melior secundum uirtutem, & secundum po-
tentiam actiuam in rebus optimis, hunc sequi
honestum est, & huic parêre iustum: sed opor-
tet illi non uirtutem solum, uerumetiam po-
tentiam existere, per quam sit actiuus. Quod
si hæc uera sunt, & fœlicitas in bene agẽdo est
reponenda, & publicæ totius ciuitatis, & pri-
uatim singulorum uita, illa erit optima, quæ
sit actiua. Verũtamen actiuam non est necessa-
rium esse ad alios, quemadmodum quidá pu-
tant: neq; eas meditationes solum esse actiuas,
quæ gratia eorum fiunt, quæ ex agendo pro-
ueniunt, sed multò magis, quæ in seipsis per-
fectæ sunt, & sui ipsarum gratia fiunt, conté-
plationes & meditationes. bene enim agere, fi-
nis est: quare & actio quędam. maximè autem

proprie dicimus agere etiam in externis actio/ nibus,eos qui intelligentia & cogitatione præ/ sunt,ut architecti. Quinimò nec sine actione esse necessarium est eas ciuitates, quæ positæ sint in solitudine, & ita uiuere eligentes. fieri enim potest,ut partibus inter se agere contin/ gat:multę enim communicationes adinuicem sunt partibus ciuitatis. Similiter auté hoc exi/ stit unicuiqꝫ hominum,uix enim deus bene se haberet,& mundus totus,qbus non sunt actio nes externæ,præter proprias ipsorum. Quod igitur necessarium sit esse uitam optimam pri uatim unicuiqꝫ hominum,& publicè ciuitati/ bus/& hominibus,manifestum est.

De multitudine, quantitate regionis, & pꝛ cipua ciuitatis quantitate. Cap. IIII.

CVm uerò ista nunc præmissa sint, ac de aliis rebuspublicis fuerit prius à nobis cõ sideratum,de reliquis dicendi initiũ facia/ mus,quales aliquas suppositiones eẽ oportet, pro ea ciuitate,que maximè ẞm uotũ sit consti tutionẽ suscepturà,neqꝫ enim fieri põt ut opti/ ma sit respublica,nisi cõmensurata sit abũdan tia. Ex quo necesse est multa ꝑsupponere q̃si optantes:esse tamen nullum eorum impossibi le.dico autem ceu de multitudíe ciuium/ac de

regione. Vt enim cæteris artificibus, puta textori & nauiculario, materiam ſubeſſe oportet aptam ad opificium (nam quanto melior hæc exiſtit, tanto id quod fit ex arte præclarius) ſic & gubernatori reipublicæ & legum poſitori, oportet propriam ſubeſſe materiam, apte ſe habentem. Eſt autem ciuilis facultatis primo uidere de multitudine hominum, quámultos & quales natura eſſe oportet de regione quoq; eodem modo, & quanta & qualis eſſe debeat. Putant pleriq;, magnam eſſe debere beatam ciuitatem. id etſi uerum eſt, ignorare tamen uidẽtur, qualis magna, & qualis parua dicenda ſit ciuitas: exſtimãt enim magnam ex numero habitantium. Sed oportet non tantum ad numerum, ſed magis ad potẽtiam reſpicere: eſt enim ciuitatis opus quoddam: quare quæ maxime id efficere poteſt, hanc exiſtimandum eſt eſſe maximam ciuitatem: ceu Hippocratem, non hominem, ſed medicũ quis diceret eſſe maiorẽ, quàm alium, qui magnitudine corporis eum excedat. Quinimò ſi ex multitudine iudicandum ſit, non ex quauis multitudne id eſt exiſtimandum: neceſſe eſt enim forſan in ciuitatibus eſſe ſeruorum & inquilinorum, & hoſpitum grandem numerũ, ſed ex iis qui ſunt pars ciuitatis, & ex quibus, ut propriis partibus, ci-

uitas constat: horum enim præexcellens multitudo, signũ est magnæ ciuitatis. ex qua uerò ciuitate artifices quidem permulti exeunt, bellatores autem pauci, hanc impossibile est esse magnam: non enim idem est, magna ciuitas & populosa; quinetiã re & affectu patet, quia difficile est & forsan impossibile, ut quæ nimium populosa sit ciuitas, optimè gubernetur. Earũ certè quæ bene gubernari dicuntur, nullam uidemus in populosam multitudinem esse diffusam. Patet etiam ex rationum fide: nam lex ordinatio quædam est, & bonam legis positionem, necessarium est esse bonam ordinationẽ. at multitudo nimium magna, non potest recipere ordinationem. diuinæ enim potentiæ id opus esset, quæ & hoc totum continet, cum & bonum quidem multitudine & magnitudine consueuit fieri. quapropter & ciuitatem illam, cuius cum magnitudine dictus terminus existit, optimam necesse est esse. Cæterum est quędam mensura magnitudinis ciuitatis, quemadmodum & aliorum omnium, animalium, plantarum, instrumentorum: nam horum singula, nec parua nimium, neq; magnitudine excessiua, suam potentiam retinebunt: sed aut destituta erunt omnino à natura, uel male se habebunt. ceu nauis unius palmæ, non erit nauis

penitus, neque duorum stadiorum: sed si proces-
serit ad aliquam magnitudinem, quandoque pro-
pter paruitatẽ male faciet nauigationẽ, quandoque pp
excessum. ita & ciuitas, si ex nimiũ paucis sit,
nõ est p se sufficiens: sin ex nimiũ multis, suffi-
ciẽs qdẽ in necessariis erit, ut gens, sed non ut
ciuitas. rempub. enim non facile est in illis con
stitui. nam quis dux esset tam excessiuæ mul-
titudinis, aut quis præco non stentorius? Quo
circa necesse est primam esse ciuitatem illam,
quæ ex ea multitudiue cõstat, quæ multitudo
prima per seipsam sufficiens sit ad bene uiuen-
dũ in ciuili societate. contingit uerò, ut ea quæ
multitudinem hanc excedit, sit maior ciuitas:
sed hoc non est (ut diximus) infinitum. Quæ
uerò sit huiusmodi excessus determinatio, ex
operibus intelligi facile potest. sunt enim actus
ciuitatis imperantium, atque parentium. imperã
tis quidem opus est, iubere ac iudicare: ad iudi
candum uerò secundum iustitiam, & ad magi-
stratus demandandos secundum dignitatem,
necessarium est, ut se inuicem cognoscãt ciues,
quales sint. quare ubi hoc fieri non contingit,
necesse est ut male res procedãt circa magistra
tus demandãdos, & circa iudicia. In utroque certe
horum nequaquàm est temere procedẽdum:
quod in nimia multitudine manifestè contin-

git. Insuper hospitibus & inqlinis facile est ad rempub. aspirare, cum non sit difficile in tanta hominum multitudine latêre. Patet igitur quod hęc est optima determinatio ciuitatis, ut sit maximus multitudinis excessus, quæ sit p se sufficiens ad uiuendum, & facile inter se cognosci possit. De magnitudine igitur ciuitatis, determinatum sit in hunc modum.

Conditiones optimæ regionis, & de situ vrbis. Cap. V.

DE regione igitur ciuitatis eadem fere dici possunt: nam qualis esse debeat, clarũ est, quod sufficientissimam omnes quicunq; fuerint, sane laudabunt. Hãc autem necesse est feracem omnium esse: nam omnia in seipsa habere, & nullius indigere, sufficiens est. Multitudine uerò, ac magnitudine tantam, ut queant habitatores ociosos nutrire, liberaliter simul tẽperateq; uiuentes. Hoc autem utrum bene an non bene dicatur, postea diligentius erit considerandum, quando de possessionibus, & de facultatibus mentionem fieri continget, qualiter & quemadmodũ se habere erga usum ipsum oportet. permultæ enim circa consideratioñe istam dubitationes cadunt, propter trahentes in utrãq; partem uitæ excessum, alios ad tenui

tatem, alios ad luxum. Formam uerò regionis non est difficile præscribere: credendumq; est in quibusdam rei militaris peritis, asserētibus talem esse oportere, ut ab hostibus quidē non facile inuadi possit, ciuibus autem facilis sit ad alios egressio. Præterea ut hominum multitudinem facile inter se cognosci posse diximus oportere, sic etiam regio sit subiecta cōspectui, id est, ut cognosci, & ei succurri facile possit. Vrbis autem situs, si formanda nobis illa est secūdum uotū, opportunè & ad terram & ad mare debet iacēre. Vna iam determinatio dicta est, oportere ad auxilia ferenda, communem cē locorum omnium aptitudinem. Altera, ad ipportationem fructuum. Præterea ad lignorū materiem, & ad (si quid simile opificium regio in se habeat) facilem aduectionem.

De communione maris, nautica turba, nauali potentia, & exclusione nauticæ turbæ à ciuitate. Cap. VI.

COmmunio autem maris, utrum utilis sit iis ciuitatibus quæ bene legibus sunt institutæ, an damnosa magis, permultę sunt disceptationes: nam frequentare aduenas quosdam, alienis educatos legibus, inutile putāt ad rectam ciuitatis disciplinam. Et turbam homi-

num plurimam,ex usu maris trãsmittentibus ac recipientibus negociatorũ multitudinem, contrariam esse rectè ciuiũ institutioni. Quod igitur (si ista non contingant) melius sit,& ad securitatem,& ad copiam rerum necessariarũ, communionem maris habere urbem & regio/nem,non est obscurum:nam ad facilius feren/dum hostes,opportuna facultas succurrẽdi au/xiliandiq; suis,per utrũq;,& per terram,& per mare,esse debet:& ad nocendũ inuadentibus. si non utrũq; possibile,at saltem altera ex par/te magis existit,cum ambobus participent. Et quæ apud eos non existunt,importari, & quę superabundant exportari,ex necessariis sunt:si bi enim ipsi negociosam,non aliis esse ciuitatẽ oportet. Qui autem omnibus mercatũ apud se præbent,hæc faciũt quæstus cupiditate, qđ si non expedit ciuitati hanc plus habendi cupi ditatem habere,nec mercatum certè huiusmo di debet recipere. Nam & nunc quidem uide/mus multis regiõibus / & ciuitatibus stationes ac portus opportunè iacere,ut neq; intra urbẽ sint,neq; ualde distantes:murisq; circũdari,& aliis huiusmodi munitiõibus. Clarum est enĩ, quod si quid boni proueniet ex tali cõmunio/ne,ciuitas id bonum suscipiet:sin aliquid ma/li,caueri ab eo facile erit,per leges iubentes ac

determinantes,quos oportet,& quos nō oportet inuicem admiſceri.De nauali autem potentia,quod melius ſit eam habere uſq; ad aliquá quantitatem,manifeſtum eſt.non ſolum enim ſibiipſis,ſed etiam finitimis quibuſdam oportet auxiliari poſſe,& eſſe terribiles quemadmodum terra,ſic etiam mari. Magnitudo autem ac multitudo huius potentiæ,ad mores ciuitatis erit accommodanda.nam ſi qua fuerit ciuitas,quæ magnam præſtantiam authoritatéq; reipublice habere cōſueuerit,neceſſarium hác potentiam rebus eſſe conformem, Turbam uerò nauticam,& huiuſmodi hominum multitudinem,non neceſſarium eſt ciuitatibus exiſtere:nulla enim ciuitatis pars huiuſmodi homines eſſe debent . Nam pugnatores , qui naues conſcendunt,ingenui ſunt homines, terra quoq; militare cōnſueti:hi pręſunt nauali turbæ,& imperant.Exiſtéte uerò multitudine tenuis fortunæ hominum,qui circa nos habitát, & agricolarum,qui in regiōe rem ruſticá exercent,neceſſarium eſt abundantiam eſſe nautarum.Videmus etiam nunc iſtud fieri in quibuſdam ciuitatibus, ceu in ciuitate Heracleotarum.multas enim implent triremes , urbem poſſidentes magis exiguam , quàm cæteri. De regione igitur & portibus,& urbibus : & mari

& nauali potentia, in hunc modum determinatum sit. De multitudine quoq; ciuitatis, quam determinationē hr̄e decet, prius diximus.

De *qualitate ciuium optimæ ciuitatis, laude Græcorū, & de custodibus ciuitatis.* Ca. VII.

NVnc autem quales natura ciues esse oportet, à nobis dicetur. Forsan uerò quis id deprehendat, si inspiciat ad ciuitates Græcorum, quæ bene gubernari passim dicūtur, & ad totum terrarum orbem, qui à gentibus uariis incolitur: nam quę in frigidis regionibus degunt gentes, & quæ per Europam, animo quidem abundant, ingenii uerò & artificii parum habent: quapropter in libertate magis perseuerant. disciplinam uerò reipub. difficulter recipiūt, ac finitimis dominari non possunt. Quæ uerò Asiam incolunt, ingenio & arte abundant, sed animositatē non habent: propter quod & parēre dominātibus, & seruire perseuerant. At Græcorū genus, ut mediā regionē locorū sortitū est, sic ēt amborū est particeps: nā & animosum & ingeniosum est. Ex quo fit, ut in libertate degat, & disciplinam reipublicę optime recipiat, & unius reipublicę cōstitutionem sortitū, imperare omnibus possit. Eādem uerò differentiam habent Græcorum

gentes inter se: quędam enim habent naturam ad unum illorum, quædam uerò permixtę, ac temperatę sunt ad utráq; illarum potentiarū. Patet igitur, quod oportet & inteligentiam & uigorem animi, natura existere illis qui futuri sint idonei, quos legum positor ad uirtutem instituat. Nam quod de custodibus aiunt qui/dā, oportere ut beneuoli sint erga notos, erga ignotos uerò infesti: uigor animi est/qui bene/uolentiā facit, illa enim est potentia animi, per quam amamus, ac beneuoli sumus. Cuius rei signum est, quod magis irritatur animus con/tra familiares & amicos, quàm contra ignotos, si contemptum se putet. Quapropter Archilo chus rectè, cum amicos incusaret, ad animum loquitur, inquiens, Non tu quidem ab amicis lanceis transfixus es? Quod dominaē, & quod libertatem seruat, ab hac potentia existit omni/bus: dominans enim & in uictum est animus. Nec bene se habet dicere, quod aduersus igno/tos debent esse infesti: nam aduersus neminem esse tales oportet. nec sunt magnanimi homi/nes, natura infesti, nisi contra iniuriantes. Hoc autē & magis contra notos, familiaresq; patiū/tur (quemadmodum dictum est prius) si in/iuriatos se existimant. Et hoc non sine ratione contingit. à quibus enim deberi sibi beneficiū

expectant,ab eisdem non solum priuari benefi cio. sed insuper lædi se putant. Vnde in prouer bio dicitur, Fratrum contentiones &, iræ sunt acerbissimæ:& q se nimium amant,hi se nimiú unà oderunt. De hominibus igitur qui in re/publica futuri,& quot esse oportet,& equales natura:& de regione, quãtam & qualem, ferè determinatum est:non eni eadẽ certitudo quę renda est in iis quæ per rationes, & in iis quæ fiunt per sensum.

De partibus ciuitatis. Cap. VIII.

CVm uerò, ut aliorum secũdum naturam consistentium, non hæ sunt partes totius consistentiæ, sine quibus totum esse non potest:palam quod nec ciuitatis ponendũ est esse partes, quæcunq; ciuitatibus existere ne/cessariò oportet, nec alterius cuiusquam com/munionis, ex qua fit unum aliquod genus. Vnum enim quid & commune esse debet cõ/municantibus, siue æquale, siue inæquale su/scipiant:ceu siue alimentũ id sit,siue agri quã/titas,siue aliud tale.sed quando hæc gratia hu ius, hoc autem nõ gratia,nihil in his cõmune: sed aut huic quidem facere,huic autem accipe re.dico autẽ uelut organo omni,ad illud opus quod fit & opificibus. Domui enim ad ædifi/

catorẽ nihil qđ ſit cõe, ſed eſt domus gr̃a, ędifi- catorum ars. Quapropter poſſeſſione quidem indiget ciuitas: nulla tamẽ pars ciuitatis eſt poſ ſeſſio: multa, uerò animata, ſunt poſſeſſionis partes. Ciuitas autem communio quædam eſt ſimilium, gratia uitæ, ut quámaximè fieri po- teſt optimæ. Cum uerò ſit fœlicitas optimum, ipſa tamẽ uirtutis operatio, & uſus quidã per- fectus: contingat autem ita, ut aliqui recipiant illius participationẽ, alii aũt parum aut nihil: manifeſtum eſt, quod hæc eſt cauſa quare ciui- tatis ſpecies, differentięq; exiſtũt, pluresq; rerũ publicarum formæ. per alium enim modum, & aliis uiis, ſinguli hoc appetẽtes, & alios uiuẽ- di modos fecerunt, & alias reipublicæ diſcipli- nas. Conſiderandũ eſt, quot ſint illa ſine qui- bus ciuitas eſſe non poteſt, nam quas dicimus ciuitatis partes, eas neceſſarium eſt in iſtis eſſe. Capiendus eſt igitur operum numerus, ex his enim id apparebit. Primum igitur debent exi- ſtere alimenta: Deinde artes: multis enim in- ſtrumentis indiget uita. Tertiũ arma. nam qui ſimul in in communione uiuunt, neceſſarium eſt ipſis habere arma, quibus & magiſtratibus parère inobedientes compellantur, & quibus uis propulſetur externa, Præterea pecuniarũ habendarũ facultas quædam, quo illas habere

possint ad proprias indigentias, & ad bellum. Quintum autem ac præcipuũ, circa rem diuinam cultus, quod uocant sacrificium, Sextũ, quod est omniũ summè necessarium, iudiciũ rerum cõducentium, & iustarum ad inuicem. Hæc igitur sunt opera, quibus indiget ciuitas omnis. Est enim ciuitas multitudo non quæcunq; sed illa quę ad uitam per se sufficiens sit, ut diximus. Si uerò aliquid horum deficiat, impossibile est simpliciter esse per se sufficientem, huiusmodi societatem. necessarium ergo est his operibus ciuitatem constare. Esse igitur oportet multitudiné agricolarũ, qui uictũ cõferãt: & artifices, & bellarores, & locupletes, & sacerdotes, & iudices necessariorũ atq; utiliũ.

De partitione reipublicæ, tractantibus arma, iudicia, & sacerdotia. Cap. IX.

His determinatis, reliquum est considerare, utrum omnes communicare debent his omnibus (fieri enim potest, ut iidem ipsi sint, & agricolæ, & artifices, & consultures, & iudicantes) an in unoquoq; opere supradictorum alios ponendum est: an quædam esse propria, quædam uerò horum communia esse necessarium est? Sed non in oi republica hoc (ut diximus) cõtingit: nam fieri potest, ut omnes

omnium sint participes, & non omnes omniũ, sed quidam quorundam. hæc enim faciũt rerũ publicarum uarietatẽ. nã in populari quidem participes existunt omnes omnium, in paucorum autem potentia contrarium est. Cum autem consideratio nostra sit de optima republica: ea uerò est per quam ciuitas esset maximè fœlix: fœlicitatẽ autem quod sine uirtute impossibile sit existere, dictum est prius: manifestum est ex iis, quod in ciuitate quæ optimè gubernatur, & quæ iustos habet ciues simpliciter, ac non ad suppositionem, nec artifices, neq; mercatores ciues esse oportet: uilis est enim huiusmodi uita, & uirtuti aduersa. nec certe agricolas esse oportet eos, qui futuri sunt ciues: opus est enim quiete & ocio ad uirtutem comparandam, & ad rempublicã gerendam. Cum uerò ii supersint qui bello intendũt, & qui cõsultant de utilibus, & iudicant de iustis & iniustis, qui quidem maximè uidentur partes ciuitatis, utrum & hos esse alios ponendum sit, an eisdem hominibus ambas partes tribuendũ? Clarum est, quod quodãmodo eisdem, & quodãmodo aliis: quã enĩ alterius uigoris utrunq; opus, & alterum prudentia, alterũ uiribus indiget, aliis: quã uerò potẽtes sunt ut uim afferãt impotentioribus, eos tamen prohibent ne

semper

ſemper ſubiecti ſint,eiſdem,qui enim armorũ domini ſunt,iidem etiam ſunt domini ſtatus, uel mutationis reipublicę.Reſtat igitur,ut eiſdem quidem ambobus reſpublica tradatur, non ſimul quidem,ſed ut natura fert.Vires q dem ſunt in iunioribus , prudentia uerò in ſenibus.ſic inter eos diſtribui , commodum eſt, & iuſtum eſſe uidetur:habebit enim hæc diſtributio,id quod eſt ſecundum dignitatẽ.Atqui poſſeſſiones quoq; circa hos eſſe oportet: neceſſe eſt enim facultates adeſſe ciuibus:hi autem ſunt ciues:nam turba quidem urbana uilium miniſteriorum , nulla pars eſt ciuitatis: nec aliud genus quodcũq; quod non ſit uirtutis effector.Patet hoc ex eò quod pręmiſimus: fœlicitas enim neceſſe eſt,ut per uirtutem fiat. fœlicem uerò dicere ciuitatem debemus , non ad partem aliquam eius reſpiciẽtes,ſed ad omnes ciues.manifeſtum igitur/quòd horum eẽ poſſeſſiones oportet:ſiquidem neceſſe eſt agricolas eſſe ſeruos , uel barbaros, uel miniſtros. Reliquum eſt,ex iis qui ſuprà numerati ſunt, genus eſſe ſacerdotum:quorum inſtitutio manifeſta eſt,neq; enim agricola,neq; artifex , neq; uilium exercitiorum quiſquam ſacerdos eſt deputãdus:honor enim Diis eſt à ciuibus impendendus.Sed cum diſtincti ſint ciues in par

tes duas, hoc eſt, in eos qui arma tenent, & in eos qui cõſultant: & decens ſit Diis cultũ exhibere, & requiem ſuſcipere eos qui pro tempore in his laborarunt ac defeſſi ſunt: his utique eſt ſacrorum cura demandanda. Quæ igitur ſunt, ſine qbus ciuitas ſtare non poteſt, & quot ſint ciuitatis partes, dictum ſit, agricolas enim & artifices & omne miniſteriũ ciuitatibus exiſtere neceſſarium eſt. Sed partes ciuitatis ſunt hi qui arma tenent, & hi qui conſultant: & ſeparatum eſt unumquodq; ipſorũ: hoc qdem ſemper, hoc uerò ſecundum partem.

De diſtributione ciuitatis, comeſſationibus, partitione regionis, cultoribus, & agricolis. **Cap. X.**

VIdetur autem non nunc neq; paulo ante, hoc notum fuiſſe his, q de republica philoſophantur, quod per genera ciuitas ſit diſtinguenda: & pugnatorum genus aliud eẽ, aliud agricolarum. nã in Aegypto uſq; ad hoc tempus, in hunc modum ſe habet, Seſoſtri legem ferẽte, in Creta uerò Minoë. Antiqua uidetur etiam comeſſationum inſtitutio: quod in Creta factum Minoë regnante. ſed multò prius hoc in Italia, quàm in Creta cõſtitutum fuit. tradunt enim periti homines illorum lo-

corum, fuisse Italum quendam Oenotriæ Regem, à quo mutato nomine pro Oenotris Itali sunt uocitatati, oramq; illam maritimam Europæ quæ est inter Scyllaticum & Lameticum sinum (distant uerò hæc loca, iter semidiei) Italiæ nomen primo recepisse. hunc ergo Italum tradunt agriculturam Enotros docuisse, cum prius essent pastores uagi, ac palantes: illisq; leges posuisse, & comessatiões instituisse primũ. Quapropter etiam nunc quidam illorum populorum, comessationibus utuntur, & legibus quibusdam ab illo positis. Incolebát autẽ eam Italiæ partem quæ ad Tyrrheniam uersa est, Opici, qui nunc cognomento Ausonii nominantur. alteram uerò partem quę ad Iapygiam & Ioniũ pertinet, incolebant Chaones, Syrtim appellatam, & ipsi quoq; ab Enotris orti. inuẽtio igitur comessationum, hinc primum extitit. Diuisio autẽ ciuitatis per genera, apud Aegyptum incœpit. Sesostris enim multis temporibus ante fuit, quàm Minos ĩ Creta regnaret. Et alia ferè credendum est eodẽ modo inuenta fuisse freqnenter in longo tempore, imo uerò infinities. nã & quæ necessaria sunt ad usum uitæ, indigentiam ipsam docuisse rationabile est: quæ autem ad ornatum & affluentiam, illis repertis, additamenta postmodum facta fu

isse,ad expolitiorem uiuendi formam. quod eodem modo in constitutione rerumpublica/ rum accidisse credendum est. Esse uerò cũcta uetusta,signum est,quòd Aegyptii(quorũ an/ tiquitas maxima putatur) leges habuerunt,& ciuilem institutionem. Quapropter utendum est iis,quæ sufficienter tradita sunt,& quæ de/ ficiunt,reperire conandum est. Quod igitur agri & possessiones eorum esse debent,qui ar/ ma tenent,quiq; partes sunt ciuitatis,dictũ est: & qua de causa cultores illarum,alios eẽ opor/ tet,& quanta,& qualis regio esse debet. De di/ stributiõe uerò ipsius regionis,& qui,& quá/ les esse debent cultores,dicẽdum est primum. Quandoquidem neq; communes quidem om nium censemus,esse debere possessiones, ut q/ dam tradidere,sed usu amicabili cõmunes fie/ ri,neq; deesse ulli ciuium alimenta. De comessa tionibus quoq; uidetur omnibus utile esse,ut assint bene ĩstitutis ciuitatibus:quam uerò ob causam nobis quoq; idem uideatur:postea di/ cemus. Oportet autem ciues uniuersos ad ea/ rum communionem admitti.at non facile est, ut qui pauperes sunt,contribuere statutã pen/ sionem ex propriis possint,& cęteram domum gubernare. Prætera in sacrificiis, cultuq; deo/ rum,sumptus communes esse debent totius ci

uitatis. Est igitur necessarium in duas partes regionem diuidere, & aliam publicam esse, aliã priuatorum. Vtraq; illarum partiũ rursus di/uidenda est, illius nãq; partis quam publicam esse debere diximus, una pars Deorum cultui deputanda est, altera uerò ad comessationum impensam. Rursus uerò, priuati agri pars una ad proprias necessitates est deputáda, altera uerò ad ciuitatem, ut duabus sortibus unicuiq; distributis, amborum locorum omnes parti/cipes sint. Aequum enim & iustum ita se ha/bet, & ad finitima bella concordantius. Vbi enĩ hic modus non seruatur, alii facile prosiliũt ad finitimorum inimicitias, alii nimium illas refu/giunt, & contra dignitatem. Quamobrẽ apud quosdam lex est, ut qui agros habent uicinos, hi non admittantur ad consilium belli aduer/sus illos suscipiendi, quasi ob priuatam sui cau/sam rectè consilium dare non ualentes. agrorũ igitur per hunc modum facienda est partitio ob causas antedictas, Cultores autem ipsi qui/dem (si secundum uotum optandum est) ser/ui esse debent: neq; omnes unius generis, neq; animo elati, ita enim ad faciendum opus utiles fuerint, & nihil noui ab eis metuendum erit in securitate degentibus. Secũdo autem loco bar/bari ministri, natura similes iis, quos suprà di/

ximus. Horum autem in priuatis quidẽ agris & ipsi priuatorum dominorum sint, in publicis uerò publici. Quemadmodum autem seruis utendum sit, & quare melius est omnibus seruis præmium libertatis esse propositum, postea dicemus.

De situ & ornatu vrbis. Cap. XI.

VRbs autem quod terræ marisq; particeps esse debet, & quo ad totam regionem similiter esse debet communis quantũ fieri potest, dictũ est prius. ipsius autẽ ad seipsam, optandum est positionem sortiri, ad quatuor respiciẽtes. Primum ad sanitatem, quod est necessarium: ad orientem enim solem conuersæ urbes, & ad eos uentos qui inde perflant, salubriores sunt: secundo loco, quæ sunt secũdum Boream sitæ: hæ nãq; sunt ad hyberna potiores. In reliquis uerò, ut ad ciuiles res, & ad bellicas, opportunè se habeat: ad bellicas quidem, ut facilis sit ciuibus in aliena egressio: hostibus uero difficilis aggressio, ac difficilis circũdatio. Aquarum autem & stagnorum abundantiam habeat, maximè naturalem: quod si naturalis deficit, ex aqua pluuiali cisternæ & lacus, qui magnam uim aquarum suscipiunt, comparẽtur, ita ut inde aqua si quando obsiderent, nũ-

quàm ob bellum deesse possit. Sed cum opor/
teat de sanitate inhabitantium curam habere,
hoc autem sit primum in situ & qualitate lo/
ci, ut bene se habeant, secundum in aquarum
salubriũ usu, in ea quoq; re est diligentia meri/
tò adhibenda: quibus enim plurimum & fre/
quentissimè utimur ad corpus, ea plurimum
conferunt ad sanitatem. aquarum auté ac uen/
torum potétia, talem habet naturam. Quapro
pter in ciuitatibus quæ rectè sapiũt, distingué/
dus est aquarum usus, si non omnes sunt pa/
res, nec abundantia sit earum aquarum, ut alię
seorsum aquæ ad cibum & potum, alię ad aliã
indigentiam deputétur. Loca enim munita nõ
pariter cunctis ciuitatibus utilia sunt: utputa
arx, ad dominatum unius, uel paucorũ. in po/
pulari autem uiuendi modo, æqualitas loci, in
optimatum uerò gubernatione, neutrum isto
rum, sed magis crebra fortia loca. Priuatarum
autem domorum forma, gratior est, & cõmo/
dior ad cæteras res existimatur, secundum re/
centiorem, & Hippodamium modum: sed ad
securitatem hostium, tutelamq; ciuitatis, uti/
lior erat antiquorũ ædificatio: habebant enim
illorum ædificia inextricabiles aditus, ex qui/
bus nisi consueti euadere uix possent: & iscru
tabiles latebras, si q aggrederent: quare utrisq;

horum participare debent. potest enim hoc fieri, si quis ita disponat, ut solent agricolæ illos, quos uocāt quidam uinearum tramites. Et nō totam urbem facere peruiam, sed portas quasdam, & loca: sic enim & ad securitatē, & ad ornatum se bene habebit. Mœnia uerò qui dicūt non oportere adesse ciuitatibus illis quæ uirtutem possideant, nimium priscè loquuntur: & hoc uident per experientiam reprobatū in iis ciuitatibus, q̄ id sibi ad gloriam iactabant. est enim ad pares, ac non multò excedentes multitudine, non satis decorum per mœnia seruari uelle. sed cum aliquando id contingat, & fieri possit, ut multo maior hominū multitudo ac maior uirtute supueniat, si saluos esse oportet, neq; perire, neq; contumeliis affici, firmissimā munitionem murorum putandum est opportunissimam esse in bello præsertim hoc tempore, in quo tormenta & machinæ ad obsidiones urbium, cum omni subtilitate sunt adinuentę. Simile est enim, ciuitatem non circundandam esse mœnibus censere, & regionem facilem ad inuadendum quærere, & deiicere montuosa loca, & priuatis domibus non circundare parietes, quasi uiles futuri sint ciuitatis habitatores. Atqui ne id quidem latère oportet, quòd qui mœnibus circundātur, licet eis in utrāque par-

tem uti urbibus, & tanquam habentibus mu-ros,& tanquā non habentibus:sed eis qui mœnia non habent,non licet. Si ergo per hunc modum se habet, non solum mœnia circundanda sunt urbi,uerūetiam curandum, ut & ad ornatum ciuitatis se habeant decenter,& ad bellicas opportunitates,tum ad alias,tum ad illas quæ nunc sunt repertæ. Vt enim aggressoribus cura est,quibus modis uincant: ita quædam iam reperta sunt,quædam inuestigare atque philosophari oportet eos qui defendūt, à principio enim non aggrediuntur expugnare eos , qui bene se præparauerint.

De ædibus sacris, foris, & locis comessationum. Cap. XII.

CVm uerò multitudo ciuiū in comessationes distributa esse debeat, mœnia uerò sint pręsidiis quibusdam & turribus per opportuna loca interpositis muniēda , clarum est, quod res exigit aliquas comessationum,in illis ipsis pręsidiis collocari. Et hęc quidem per hūc modū itaq; uident̄ cōstituēda. Ædes uerò deorū, ac principalissimæ magistratuū comessationes, idoneum locum habere debent:& eūdem,sacra quotcunque lex non separat,aut responsum oraculi,esset autem talis locus quisqs

ſupereminentiam haberet ad uirtutis poſitio/
nem ſufficienter, & ad uicinas partes ciuitatis
excellenter. Decet autem ſub hoc loco conſtru/
ctionem fori eſſe talem, qualis eſt in Theſſalia/
eius quod liberum uocant, id eſt, quod debet
eſſe purũ ab omni mercatu, & neque opifices,
neque agricolas, neque alios ullos tales illi ap/
propinquare, niſi à magiſtratibus uocarentur.
fuerit uerò hic locus gratior, ſi gymnaſia ſenio
rum ſint in eo ↄſtituta. decet enim ſecundum
ætates diſtribui hunc ornatum, & in iuniori/
bus magiſtratus quoſdam uerſari: ſeniores au
tem, magiſtratibus aſſiſtere. Præſentia eni ma/
giſtratuum ante oculos poſita gignit ueram
reuerentiam, liberalemq; pudorem. Venalium
autem rerum, aliud forum eſſe debet, & alio lo
co ſitũ, cõgreſſu facile, quo & à terra/& à mari
facilis ſit importatio omnium. Cum uerò mul
titudo ciuium diuiſa ſit in ſacerdotes, & magi/
ſtratus: decẽs eſt, ſacerdotibus circa ędes ſacras
eſſe comeſſationes inſtitutas. Magiſtratuũ au/
tem quicũq; de contractibus ius dicunt, & qui
de accuſationibus cognoſunt, & qui circa uoca
tiones in ius & aliam huiuſmodi adminiſtra/
tionem intendunt, & inſuper qui ædilitatis &
urbanarum rerum curam gerunt, iuxta forũ
in loco celebri, communiq;, ſunt comeſſationes

ſtatuendæ. talis eſt locus illius fori, in quo neceſſaria uenundantur. nam alterum illud forũ ſuperiori loco ſitum, debere eſſe diximus otioſum, hoc aũt ad negotia rerum neceſſariarũ deputari. Hunc eundem ordinẽ in regione imitãdũ eſſe dicimus: ſunt enim magiſtratus quidã apud ruſticos, quos alii ſyluarũ cuſtodes, alii agrimenſores appellant, quibus & loca ad cuſtodiam regionis, & comeſſationes ſunt iiſdem in locis conſtituendę. Templa quoq; per regionem diſtributa eſſe debẽt, partim Diis, partim heroibus. Sed immorari circa iſta ſupfluum eſt, cum ſint illa non difficilia cognitu, ſed magis factu, dicere enim, uoti eſt: euenire autem, fortunæ. Quapropter circa talia inſiſtere, ad præſens omittamus.

De recta intentione finis, & mediis: de fœlicitate, & actibus virtutis: de externis, de iis qbus hoies fiũt ſtudioſi, & q̃litate ciuiũ. Ca. XIII.

DE re autem publica ipſa, ex quibus & qualibus conſtare debet ciuitas quæ beata ſit futura, & recte guberna͡ri, dicendum eſt. Duo ſunt, in quibus omnis conſumatio bene agendi conſiſtit: unum, ut propoſitum, ac finis

agendi rectè subiaceat: aliud, ut eas quæ ad il-lum finem ferant actiones, inueniamus. fieri enim potest, ut & concordent hæc inter se, & discordẽt, nã quandoq; id ad quod intenditur, rectè se habet: sed in actionibus per quas illo potiri credimus, aberratur: quandoq; autem omnia ad finẽ diriguntur, sed finis ipse est pra-uè positus; quãdoq; etiam in utroq; est error; ueluti circa medicinam, cum nec quale sanum esse corpus oporteat, rectè interdum iudicant, nec ad propositum sibi finem opera rectè diri-gunt. Oportet autẽ in artibus & scientiis hæc utraque obtineri, finem, & eas quæ sunt ad fi-nem actiones. Quod igitur bene uiuere ac fœli-ces esse omnes cupiũt, manifestum est: sed aliis potestas est adispicendi, aliis nõ, ꝓpter fortunã aliquã, uel naturam; opus est enim adiumentis quibusdam ad bene uiuẽdum, minoribus qui-dem illis, qui melius dispositi sunt, maioribus autem qui peius. alii uerò statim nõ rectè quæ-runt fœlicitatem, cum possint. Cum autẽ pro-positũ nostrũ sit optimã rẽpublicã uidetur: ea ue-rò est, ꝑ quã ciuitas optimè gubernetur: optimè aũt gubernatur, si fœlicitatẽ maximè recipiat: manifestum est, quòd qd sit fœlicitas, latère nõ debet. Diximus autem in Ethicis (si modo il-lorum librorum utilitas ulla est) operationem

esse, & usum uirtutis perfectum & hunc non ex suppositione, sed simpliciter. dico autem ex suppositione, quæ necessaria sunt: simpliciter autem, quod in seipso commendationẽ habet: ueluti, circa res iustas iudicare, punire, supplicio afficere, à uirtute quidem est, sed necessaria, & ex necessitate bene se habent: eligibilius nãq; foret, nullo tali ĩdigere, nec hominem, nec ciuitatem, At uerò ad honores & opes, simpliciter sunt optimæ actiones: nam alterum quidem mali alicuius gratia electio est: hæc autem contrà: præparamenta enim bonorum sunt, & generatiões. Studiosus.n. uir, & pauptate, & morbo, & aliis fortunæ aduersitatibus, laudabiliter utetur: uerũtamen fœlicitas in contrariis existit: nam & hoc determinatum fuit in Ethicorum libris, quòd talis est studiosus, cui per uirtutem sunt simpliciter bona. patet autem, quòd & usus istos necessarium est studisos & bonos esse simpliciter. Quapropter existimant homines, externa bona causam esse fœlicitatis: ceu si quis bene pulsandi causam putet eẽ lyrã magis quàm artem. Necessarium est autem ex iis quæ dicta sunt, alia subesse, alia parare legispositorem. ex quo secũdum uotum optamus ciuitatis constitutionẽ in iis, quorum domina est fortuna: dominam enim illam posuimus.

ſed ſtudioſam eſſe ciuitatem, non eſt fortunæ opus, ſed ſcientię ac electionis. atqui ſtudioſam eſſe ciuitatē, eſt ciues illos qui in republica uerſantur, eſſe ſtudioſos. nobis autem omnes participes ſunt reipublicæ. Hoc igitur conſiderandum eſt, quomodo uir fiat ſtudioſus. Nam ſi cōtingit omnes eſſe ſtudioſos, non autē iccirco oporteat ſingulos ciuiū, quo pacto foret optabilius: ſequitẽ enim ad ſingulos, & omnes eſſe. Atqui boni quidem & ſtudioſi fiunt per tria. ſunt autem hæc tria, natura, mos, ratio etenim naſci oportet primum, ceu hominem, & non aliud animal: & ſic qualem aliquem ſecundum corpus & animam, Quędam etiam naſci nulla utilitas eſt: mores enim mutari faciunt. nam aliqua per naturam ad utraq; apta, per mores ad peius, uel ad melius conuertuntur. cætera igitur animalia maximè uiuūt ſecundum naturam, parum uerò aliquid ut ſecundum mores: homo autem & ſecundum rationem, ſolus enim rationem habet. Itaq; oportet ſimul concordare hæc: multa enim præter mores, etiam præter naturā agunt homines, propter rationē, ſi perſuadeatẽ melius eſſe aliter agere. Natura igitur quales eſſe oportet eos qui legum poſitori ſint parituri, determinatū eſt prius. Reliquum opus eſt iam diſciplinæ. quædam aſſue

ſcendo diſcuntur.quædam audiendo.

De idẽtitate imperãtium & parẽtiũ,& differentia:de diſciplina,virtute,partibus aïæ, errore,circa fines,& de dñatione. Ca. XIIII.

CVm uerò omnis ſocietas ciuilis conſtet ex imperantibus & parentibus/ hoc iam conſiderandum eſt, utrum alios eſſe oportet qui imperant,& alios qui parent, an eoſdẽ per uitam. Patet enĩ qđ & diſciplina ſecũdum hãc diuiſionem ſequi debebit. Si ergo tantum diffe/rẽt alteri ab aliis , quãtũ Dii & heroës ab hoĩbus differre putanť, ut primũ ſtatim corpore/ ac poſtea animo longè antecellerent, ac manifeſtè indubitateq; appareret eorum ſupeminen/tia,clarũ eſt quod ſemper eoſdem iſtos melius foret imperare,alios parère, ſed cum facile non ſit hoc repire, neq; eſt (ut apud Indos Scylax eſſe ait) Reges tantum à populis differre: ma/nifeſtum eſt,qđ pp multas cauſas neceſſarium eſt,ut omnes ſimiliter participes ſint uiciſſim imperandi & parendi: æquũ enim idem ſimilibus,& difficile eſt ſtare rempublicam,quæ conſtituta ſit præter iuſtitiam.cum illis enim q ab imperãdo excluderẽtur , concurrerent omnes qui ſunt in regione, ſtatum mutare cupientes, & tantam eſſe multitudinem in reipublicę gu

bernatione, ut sit potior istis, unũ aliquid ipossibiliũ est. At enim ꝙ oporteat eos qui in magistratu sunt differre à subditis, indubitabile est. quomodo ergo hæc futura sunt, & quomodo participant, considerare debet legislator, ut prius de hac re diximus: natura enim ostendit hæc. queadmodũ distinguẽda sunt. fecit enim eosdẽ genere, alios iuniores, alios seniores: quorum alteri parère debent gubernantibus, alteri gubernare. indignatur autem nemo propter ætatem maiori concedere, nec putat illum qui cedit potiorem se esse, præsertim cum & ipse quando ad id ætatis peruenerit, eundẽ honorẽ sit recepturus. est ergo ut eosdẽ esse dicere, eos qui parent & imperant, est etiam ut diuersos. Itaq; & disciplinam, ut eandem dicere necesse est, & ut diuersam: qui enĩ imperare uelit rectè, oportere aiunt ipsum prius sub imperio fuisse. imperium uerò, ut primis libris dictum fuit, aut gr̃a imperantis est, aut gratia subiectorum: horum alterum seruorum esse diximus, alterum liberorum. Mandatorũ uerò quædã inter se differunt, non in agendo, sed in cuius gratia. Quapropter multa quę uidẽtur esse ministrorum opera & adolescentũ, liberis hominibus pulchrum est ministrare: ad pulchrum enim & non pulchrum non tantum differunt

actiones propter seipsas, quantũ in fine & gratia cuius. Cum uerò ciuis & magistratum gerẽtis eandem uirtutem esse dicimus, quę est optimi uiri, & eundem prius parère debere, postea imperare. hoc utique erit legum positori intuendum, & laborandũ, ut uiri boni efficiantur, & per quæ exercitia, & quis finis uitę optimæ. Diuisæ autem sunt duæ partes animæ, quarũ altera per se rationem habet, altera non habet quidem per se, uerũtamẽ rationi obtemperare potest: quarum diximus esse uirtutes illas, per quas uir bonus dicitur quodãmodo. Sed in utra istarum magis est finis? iis qui ita diuidunt, ut nos fecimus, ambiguum non est, quomodo sit dicendũ: semper enim deterius, gratia melioris est. patet hoc in iis, quæ sunt secundum artem, & in iis quæ sunt secundum naturam: melius autem id quod rationem habet. Diuiditur autem dupliciter, ut nos consueuimus diuidere: est enim ratio illa actiua, alia contemplatiua. Sic igitur necesse est & hanc partẽ diuidere, & clarum est quod actiones correspõdenter se habere dicemus: & oportet eas actiones quæ sunt meliores secundum naturam, magis expetendas esse ab iis, qui consequi possunt, aut omnes, aut duas: semper enim cuique id est maximè expetendum, quod consequi est

ſummum. Diuiſa eſt autem uita tota in nego/cium & ocium, bellumq; & pacem. Et agibiliũ quædam ſunt neceſſaria & utilia, quædam honeſta: in quibus neceſſe eſt eandem eſſe electionem & partibus animæ, & ipſarũ actionibus: bellum quidem gratia pacis, negocium autem gratia ocii: neceſſaria & utilia, gratia honeſto/rum. Ad cuncta igitur hæc aſpicere debet, qui legem ponit, & ad partes animæ, & ad illarum actiões: magis uerò ad ea quæ meliora ſunt & fines. Eodem modo & circa uitas, & rerum diuiſiões: poſſe enim oportet: & in negocio uer/ſari/& in bello: pferenda tamen eſt pax & ociũ: neceſſaria & utilia agere poſſe: præferenda ta/men ſunt honeſta. Itaq; ad hęc tãquã ad ſignũ, & pueri adhuc exiſtẽtes: & aliæ ætates quę in/digent, per diſciplinam ſunt dirigendę. Nam q nunc Græcorum rectè gubernari uidentur, et legũlatores, qui eas reſpublicas inſtituere: neq; ad optimum finem uidentur aſpexiſſe cũ reſ/publicas inſtituerent: neq; ad omnes uirtutes, diſciplinam & leges direxiſſe: ſed oneroſæ de/clinauerunt ad illas uirtutes, quæ uident̃ uti/les, ac plus habere faciunt. Similiter quoq; po/ſteriorum quidam ſcriptores, opinionem ſuã oſtenderunt: laudantes enim Lacedęmoniorũ rempublicam, admirantur, & commendant le

gislatoris propositum,quod omnia ad poten/
tiam & ad bellum direxerit. quæ & per ratio/
nem refelli possunt,& per facta ipsa nūc repro
bata sunt.ut enim plurimi hominum domina
ri latè cupiunt,quoniam exinde multa proue
niunt fortunæ commoda:sic Thibron admira
ri laudareq; uidetur Lacedæmoniorum legū/
latorem,& quicūq; alter de repub. scripsit illo/
rum,quod propter exercitationem eorum ad
pericula,multorum dominationem sibi cōpa/
rarunt. Atqui patet,quod cū non habeāt nunc
dominationem Lacedæmonii,nec fœlices am/
plius sint,nec legumlator eorum bonus.Insup
illud ridiculum,si pmanentes in legibus eius,
nulloq; impediente, illis legibus uti,omiserūt/
bene uiuere.Non rectè uerò suscipiunt , neq;
de dominatione,ad quam intendisse legislato/
rem ostendunt.nam imperium liberorum me
lius est/ac magis ex uirtute,quàm dominari ut
seruis.Præterea/non propter hoc ciuitas est fœ
lix existimanda,neq; legislator laudādus,quod
uincere docuerit,& finitimis dn̄ari : hoc enim
magnum continet nocumentum:nam manife
stum quod aduersus ciues,si poterit,id aget,&
ciuitati suæ quæret dominari . de quo accu/
sant Lacedæmonii Pausaniam Regem , licet in
tanta dignitate constitutū.Nec sanè aliqua hu/

iusmodi ratio, aut lex ciuilis, nec utilis, nec ue/ra: eadem enim optima priuatim & publicè, le/gumlatorem inducere oportet in animos ho/minum. Nec exercitatio rerum bellicarum ob id est meditanda, ut in seruitutem adigant im/merentes: sed primum, ne ipsi seruire aliis cō/pellantur: deinde, ut imperium quęrant, gratia utilitatis subiectorum, nō autem omnium do/minationem: tertio, ut eis dominentur, qui ser/uire sunt digni. Quod autem oporteat legisla/torem studere magis, ut ordinatio sua & circa res bellicas, & circa aliam institutionem ad ociū & ad pacem referatur, facta certè sermonibus attestantur: nam pleræque talium ciuitatum, bel/lum gerentes conseruantur: sed cum domina/tionem adeptæ sunt, destruuntur, splendorem enim ueluti ferrum, per pacem amittunt. cau/sa huius est legū positor, qui non ita instituit, ut in ocio stare possint.

Virtutem contemplatiuam ad optimā rem/publicam pertinere: de virtutibus tempore pacis & belli, & à quo primum institutio facienda.

Cap. XV.

CVm ergo idem finis uideatur publicè & priuatim hominibus, & eūdem finem ne/

cesse esse sit uiro optimo,& optimæ reipubli/
cæ,manifestum est oportere uirtutes eas quæ
ad ocium spectant,illi inexistere.finis est enim
(ut sæpe iam diximus)belli,pax: negocii,ociũ.
Sunt autem utiles ad ocium & quietem uirtu
tes,quarum opus est in ocio,& quarum in ne/
gocio.oportet enim multa necessariorum no/
bis adesse,ut liceat in ocio esse.Quapropter tẽ/
peratam ciuitatem eẽ oportet,ac fortem,& pa
tiẽtem.nam ut est in prouerbio, Nullũ ocium
est seruis.qui uerò nõ possunt fortiter pericu/
la subire,serui sunt inuadentium. fortitudine
igitur & constantia opus est ad negociũ:philo
sophia uerò,ad ociũm:temperantia & iustitia,
in utroq; tẽpore,sed magis in pace et ocio.nam
bellum quidem ipsum cogit homines esse iu/
stos & temperatos. fortunæ autem prosperæ
fruitio,& ocium cum pace,petulãtes magis fa/
cit.Multa igitur iustitia, multaq; temperantia
indigent hi,qui in optimo statu constituti ui/
dentur,& in fruitione omnium rerum/ quæ
beatos facere putantur.ueluti si q sunt(ut poë
tæ tradũt) in beatorum insulis: maximè enim
hi philosophia/& temperantia/& iustitia/ indi
gerent,quanto magis ociosi sunt in abundan/
tia talium bonorum.Qua igitur de causa bea/
tam & studiosam futuram ciuitatem his opor

teat præditam esse uirtutibus, manifestum est, turpe enim est, non posse frui bonis: sed in negociis quidem & bello, uiros probos uideri: in ocio autem & pace, seruiles. Quáobrem oportet, non quemadmodum Lacedæmoniorũ ciuitas, uirtutem exercere. illi enim nõ eò ab aliis differunt, quod non putẽt eadem maximè bona quæ cæteri, sed eò quod prouenire illa existimant magis per aliquam uirtutem. Quoniã uerò maiora sunt hæc bona, quàm ea quæ belli, & fruitio eorum quàm uirtutum, & quia illius gratia, manifestum est ex his. Quomodo autem & per quæ id erit, utiq; considerandũ. diximus utiq; suprà diuidẽntes, quod natura, & more, & ratione indigemus: ex his autẽ quales aliquos natura esse oportet, determinauimus. Restat uidere, utrũ ratione prius, an moribus sit eruditio facienda: hæc enim simul cõcordare debent optima concordatione, contingit enim, rationem aberrare ab optima suppositione, & similes per mores duci. Clarum est hoc, primum quidem quemadmodũ in aliis, quod generatio est à principio, & finis à principio aliquo alterius finis. ratio autem nobis & mens naturæ finis: quare ad hæc, generationẽ & morum institutionem parare oportet. Deinde, ut anima & corpus duo sunt, ita quoq; du-

as esse uidemus animæ partes, unam irrationalem, alteram quæ habet ratioñe. habitus quoq; earum duos, quarum altera est appetitus, altera mens. Vt autem corpus in generatione antecedit animam, sic pars irrationalis antecedit eã partem quæ ratioñe habet. patet id in pueris, quibus statim ira & uoluntas, & concupiscentia existit: at ratio & mens, ꝓcedente ætate, in illis fieri natæ sunt. Quapropter corporis curã necesse est prius suscipere, quàm animæ: deĩde appetitus. curam tamen appetitus, gratia mentis: curam uerò corporis, aię gr̃a. Si ergo ab initio ꝓuidendum est à legis positore, ut optima sint corpora eorum qui educãtur, primo qdẽ circa coniugia ꝓuidere debet, qua ętate, & cuiusmodi existẽtes sunt in m̃rimoniũ copulãdi.

De *natura & generatione, ætate liberorũ ad parentes, tempore nubendi, tempore ꝓcreandi, corporis habitudine, prægnãtibus, orbis fœtibus, procreandorum multitudine, maxime ꝓbato procreandi tempore, & alieno concubitu interdicendo.* Cap. XVI.

HOc autem instituere oportet hanc societatem, & legis positorem inspiciendo ad ipsos, & ad uitæ tẽpus, ut ętatibus in idem

temporis concurrant,nec discrepet gignēdi potentia. Viro autem generare adhuc potente, si mulier ipsa concipere nō possit,uel muliere quidem ad concipiendum apta,si uir ipse nō possit,lites ac discordiæ inter ipsos oriuntur. Ad filiorum quoq; susceptionem est inspiciendum: oportet enim ne nimis distent ab ætate parentum:quoniam nec ipsi senioribus gratiā referre ullam possunt,nec parentes filiis alimēta pstare. Nec etiam nimis proximi accedere debēt filii:habet enim hoc turbationem nō paruam: nam minor futura est reuerentia huiusmodi filiorū erga genitores,utpote qui quasi sint æquales. & circa gubernationem domus,querelę ex ista quasi paritate solēt prouenire. Insup unde cœpimus huc peruenimus,ut corpora natorū sint secundum legis positoris uoluntatem.ferè quidem hæc omnia proueniunt per unam diligentiam.nam cum sit finis gignendi,utplurimum uiris quidem septuagesimus annus,mulieribus autem quinquagesimus , ita coniugādi ab initio sunt,ut ætatibus ad hunc finem cōcurrant. Est autem adolescentium coniunctio improba,ad filiorum procreationem.in cūctis enim animalibus,iuueniles partus imperfecti sunt:& fœminīnę crebrius quàm mares,& parua corporis forma,gignuntur.quocirca neces-

ſe eſt hoc idem in hominibus ꝓuenire. Huius autem coniectura fuerit, quod in quibuſcunq; ciuitatibus conſuetudo eſt adoleſcẽtes mares, puellasq́; coniugari, in eiſdem inutilia & puſil la hominum corpora exiſtũt. præterea in par/ tu laborant magis puellæ, ac pereũt plures. Ex quo reſponſum oraculi Trœzeniis datum qui dam exiſtimant, ob hanc cauſam, quaſi multis pereuntibus propter immaturitatem nuptia/ rum, at non ad fructuũ collectionem. Ad con/ tinẽtiam quoq; utile eſt nuptias fieri ſeriores: intemperantiores enim eſſe uidentur, cũ puel/ læ ueneri aſſueſcunt/ac maſculorum corpora creſcere impediuntur, ſi adhuc augente† corpo re, ueneræ rei intendant. nam eius rei quoddã eſt determinatum tẽpus, quod non multò am plius excedit. Quapropter puellas quidem cir ca ætatem decem & octo annorum/nuptui tra dere congruit, maſculos uerò circa ætatem an/ norũ ſeptem & triginta, aut paulò circa. in hoc enim tempore, & uigentibus corporibus con/ iungentur, ac procedente tempore ſimul aptè deſinent procreare poſſe. & filiorum ſucceſſio/ partim erit ab initio eis ætate uigentibus, ſi re/ ctè procedat ſtatim generatio, partim uerò dũ iam ętas uergit ad annum ſeptuageſimũ. Qui/ bus igiť ætatibus coniugia ſint facienda, dictũ

σπέρματος

ſit. Tempus enim anni, ut nũc obſeruant, mul-
ti rectè per hyemem aptius ad nuptias eſſe. ſed
conſideranda ſunt in procreatione liberorum,
quæ à medicis, & quæ à phyſicis traduntur.
Medici enim tempora opportuna corporibus
ſufficienter oſtendunt: phyſici autem de ſpiri-
tibus, boreales magis quàm auſtrales laudant.
Quæ autem quibus corporibus natorum ma
ximè eſſet utilitas, magis dicendum eſſet, ubi
de diſciplina puerorum tractatur: ſummatim
uerò ſat fuerit nunc dixiſſe. neq; enim Athleta
rum habitudo utilis fuerit ad ciuilem habitũ,
neque ad ſanitatem & procreationem libero-
rum. nec rurſus humilis & imbecilla nimium,
ſed media iſtarum. laboroſam enim habitudi-
nem habere oportet, exercitatam uerò labori-
bus non uiolentis, nec ad unum laborem ſo-
lum, ut Athletarum habitudo, ſed ad libera-
lia opera. hæc autem ſimiliter uiris mulieri-
busq; exiſtere debent. Prægnantes quoq; mu-
lieres curam habere corporum oportet, non pi
greſcentes, neq; ſubtili utentes alimonia. hoc
autem facile eſt legum poſitori prouidere, ſi iu
beat ſingulis diebus iter quoddam facere debe
re ad Deorum ſacra mulieres, quæ ſortitæ ſint
concipiendi honorem. mens tamẽ contrà, quã
corpus, in tranquillitate eſt traducenda. Quæ

enim fiunt, ab ea quæ continet, capere uidetur: quemadmodum illa quæ naſcuntur, à terra. Circa expoſitionem autem uel educationem filiorum, lex ſit, nihil orbatũ natura fore educandũ. Si uerò mores inſtitutaq; ciuitatis prohibeant natos exponere, determinanda profectò erit procreandorum multitudo. quod ſi quibuſdam ad procreandum copulatis, prẹter hẹc euenerit anteuenire oportet, ne fœtus concipiantur: nam poſtquàm concepti ſunt, & ſenſum aut uitam conceperint, nefas eſt eos attingere. Cum uerò determinatum ſit, qua ætate uir & uxor ſint ab initio coniugandi, quanto tempore liberis operam dare conueniat, determinemus. Seniorum enim fœtus, quemadmodum iuniorum imperfecti ſunt, & corporibus & intellectibus, & eorum qui ſenuerũt irrobuſti: quapropter & ſecundum intellectus uigorem. quapropter & illiud maximè tempus probandum eſt, in quo maximè intelligentia uiget in nobis: id autem eſſet in plurimis circiter annum quinquageſimum (ut poëtarum quidam dixerunt) ſeptenario numero ætatem dimetientes. Itaq; qui quatuor aut quinq; annis hãc ætatem exceſſerint, relinquere debent in aperto procreandi ſtudium, ac de cætero uel ſanitatis uel huiuſmodi alterius cauſa concubi

tum facere uideri. Concubitus uerò omnis alterius, quàm coniugis, penitus sit interdictus: quãdoquidẽ sit, & appelletur maritus. Quod si quis depręhendatur contrà facere per tp̃s pcreatiõis, dignã p delicto pœnã reportet.

De uictu & disciplina puerorũ. Ca. XVII.

SVscœptis autẽ filiis, multum referre putãdum est ad corporis robur, quali uictu nutriãtur. apparet uerò ex cęteris animalibus, & ex gentibus, quibus cura est assidua bellicæ habitudinis. Nutrimentum lactis maximè proprium est corporibus, absq; uino quidem magis, propter ægritudines. Et præterea motus, quoscunq; in ea ætate fieri daẽ, conferunt. Ne uerò mẽbra ob teneritudinem distorta fiant, utuntur adhuc gentes aliquæ instrumẽtis quibusdam, & machinis, quæ corpus à talibus illęsum conseruant. Confert etiã statim à pueritia frigori assuescere: hoc enim & ad sanitatem, & ad res bellicas utile est. Quapropter apud multos barbarorũ cõsuetudo est, uel gelido amne natos immergere, uel parua ueste amicire, ut faciunt Galli. ad cũcta enim ad quæ possibile est, statim ab initio melius est assuescere. est autem apta puerorum natura, ob eorum calorem, ad frigus exerceri. circa primam igitur ętatem hęc

& huiusmodi diligentia confert adhibita. Sequenti uerò ætate usq; ad annos quinq;, qua nondum ad disciplinam aliquam sunt admouendi, nec labores perferre cogendi, ne cresere īpediant̄, motus solūmō quosdā suscipe debēt, quo pigritiā corporis euitēt:q motus pparādi sūt illis,& p alios act',& p ludū.ludi uerò ipsi, nec illiberales,neq; laboriosi eē debēt, neq; remissi. Quas aūt narrationes,& fabulas illa ętate pueri audire debeāt,cura sit iis q pueris publicè pficiuntur:cuncta enim talia ad conuersationes postea futuras commodanda sunt.itaq; ludi ut plurimum tales esse debent, ut sint imitationes eorum, quæ postea seriò essent faciēda. Cohibitiones uerò puerorum,& interruptiones ploratus,qui legibus prohibent, non rectè faciunt: sunt enim utiles ad augumentum, cū sint quodāmodo exercitationes corporū. Spiritus enim cōpressio facit robur laborantibus: quod contingit etiam pueris ploratum cohibētibus.Prouidendum est ab iis quibus puerorū cura publicè cōmissa est, circa huiusmodi educationem & aliam,ut & quāminimè cum seruis uersentur:hæc enim ætas, ac etiam usq; ad annos septem, necessarium est ut domi alatur. rationabile est ergo præcipere in hac ætate, ut ab auditu,& uisu seruilium rerū absint.Omni

no igitur obſcœnitas uerborũ, ut & quicquã aliud per legiſlatorem exterminanda eſt de ciuitate. ex turpiter enim loquẽdi licentia, ſequitur & turpiter facere. Potiſſimum igtur ſtatim à pueris, nec dicant, nec audiant quicquam turpe. Si quis uerò aut dicere aut facere quicquã prohibitorũ deprehenſus fuerit, is ſi liber ſit, ſed nondum in conuentum comeſſatorum dignatus aſſumi, honore prohibeatur, & uerberibus caſtigetur. ſed ſi ſit maioris ætatis, ſeruili nfamia afficiatur, admiſſi ſeruilis gratia. Cum uerò dicere quicquam turpe interdixerimus, clarũ eſt qa & aſpicere, aut picturas, aut actus deformes, ꝓhibemus. ſit igitur cura magiſtratibus, nullam neq; picturam neq; ſtatuam eſſe talium rerũ imitatricem, niſi apud Deos quoſdam tales: quibus etiam laſciuiam lex tribuit, apud hos permittat lex iam factos homines, pro ſe, & filiis, & uxoribus ſacra facere. Iuniores autem neq; Iamborum, neq; comœdiarum ſectatores eſſe ſinat legiſlator, niſi cum ad eam peruenerint ætatem, ut in comeſſationibus unà cum aliis communicare poſſint, & ab ebrietate & hmõi labe inſontes, diſciplina omnes effecerit. Nos quidem nunc curſim iſta attigimus: poſtea uerò īſiſtẽtes, oportebit determīarẽ magis, ſiue oportet, ſiue non oportet, primo

quærentes, & quomodo: ſed in præſenti mentionem de his facere neceſſarium fuit. forſitan enim non malè circa hoc cenſebat Theodorus tragœdiarum actor: nulli enim unquam concedere uoluit, ut ante ſe ageret, neq; ex modeſtis etiam hiſtrionibus: quaſi magis faueant auditores illis, quos primo audierint. Contingit hoc idem cōuerſationibus hominum & rerū: omnia enim prima nos magis delectant. Quapropter oportet à pueris omnia turpia procul remouere, & maximè quæcūque habent in ſe uel obſcœnitatem, uel improbitatem. Tranſactis uerò annis quinq;, in duobus ad ſeptem uſq;, oportet iam diſciplinas explorare, quas diſcere eos oporret. Duæ autem ſunt ætates, in quas neceſſarium eſt diſciplinas diuidere: una eſt poſt ſeptimum annum uſq; ad pubertatē: altera à pubertate uſque ad annum uigeſimū primū. nam qui hebdomadibus diuidunt ętates, ut plurimum dicunt non bene: itaq; ſequēda eſt naturæ diſtinctio. omnis enim ars & diſciplina implere uult, id quod deeſt naturę. Primum igitur uidendū eſt, ſi facienda ſit inſtitutio quædam circa pueros: deinde, ſi utile ſit publicè curam eorū ſuſcipere, an magis priuatim, quod nunc fit in plurimis ciuitatibus: tertio, qualem hanc inſtitutionem eſſe oporte.

RAPHAELIS VOLATERRANI IN LIBRVM

Octauum Politicorum ad Nicomachum, Argumentum.

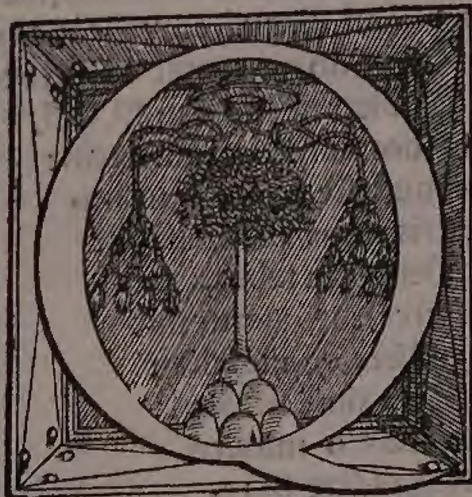
EGISLATORI circa iuniorum disciplinam maximè uacandum, quæ ualde necessaria est, nec tā priuata de causa, quàm publica, quum ipsi reipublicę membra sint. Quapropter abducendi sunt à mechanicis, & his artibus omnibus quæ ea producunt, & corpus liberorum conficiunt. Nominat autem quatuor in primis ediscēdas: literas, gymnasticam, musicam, graphicen: quæ ualde refert cuius gratia discantur. Nam ex fine etiam quæ liberales dicuntur, sordidę fiunt. Ocium enim negocio pręstat, magisq; appetitur quod finis sit, illud uerò ad finē: & in ocio fœlicitas & uita beata, in altero ærumna & labor. Musica igitur ediscenda, non tāquam necessaria, sed ocij gratia siue ioci, eius uidelicet qui non finis sit, sed ad finem, & animi gratia ex labore recreandi. Per literas autem cæteræ disciplinæ ediscuntur. Graphicę, id est, pictura pręcipitē, nō ut in mercatura suppellectilis, aut instrumenti alicuius, mens occupetur, sed potius ut ex illa inspicere possit corporum pulchritudinem. Non enim fas est ingenuis semper contemplationi actioniq; (quanquā honestissimis) studere. Gymnastice etiam iuuentutem ac bonam corporis habitudinem disponit. quāquam in hac parte fera Laconum exercitatio ac patientia uitanda, quæ nihilo meliores ad bellum præstat,

quum

quum multi ſint ſtrenui proteruiq́; in graſſationibus & cædibus, in arte tamen militari nihilo fortiores. Honeſtas, non feritas in certaminibus præferenda: ná neq; lupus neq; beſtia alia/honeſtum periculum pugnando ſubit. Itaq; feritas Laconum non cauſa uictoriæ, ſed q̃ ipſi exercitati contra nó exercitatos pugnant. Quapropter haud graues pubeſcẽtibus exercitationes iniũgendæ, ne corporis nutrimento augmentoq́; officiãt. Poſt pubertatem annis tribus tantum ciuili diſciplinæ intẽdant, omiſſis corporis laboribus, quod vtriq; vacare commodè nequeant, quum alterum ab altero impediatur. Firmatis iam robore/ac viribus, maiores addendi labores. Poſt hæc de muſica multa differit, ꝓbatq́; inter diſciplinas eam eſſe recipiendam, quod requietis/ac oblectamenti cauſa ſit, & animi triſtitiæ medicina, mẽtemq́; rhythmis/ac numeris ad virtutẽ cœleſtiaq́; extollat: quam ſi quis eodem modo quo cupit ad moderationem & harmoniá inflexerit, iræ, gaudij, ſpei, cæterorumq́; animi motuum decorum retinebit. Quæ quidem modeſtè ediſcẽda, ne impedimentum cæteris rebus ciuilibus / ac bellicis adferat. Deniq; in rebus agendis iuuentus exerceatur, quaruꝫ ſint poſtea boni iudices, q̃ iudicium in exercitatis maximè ſit. Senibus corporis actio minuenda, qui & gaudere & rectè iudicare pro iure ſuo poſſunt, ob doctrinam in ipſa iuuentute perceptam.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ POLITICORVM LIBER OCTAVVS LEONARDO ARETINO INTERPRETE.

Quod faciēda sit institutio circa pueros, & illam publicè esse suscipiendam ad reipublicæ formam. Cap. I.

VOD igitᷣ à legis positore maxiē intendendū sit circa disciplinā iuuētutis, nemo utiq; dubitabit: nā id quidem neglectū in ciuitatibus, affert reipublicæ detrimentū. oportet enī ad singula gubernandi genera disciplinā accōmodari: nā mos uniuscuiusq; reipublicæ ꝓprius: & cōsueuit seruare rēpublicam, & ab initio cōstituere. ceu popularis mos, popularē: & paucorum potētię accōmodatus mos, eā quæ cōsti

ſtit in paucorũ gubernatione. ſemp aũt melior mos, cauſa eſt melioris reipublicæ. Prȩterea in cũctis facultatibus & artibus ſunt q̃dã, ad quæ ꝑerudiri oportet, & aſſuefieri ad earũ opa: itaq; manifeſtũ eſt, qđ & ad uirtutis actiones. Cũ uerò unus ſit finis totius ciuitatis, clarũ ẽ oportere diſciplinã quoq; eſſe unã & eãdẽ oĩum, & huius curã eſſe publicã, & nõ priuatã: quẽadmodũ nunc unuſqſq; curã habet ſuorum filiorũ, priuatimq;, & priuatã diſciplinã docens, ꝑut ei uideť. ſed oportet publicorũ publicè exercitationẽ fieri: et ſimul, nõ debet qdem qſquã ciuis, ſe ſui exiſtimare, ſed oẽs, ciuitatis: particula enĩ ciuitatis unuſqſq; eſt: cura uerò ſingularũ particularũ, reſpicere nata eſt ad curam totius. Laudari poſſunt in hoc Lacedæmonii: nã plurimã circa pueros diligẽtiã faciũt, & qdẽ publicè. Quod igiť lege ꝓuidẽdũ ſit circa diſciplinã iuuentutis, & hoc publicè faciendum, patet.

Qualis eſſe debeat inſtitutio puerorũ: quò d neceſſariorũ non oĩum, quò d liberaliũ diſciplinarũ quantũ ſat eſt, & ad finẽ liberalẽ. Cap. II.

Qvęnã uerò iſta ſit diſciplina, & qũo tradenda, latère nõ debet: nã nũc qdẽ i ambiguo ex opibus eſt, nõ enim eãdẽ oẽs cenſent iuuẽtutẽ debere addiſcere, neq; ad uir-

tutem, neq; ad uitã optimã, neq; cõspicuũ est, utrũ per intelligẽtiam magis deceat, uel p animi morẽ. Impedimẽtorũ quoq; respectus, cõsiderationem disciplinæ cõturbat: cũ manifestũ non sit, utrũ accõmodãda nr̃a sit exercitatio ad ea quæ sunt utilia ad uitã, an ad ea quæ tendũt ad uirtutẽ, an ad ea quæ ad maiorẽ quẽdã sup fluũq; pertinẽt apparatũ: hæc enim oĩa patronos quosdã suscepere. De his quoq; q̃ ad uirtutem tẽdũt, nihil cõfessum existit. etenĩ uirtutẽ non eãdẽ oẽs statim honorãt: ex quo fit, ut non ab re discordẽt circa illius exercitationẽ. Quod igitur ex utilibus necessaria sint addiscẽda, manifestũ est, qđ autẽ non oĩa, diuisis q̃dem quę liberalia sũt opa, ab illiberalibus, patebit illa talia eẽ recipiẽda, quæ cũ utilia sint, faciunt exercentẽ non uilis exercitii opatorẽ. uile autẽ exercitiũ putãdum est, & ars, & disciplina, q̃cũq; corpus, aut aĩam, aut mẽtẽ liberi hoĩs, ad usum & opera uirtutis inutilẽ reddũt. Itaq; & artes illę, q̃cũq; deterius disponũt corpus, & cũcta mercenaria exercitia, sordida nũcupamus: mẽtẽ enĩ occupatã & uilẽ reddũt. Sũt etiã q̃dam ex liberalibus sciẽtiis, quas usq; ad aliq̃d discere, honestũ sit. penitus uerò sese illis tradere, ac ad extremũ usq; pseq uelle, nocumẽtis illis quæ suprà diximus, obnoxios facit. Sed refert plurimũ, cu

ius gratia qs agat, uel discat: nã si gratia sui, uel amicorũ, uel pp uirtutẽ, nõ est illiberale, q uerò idipm agit pp alios, sæpe utiq; uidebit illiberaliter, ac sordidè agere. disciplinæ igit illę de qbus diximus, ad utrãq; partem se habent.

De q̃tuor quę pueri discere solẽt: qđ ocium negocio pferendũ, & disciplinæ illius disciplinis huius: musica ad ociũ, lr̃æ indifferẽtes, gymnastica & figurãdi peritia ad negociũ. Ca. III.

SVnt aũt ferè quatuor, q̃ discere iuuenes cõsueuerũt, lr̃as, gymnasticã, musicã. addũt uero quartũ qdã, figurandi peritiã. Lr̃as qdem & figurationem, tãquã utiles, ac ualde expedientes ad uitã: gymnasticã, tãquã pertinentẽ ad fortitudinẽ. De musica uerò ambigit iam: nã nunc plurimi qdem, uoluptatis gr̃a illam addiscunt. ueteres autẽ inter disciplinas eã collocauerũt, ex eò quod natura q̃rit (ut sępe dictum est) non solũ in negocio rectè, uerũetiã in ocio laudabilr̃ posse uersari. Hoc enim principium est oĩum, ut rursus de illo dicamus. si eni utroq; opus est, magis autẽ expetẽdum est ociũ. nec id qdem in ioco: nã sic necesse foret iocũ eẽ finẽ uitæ: sigdem id est ĩpossibile: magisq; in negociis utendũ est ioco: nã qui laborãt, indigẽt relaxatiõe, & huius gr̃a est iocus. negocia uerò sũt

cum labore & conatu, & ppterea oportet iocū adhibere, qui tāquā medicinā, tēporis opportunitate seruata, afferat: nā relaxatio est hmōi motus animi, & requies pp uoluptatem. Ociū aūt ipsum uidet̃ in se uoluptatē habere, & fœlicitatem, & uitā beatā. & hoc non in negociosis, sed ociosis existit. nā qui negociat̃, alicuius gr̄a negociat̃, ceu eius quod sibi deest. fœlicitas aūt finis est, quā nō cum dolore, sed cū uoluptate eē omnes putāt. Hāc tamē uoluptatē non eādem oēs posuerunt, sed ſm se unusquisq;, & ſm habitum suū: optimus tamē optimā, & eā quę sit ab honestissimis. Itaq; manifestū est, qđ oportet ad ociū quoq; degēdum addiscere q̄dam, & erudiri: & has eruditiones & disciplinas, sui ipsarū esse gr̄a: illas uerò quæ ad negociū, tāquā necessarias, & gr̄a aliorū. Quapp & musicā antiqui inter disciplinas collocauere, nō tāquā rē necessariā, nihil enim habet tale: neq; tāquā utilem, ut lr̄æ ad lucrum, & ad rē familiarē, & ad disciplinā, & ad ciuiles actiones quāplurimas. Videt̃ quoq; figurandi peritia, utilis esse, ad iudicādum melius artificū opera: neq; ut gymnastica, ad sanitatem & robur. nullū enim horum uidemus ex musica fieri. restat ergo, qđ ad degendū in ocio, ad quod apparēt adhiberi, q eā inducūt: eos enim q̄bus putāt uita degendum

rẽ ingenuorũ hoĩum, in ea instituunt. Quapp Homerus & in poëmate suo ita inqt: Sed quale est uocari ad mẽsam opiparè paratã? Deinde nominãs quosdã alios, subdit: Et accersunt cantorẽ qui oẽs demulceat. Et alio in loco ait Vlysses, optimam esse degendi rõnem, quãdo lætis hoĩbus cõuiuæ audiunt cantorẽ sedentes p ordinem. Quod igit sit disciplina q̃dam, quã nõ ut utilẽ, neq; ut necessariã, docendi sint filii, sed ut liberalem & honestã, manifestũ est. Vtrũ aũt una sit nũero, an plures, & quænã istæ, & quo mõ, posterius dicet. nunc autẽ id p̃missum sit, quod apud antiquos sit testimoniũ ex his disciplinis, quas diximus: musica eni hoc manifestat. adhuc etiã de utilibus, quod aliqua discere pueros oportet, nõ mõ ꝓpter utilitatem, ut lrãrum rudimenta, uerũ etiam ꝓpter multas disciplinas alias, quæ per lrãs discũtur. Similr uerò figurandi peritiam, nõ ut in uenũdãda emẽdaq; supellectile nõ decipiantur, sed potius qd contẽplari facit pulchritudinem corporũ, quęrere uerò utilitatem ubiq;, minimè ꝯgruit magnanimis, & ingenuis hoĩbus. Cum manifestũ sit, utrum moribus, an ratione sit disciplina tradenda, & an circa corpus primo, uel circa mentem, patet ex his, quod adolescẽtes gymnasticę, & literarum ludo sunt tradendi: nam horũ al-

terum qualem aliquam facit habitudinem corporis, alterum opera.

De gymnastica, & puerorum exercendorum disciplina. Cap. IIII.

NVnc aũt, quæ ciuitates curã hñe puerorũ maximè uidenť, athletarũ habitudinẽ inducere studẽt, in quo deformãt corpora, & augmẽtationem eorũ impediũt. Lacones uerò in hoc qdem nõ errant. sed efferatos laboribus reddũt adolescẽtes, quasi hoc utile sit maximè ad fortitudinẽ. atqui ut iam sępius diximus, neq; ad unã uirtutẽ, neq; ad hãc maximè respiciẽdum est ab eo, q curã facit institutiõis. Et si ad hãc, nõ tamẽ id cõsequũtur. neq; enim in aliis aĩalibus, neq; in gẽtibus, uidemus fortitudinẽ adesse maximè efferatis, sed potius mansuetioribus, ac leoninis moribus. multęq; sunt gẽtes, q̃ ad cædes hoĩum, & ad eorũ comessationibus insultãt: ut circa Põtũ Achęi & Eniochi, & ex mediterraneis aliæ gẽtes: hæ qdẽ siľr his, illæ uerò magis. quæ quidẽ gentes clanculum per insidias latrocinãtur, ad bellica tamẽ opera nihil ualent. Præterea, scimus Lacones, dum ipsi soli exercebantur, præstitisse cæteris: nunc autẽ, & in gymnasticis atq; actionibus bellicis, eẽ aliis inferiores. nõ eni ob id præstabãt quod

iuuẽtutẽ exercerẽt, sed q̃ ipsi exercitati, cõtra nõ exercitatos pugnabãt. Itaq; honestas, nõ feritas est in certaminibus præferẽda: neq; enĩ lupus, neq; alia bestia, honestũ p̃iculũ pugnãdo subiret, sed magis uir bonus. Qui uerò adolescẽtes ĩ hoc nimiũ tradũt, & ĩ necessariis absq; disciplina permittunt, uere illos sordidos reddũt: ad unũ enim opus reipublicæ utiles faciũt, & illos ad ipsum aliis deterius, ut ratio ostẽdit. oportet autẽ non ex prioribus operibus, sed ex iis quæ nũc fiunt iudicare. nã nũc quidẽ illi qui repugnant, disciplinã habẽt, tũc uerò nõ habebant. Quod igitur utendũ est gymnastica, & quãdo utẽdũ, cõfessum existat: usq; enĩ ad pubertatẽ leuiores exercitationes sunt adhibẽdæ, absq; uictu ullo uiolẽto & laboribus coactis, ne cresere corpora ĩpediãtur. Signũ erit nõ paruũ, quod ita fieri queat: q̃a inter eos q̃ Olympia uicerũt. duo uel tres tantũ reperiunt, q̃ iidem adolescẽtes & uiri, sint uictoriã cõsecuti: p̃pterea q̃d per exercitationes pueris adhibitas, sublata sit uis ac robur à uiolentis laboribus. Post pubertatẽ uerò cũ annis tribus ad alia perdicẽda intenderint, tũc cõgruit & laboribus & uictu necessario illos occupare: simul enĩ mẽte & corpore laborare nõ oportet: nã se ĩuicẽ ĩpedire nata sunt labor q̃dẽ corporis, mentẽ: mẽtis autẽ, corpus.

De musica disceptatorio modo. Cap. V.

DE musica uerò dubia quædã posuimus antea, & nũc rectũ erit illa resumere, ut tãquã cõsentanea fiant rationibus quas quis de ea dicẽs ostẽdat. neq; enĩ facile est demõstrare, quã potẽtiã habeat, neq; cuius gratia illã adipisci oportet utrũ solatii causa & quietis, quẽadmodũ somnus & potus: nã hęc per seipsa nõ sunt honesta, sed iocũda, & simul cessare curas faciũt, ut inquit Euripides. Quapropter instituũt in illa, & utũtur cũctis istis similiter, uino & potu et musica. in his quoq; saltationẽ posuerũt. An magis putãdũ est ad uirtutẽ tẽdere musicã, ut potẽtem? quẽadmodũ gymnastica tale aliquod corpus reddit, sic & musicam talem aliquẽ morẽ efficere, assuefacientẽ posse recte lętari? An ad degẽdi rationẽ aliqd cõfert, & ad prudentiã? hoc enim tertiũ ponendũ est, ex iis quę dicũtur. Quod igit̃ oporteat pueros nõ solacii gr̃a discere, mãifestũ ẽ: nõ enĩ solant̃ discẽtes, nã cũ labore est disciplina. atqui nec ad degẽdi rationẽ, pueris, neq; illi ætati cõgruit attribuere: nulli enim impfecto cõpetit pfectio. Sed forsitã uidebit̃ puerorũ studiũ solatii esse gr̃a, uiris factis ac pfectis. Qđ si hoc tale ẽ cuius gr̃a oportet eos addiscere, ac non potius (instar Persarũ,

Medorũq; Regũ) p alios idẽ faciẽtes uoluptatis ac diſciplinæ participes fieri? etenim neceſſe eſt, melius pfici ab iis, qui hoc opus ſuũ fecerũt & artẽ, q̃ ab iis q tãto ſolũ tẽpore in eo laborauerũt, quãto diſcũt. Quod ſi oportet in iis eos laborare, ſiſiter & circa epularũ apparatũ, oportebit utiq; eos addiſcere: quod eſt abſurdũ. Eadẽ quoq; dubitatio cadit, ſi poſſit mores facere meliores. qd eñ opus eſt eos hęc diſcere, ac nõ ex aliis audiẽtes recte lætari, & iudicare poſſe, quẽadmodũ Lacones? illi enim quãquã nõ didicerint, poſſunt tamẽ recte iudicare (ut aiũt) quę ſit bona, uel nõ bona melodia. Eademq; ratio foret ad ſolatia, & ad rationẽ degendi ocii libero homine dignã. qd enim oportet eos addiſcere, ac nõ aliis utentibus frui? Conſiderare hoc licet ex ea opinione quam habemus de Diis: nõ. n. Iupiter cantat, ac citharã pulſat, ſm poëtas. imò illos q talia faciũt, appellamus uiles: & opus illud nõ uiri neq; ſobrii, ſed iocãtis. Sed forſitan de his poſtea erit cõſiderandum. Prima uerò quæſtio eſt, utrũ muſica ſit in ioco reponenda, an nõ: & quid horũ trium, quæ in dubitatione pponũtur, poteſt efficere, utrum diſciplinã an ſolatium, an rationẽ ocii degendi? rationabiliter quidẽ ad oĩa inſtituit, & uidetur omniũ particeps: nam & iocus gratia requietis

eſt, ac quietem neceſſe eſt eſſe iucundam: eſt enim medecina quædã moleſtiæ illius quę per laborẽ ſuſcipitur. & ratio degendi ocii nõ ſolũ honeſtatẽ habere debet, uerũ etiã uoluptatẽ: fœlicitas enim ex ambobus iſtis eſt. Muſicã uerò oẽs fatemur eẽ ex iucũdiſſimis, ſiue nuda ſit, ſiue cũ modulatione, Inquit ꝑfecto & Muſeus, carmẽ dulciſſimã rem eẽ mortalibus. q̃propter & ad cœtus familiariũ, & ad uitã in ocio degẽdã, rationabiliter illam recipiũt, ut potentẽ lętitiã afferre. unde ex hoc quis intelligat illã pueris eſſe ꝑdiſcendã: quęcũq; enim iocũda ſunt, atq; eadẽ ĩnocua, nõ ſolũ cõgruũt ad finẽ, uerũ etiam ad quietẽ. cũ uerò contingat hominibus perrarò eẽ in fine, ꝑſæpe autẽ ceſſent, & utanť iocis, nõ in exceſſu quidẽ, ſed ob delectationẽ, utile utiq; fuerit requieſcere in iis quæ ab illa ꝓueniũt, uoluptatibus. Contingit aũt hoibus facere iocos finẽ, cũ et habeat fortaſſe finis uoluptatẽ quãdã, ſed non quãcũq;: quęrentes uerò illam, accipiũt hanc pro illa, ex eo, quod cũ fine agendi ſilitudinẽ habet, nã finis gratia nullius futuri expetitur, & tales uoluptates nulius futuri gratia, ſed gratia eorũ quę anteceſſerunt, laborum ſcilicet ac moleſtiarũ, ꝓpter quã igitur cauſam quęrũt fœlicitatẽ fieri ꝑ hmõi uoluptates, hanc ſanè aliqs rationabiliter exiſtimet cau

ſam. De pticipatione autẽ muſicę, nõ pp hãc ſo lam, ſcilicet quia utilis ſit ad ceſſationes, ut ui detur, uerumetiã id quęrendũ eſt, ne fortè hoc ita contingat. pręcioſior quidẽ natura eius eſt, q̃ ſm eum uſum, de quo ſuprà dicit: & oportet nõ ſolũ ab ipſa uoluptatẽ capere, quã percipiũt oẽs ſm ſenſum: habet enĩ muſica naturalẽ uoluptatẽ, p quã illius uſus cũctis ętatibus, & cũctis moribus eſt acceptus. Sed uidẽdũ eſt, ſi quo mõ ad mores extẽdit, & ad animũ. id aũt patebit. ſi tales aliqui ſm mores, per illã efficiamur. atqui quod efficiamur, p Olympi modulationẽ manifeſtũ eſt: ea nãq; abſtrahit animã, & quodammõ rapit. raptus uerò & abſtractio animę, circa morẽ affectio eſt. Pręterea, audientes rep̃ſentationes, oẽs afficiũtur etiã ſine melodiis & uerſibus. Cũ uerò cõtingat muſicã eſſe delectabiliũ, uirtutẽ autẽ eſſe circa lætari rectè, & amare & odiſſe, oportet pfectò addiſcere & aſſuefieri ad nullã rẽ adeò, ut ad iudicãdum rectè, & ad gaudendũ mãſuetis moribus, & laudabilibus opibus. Sunt aũt in rhythmis & melodiis ſiĩtudines, maximè penes ueras naturas iræ, & mãſuetudinis, ac fortitudinis, & tẽperantiæ, & oĩum cõtrariorũ his, & aliorũ q̃ ad mores ptinẽt. Patet id ab effectu: mutamus enim animũ, talia audiẽtes. mos autẽ dolẽdi ac lætã

di in silibus ,ppè est,ut erga ueritaté eodé mõ
se habeat:ceu si qs gaudet imaginé alicuius ui/
dés,nõ,ppter aliá causam,sed pp formá ipsam,
necessariũ est huic & aspectũ ipm illius, cuius
imaginé contéplat,esse iucũdum.Cõtingit aũt
in aliis q̃dem sensibilibus,nullá existere simili/
tudiné morũ:ut in iis quæ tactu uel gustu p/
cipiũtur:in iis etiá,quæ uisu,admodũ parũ:fi/
guræ eni sunt talia:sed perparum & oés hmõi
sensus participát.insup nõ sunt hæc silitudies
morum,sed signa magis,quæ fiũt figuræ & co
lores morũ:& sunt hęc à corpore in affectibus.
Attamé quátum refert circa horũ speculatio/
né,oportet pueros non figuras inspicere Paso/
nis,sed Polygnoti,et si qs alter pictor uel statua
rius sit moralis:at in melodiis ipsis sunt imita/
tiones morũ.& hoc est manifestũ, statim enim
harmoniarũ distincta est natura,ita ut q audi/
unt,aliter disponãtur,nec eodé mõ se habeant
ad unáquáq; ipsarũ,sed ad quasdá flebiliter &
cõtractè magis,puta ad eá quę appellat Lydia
mixta:ad quasdá uerò mollius fm métem, ceu
ad illas quæ sunt remissæ:ad aliá uerò medio/
criter & cõpositè plurimũ/ut uidet Dorica fa
cere oium harmoniarum.Phrygia uerò distra
hit/ac rapit animũ,& quasi extra se ponit. hæc
eni recte dicũt,qui circa hmõi disciplina philo

ſophant:capiũt enim uerborum teſtimonia,ex rebus ipſis.Eodẽ mõ ſe habet circa rhythmos: alii enim morem continent grauius, alii conci/tant,alii uiolentiores afferunt motiones: alii liberaliores.Ex his igiẽ patet,qđ muſica poteſt animi morem aliqualem facere. Quod ſi hoc põt muſica,clarũ eſt qđ ad puerorũ diſciplinã ſit adhibẽda,& ĩ ea pueri ſint ĩſtituẽdi.cõgruit autẽ naturæ/hmõi diſciplina muſicæ:nã pueri ꝓpter ętatẽ nihil ferũt ſpõte,qđ nõ habeat in ſe iucũditatẽ:muſica uerò ex iis eſt quę ſunt iocũda ſm naturã.Et uidetur cognatio q̃dam eẽ nobis cũ harmoniis:& rhythmis:quapp multi ſapiẽtum dixere,alii qdem,animam eſſe harmoniam:alii uerò,habere harmoniam.

De muſica ex ſermone,quid diſcendũ,& qđ non,& quo pacto ea vtẽdum. Cap. VI.

VTrum autẽ diſcere eos oportet, canere,& manibus pulſare,aut nõ. (queẽadmodum prius dubitatũ eſt)nũc erit dicẽdũ.Nõ eſt obſcurũ, intereſſe multũ ad hoc, ut efficiamur aliq̃les,ſi qs operũ ipſe ſit particeps:nẽpe ĩpoſſibile eſt,uel certè admodũ difficile,ut q opera ipſa nõ tractet,perite ualeat iudicare.Et ſimul opus eſt,ut pueri habeant exercitationẽ aliquã & Architęorganũ rectè reptũ eſt,quòd pueris

dant,ut ĩ eo occupati, illa quæ sunt domi non infrangãt:nescit.n.pueritia gescere: hic est enĩ infantibus cõueniẽs ludus:disciplina uerò maioribus,tãquã id genus instrumẽti.Quod igitur docẽdi sint musicã, ita ut ĩ opere ipso uersent, ex ipsis patet. Quid autẽ deceat uel nõ deceat ſm ętates, nõ difficile est determinare,ac respõdere uituperatoribus, uile hmõi exercitiũ esse dicentibus.Primũ igitur cũ iudicãdi causa,sint hæc opera ipa ꝑdiscẽda,ꝓpterea oportet ĩ pueritia illis operã dare: in maiori uerò ętate exercitationẽ eorũ dimittere, tantũmodo aũt iudicare posse ꝑ disciplinã in pueritia adeptã, & lętari rectè.Vituperãtibus aũt,q aiũt sordidos ac uiles musicã facere,nõ difficile est respõdere,si cõsideremus, quousq; illi oꝑa dãda sit ab iis,q ad uirtutẽ ciuilẽ erudiunt, & quæ melodiæ, qui ue rhythmi sint adiscendi,& pręterea quibus instrumentis ꝑcipiatur.nã id quidẽ plurimũ referre uerisimile est,cõsistitq; in his,obiectionis solutio: nihil enĩ uetat modos quosdã musicę,illud quod aiunt,efficere.Clarũ est igitur, oportere disciplinã eius neq; impedimẽtũ afferre posterioribus oꝑatiõibus , neq; corpus efficere sordidũ & inutile ad bellicas , ciuilesq; oꝑationes:ad usus quidẽ iam,ad disciplinas uerò postea.erit aũt hoc,si neq; in illis laborabũt,

quæ

quę ad certamẽ, artificii ptinẽt, neq; circa admirabilia q̃dã & ſupflua, quę in certamina prius, & de certaminibus in diſciplinã uenere: ſed eouſq; ut gaudere ualeãt ꝓbabilibus melodiis, et rhythmis, & nõ cõi ſenſu muſicæ ſolũ, ut aĩalia quædã, & turba ſeruorũ, ac puerorũ. Patet etiã ex his, qbus inſtr̃is ſit utendũ: neq;.n. etiam tibię ſint ĩ diſciplĩa recipiẽdę, nec aliud artificioſum inſtr̃m, ut cithara, & ſi qd aliud tale: ſed quęcũq; faciãt auditores bonos, uel muſicę diſciplinę, uel alterius. Inſuper tibia nõ eſt morale, ſed potius ad animoſitatẽ ɔcitatiuũ. itaq; ad hmõi tẽpora eſt utendũ illa in qbus ſpectacula magis purificationẽ requirũt, quã diſciplinam. Adiũgamus autẽ, & illud, quod cõtrariũ diſciplinę efficit, impediẽs ratione uti tibiarũ ſonus. Quapropter bene reprobauerũt illarũ uſum antiqui, & ad iuuenes, et ad ĩgenuos, licet prius uſi fuiſſent: ſtudioſiores enim facti pp diuitias & animoſiores ad uirtutẽ, & prius & poſt uictoria cõtra Medos habitam, ac ex rebus geſtis magnũ de ſe ſapiẽtes, diſciplinã omnẽ arripuerũt, nõ iudicãtes, ſed expientes. Quapropter tibiarũ quoq; uſus tunc receptus eſt. nam apud Lacedęmonios quidã q ludos exhibebat, ipſemet tibiis modos fecit. & Athẽis quouſq; in cõſuetudinẽ uenit, ut ferè ingenui oẽs diſcerent:

quod patet ex tabula à Thrasippo posita,cũ lu
dos ꝓ tribu sua dedit. Postea uerò in dissuetu
diné abiit,& improbari cœpta est,cũ iam meli/
us ꝑ experiẽtiá iudicari possit,qd ad uirtuté ꝑ
tineat,& qd nõ.Eodé quoq; modo ꝑmulta in/
strumẽtorũ antiquorũ,improbata sunt,ueluti
Pectides,& Barbiti,& quæ ad uoluptaté audiẽ
tiũ intẽdebãt,heptagona,& trigona, & sambu/
cę,& cũcta quę indigẽt ꝑita manuũ gesticula/
tione.Rationabiliter quoq; se habet illud,ꝙ an
tiqui de tibiis fabulãtur:aiũt enim,Mineruá re
ꝑtricé, tibias abiecisse ob deformitaté oris. atq;
nõ malè habet diceř,fecisse id Deá, đformitate
oris ĩfensam, sed & ẽt multò magis ob id qa ni
hil cõfert tibiarũ usus ad ĩtelligẽtiá & mẽté,cũ
sciẽtia & ars Mineruæ sit attributa.Cum uerò
instrumẽtorũ & operis ĩprobauerimus artifi/
ciosam disciplinã:artificiosam uerò illam posui
mus quæ uersať in certaminibus: in illis eni q;
agit,nõ ꝓprię uirtutis gratia agit,sed ut audi/
entes delectet, & onerosa quidé delectatione:
quapropter nõ ingenui hoĩs cẽsemus eẽ hmõi
opus,sed ꝑ uiles ac sordidos cõtĩgit illud fieri.
nã finis cuius gřa faciũt,ĩprobus ẽ,cũ spectator
onerosus existẽs,mõ hoc, mõ illud exigere cõ/
sueuerit: ita ut artifices quoq; placeř studẽtes,
illiusmodi efficianť,& corpora siľr ꝑꝑ motus,

De harmoniis, rhythmis, melodiis, moralibus, actiuis, abstractiuis, & quæ quibus ætatibus. Cap. VII.

COnsiderandū pterea est de harmoniis, & rhythmis, utrū ad disciplinā oībus utēdū sit harmoniis, & oībus rhythmis, an distinguendū. Deinde, utrū illis qui eruditionis causa laborant, eādem definitionem tribuamus, an tertium quid aliud. Quoniā uidemus musicā esse per melodiam & rhythmos, horū utrūq; latère non debet, quā uim habeat ad doctrinā: & utrum præferenda magis sit ea pars, quæ in melodiis consistit, an ea quæ in rhythmis. Putantes igitur multa de his eē dicta rectè à musicis quibusdā, qui nūc sunt, & à philosophis, q peritiam habēt hmōi disciplinæ, discussionem & examen singularum partium illis dimittemus, qui pergrere uolent: nos autem legitimè solūmō in genere de ipsis dicamus. Cū illa probetur à nobis melodiarū diuisio, quā faciūt q̄dam philosophi, quod aliæ sunt morales, aliæ effectiuæ, aliæ abstractiuæ, ponētes naturā earum ad singula istorum ꝓpriam. Dicimus autem, nō unius utilitatis gratia oportere musica uti, sed multarum: nam & doctrinæ gr̄a, & purificationis, (quid autē purificationem itel-

ligamus,nunc simpliciter,aliàs uerò diligētius in his qui de poëtica,dicet) tertio,grā degendi ocii,quietisq; causa,& remissionis curarū. Patet oibus harmoniis esse utēdum,sed nō eodē modo:uerum ad doctrinam qdem moralibus est utendum maxime:ad auditionē uerò,alio pulsante,effectiuis & abstractiuis.nā affectio illa quæ contingit circa animos quorūdam uehementer,in cunctis existit.Differt autem sm magis & minus,ceu commiseratio & metus,et præterea abstractio animi.nā per hūc motum deuoti & supplices qdam fiunt.uidemus autē ex sacris melodiis ita affici,quādo utuntur expiantibus aīam carminibus,quasi medicina freros & purificatione.Hoc idem euenire necessarium est his qui cōmiseratione,& qui metu,& qui aliis affectibus detinētur,& aliis quātiscūque talia cōtingant,fieriq; in oībus purificationem quādam & alleuiationē cum uoluptate. Simil r autem carmina purificatiua,lætitiá afferunt innocuam hoībus:quapp talibus harmoniis,& talibus carminibus,spectādi sunt hi,qui theatralem musicam tractāt certatores. sed cū spectator sit duplex,alter ingenuus & doctus, alter uilis & idoctus ex opificibus,turbaq; urbana,his quoq; accōmodanda sunt certamina, & spectacula ad cessationē & quietē: ut enim

illorum animæ distortæ sunt à naturali habitudine, sic harmoniarũ & melodiarũ distortiones sunt q̃dam, & illæ sunt uehemẽtes ac rigidæ. Delectat uerò singulos id qđ naturæ suæ sit aptum, quãobrem licẽtia pmittẽda est his, q de arte musica certãt, ut ad hmõi spectatorẽ, tali genere utantur musicę. Ad doctrinam uerò (quẽadmodũ dictum est) moralibus melodiis est utẽdũ, & talibus harmoniis, qualis est Dorica, ut suprà diximus. Recipienda est & alia quãcũq; nobis suadent, q in philosophia, musicaq; uersant. Socrates uerò in libris de republica, nõ rectè Phrygiã adiũgit tãtũmõ ad Doricam: licet improbãs tibiam ex ĩstrumẽtis: habet enim eãdẽ uim Phrygia in harmoniis, quã habet tibia in instrumẽtis: ambæ enim cõcitãt animos, & in affectus ĩpellũt. Ostẽdit hoc poësis: tota enĩ bacchatio, & tota hmõi concitatio, maximè oĩum instrumentorum per tibias fit. harmonia uerò Pgrygia maximè hunc modum habet, ceu Dithyrambus manifestè uidetur esse Phrygius. cuius quidem rei plura afferunt argumenta, qui circa huiusmodi rerum intelligentiam uacant. & inter cætera illud, qđ Phyloxenus aggressus Doricè facere dithyrãbos in fabulis, nõ potuit, sed ab huius natura tractus fuit ad Phrygiam harmoniã, quæ

maximè illis cõgruebat. Doricã aũt fatent oẽs cõstanté esse ac firmã, moréq; sũmopere cõti/nere uirilẽ. Præterea cũ mediũ extremorũ lau/demus, suméduq; esse dixerimus, Dorica auté hãc habeat naturá ad alias harmonias, mãifestũ est qđ Doricã præ cęteris decés est iuniores ad discere. Sed duo ꝯsiderãda sunt, unũ qđ possibi le, alterũ qđ deceat. nã possibilia qſq; aggredi potius, & ꝯueniẽtia sibi debet. Sũt aũt hæc de/terminata ætatibus: ceu defessis iã tpe, nõ facile est alti spiritus cãtilenas canere, sed talibus natu ra subiicit remissas. Ex quo Socraté ĩ hoc quo/que meritò rephẽdunt qdã ex iis, q circa musi/cã uersant, qđ remissiores harmonias ĩproba/uit ad doctrinã, q̃si uinolẽtas, accipiẽs illas non ẽm uinolẽtię naturã (nã uinolẽtia magis debac chari facit) sed defessas. q̃re & ad futurã ætaté seniorum, opus est hmõi harmonias attinge/re, & huiusmodi melodias. Præterea si qua est talium harmoniarum, quæ conueniat puero/rum ætati, ex eo, quia possit ornatum simul do ctrinamq; ferre, quod Lydia maxime omniũ harmoniarũ habere uidetur, manifestũ quod hæ tres determinationes sunt in doctrina faci/endæ. sed medium possibile, atque decens.

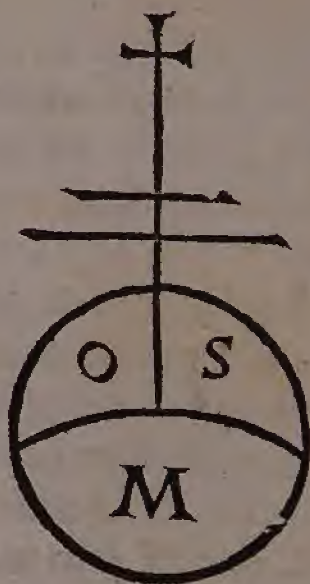
FINIS.

SERIES CHARTARVM

A B C D E F G H I K L M N

O P Q R S T V X Y Z, aa bb,

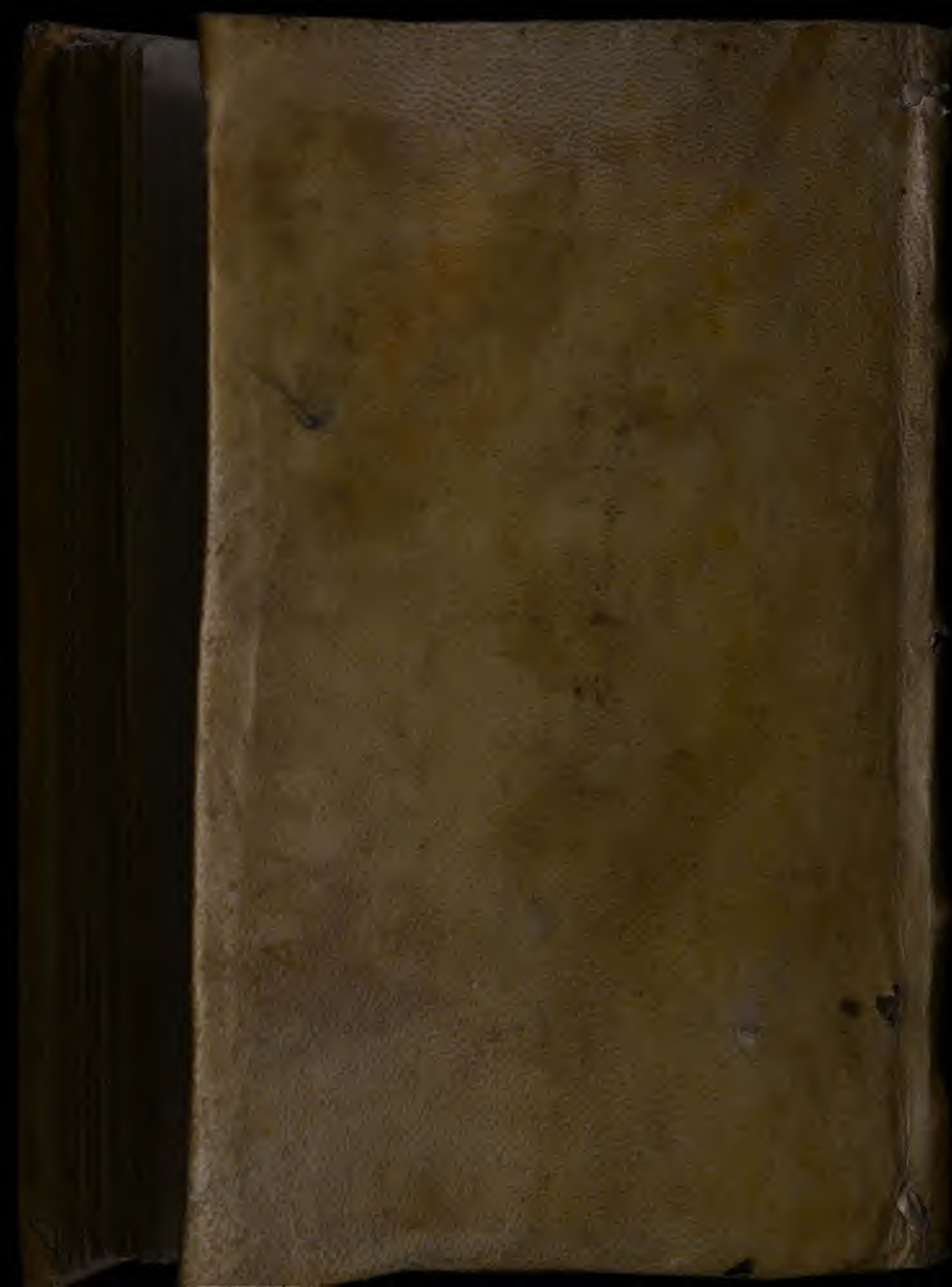
Omnes Quaterniones, bb uerò duernio.

Venetijs apud Hieronymum *Scotum.*

1543.

2695

Aretin
olitica
Aristo:

ſuit:propter delitias enim ne in ſcholis quidẽ

mediocres fit. easq; ciuitates recipere, ut bene

